

บทที่ 2

ทฤษฎีและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

ในบทนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสารเกี่ยวกับความเป็นมาของมัชฮับและทัศนะของอุละมาอ์ในประเด็นต่างๆเกี่ยวกับบริบา ตลอดจนการบริหารจัดการทรัพย์สินที่เกิดขึ้น ซึ่งผู้วิจัยจะนำเสนอประเด็นหัวข้อที่สำคัญๆดังต่อไปนี้

2.1 ประวัติความเป็นมาของฟิกฮฺและมัชฮับฟิกฮฺในอิสลาม

วิชาฟิกฮฺเป็นวิชาที่สำคัญแขนงหนึ่งที่สามารถช่วยให้ผู้ศึกษาเกิดความเข้าใจถึงแก่นแท้ของศาสนาอิสลาม ซึ่งวิชาฟิกฮฺไม่ได้เกิดขึ้นอย่างสมบูรณ์ดังที่รับรู้จักกันในปัจจุบัน แต่วิชาฟิกฮฺได้เกิดขึ้นด้วยการพัฒนาการที่ใช้เวลานาน และมีความสลับซับซ้อนตั้งแต่ยุคท่านเราะฮูต ﷺ จนถึงยุคปัจจุบัน ซึ่งมีความเหมาะสมในทุกยุคทุกสมัย

2.1.1 ฟิกฮฺและวิชาฟิกฮฺในสมัยต่างๆ

อุละมาอ์ได้พยายามแบ่งยุคประวัติการวิวัฒนาการของฟิกฮฺและวิชาฟิกฮฺในลักษณะที่ต่าง ๆ กัน ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มด้วยกันคือ

กลุ่มที่หนึ่ง ท่านชัยคุมุหัมมัด อัลคุฎอริยฺ บิก ได้แบ่งประวัติฟิกฮฺและวิชาฟิกฮฺออกเป็น 6 สมัย (Muhammad al-Khudari, 1969 : 5-6) คือ

1. สมัยของท่านเราะฮูต ﷺ
2. สมัยของเคาะลีฟะฮฺทั้งสี่ ﷺ
3. สมัยหลังจากเคาะลีฟะฮฺทั้งสี่จนถึงปลายอิญญ์เราะฮูตศตวรรษที่ 1
4. สมัยต้นอิญญ์เราะฮูตศตวรรษที่ 2 จนถึงปลายอิญญ์เราะฮูตศตวรรษที่ 3
5. สมัยที่เริ่มเข้าสู่การขัดแย้งเกี่ยวกับปัญหาฟิกฮฺจนสิ้นสมัยของราชวงศ์อับบาติ

ยะฮู

6. สมัยการตกทอด⁽¹⁵⁾ จนถึงปัจจุบัน

กลุ่มที่สอง ท่านซัยคุมุหัมมัด อัลหะญะวีฮ์ และซัยคุมุหัมมัด ยูสุฟ มูซา ได้แบ่งประวัติศาสตร์ฟิกฮฺและวิชาฟิกฮฺออกเป็น 4 สมัย (Muhammad yūsuf, 1991, 79) คือ

1. สมัยวะหฺยู (การประทานอัลกุรอาน) ในสมัยของท่านเราะฮฺลุล  
2. สมัยการวินิจฉัยหุกุมในสมัยของเศาะหาบะฮฺจนถึงปลายสมัยของอิมามสี่มัฮฺฮับ
3. สมัยการตกทอด (การยึดปฏิบัติตามมัฮฺฮับใดมัฮฺฮับหนึ่ง)
4. สมัยปัจจุบัน

จากทัศนะที่ได้กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยเห็นคล้อยกับกลุ่มที่หนึ่ง เนื่องจากกลุ่มที่หนึ่งได้แบ่งยุคสมัยที่ค่อนข้างชัดเจนและละเอียดกว่ากลุ่มที่สอง ดังนั้นในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยจึงเลือกนำเสนอการแบ่งยุคประวัติศาสตร์ฟิกฮฺดังนี้

2.1.1.1 ฟิกฮฺและวิชาฟิกฮฺในสมัยของท่านเราะฮฺลุล  

ในยุคนี้เรียกได้ว่าเป็นยุคของการประทานวะหฺยู หรือสมัยวะหฺยู ซึ่งพระองค์อัลลอฮฺ   ได้ทรงประทานบทบัญญัติที่สำคัญๆ และได้ทรงสั่งให้ท่านเราะฮฺลุล   เผยแผ่อิสลามให้กับมวลมนุษยชาติ อัลลอฮฺ   ได้ตรัสว่า

﴿ يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ وَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ مَا بَلَّغْتَ رِسَالَتَهُ وَاللَّهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ ﴾ (المائدة : 67)

ความว่า “เราะฮฺลุลเอ๋ย จงเผยแพร่สิ่งที่ถูกประทานลงมาแก่เจ้า (อัลกุรอาน) จากพระเจ้าของเจ้า และถ้ามิได้ปฏิบัติ (หากปกปิดส่วนใดส่วนหนึ่ง) ก็จะถือว่าเจ้ามิได้เผยแพร่สารของพระองค์ และอัลลอฮฺนั้นจะทรงคุ้มกันเจ้าให้พ้นจาก (การปองร้าย) ของมนุษย์ แท้จริงอัลลอฮฺจะไม่ทรงชี้ทางแก่พวกที่ปฏิเสธ” (อัลมาอิดะฮฺ : 67)

(15) อัลอามิดีกล่าวว่า การตกทอด หมายถึง การเชื่อและยอมรับหรือยึดถือปฏิบัติตามคำกล่าวของผู้อื่น (นักวินิจฉัย) โดยไม่ต้องรู้หลักฐาน ซึ่งไม่ใช่หลักฐานที่จำเป็นต้องปฏิบัติ เช่น อัลกุรอาน อัลสุนนะฮฺ และอัลอิจญ์มาอฺ (al-Aāmidī ,2003:4/297)

จากอาเยฮุซังตันสามารถเป็นหลักฐานว่า ท่านเราะสูล ﷺ ได้ให้ความสำคัญเกี่ยวกับการเผยแพร่คำสั่งสอนเป็นอย่างมาก และบทบัญญัติอัลกุรอานที่พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ได้ทรงประทานลงมาอย่างสมบูรณ์ ชัดแจ้ง เปรียบดังกลางวันเหมือนกลางวัน โดยที่ไม่เกรงกลัวต่อการกระทำที่มีดี มีชอบของชาวอาหรับ ถึงแม้ว่าท่านเราะสูล ﷺ จะตัวคนเดียวก็ตาม แต่พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ทรงอยู่เคียงข้าง และคอยปกป้องท่านเสมอ

ก. ระยะเริ่มต้นและความสำคัญของสมัยวะหฺยู⁽¹⁶⁾

สมัยวะหฺยูจะเริ่มขึ้นตั้งแต่ท่านเราะสูล ﷺ ได้รับแต่งตั้งเป็นเราะสูล และได้ถูกประทานอาเยฮุซังตันของอัลกุรอาน เมื่อท่านอายุ 40 ปี ณ ถ้ำหิรอฮ์⁽¹⁷⁾ จนถึงวันสุดท้ายที่ท่านได้ใช้ชีวิตบนโลกนี้ เมื่อท่านอายุได้ 63 ปี ซึ่งใช้เวลา 23 ปี โดยประมาณ

ข. ระยะต่างๆของสมัยวะหฺยู

ในสมัยนี้ นับว่าเป็นสมัยที่ถือเป็นจุดเปลี่ยนของกฎหมายอิสลาม เนื่องจากเป็นรากฐานหลักของฟิควฮ์ในสมัยต่อมา โดยฟิควฮ์ในสมัยนี้จะเป็นฟิควฮฺวะหฺยูเท่านั้น ทั้งนี้เพราะว่าบทบัญญัติที่ได้ถูกประทานลงมาแก่ท่านเราะสูล ﷺ ล้วนแต่เป็นอาเยฮุซังตันของอัลกุรอาน และอัลหะดีษที่ท่านได้กล่าวและอธิบายเผยแพร่ให้มนุษยชาติที่อาศัยอยู่ในอาณาจักรตะวันออกกลาง ดังนั้นแหล่งกำเนิดหุก่มในสมัยนี้คือ วะหฺยูเท่านั้น แม้กระทั่งการวินิจฉัยของท่านเราะสูล ﷺ และบรรดาเศาะหาบะฮ์ ﷺ ก็จะต้องได้รับการยืนยันจากวะหฺยู ซึ่งในสมัยนี้สามารถที่จะแบ่งออกเป็น 2 สมัยคือ สมัยมักกีฮ์ และสมัยมะคะนียะฮ์

1. สมัยมักกีฮ์ เป็นสมัยที่ท่านเราะสูล ﷺ อาศัยอยู่ที่เมืองมักกะฮ์ จนกระทั่งท่านได้อพยพไปยังเมืองอัลมะดีนะฮ์ใช้ระยะเวลา 13 ปี ซึ่งสามารถที่จะสรุปลักษณะเฉพาะของหุก่มในระยะนี้ดังต่อไปนี้

(16) วะหฺยู คือ คำตรัสของอัลลอฮ์ที่ได้ประทานลงกับบรรดานบีของพระองค์ โดยวิธีลับๆ รวดเร็ว และไม่ทำตามปกติของมนุษย์ (Mannāa` Qattān , 1996 : `Ulūmul Quraān)

(17) ถ้ำหิรอฮ์ คือ ชื่อถ้ำที่ตั้งอยู่บนยอดภูเขาหิรอฮ์หรือภูเขาบุร ซึ่งตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของเมืองมักกะฮ์และห่างจากมัสยิดหะรอมประมาณ 4 กิโลเมตร

- เป็นการปลุกฝัง และการเรียกร่องเชษฐชนมนุษย์สู่การศรัทธาต่ออัลลอฮ์ ﷻ เพียงผู้เดียว ซึ่งเป็นรากฐานหลักที่สำคัญที่สุดของศาสนาอิสลาม

- เป็นการเรียกร่องเชษฐชนมนุษย์ชาติสู่การปฏิบัติที่ดีและการมีจริยธรรมที่ประเสริฐ ซึ่งทั้งสองเรียกได้ว่าเป็นผลพวงมาจากการศรัทธาที่แท้จริง และเป็นหัวใจหลักของการปฏิบัติที่ดี ส่วนบทบัญญัติเกี่ยวกับการปฏิบัติศาสนกิจ (อิบาดะฮ์) ในระยะนี้มีน้อยมาก หรือจะอยู่ในรูปของบทบัญญัติทั่วไปเท่านั้น

2. สมัยมะคะนีย เป็นสมัยที่ท่านเราะสูล ﷺ ได้อพยพไปยังเมืองมะดีนะฮ์ จนท่านได้กลับสู่ความเมตตาของอัลลอฮ์ ﷻ ซึ่งใช้ระยะเวลา 10 ปี ในสมัยนี้เองท่านเราะสูล ﷻ ได้เริ่มเปลี่ยนยุทธศาสตร์การอะฮ์ลุลอะฮ์ลในแบบใหม่ที่มีอำนาจ และมีอำนาจปกครองที่มีศูนย์บัญชาการ ซึ่งทำให้อิสลามต้องอาศัยบทบัญญัติที่ซับซ้อนยิ่งขึ้นเกี่ยวกับการปฏิรูปสังคม การอิบาดะฮ์ กฎหมายครอบครัว การจัดการมรดก ตลอดจนกฎหมายแพ่งและกฎหมายอาญา การปกครอง ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ และสิทธิต่างๆ ให้อยู่ในระบอบของกฎหมายอิสลามอย่างเป็นรูปธรรมที่ชัดเจนยิ่งขึ้น

ก. ลักษณะเฉพาะของวิชาฟิคุฮ์ในสมัยนี้

เจตนารมณ์หลักของกฎหมายอิสลามคือ เพื่อรักษาผลประโยชน์ของมนุษยชาติให้มากที่สุด ปกป้องและขจัดความเสียหายที่จะเกิดขึ้นให้มึน้อยที่สุด ดังนั้นจากหลักการที่ได้กล่าวมาสามารถที่จะสรุปลักษณะเด่นของสมัยวะฮูยุดังต่อไปนี้

1. มีความอ้อมอ้อมในการกำหนดบทบัญญัติ จะเห็นว่าอายะฮ์อัลกุรอานมิได้ถูกประทานลงมาโดยครั้งเดียว แต่จะถูกประทานลงมาตามระยะเวลา และสถานการณ์ที่เหมาะสม ทั้งนี้ก็เพื่อลดภาระต่อมุสลิมในการปฏิบัติ ทำความเข้าใจ และจดจำบทบัญญัติที่ได้ถูกประทานลงมา

2. มีความเรียบง่าย และเยียวยาความยากลำบากแก่ผู้ศรัทธา พระองค์ทรงดำรัสว่า

﴿... يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ...﴾ (البقره: من آية)

(185)

ความว่า: “อัลลอฮ์ทรงประสงค์ให้เกิดความสะดวกแก่พวกเจ้า และทรงมิให้เกิดความลำบากแก่พวกเจ้า...” (อัลบะเกาะเราะฮ์: ส่วนหนึ่งของอายะฮ์ 185)

﴿...وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ...﴾ (الحج : من آية 78)

ความว่า : “และพระองค์มิได้ทรงทำให้เป็นการลำบากแก่พวกเจ้าในเรื่องศาสนา...”
(อัลฮัจญ์ : ส่วนหนึ่งของอาเยฮ์ 78)

จากอาเยฮ์ข้างต้นสามารถเข้าใจได้ว่า เจตนารมณ์ซึ่งเป็นแก่นแท้ของศาสนาอิสลามคือ ความสะดวกเรียบง่าย ซึ่งปราศจากความยากลำบากในการดำรงชีวิต ดังนั้นอุละมาอ์จึงได้กำหนดกฎข้อหนึ่งว่า “ความยากลำบากนั้นนำมาซึ่งความเรียบง่าย (المشقة تجلب التيسير) ” (Muhammad Rashid Ridhā, 1947:2/164) การลดหย่อนของชะรีอะฮ์โดยทั่วไปขึ้นอยู่กับสถานการณ์ สถานภาพ และความจำเป็นต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ ด้วยความเมตตาของพระองค์ที่ได้ยกเว้นความยากลำบากทั้งหลายแก่บรรดาผู้ศรัทธา (al-Alūsī, 1994 , 5/14-15)

3. การยกเลิกหุก่ม จะเห็นได้ว่าการยกเลิกหุก่มจะเกิดขึ้นในยุคะหุญญะฮ์เท่านั้น ทั้งนี้เพื่อรักษาผลประโยชน์ และบรรเทาความยากลำบากให้กับมุสลิม เช่น ท่านเราะฮ์ลุล ﷺ เคยห้ามการเยี่ยมหลุมฝังศพ หลังจากนั้นท่านก็ได้อนุโลม ดังหะดีษที่รายงานโดยอบีสุร็อยเราะฮ์เล่าว่า

((زارَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَبْرَ أُمِّهِ فَبَكَى وَأَبْكَى مِنْ حَوْلِهِ فَقَالَ : اسْتَأْذَنْتُ رَبِّي فِي أَنْ أَسْتَعْفَرَ لَهَا فَلَمْ يُؤْذَنْ لِي وَاسْتَأْذَنْتُهُ فِي أَنْ أُرْوَرَ قَبْرَهَا فَأُذِنَ لِي فزوروا الْقُبُورَ فَإِنَّهَا تُذَكَّرُ الْمَوْتَ)) (رواه مسلم : 2304)

ความว่า : ท่านเราะฮ์ลุล ﷺ ได้เยี่ยมหลุมฝังศพมารดาของท่าน แล้วท่านก็ร้องไห้จนทำให้คนที่อยู่รอบข้างร้องไห้ไปด้วย ทันใดท่านเราะฮ์ลุลกล่าวว่า “ฉันได้ขออนุญาตกับพระองค์ของฉันเพื่อฉันจะได้ขอกัยโทษให้กับมารดาของฉัน แต่พระองค์ไม่ทรงอนุญาต และฉันได้ขออนุญาตกับพระองค์เพื่อเยี่ยมหลุมฝังศพของท่าน แล้วพระองค์ทรงอนุญาตให้ ดังนั้นเจ้าจงเยี่ยมหลุมฝังศพเถิด แท้จริงมันทำให้พวกเจ้ารำลึกถึงโลกหน้า” (บันทึกโดยท่าน Muslim : 2304)

และหะดีษที่รายงานโดยท่านอิบนุ บุร็อยดะฮ์ จากบิดาของท่านเล่าว่า ท่านเราะฮ์ลุล ﷺ กล่าวว่า

((نَهَيْتُمْ عَنْ زِيَارَةِ الْقُبُورِ فَزُورُوهَا وَنَهَيْتُمْ عَنْ لُحُومِ الْأَضَاحِيِّ فَوْقَ ثَلَاثٍ فَأَمْسِكُوا مَا بَدَا لَكُمْ وَنَهَيْتُمْ عَنِ التَّبِيدِ إِلَّا فِي سِقَاءٍ فَاشْرَبُوا فِي الْأَسْقِيَةِ كُلِّهَا وَلَا تَشْرَبُوا مُسْكِرًا)) (رواه مسلم : 2305)

ความว่า : “เมื่อก่อนฉันได้ห้ามพวกเจ้าจากการเยี่ยมหลุมฝังศพ ฟิงทราบเถิด (บัดนี้) เจ้าจงเยี่ยมมัน (หลุมฝังศพ) เถิด และฉันได้ห้ามพวกเจ้าจากการเก็บเนื้อ กุรบานเกินสามวัน บัดนี้พวกเจ้าจงเก็บเนื้อกุรบานได้ตามความจำเป็นของพวกเจ้า และฉันได้ห้ามพวกเจ้าจากการดื่มอันนะบิซ⁽¹⁸⁾ นอกจากปริมาณที่บรรจุอยู่ในหนึ่งบรรจุภัณฑ์เท่านั้น บัดนี้เจ้าจงดื่มมันได้ทั้งหมด แต่อย่าดื่มในสิ่งที่มันเมา” (บันทึก โดยท่าน Muslim : 2305)

จากหะดีษข้างต้นสามารถเข้าใจได้ว่า ท่านเราะสูล ﷺ ได้วินิจฉัยสั่งห้ามมิให้มุสลิมเยี่ยมหลุมฝังศพ แต่หลังจากนั้นท่านก็อนุญาตให้เยี่ยมได้ เนื่องจากได้รับวะฮยูจากพระองค์ ซึ่งในเวลาต่อมาท่านอนุญาตให้มุสลิมเยี่ยมหลุมฝังศพได้ เช่นเดียวกับท่านได้ห้ามการเก็บเนื้อกุรบานและการดื่มน้ำผลไม้หมักแล้วท่านก็ได้อนุญาตให้ดื่มน้ำผลไม้ดังกล่าวหลังจากนั้น

ง. การวินิจฉัย (อิจญ์ติฮาด) หุก่มในยุคะหฺยู

นักวิชาการโดยทั่วไปเห็นว่า พระองค์อัลลอฮฺ ﷻ ได้ทรงอนุญาตให้ท่านเราะสูล ﷺ วินิจฉัยในบางเรื่อง และท่านก็ได้อนุญาตให้บรรดาเศาะหาบะฮฺของท่านวินิจฉัยในบางกรณี พระองค์ตรัสว่า

﴿... وَشَاوَرَهُمْ فِي الْأَمْرِ... ﴾ (آل عمران : من آية 159)

ความว่า : “และจงปรึกษาหารือพวกเขาในกิจการทั้งหลาย...” (อาละอิมรอน : ส่วนหนึ่งของอายะฮฺ 159)

ท่านอัลอามิดีย์ กล่าวว่า อัลมุขาวะเราะฮฺ (การประชุมหารือ) ในอายะฮฺหมายถึงถึง

(¹⁸) อันนะบิซในหะดีษ หมายถึง น้ำองุ่น น้ำอินทผลัมหรือน้ำผลไม้หมักไว้ในถุญบรรจุภัณฑ์ที่ทำด้วยหนังให้เป็นเครื่องดื่ม มีรสหวาน แต่ยังไม่กลายเป็นสุราน้ำเมา

หุ้กั่มที่ไ้ด้มาจากการวินิจฉัย มิใช่หุ้กั่มที่มาจากกะหุ้ย ด้งั้ที่รายงานโดยอัชชะอ์บีย์ “ท่านเราะสูล ﷺ ไ้ด้วินิจฉัยในเรื่องหนึ่ง แล้วอายะฮ์ก็ไ้ด้ถูกประทานลงมา ซึ่งไม่เหมือนกับหุ้กั่มที่ท่านไ้ด้วินิจฉัย ท่านก็จะละทิ้งการวินิจฉัยของตน และยึดในอายะฮ์อัลกุรอานที่ไ้ด้ประทานมา” (al-Aāmidī, 2003: 3/140-141)

ครั้งหนึ่งท่านเราะสูล ﷺ ไ้ด้อนุญาตให้เสาะหาบะฮ์บางคนขาดจากการออกไปสู้รบในการสงครามตะบูก แต่พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ทรงดำหนิการตัดสินใจของท่าน ด้งั้คำตรัสของอัลลอฮ์ ﷻ ที่ว่า

﴿ عَفَا اللَّهُ عَنْكَ لِمَ أَذْنَتْ لَهُمْ حَتَّى يَبَيِّنَ لَكَ الَّذِينَ صَدَقُوا وَتَعْلَمَ
الْكٰذِبِينَ ﴾ (التوبة : 43)

ความว่า : “อัลลอฮ์นั้นไ้ด้ทรงอภัยให้แก่เจ้าแล้ว เพราะเหตุใดเล่าเจ้าจึงอนุมัติให้แก่พวกเขา (ในสงครามตะบูก) จนกว่าจะไ้ด้ประจักษ์แก่เจ้าก่อน ซึ่งบรรดาผู้ที่พุดจริงและจนกว่าเจ้าจะไ้ด้รู้บรรดาผู้ที่กล่าวเท็จ” (อัตเตาบะฮ์ : 43)

ท่านอิมามอันนะสะฟียกั้กล่าวว่า “อายะฮ์นี้ชี้ให้เห็นถึงการอนุญาตให้บรรดานบิกระทำการวินิจฉัยโดยอนุโลม ด้วยเหตุนี้จึงพบว่ท่านนบิไ้ด้ทำการวินิจฉัย” (al-Nasafi, 2005 : 2/184)

ท่านเราะสูล ﷺ ไ้ด้อนุญาตให้เสาะหาบะฮ์ของท่านวินิจฉัยในบางกรณี ด้งั้หะดีษที่รายงานโดยท่านอุมัรฺ เล่าว่า “ท่านนบิ ﷺ ไ้ด้กล่าวในวันสงครามอัลอะหุซว่า

((لا يصلين أحد العصر إلا في بني قريظة ، فأدرك بعضهم العصر الطريق فقال بعضهم : لا نصلي حتى نأتيها ، وقال بعضهم بل نصلي لم يرد منا ذلك ، فذكر ذلك للنبي ﷺ فلم يعنف واحدا منهم)) (رواه البخاري : 946)

ความว่า : “จงอย่าละหมาดอัศรี เว้นแต่พวกเจ้าจะถึงหมู่บ้านบะนิกุร็อยเซาะฮ์ ขณะที่พวกเขาอยู่กลางทางก็ถึงเวลาละหมาดอัศรี พวกเขาส่วนหนึ่งกล่าวว่า พวกเราจะไม่ละหมาดจนกว่าพวกเราถึงบะนิกุร็อยเซาะฮ์ และอีกส่วนหนึ่งกล่าวว่า หากแต่เราจะละหมาดเพราะท่านไ้ด้มีความประสงค์จากพวกเราเช่น ด้งั้กล่าว แล้วเรื่องด้งั้กล่าวไ้ด้ถูกรายงานให้ท่านนบิ ﷺ ทราบ แล้วท่านก็มีไ้ด้

ตำหนิฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง” (บันทึกโดยท่าน al-Bukhārī : 946)

จากหะดีษดังกล่าวสามารถเข้าใจได้ว่า การวินิจฉัยเป็นที่อนุโลมในสมัยของท่านเราะซูล ﷺ แต่ก็ไม่ได้ถือว่าการวินิจฉัยเป็นส่วนหนึ่งของแหล่งกำเนิดหรือบ่อเกิดของบทบัญญัติอิสลามในสมัยของท่านเราะซูล ﷺ เนื่องจากว่าถ้าการวินิจฉัยของท่านเราะซูล ﷺ ถูกต้องจะได้รับที่ยืนยงจากวะหยู แต่ถ้าหากว่า การวินิจฉัยของท่านไม่ถูกต้องก็จะได้รับการชี้แจงจากวะหยูเช่นกัน ดังนั้นการวินิจฉัยทุกครั้งจะต้องพาดพิงถึงวะหยูเป็นหลัก และการวินิจฉัยของบรรดาเศาะหาบะฮ์ เช่นเดียวกันจะต้องได้รับการยอมรับจากท่านเราะซูล ﷺ ดังนั้นการวินิจฉัยและการอิญมาอ์ในสมัยของท่านเราะซูลจึงไม่ถือว่าเป็นแหล่งกำเนิดของกฎหมายอิสลาม (Mustafā Sa'īd al-Khān, 2000 : 33)

จ. การเขียนบันทึกในสมัยนี้

ท่านเราะซูล ﷺ ได้คัดเลือกเศาะหาบะฮ์เพื่อบันทึกอายะฮ์อัลกุรอาน เช่น ซัยด อิบน์ ฆาบิต อลี อิบน์ อับดุลลิล และอุษมาน อิบน์ อัฟฟาน เป็นต้น ส่วนการบันทึกอัลหะดีษ ตอนแรกท่านนบีห้ามมิให้มีการบันทึกหะดีษ เพราะกลัวจะไปสับสนกับอายะฮ์อัลกุรอาน หลังจากนั้นท่านก็ได้อนุโลมให้มีการบันทึกหะดีษ ดังนั้นเศาะหาบะฮ์บางคนจะบันทึกทุกอย่างที่เขาได้ฟังจากท่านนบี ﷺ เช่น อับดุลลอฮ์ อิบน์ อัมรฺ อิบน์อัลอาศ ดังหะดีษที่บันทึกโดยท่านอิมามอะหมัดเล่าว่า

((عبد الله بن عمرو بن العاص : كنت أكتب كل شيء أسمع من رسول الله ﷺ أريد حفظه فنهتني قريش فقالوا : إنك تكتب كل شيء تسمعه من رسول الله ﷺ ورسول الله ﷺ بشر ، يتكلم في الغضب والرضا ، فأمسكت عن الكتابة فذكرت ذلك لرسول الله ﷺ فقال : ((اكتب فوالذي نفسي بيده ما خرج مني إلا حقا)))) (رواه أحمد ، المسند : 6331 ، 12/10)

ความว่า : “ท่านอับดุลลอฮ์ อิบน์ อัมรฺ อิบน์ อัลอาศ กล่าวว่่า : แต่ก่อนฉันบันทึกทุกอย่างที่ฉันได้ฟังจากท่านเราะซูลลอส ﷺ เพื่อฉันจะได้ท่องจำมัน แล้วชาวกุเรซได้ห้ามฉัน (ไม่ให้ทำการบันทึก) พวกเขา กล่าวว่า : เจ้าบันทึกทุกอย่างที่เจ้าได้ฟังจากท่านเราะซูลลอส ﷺ ทั้งๆที่ท่านเราะซูลลอส ﷺ เป็นมนุษย์ ท่านพูด

ในขณะที่ท่านโกรธและในยามที่ท่านพอใจ ด้วยเหตุนี้ฉันจึงได้หยุดทำการบันทึกแล้วฉันได้เล่าเรื่องดังกล่าวให้ท่านเราะฮูลุลลอฮ์  ทราบ ท่านกล่าวว่า : “เจ้าจงเขียนเถิด แท้แล้วข้าขอสาบานต่อผู้ที่ตัวของข้าอยู่ในมือของเจ้าว่า ไม่มีเรื่องใดที่ได้เปล่งออกมาจากข้างนอกจากจะเป็นความจริง” (บันทึกโดย Ahmad , al-Musnad : 6331 , 10/12)

จากหะดีษข้างต้นเป็นที่เข้าใจได้ว่า ท่านเราะฮูลุลลอฮ์  ได้อนุมัติให้สะหะบะฮ์บันทึกหะดีษ เพราะคำพูดของท่านคืออะหฺยูที่ถือเป็นความจริงที่มาจากพระองค์อัลลอฮ์  เช่นกัน

2.1.1.2 พิภพและวิชาพิภพในสมัยของเคาะลีฟะฮ์⁽¹⁹⁾ ทั้งสี่  

หลังจากที่ท่านเราะฮูลุลลอฮ์   ได้กลับสู่ความเมตตาของพระองค์ ในปีฮิจญ์เราะฮ์ศักราชที่ 11 สมัยแห่งการวะหฺยูก็ได้จบสิ้นลง หลังจากนั้นสมัยของเคาะลีฟะฮ์สี่ก็ได้เริ่มขึ้น และท่านได้มอบมรดกอันล้ำค่าแก่ประชาชาติชนรุ่นหลังไว้สองอย่างด้วยกัน กล่าวคือ ผู้ใดยึดมั่นปฏิบัติตามบทบัญญัติที่ได้บันทึกในอัลกุรอานและอัลสุนนะฮ์อย่างเคร่งครัดเขาผู้นั้นจะไม่หลงผิดตลอดไป ดังหะดีษที่ว่า

((ترکت فيکم أمرین إن تمسکتہما لئن تضلوا بعدی أبدا الكتاب والسنة))⁽²⁰⁾
(رواه مالك ، موطأ بشرح السيوطي : 208/2)

ความว่า : “ฉันได้ทิ้งมรดกไว้ให้กับพวกเจ้าสองอย่าง หากเจ้ายึดมั่นด้วยทั้งสองเจ้าจะไม่หลงผิดหลังจากนั้นตลอดไป กล่าวคือ อัลกุตาบ (อัลกุรอาน) และอัลสุน

⁽¹⁹⁾ เคาะลีฟะฮ์ : เคาะลีฟะฮ์เป็นคำภาษาอาหรับ: خليفة ซึ่งเดิมมาจากคำว่า เคาะลีฟะฮ์ อีรเราะฮูลุลลอฮ์ (ผู้แทนศาสนทูต) คือคำที่ใช้เรียกประมุขของอาณาจักรอิสลามต่าง ๆ เริ่มตั้งแต่หลังจากนบีมุหัมมัดเสด็จชีวิต จนถึงปลายอาณาจักรอุมัยยะฮ์ ประมุขสี่คนแรกเรียกว่า อัลคุละฟะฮ์ อีรรอฮิควัน คือ อะบูบักร์, อุมร์ อิบน์ อัลค็อฏฏอบ , อุษมาน อิบน์ อีฟฟาน, และอลี อิบน์ อับฏอลิบ ต่อมาเมื่ออำนาจของรัฐอิสลามตกภายใต้การปกครองของตระกูลอุมัยยะฮ์และตระกูลอับบาส และตระกูลอุมัยยะฮ์ ประมุขแต่ละคนก็ยังใช้คำนี้ และเคาะลีฟะฮ์คนสุดท้ายคือ อับดุลมะญิด ที่ 2

⁽²⁰⁾ อัลอัลบานีย์กล่าวว่า “สายรายงานของหะดีษบทนี้อยู่ในระดับหะสัน” (al-Albānī, Manzilatun Sunnah, 13)

นะฮฺ (อัลหะดีษ)” (บันทึกโดย Malik, al-Muwatta` อธิบายโดย al-Sayūti, 2/208)

หลังจากสมัยของท่านเราะฮฺสูล ﷺ ได้สิ้นสุดลงก็ถือเป็นสมัยของเคาะลีฟะฮฺทั้งสี่ ในสมัยนี้ชาวมุสลิมมีการขยายอาณาจักรการปกครองที่กว้างขวางมากขึ้น จึงทำให้เกิดปัญหาฟิคุฮฺเกี่ยวกับเหตุการณ์ใหม่ๆ ขึ้นอย่างมากมาย ซึ่งปัญหาเหล่านี้จำเป็นต้องมีการวินิจฉัยหุ้ก่ม จึงเป็นหน้าที่ของเศาะหาบะฮฺซึ่งเป็นผู้สืบทอดภารกิจในศาสนาหลังจากท่านนบีที่จะต้องให้คำตอบในปัญหาใหม่ๆ เหล่านี้ และท่านเราะฮฺสูลเองในขณะที่ท่านยังมีชีวิตอยู่ท่านก็ได้กำชับให้บรรดามุสลิมดำเนินตามแนวทางของท่านและแนวทางของเศาะหาบะฮฺ ดังหะดีษที่ว่า

((عليكم بسنتي وسنة الخلفاء الراشدين المهديين من بعدي ، عضوا عليها بالنواجذ ، وإياكم ومحدثات الأمور ...)) (مسند الإمام أحمد : 142/17 ، وقال الترمذي : حديث حسن صحيح)

ความว่า : “พวกเจ้าจงยึดในสุนนะฮฺ (แนวทางปฏิบัติ) ของฉัน และสุนนะฮฺของเหล่าเคาะลีฟะฮฺที่ได้รับการชี้นำหลังจากฉัน เจ้าจงกีดมันด้วยฟันกราม และเจ้าจงระวังจากการอุตริ...” (บันทึกโดย Ahmad : 17/142, และท่าน al-Tirmidhī กล่าวว่า “เป็นหะดีษที่หะสันเศาะหีหฺ”)

หะดีษข้างต้นชี้ถึง แนวทางการยึดปฏิบัติในหลักกฎหมายอิสลามซึ่งสามารถจำแนกได้ 2 ประการตามลำดับ กล่าวคือ สุนนะฮฺของท่านเราะฮฺสูล ﷺ (อัลกิตาบและอัลหะดีษ) และสุนนะฮฺของเคาะลีฟะฮฺที่ได้รับการชี้นำอัลฮิดาเยฮฺ อุละมาอ์ได้เห็นพ้องกันว่า เคาะลีฟะฮฺในหะดีษข้างต้น คือ เคาะลีฟะฮฺทั้งสี่ อับูบักรุ อุมัรฺ อุษมาน และอลี (Ibn Taimiyah, n.d.:2/406) ทั้งนี้ เพราะว่ายุคสมัยของเคาะลีฟะฮฺทั้งสี่มีระยะเวลาทั้งหมด 30 ปีเท่านั้น ซึ่งสอดคล้องกับบท หะดีษที่ได้รายงานโดยท่านสะฟิณะฮฺ อิบน์ อับดุลเราะฮฺมานเล่าว่าฉันได้ฟังท่านนบี ﷺ กล่าวว่า

((الخلافة بعدي ثلاثون سنة ثم تكون ملكا))⁽²¹⁾ (رواه أحمد وصححه : 21919)

⁽²¹⁾ บันทึกโดยท่าน al-Tirmidhī บาบอัลฟิไตน์ หะดีษเลขที่ 2,326 , ท่าน Abu Dawūd บาบอัลสุนนะฮฺ หะดีษเลขที่ 4633

ความว่า : “สมัยอัลคิลาพะจะเกิดหลังจากฉัน ซึ่งมีช่วงระยะเวลา 30 ปี
หลังจากนั้นจะเป็นระบบกษัตริย์” (บันทึกโดย Ahmad และท่านได้ยืนยันความ
ถูกต้องของหديثนี้ : 21919)

เมื่อดูประวัติการปกครองของเคาะลีฟะฮ์หลังจากท่านเราะสูล ﷺ สามารถกล่าว
ได้ว่าสอดคล้องกับสิ่งที่ท่านเราะสูลได้บอกไว้ในหะดีษข้างต้น กล่าวคือ ระยะเวลา 30 ปี ซึ่งถือเป็น
ช่วงยุคสมัยการปกครองของเคาะลีฟะฮ์ทั้งสี่ กล่าวคือระยะเวลาการปกครองของเคาะลีฟะฮ์อุมัยยะฮ์
2 ปี 3 เดือน 10 วัน เคาะลีฟะฮ์อุมัยยะฮ์ 10 ปี 6 เดือน 8 วัน เคาะลีฟะฮ์อุมัยยะฮ์ 11 ปี 11 เดือน 9 วัน
เคาะลีฟะฮ์อุมัยยะฮ์ 4 ปี 9 เดือน 7 วัน (Aabadi, 1994 : 21/259)

ลักษณะฟิฏนะในสมัยนี้เป็นฟิฏนะที่ต้องใช้การวินิจฉัย โดยเฉพาะในประเด็นปัญหา
ที่ไม่ได้บันทึกในอัลกุรอานและหะดีษที่นำของท่านเราะสูล ﷺ ซึ่งสามารถจำแนกรายละเอียดดัง
หัวข้อย่อต่อไปนี้

ก. ขั้นตอนการวินิจฉัยหุก่ม

หลังจากที่ท่านเราะสูล ﷺ กลับสู่ความเมตตาของอัลลอฮ์ ﷻ เมื่อเกิดปัญหา
ใหม่ๆ บรรดาเศาะหาบะฮ์จำเป็นต้องหาทางออกตามขั้นตอนที่ท่านเราะสูล ﷺ ได้สั่งสอนมา ดังที่
ปรากฏในรายงานหนึ่งว่า จากท่านมูอาฮิบ บินญะบัล กล่าวว่า เมื่อท่านเราะสูล ﷺ จะส่งท่านไป
ยังเมืองเยเมน ท่านเราะสูล ﷺ กล่าวถามว่า

((كيف تصنع إن عرض لك قضاء ؟ قال أقضي بما في كتاب الله ، قال فإن لم يكن
في كتاب الله ؟ قال : فبسنة رسول الله ﷺ قال : فإن لم يكن في سنة رسول الله
ﷺ ؟ قال : أجتهد رأيي لا آلو ، قال : فضرب رسول الله ﷺ صدري ، ثم قال :
الحمد لله الذي وفق رسول الله لما يرضى رسول الله ﷺ)) (رواه أبو داود :

(3592

ความว่า : “ท่านจะทำอย่างไรเมื่อมีคดีถูกนำเสนอมาให้ท่านตัดสิน? มูอาฮิบกล่าว
ตอบว่า ข้าพเจ้าจะตัดสินด้วยคำตัดสินที่ได้บัญญัติไว้ในกิตาบของอัลลอฮ์ (อัลกุ
รอาน) เราะสูลกล่าวว่า ถ้าหากไม่มีในกิตาบของอัลลอฮ์ละ? ท่านตอบว่า ข้าพเจ้า

จะตัดสินด้วยสุนนะฮ์ของท่านเราะสูล ﷺ เราะสูลกล่าวถามอีกว่า ถ้าหากไม่มีในสุนนะฮ์ของเราะสูล ﷺ ละ? (มุอาบ) กล่าวตอบว่า ข้าพเจ้าจะวินิจฉัยด้วยความเห็นของข้าพเจ้าและข้าพเจ้าจะไม่ลังเลแต่อย่างใด แล้วท่านเราะสูล ﷺ ก็คบน้ำอกของข้า (แสดงความพอใจ) พลางกล่าวว่า ขอสรรเสริญต่ออัลลอฮ์ (อัลหัมดุลิลละฮ์) ผู้ทรงสนับสนุนผู้เป็นศาสนทูต แห่งเราะสูลุลลอฮ์ในสิ่งที่เราะสูลุลลอฮ์ ﷺ พึงพอใจ” (บันทึกโดย Abū Dāwūd : 3592)

จากหะดีษข้างต้นชี้ถึงขั้นตอนในการตัดสินหุก่มตามหลักกฎหมายอิสลามไว้ 3 ขั้นตอนตามลำดับ คือ อัลกุรอาน อัลหะดีษ และการวินิจฉัย

ขั้นตอนดังกล่าวเป็นหลักในการตัดสินหุก่มของบรรดาสะหะบะฮ์ในสมัยนี้ จากท่านมัฆมูน อิบน์ มิสรอน กล่าวว่า เมื่อท่านอับูบักร์ อัศศิดดีก ต้องการตัดสินปัญหาใดปัญหาหนึ่ง ท่านจะตรวจดูในอัลกุรอาน ถ้าหากมีบทบัญญัติเกี่ยวกับหุก่มดังกล่าวก็จะยึดตามการตัดสินดังกล่าวในอัลกุรอาน และหากไม่พบในอัลกุรอานก็ตรวจดูในสุนนะฮ์ของท่านเราะสูล ﷺ หากมีหะดีษที่บันทึกเกี่ยวกับหุก่มของปัญหาดังกล่าวก็จะยึดการตัดสินที่ได้บันทึกในหะดีษ หากไม่พบก็จะถามมวลประชาชนว่า พวกท่านรู้หรือไม่ว่าท่านเราะสูลุลลอฮ์เคยตัดสินในเรื่องดังกล่าวหรือไม่? บางครั้งมีคนกลุ่มหนึ่งยืนขึ้น แล้วกล่าวว่า ท่านเราะสูลได้ตัดสินในเรื่องนี้อย่างนั้นอย่างนี้ หากท่านไม่พบสุนนะฮ์ที่ได้กระทำการตัดสินหุก่ม ท่านก็จะประชุมแกนนำชุมชนเพื่อหารือพวกเขา เมื่อพวกเขาได้ตกลงเห็นพ้องกันในความเห็นนั้นๆ ท่านก็จะยึดความเห็นดังกล่าวมาปฏิบัติในการตัดสินปัญหา ในสมัยของท่านอุมัรก็เช่นกัน ถ้าหากไม่พบหุก่มในอัลกุรอานและอัลสุนนะฮ์ ท่านก็จะถามว่า ในสมัยของท่านอับูบักร์เคยตัดสินในเรื่องดังกล่าวหรือไม่? ถ้าหากมีก็จะยึดในการตัดสินของท่านอับูบักร์ แต่ถ้าหากไม่มี ท่านก็จะประชุมแกนนำชุมชนเพื่อหารือพวกเขา เมื่อพวกเขาได้ตกลงเห็นพ้องกันในความเห็นนั้นๆ ท่านก็จะยึดความเห็นดังกล่าวมาปฏิบัติในการตัดสินปัญหา และเมื่อท่านวินิจฉัยปัญหาแล้วท่านอุมัรจะกล่าวว่า “นี่คือความเห็นของฉัน หากความเห็นนี้ถูกต้องก็เป็นการลดบรรดาจากอัลลอฮ์ ﷻ แต่หากว่าเป็นความเห็นที่ผิดก็มาจากอุมัร” (Ibn al-Qaiyim al-Jauziyah, 1968 : 1/54-62)

จากคำกล่าวข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า หลักการตัดสินหุก่มในสมัยนี้มี 4 ลำดับที่สำคัญกล่าวคือ อัลกุรอาน อัลหะดีษ มติเอกฉันท์ และกียาส

ข. สาเหตุที่ทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างหมุ่่นักวิชาการ

การวินิจฉัยหุ่่มของนักวิชาการในสมัยคิลาพะฮุมมีการขัดแย้งที่หลากหลาย ซึ่งสามารถสรุปสาเหตุที่สำคัญๆดังต่อไปนี้ (Mustafa Sa'īd al-khān, 2000 : 37-117)

1. ขัดแย้งเพราะความไม่รอบรู้ถึงอัสสุนนะฮฺ เนื่องจากสมัยนั้นยังไม่มีการรวบรวมสุนนะฮฺ และบางคนก็ไม่สามารถท่องจำได้ ด้วยเหตุนี้จึงพบว่าอัสสุนนะฮฺบางบทไม่เป็นที่รู้จักกันในบรรดาเศาะหาบะฮฺ จึงทำให้คนที่รู้จะวินิจฉัยตามอัสสุนนะฮฺ ส่วนคนที่ไม่รู้จักจะใช้หลักการวินิจฉัยของตน ซึ่งบางครั้งอาจสอดคล้องกับอัสสุนนะฮฺและบางครั้งอาจจะขัดกับอัสสุนนะฮฺ เช่น ท่านอุมัร อิบน์ อัลค็อฏฏอบวินิจฉัยว่าการจ่ายคิยะฮฺ(ค่าชดเชย) ของนิ้วมือที่ขาดอันเนื่องจากการทำร้ายร่างกายไม่เท่ากัน จนท่านได้รู้ถึงอัสสุนนะฮฺของท่านบีว่าคิยะฮฺของนิ้วมือนั้นเท่ากัน หลังจากนั้นท่านอุมัรก็ได้เปลี่ยนคำวินิจฉัยของตนให้ตรงกับอัสสุนนะฮฺ และท่านซัยด์ อิบน์ ฮาบิต อับดุลลอฮฺ อิบน์ อัมรฺ เห็นว่า อิดคะฮฺของหญิงที่กำลังตั้งครรภ์แล้วสามีตายไปนั้นคือ 2 ปี เพราะท่านไม่ทราบถึงอัสสุนนะฮฺเกี่ยวกับสะบีอะฮฺ อัลอัสละมียะฮฺ ซึ่งท่านเราะสูลได้สั่งให้เธอใช้อิดคะฮฺ จนกว่าเธอจะคลอดบุตรเท่านั้น (`Alī al-Khaffī, 1956 : 25)

2. ขัดแย้งเพราะไม่มั่นใจกับสถานภาพของสุนนะฮฺ บางครั้งเศาะหาบะฮฺไม่รอบรู้ถึงอัสสุนนะฮฺในบางบท เมื่อได้รู้ถึงอัสสุนนะฮฺในเรื่องที่เกี่ยวข้องแต่ไม่มั่นใจกับสถานภาพของอัสสุนนะฮฺเพราะเหตุผลบางประการ เช่น ท่านอุมัร อิบน์ อัลค็อฏฏอบไม่มั่นใจกับหะดีษของฟาฏิมะฮฺ บินตุ กุอยฮฺ เธอกล่าวว่่า ท่านเราะสูล ไม่ได้กำหนดค่าเลี้ยงดูและที่อยู่อาศัยให้กับเธอขณะที่สามีเธอได้หย่าบาอิน⁽²²⁾ กับเธอ (Muhammad al-Khudhārī, 1967 : 120-121)

3. ขัดแย้งเพราะความแตกต่างในการเข้าใจบทบัญญัติ เช่น การขัดแย้งเกี่ยวกับอิดคะฮฺว่า เป็น 3 ครั้งการสะอาด (การปลอดจากโลหิตประจำเดือน) หรือการหลังโลหิตประจำเดือน 3 ครั้ง โดยมีการเข้าใจที่ต่างกันในความหมายของ “قروء” ในอายะฮฺที่ว่า

﴿ وَالْمُطَلَّقَاتُ يَرْجِعْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ ثَلَاثَةَ قُرُوءٍ... ﴾ (البقرة : من آية 228)

ความว่่า “และบรรดาหญิงที่ถูกหย่าร้าง พวกนางจะต้องรอคอยตัวของพวกนางเองสามกรู้อ...” (อัลบะเกาะเราะฮฺ : ส่วนหนึ่งของอายะฮฺ 228)

(²²) หย่าบาอิน หมายถึง เป็นการขาดจากการสมรสซึ่งสามีกลับคืนดีกับภริยากู้หย่าได้แต่โดยพิธีสมรส (คู่มือหลักกฎหมายอิสลาม ว่าด้วยครอบครัวและมรดก)

คำว่า กุรอ์ “*قروء*” เป็นคำพหูพจน์ของ กุรอ์ “*قرء*” ซึ่งมีความหมายหนึ่งว่า “การระออดปลอดจากโลหิตประจำเดือน” และมีความหมายอีกความหมายหนึ่งว่า “การหลังโลหิตประจำเดือน” ซึ่งอุละมาอ์บางท่านจะให้ความหมายตามความหมายที่หนึ่ง กล่าวคือ ปลอดจากโลหิตประจำเดือน ซึ่งหมายถึงให้ภริยาที่ถูกหย่าขาดรอคอยจนกว่ามดลูกของนางจะระออดหรือปลอดจากโลหิตประจำเดือน 3 ครั้ง ส่วนอุละมาอ์บางท่านจะให้ความหมายตามความหมายที่สอง กล่าวคือ การหลังโลหิตประจำเดือน ซึ่งหมายถึงให้ภริยาที่ถูกหย่าขาดรอคอยจนกว่านางจะหลังโลหิตประจำเดือน 3 ครั้ง การให้ความหมายที่ต่างกันข้างต้นเกิดขึ้นเพราะคำว่า “*قروء*” สามารถให้ความหมายได้สองความหมายดังที่ได้กล่าวมา (Abd Karīm Zaidān, 1995 : 108)

4. ขัดแย้งเพราะการวินิจฉัยในปัญหาที่ไม่ได้บัญญัติในอัลกุรอานและอัศสุนนะฮ์ดังที่ได้เกิดขึ้นในปัจจุบัน อุละมาอ์บางท่านใช้หลักการกียาสในการวินิจฉัยหุก่ม บางท่านใช้หลักการมะซอลิหุลมุรสะละฮ์⁽²³⁾ และหลักสัจคษษะรออิฮ์⁽²⁴⁾ เป็นต้น

ท่านอุมัร อิบน์ อัลค็ฎฏอบ ได้แย้งกับท่านอับบ์กร์ในปัญหาฟิ กุสุประมาณ 30 ปัญหา เช่น การแบ่งทรัพย์สินที่ได้มาจากการชนะสงคราม ท่านอับบ์กร์จะแบ่งให้กับมุสลิมเท่าๆกันเพราะท่านเห็นว่าเป็นหลักการที่ยุติธรรมที่สุด แต่ท่านอุมัร อิบน์ อัลค็ฎฏอบจะแบ่งทรัพย์สินดังกล่าวไม่เท่ากันโดยท่านจะยึดหลักความอูโสะในการเข้ารับอิสลามเป็นเกณฑ์ อิบน์ อัลค็ฎฏอบกล่าวว่า “ท่านอุมัร อิบน์ อัลค็ฎฏอบได้แย้งกับท่านอับดุลลฮ์ อิบน์ มัสอูดในปัญหาฟิ กุสุประมาณ 100 ปัญหา เช่น การสาบานในการหย่าถือเป็นการสาบานหรือการหย่า ท่านอุมัรเห็นว่าเป็นการหย่าแต่อิบน์ มัสอูดเห็นแย้งกับทัศนะของท่านอุมัร⁽²⁵⁾

(23) มะซอลิหุลมุรสะละฮ์ คือ การทำประโยชน์แก่มนุษย์ในเรื่องที่ไม่มีการกล่าวในอัลกุรอาน ในหะดีษ อิจญมาอ์ กียาส หรือ อิสติหฺซาน อุละมาอ์สามารถที่จะวางบทบัญญัติที่เห็นว่าเป็นประโยชน์แก่มนุษย์ได้ เช่น การรวบรวมอัลกุรอานให้มาอยู่ในเล่มเดียวกันในสมัยเคาะลีฟะฮ์อับบ์กร์

(24) สัจคษษะรออิฮ์ คือ การป้องกันการกระทำในสิ่งที่ไม่ดี(ตัดไฟต้นลม) โดยการห้ามกระทำในสิ่งที่จะนำไปสู่สิ่งนั้น เช่น การห้ามละศีลอดแก่ผู้ที่ยังเห็นจันทร์ค้างขึ้น 1 คำในเดือนเซาวาลเพียงคนเดียว เพราะจะเป็นการเปิดทางแก่ผู้ที่ต้องการละศีลอด

(25) Ahmad Muhammad Hāshim, Aādāb ikhtilāf fil Islām, (ออนไลน์) สืบค้นจาก : <http://www.isesco.org.ma/arabe/publications/adabeikhtilaf/page8.php>

ค. อุละมาอ์ฟิกุฮฺในสมัยเคาะลีฟะฮ์ทั้งสี่

อิบนุ ก็อยยิม กล่าวว่า “ผู้ที่ได้ท่องจำคำวินิจฉัยของท่านนบี ﷺ มีจำนวน 130 – 133 คน ทั้งผู้หญิงและผู้ชาย ผู้ที่จำคำวินิจฉัยมากที่สุดในหมู่พวกเขามี 7 คน กล่าวคือ อุมร์ อิบนุ อัลค็อฏฏอบ อลีอิบนุ อบีฏอลิบ अबดุลลอฮฺ อิบนุ มัสอูด อุมมุลมุมินีนอาอิชะฮฺ ซัยคฺ อิบนุ ษาบิต अबดุลลอฮฺ อิบนุ अबบาส และ अबดุลลอฮฺ อิบนุ อุมร์ และผู้ที่จำคำวินิจฉัยอยู่ในเกณฑ์ปานกลางคือ ออบูบักรฺ อัศคีดิก อุษมาน อิบนุ อัฟฟาน ออบูมุซา อัลอัซฮารีญ์ สะอ์ด อิบนุ อบีฎ็อกุศ และสลัมาน อัลฟาริสีย์ และคนอื่นๆ (Ibn al-Qaiyim al-Jauziyah, 1968 : 1/9)

อบู มุหัมมัด อิบนุ หัซมฺ กล่าวว่า “สามารถที่จะรวบรวมคำวินิจฉัยของแต่ละคนในหมู่เศาะหาบะฮ์ที่เป็นนักวินิจฉัยให้เป็นหนังสือเล่มใหญ่ได้ ” (Umar Sulaimān al-Ashqar, 2005 : 150)

ง. การบันทึกและการแต่งตำรา

ท่านเราะสูลได้มอบอัลกุรอานมรดกอันล้ำค่าสืบทอดแก่เศาะหาบะฮฺ บางอายะฮฺถูกบันทึกบนหนังสัตว์ และกาบอิณฑาลัม และบางอายะฮฺถูกจดจำโดยบรรดาเศาะหาบะฮฺ ด้วยเหตุนี้ท่านเคาะลีฟะฮ์ออบูบักรฺ จึงเป็นหวังว่าอัลกุรอานอาจจะสูญหายได้ ท่านจึงได้ปรึกษากับท่านอุมร์เพื่อที่จะรวบรวมอัลกุรอานที่ได้จดบันทึกและที่ได้ท่องจำไว้อย่างกระจัดกระจายในหมู่เศาะหาบะฮ์ให้เป็นเล่ม

ท่านซัยคฺ อิบนุ ษาบิต ได้เล่าเกี่ยวกับการรวบรวมอัลกุรอานในสมัยออบูบักรฺว่า “ท่านออบูบักรฺ ได้ส่งคนมายังฉันเพื่อบอกเกี่ยวกับความสูญเสียในสงครามอัลยะมะมะฮฺ (เป็นสงครามระหว่างมุสลิมกับบะนิหะนีฟะฮ์ที่ได้มูรตัดนํ้าโดยมุศ็อยยะมะฮฺ) และในขณะนั้น ท่านอุมร์ก็อยู่ด้วย ออบูบักรฺ กล่าวว่า : แท้จริงอุมร์ได้พบฉันเกี่ยวกับสงครามยะมะมะฮฺ ท่านอุมร์กล่าวว่า : จากการสงครามยะมะมะฮฺทำให้สูญเสียนักท่องจำอัลกุรอานมากมาย และฉันกลัวว่า การจากไปของนักท่องจำอัลกุรอานจะทำให้อัลกุรอานสูญหายพร้อมกับพวกเขาไปด้วย และฉันเห็นว่าท่านจำเป็นต้องสั่งให้มีการรวบรวมอัลกุรอาน ออบูบักรฺ กล่าวว่า : ทำไมเจ้าจะทำในสิ่งที่ท่านเราะสูล ﷺ ไม่ได้ทำ ? อุมร์กล่าวว่า : ข้าขอสาบานต่ออัลลอฮฺ ﷻ นี่คือนี่สิ่งที่ดี แล้วอุมร์ก็ได้มาอ่านฉันหลายครั้ง จนอัลลอฮฺ ﷻ

เปิดทางขึ้นให้ฉันเห็นชอบด้วย และท่านก็ได้กล่าวต่อซัยด์ว่า “แท้จริงเจ้าเป็นชายหนุ่มที่มีปัญญา และเจ้าก็เคยเขียนวะฮฺยูในสมัยของท่านเราะสูล ﷺ เจ้าจึงติดตามรวบรวมอัลกุรอาน ซัยด์กล่าวว่า : ข้าขอสาบานด้วยพระนามของอัลลอฮฺ หากท่านสั่งให้ข้าย้ายภูเขาลูกใดลูกหนึ่ง ยังไม่หนักเท่ากับสิ่งที่ท่านสั่งให้รวบรวมอัลกุรอานเลย ซัยด์กล่าวว่า : ทำไมท่านทั้งสองจึงกระทำในสิ่งที่ท่านเราะสูล มิได้กระทำ ? อนุบักร์กล่าวว่า : ข้าขอสาบานต่ออัลลอฮฺว่ามันเป็นสิ่งที่ดีที่ท่านอนุบักร์พยายามชวนฉัน จนกว่าฉันได้รับการเปิดใจจากอัลลอฮฺ เห็นชอบดังที่อนุบักร์เห็นชอบ ดังนั้นฉันก็ติดตามรวบรวมอัลกุรอานจากกาบอิณฑาลิม หินอ่อน และจากบุคคลที่ท่องจำอัลกุรอาน จนฉันได้พบอายะฮฺตอนสุดท้ายของสุเราะฮฺอัตเตาบะฮฺจากออบีคูษัยมะฮฺ อัลอันศอริย์ ซึ่งไม่มีใครเคยท่องจำอายะฮฺนี้ นอกจากเขา กล่าวคือตั้งแต่อายะฮฺที่ว่า

﴿ لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِّنْ أَنفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ رَءُوفٌ رَّحِيمٌ ﴿١٢٨﴾ فَإِن تَوَلَّوْاْ فَقُلْ حَسْبِيَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَهُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ ﴿١٢٩﴾ ﴾ (التوبة : 128-129)

ความว่า “ แท้จริงมีเราะสูลคนหนึ่งจากพวกท่านเองได้มาหาพวกท่านแล้ว เป็นที่ลำบากใจแก่เขาในสิ่งที่พวกท่านได้รับความทุกข์ยาก เป็นผู้ห่วงใยย่าน เป็นผู้เมตตา ผู้กรุณาสงสาร ต่อบรรดาผู้ศรัทธา หากพวกเขาผินหลังให้ ก็จงกล่าวเถิด (มุหัมมัด) ว่า “อัลลอฮฺนั้นเป็นที่พอเพียงแก่ฉันแล้ว ไม่มีพระเจ้าอื่นใดนอกจากพระองค์เท่านั้น แต่พระองค์เท่านั้นที่ฉันขอมอบหมาย และพระองค์คือเจ้าของบัลลังก์อันยิ่งใหญ่” (อัตเตาบะฮฺ : 128 - 129) หลังจากอัลกุรอานได้มีการรวบรวมเป็นเล่มแล้วก็ได้ทำการเก็บไว้กับท่านอนุบักร์ หลังจากที่ท่านอนุบักร์ได้เสียชีวิตได้ทำการเก็บไว้กับท่านอุมร์ และหลังจากที่ท่านอุมร์ได้เสียชีวิตได้ทำการเก็บไว้กับหฺฟสะฮฺ บินตุ อุมร์ ” (บันทึกโดยท่าน al-Bukhārī : 4986)

ต่อมาในสมัยเคาะลีฟะฮฺอุมัยยะฮฺ เกิดเหตุการณ์ความขัดแย้งในการอ่านอัลกุรอาน ดังที่ได้บันทึกในเศาะหฺิหฺอัลบุคอรียฺ รายงานโดยอนัส อิบน์ มาลิก เล่าว่า “ท่านหุซัยฟะฮฺ อิบน์ อัลยะมานียฺ ได้มาพบท่านอุมัยยะฮฺ ซึ่งเขาได้เดินทางผ่านชาวชาม (ซีเรีย) เพื่อทำการสงครามกับ

ประเทศอรัมีเนียและอัสซูริยานพร้อมกับชาวอิรัก แล้วหุซัยฟะฮ์ก็ต้องตกใจกับความแตกต่างในการอ่านอัลกุรอาน ดังนั้นหุซัยฟะฮ์จึงได้กล่าวต่ออุษมานว่า : ท่านจงจัดการพวกเขาก่อนที่จะพวกเขาจะขัดแย้ง ในเรื่องกิตาบคังเช่นชาวยิว และนะศอรอฮ์ ท่านอุษมานจึงได้ส่งสารยังท่านหญิงหัฟเศาะฮ์ว่า : กรุณาส่งอัลกุรอานมาให้ฉัน เพื่อพวกเราจะได้คัดลอกอัลกุรอาน เมื่อแล้วเสร็จเราก็จะส่งคืน หัฟเศาะฮ์จึงส่งมอบอัลกุรอานให้ท่านอุษมาน และท่านก็ได้สั่งให้ซัยด อิบนุ ษาบิต อัลดุลลอฮ์ อิบนุ อุมร์ สะอีด อิบนุ อัลอาศ และอับดุลเราะหฺมาน อิบนุ ฮาริษ อิบนุ ฮิซาม เพื่อทำการคัดลอกอัลกุรอาน และท่านอุษมานได้กล่าวต่อชนกุเรซทั้งสามว่า : หากพวกเขาขัดแย้งกับซัยด อิบนุ ษาบิต อายะฮ์ใดอายะฮ์หนึ่งในอัลกุรอาน พวกเขาจงเขียนตามสำเนียงชาวกุเรซ เพราะอัลกุรอานได้ถูกประทานลงมาด้วยสำเนียงกุเรซ ดังนั้นพวกเขาทั้งสามจึงปฏิบัติตาม จนแล้วเสร็จการคัดลอกอัลกุรอานหลายเล่ม ท่านอุษมานจึงคืนอัลกุรอานให้ท่านหญิงหัฟเศาะฮ์ แล้วท่านได้ส่งอัลกุรอานที่ได้คัดลอกไปยังเมืองต่างๆ และได้สั่งให้ทำการเผาอัลกุรอานทั้งหมดเว้นแต่อัลกุรอานที่ได้จัดส่งไปเท่านั้น” (al-Sayūṭī, 1952: 71)

2.1.1.3 พิภพและวิชาพิภพในสมัยหลังจากเคาะลีฟะฮ์ทั้งสี่จนถึงต้นอิญญ์เราะฮ์ศตวรรษที่สอง

การพัฒนาการของพิภพในสมัยนี้ถือว่าได้เริ่มขึ้นหลังจากสมัยของเคาะลีฟะฮ์ทั้งสี่ตั้งแต่ปี 41 อิญญ์เราะฮ์จนถึงต้นศตวรรษที่ 2 หรือช่วงปลายๆสมัยการปกครองของราชวงศ์อุมะวียะฮ์

การสรุปหุก่มของปัญหาต่างๆในสมัยนี้ยังคงยึดหลักการของเศาะหาบะฮ์ โดยจะอ้างถึงอัลกิตาบ อัลสุนนะฮ์ หลังจากนั้นอัลอิญญ์มาอ์ (มติเอกฉันท์) และหลังจากนั้นจึงจะทำการวินิจฉัยหุก่มด้วยความเห็นของตนตามแต่กรณีและเหตุผล โดยยึดหลักรักษาผลประโยชน์และปกป้องความเสียหายเป็นหลัก แต่ในสมัยดังกล่าวนี้อิสลามมีอาณาจักรการปกครองที่กว้างขวางมาก และมีกลุ่มชนที่หลากหลายเผ่าพันธุ์ จึงทำให้ปัญหาใหม่ๆ เกิดขึ้นเสมอ อุละมาอ์พิภพที่มีอยู่ในแต่ละพื้นที่ จึงต้องมีการวินิจฉัยตามสภาพปัญหาและความเหมาะสมของสภาพแวดล้อมในสังคมนั้นๆ ซึ่งทำให้เกิดความขัดแย้งกันในหมู่นักวิชาการเอง ดังนั้นนักวิชาการในสมัยนี้จึงแบ่งออกเป็นสองกลุ่ม กลุ่มที่หนึ่งเป็นกลุ่มนิยมหะดีษ ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นนักวิชาการที่อาศัยอยู่ในเมืองมะดีนะฮ์ เช่น ท่านสะอีด อิบนุ มุสสัยฮิบ, อุเราะฮ์ อิบนุ ซุเบร, อัลกอเล็ม อิบนุ มุหัมมัด, ออบูบักร์ อิบนุ อับดุลเราะหฺมาน อิบนุ อัลฮาริษ, อับดุลลอฮ์ อิบนุ อับดุลลอฮ์ อิบนุ อุดัยบะฮ์ อิบนุ มัสอูด, สุไลมาน อิบนุ ยะฮ์ซาร และคอริญญ์ยะฮ์ อิบนุ ซัยด อิบนุ ษาบิต ส่วนกลุ่มที่สองเป็นนักวิชาการกลุ่ม

ปัญญานิยม ซึ่งพวกเขาจะยึดความคิดเห็นเชิงปัญญาของตนเป็นส่วนใหญ่ ส่วนมากพวกเขาจะอาศัยอยู่ที่เมืองกุฟะฮฺ (อิรัก) เช่น ท่านอิบรอฮีม อิบน์ อะซิด (ท่านเป็นอาจารย์ของหัมมัด อิบน์ อิบน์ ลูมาน พระครูของท่านอบีหะนีฟะฮฺ) สาเหตุหลักที่ทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างสองกลุ่มสามารถสรุปได้สองประการ คือ

1. การยึดเอาความคิดเห็น

กลุ่มนิยมหะดีษจะยึดมั่นอยู่กับหลักฐาน (ตัวบทหะดีษ) และความหมายที่เข้าใจง่าย โดยจะไม่ใช้ความคิดเห็นของตนนอกจากความจำเป็นเท่านั้น จนบางครั้งพวกเขาจะไม่พิศวงในสิ่งที่ไม่ได้บันทึกในตัวบทอย่างเด็ดขาด ดังที่ได้กล่าวในรายงานหนึ่งว่า มีผู้ชายคนหนึ่งมาหาท่านสลิม อิบน์ अबดุลลอฮฺ อิบน์ อุมร์ และได้เรียนถามท่านเกี่ยวกับปัญหาหนึ่ง ท่านกล่าวว่า “ฉันไม่เคยได้ยิน ปัญหาดังกล่าว (จากท่านนบี)” ผู้ชายคนนั้นกล่าวว่า “ขอให้ท่านบอกฉันจากความเห็นของท่าน” ท่านกล่าวว่า “ไม่” แล้วชายคนนั้นก็ถามคำถามเดิมอีกครั้ง พร้อมกับบอกว่า “ฉันพอใจกับความคิดเห็นของท่าน” ท่านสลิมกล่าวว่า “ฉันกลัวว่าพอฉันบอกความคิดเห็นของฉันแล้ว หลังจากที่เจ้าจากฉันไป แล้วฉันมีความคิดใหม่ที่ดีกว่าแล้วฉันไม่พบเจ้าอีก” (Muhammad `Alī al-Sāyīs, 1986:77)

ส่วนกลุ่มนักปัญญานิยม จะไม่หยุดนิ่งในสิ่งที่ไม่ได้กำหนดโดยตัวบทเท่านั้น แต่พวกเขาจะพยายามค้นหาสาเหตุ และเหตุผลของการบัญญัติหุก่มที่ได้กล่าวโดยตัวบท แล้วพวกเขาก็พยายามเทียบเคียงปัญหาที่ใกล้เคียงกัน โดยคำนึงถึงผลประโยชน์และปกป้องความเสียหายให้มากที่สุดในการวินิจฉัยหุก่มใหม่ จนบางครั้งพวกเขาจะยึดเอาการกระทำของบรรดาเศาะหาบะฮฺผู้ทรงเกียรติ เช่น ท่านอุมร์ อิบน์ อัลค็อฏฏอบ ท่านอลี อิบน์ อับดุลลอฮฺ และท่าน अबดุลลอฮฺ อิบน์ มัสอูด เป็นต้น ซึ่งพวกเขาเหล่านี้มักจะใช้หลักความคิดเห็นในการไตร่ตรองเหตุผลและจุดประสงค์ของหุก่มนั้นๆ

2. การแตกแขนงของปัญหาฟิควะฮฺในสมัยปัญญานิยม

อุละมาอ์ฟิควะฮฺที่นิยมหะดีษจะไม่วินิจฉัยหุก่มเว้นแต่ปัญหาที่ได้เกิดขึ้นเท่านั้น และพวกเขาจะไม่วินิจฉัยนอกจากมีหลักฐานที่ได้กำหนดโดยตัวบท ดังนั้นการแตกแขนงของปัญหาฟิควะฮฺในกลุ่มนี้จึงมีน้อยมาก

ส่วนอุละมาอ์ฟิควะฮฺที่เป็นกลุ่มปัญญานิยม พวกเขาจะไม่หยุดเพียงหุก่มปัญหาที่ได้เกิดขึ้นและปัญหาที่ได้กำหนดโดยตัวบทเท่านั้น แต่พวกเขาจะพยายามสมมุติปัญหาที่ใกล้เคียง และกำหนดหุก่มของแต่ละปัญหา โดยใช้หลักการ เหตุผล และกฎในการวินิจฉัยหุก่มของแต่ละกรณีไป ดังนั้นการแตกแขนงของปัญหาฟิควะฮฺในกลุ่มนี้จึงมีขอบเขตที่กว้างขวางมาก

การแต่งตั้งตำราในสมัยนี้นับว่ายังไม่มีการแต่งตั้งตำรา ทั้งตำราฟิควะฮฺและฮิสตอรี

ถึงแม้ว่าท่านอุมรฺ อิบน์ อัลคัลอะษีซ ได้เขียนสารนถึงผู้พิพากษาเมืองมะดีนะฮฺ (อบีบักรฺ มุหัมมัด อิบน์ อัมรฺ อิบน์ หัซม)ที่มีความว่า “เจ้าจงตรวจสอบหะดีษของท่านเราะสูล ﷺ แล้วจงรวบรวมมัน เพราะฉันกลัวกับการจากไป (เสียชีวิต) ของบรรดาอูละมาอ์” แต่ท่านอิบน์หัซมก็ได้เสียชีวิตก่อนที่ภารกิจดังกล่าวจะแล้วเสร็จ (Abd Karīm Zaidān, 1995 : 117)

2.1.1.4 พิภพและวิชาพิภพในสมัยต้นอิญญ์เราะฮฺศตวรรษที่สองจนถึงกลางอิญญ์เราะฮฺศตวรรษที่สี่

การพัฒนาการศึกษาในสมัยนี้ถือเป็นสมัยที่พิภพมีความเจริญรุ่งเรืองมากที่สุด เป็นสมัยที่มีนักวินิจฉัยที่สำคัญๆ เกิดขึ้น และได้สถาปนามัชฮับพิภพที่ยิ่งใหญ่จวบจนปัจจุบัน ซึ่งแต่ละมัชฮับต่างก็มีจุดเด่นด้านกฎเกณฑ์ในการเข้าใจบทบัญญัติและการคิดพิจารณาวินิจฉัยทุกหมู่ที่แตกต่างกัน อันเป็นมรดกที่ล้ำค่าสำหรับชนรุ่นหลัง

สมัยนี้เป็นสมัยที่มีการแต่งตำราด้านต่างๆ เช่น ด้านพิภพและหลักการพิภพ ตำราเกี่ยวกับปัญหาพิภพและการแตกแขนงของปัญหาพิภพ ด้านหะดีษและหลักการหะดีษ ด้านอรรถาธิบายอัลกุรอานและหลักการอรรถาธิบาย เป็นต้น

เพื่อความสมบูรณ์ในการศึกษาเรื่องนี้ผู้วิจัยจึงได้แบ่งหัวข้อย่อยดังนี้

ก. ปัจจัยที่ทำให้พิภพเจริญรุ่งเรืองในสมัยนี้

สมัยนี้นับว่าเป็นสมัยที่พิภพมีความเจริญมาก และมีปัญหาใหม่ๆเกิดขึ้นอย่างมากมาย ซึ่งสามารถที่จะสรุปสาเหตุที่สำคัญ ดังนี้

1. การให้ความสำคัญและการสนับสนุนของรัฐ สมัยนี้เป็นสมัยการปกครองของราชวงศ์อับบาสิยะฮฺ ซึ่งทางรัฐบาลได้ให้ความสำคัญเกี่ยวกับพิภพมาก โดยที่รัฐจะขอความคิดเห็นจากอูละมาอ์พิภพในเรื่องต่างๆ เช่น ท่านเคาะลีฟะฮฺฮุอัยยะฮฺได้ขอให้ท่านอบียูสุฟลูกศิษย์ของอบีหะนีฟะฮฺสร้างกฎหมายอิสลามเกี่ยวกับทรัพย์สิน เพื่อปฏิบัติใช้ในการดำเนินงานการคลังของประเทศ ซึ่งท่านก็ได้ตอบรับตามการร้องขอของเคาะลีฟะฮฺ ท่านจึงได้แต่งหนังสือที่รู้จักกันว่า อัลเคาะรอญญ์ (الخراج)

2. เนื่องจากอาณาเขตการปกครองที่กว้างขวางมาก ซึ่งเขตการปกครองในสมัยนี้มีอาณาบริเวณนับตั้งแต่เมืองสเปนจนถึงเมืองจีน ซึ่งแต่ละพื้นที่ต่างก็มีวัฒนธรรมประเพณีที่แตกต่างกัน ซึ่งการวินิจฉัยทุกหมู่จำเป็นต้องคำนึงถึงวัฒนธรรมประเพณีของแต่ละท้องถิ่นด้วย จึง

เป็นเหตุทำให้หุ้ก่มของแต่ละพื้นที่แตกต่างกันไป

3. การมีนักวินิจฉัยที่มีคุณภาพ มีความสามารถและเข้มแข็งด้านฟิกฮ์ที่เป็นนักวินิจฉัยรุ่นใหม่เป็นจำนวนมาก

4. มีการแต่งตำราด้านหะดีษ ทำให้รู้ถึงสภาพของหะดีษเศาะหีหฺและหะดีษเงาะอ์ฟ⁽²⁶⁾ จึงทำให้ง่ายต่อการวินิจฉัยหุ้ก่มมากยิ่งขึ้น

ข. การก่อเกิดมั้ฮับต่างๆ

สมัยนี้เป็นสมัยที่มั้ฮับต่างๆก่อกำเนิดขึ้น และมีผู้คล้อยตามสนับสนุนอย่างมาก และโดยธรรมชาติของการเป็นกลุ่มมั้ฮับนั้นทุกมั้ฮับจำเป็นจะต้องแต่งตำราที่เกี่ยวกับหลักการ และกฎเกณฑ์ต่างๆในการวินิจฉัยหุ้ก่มของแต่ละมั้ฮับ เพื่อที่จะช่วยในการค้นคว้าและชี้แจงสาเหตุของการขัดแย้ง หลักการและเหตุผลของการวินิจฉัยหุ้ก่ม เช่นท่านอิมามอัชชาฟีอีย์ได้แต่งตำราอรรถาธิบายที่รู้จักกันจนทุกวันนี้ และตามด้วยอิมามอะหฺมัด อิบน์ หันบัลก็ก็ได้แต่งตำราเกี่ยวกับวิชาหลักการฟิกฮ์เช่นกัน (Abd Karīm Zaidān, 1995 : 117)

2.1.1.5 ฟิกฮ์และวิชาฟิกฮ์ในสมัยกลางอิญญ์เราะฮฺศตวรรษที่สี่ จนถึงปีอิญญ์เราะฮฺ

ที่ 656

การพัฒนาการฟิกฮ์ในสมัยนี้ถือเป็นสมัยที่เรียกว่า สมัยอ้อมตัวของฟิกฮ์ ซึ่งเมื่อสังเกตความเจริญและการวิวัฒนาการของฟิกฮ์ในสมัยที่ผ่านมาจะเห็นได้ว่า ฟิกฮ์ได้มีความเจริญอย่างต่อเนื่อง แต่ในสมัยนี้ความเจริญดังกล่าวเริ่มอ่อนแอลงอย่างต่อเนื่องจนอ้อมตัวถึงขั้นมีการประกาศฟัตวา(วินิจฉัย)ว่าห้ามไม่ให้มีการวินิจฉัยหุ้ก่ม และเชิญชวนให้มีการตัดกิลด (การยึดตามคำกล่าวของอิมาม โดยที่ไม่คำนึงถึงหลักฐาน) มั้ฮับอย่างเคร่งครัด

อัชชะอรอนีย์ กล่าวว่า “ผู้ที่ตัดกิลดบางคนกล่าวว่า : ถ้าหากฉันพบหะดีษที่รายงานโดยบุคอรีและมุสลิม แต่อิมามของฉันไม่ถือปฏิบัติหรือไม่ยอมรับ ฉันก็ไม่ถือปฏิบัติด้วย...”

(al-Sh`arānī, al-Mīzān, 1989:1/10)

อะหฺมัดอัศศอวีรีย์ กล่าวว่า “และไม่อนุญาตตัดกิลดคนออกเหนือจากสี่มั้ฮับ ถึงแม้ว่า

(²⁶) หะดีษเงาะอ์ฟ คือ ทุกๆหะดีษที่ขาดเงื่อนไขหรือ คุณสมบัติของหะดีษหะสัน ซึ่งรวมถึงคุณสมบัติของหะดีษเศาะหีหฺด้วย เงาะอ์ฟเชิงภาษามีความหมายว่า อ่อนแอไม่แข็งแรง

มัซฮับนั้นจะตรงกับคำกล่าวของเศาะหาบะฮ์ หะดีษเศาะหีหฺ และอายะฮ์ก็ตาม ผู้ที่ออกจากมัซฮับสี่ ถือว่าผู้นั้นเป็นผู้ที่หลงผิด และอาจนำเขาสู่การเป็นกุฟรฺ เพราะการยึดเอาความหมายที่ปรากฏ ของอัลกิตาบและอัซซุนนะฮ์เป็นส่วนหนึ่งของอูศูล กุฟรฺ” (Ahmad al-Sāwī, 1393 h : คำอธิบายสูเราะฮ์อัล-กะฮ์ฟีย์ : 23-24)

ทั้งนี้เนื่องจากปัญหาที่ใหญ่ที่สุดคือ อุละมาอ์ฟิกฮฺในสมัยนี้ขาดกำลังใจ ไม่มี ความมั่นใจในความสามารถของตน และคิดว่าตนไม่สามารถที่จะเทียบเท่ากับอุละมาอ์ฟิกฮฺรุ่น ก่อน ทั้งๆที่ความเป็นจริงแล้วพวกเขามีวิชาความรู้ที่เข้มแข็ง และมีปัจจัยต่างๆที่เอื้ออำนวยต่อ การศึกษา โดยที่ไม่ต้องลำบากเหมือนปราชญ์รุ่นก่อนๆ

จากสถานการณ์ดังกล่าวสามารถที่จะสรุปสาเหตุของการหยุดตัวของฟิกฮฺในสมัย นี้มีดังนี้ (Abd Karīm Zaidān, 1995 : 123)

1. ความอ่อนแอทางการเมืองของคุละฟาอ์ราชวงศ์อับบาซียะฮ์ เนื่องจากสมัย นี้ไม่มีการส่งเสริมจากภาครัฐอย่างเพียงพอ เพราะการปกครองประเทศได้แบ่งเขตการปกครอง ออกเป็นรัฐเล็กๆ จึงส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของอุละมาอ์ฟิกฮฺไปด้วย ทำให้พวกเขาไม่มี กำลังใจในการวิจัยศึกษาค้นคว้าองค์ความรู้ใหม่ๆ และในที่สุดก็ต้องยึดตามมัซฮับที่มีอยู่แล้ว

2. อุละมาอ์ฟิกฮฺมัซฮับรุ่นก่อนได้แต่งตำราเกี่ยวกับปัญหาฟิกฮฺไว้อย่างละเอียด และได้จัดเป็นหมวดหมู่ จากผลงานมรดกทางวิชาการดังกล่าว จึงทำให้พวกเขาคิดว่าเพียงพอแล้ว จึงไม่จำเป็นต้องวินิจฉัยหุก่มอีกต่อไป

3. ความไม่มั่นใจในตัวเองของอุละมาอ์ฟิกฮฺ ซึ่งพวกเขามีความรู้สึกว่า พวกเขา ไม่มีคุณสมบัติพอที่จะวินิจฉัยหุก่มได้ จึงทำให้พวกเขาไม่มั่นใจในความสามารถของตน ทั้งๆที่ บางคนมีความสามารถเทียบเท่ากับอุละมาอ์ฟิกฮฺอื่นๆ จากความรู้สึกนี้ทำให้นักวิชาการเลือกเอา ความสบายโดยการคล้อยตามผู้สถาปนามัซฮับ ทั้งๆที่บางคนรู้ว่าบางทัศนะที่ไม่ถูกต้องหรือขัดกับ เจตนารมณ์ของหลักกฎหมายอิสลาม ดังนั้นพวกเขาจึงไม่ควรยึดตามทัศนะดังกล่าวและพวกเขา จำเป็นต้องวินิจฉัยหุก่มที่ถูกต้องกว่าทัศนะก่อน ด้วยเหตุนี้ท่านอุมัรฺจึงห้ามไม่ให้ทำการ วินิจฉัยหุก่มที่ไปถกกันทัศนะที่ถูกต้องกว่า และท่านได้เชิญชวนให้มุสลิมกลับสู่สัจธรรม ดังที่ได้ ปรากฏในสารินของท่านอุมัรฺ อิบน์ อัลค็อฏฏอบได้เขียนถึงอบีมุซา อัลอัชชะรีย์ว่า “เจ้าจงอย่าทำให้ การตัดสินใจ (ที่ผิด) ของเจ้าวันนี้ไปถกกันทัศนะที่ถูกต้องกว่า เจ้าจงกลับสู่สัจธรรมเถิด แท้จริงแล้ว สัจธรรมนั้นเป็นสิ่งที่ยั่งยืนไม่มีสิ่งใดที่จะลบล้างมันได้ และการกลับสู่สัจธรรมนั้นดีกว่าการถดถอย ในความเท็จ” (Ibn al-Qaiyim al-Jauziyah, 1968 : 1/51-52)

2.1.1.6 พิภพและวิชาพิภพหลังจากปีฮิจญ์เราะฮ์ที่ 656 จนถึงปัจจุบัน

ในสมัยนี้การคัดเลือกยังคงแพร่หลาย และเป็นที่ยอมรับเป็นเรื่องปกติ ถึงแม้ว่าจะมีนักวิชาการส่วนน้อยที่ไม่เห็นด้วย เช่น ท่านอิบนุ คัยมียะฮ์ อิบนุ อัลกัอยิม อัชเชากานีย์ เป็นต้น พวกเขาพยายามเรียกร้องบรรดาอุละมาอ์กลับสู่การวินิจฉัยหุก่มจากแหล่งกำเนิด คือ อัลกูรานและอัศสุนนะฮ์ โดยไม่ยึดตามมัซฮับใดมัซฮับหนึ่ง ดังนั้นพิภพในสมัยนี้จึงคงดำเนินตามครรลองของมัซฮับที่มีอยู่เดิม

ในการศึกษาส่วนนี้สามารถแบ่งออกเป็นหัวข้อย่อยดังต่อไปนี้

ก. การแต่งตำรา

การแต่งตำราในสมัยนี้สามารถแบ่งจำแนกตามประเภทดังนี้

1. ตำราอัลมุตุน ตำราอัชชuruh และตำราอัลหะวะซีฮ์ ซึ่งตำรามุตุนเป็นตำราที่ได้แต่งขึ้นอย่างย่อ และสรุป จนทำให้มีเนื้อหาบางอย่างที่ตกขาดไปและมีเนื้อหาที่ไม่สมบูรณ์นัก ดังนั้นจึงต้องมีคำอธิบายข้างๆ บทความย่อและบทสรุปดังกล่าว ซึ่งเรียกตำราประเภทนี้ว่า “ตำราอัชชuruh” และจะเขียนข้างๆ คำอธิบายบทความย่อและบทสรุป เรียกตำราประเภทนี้ว่า “ตำราอัลหะวะซีฮ์” ซึ่งเป็นการเสริมข้อมูลและขยายคำอธิบายที่ยังไม่สมบูรณ์ และผู้เขียนจะกล่าวคำโต้แย้ง หรือคำคัดค้านเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวพร้อมทั้งกล่าวเหตุผลและหลักฐานของตน ดังนั้นจะเห็นได้ว่าตำราที่ได้แต่งขึ้นในสมัยที่ 4 และ 5 จะมีสำนวนที่เข้าใจง่ายกว่าสมัยนี้

2. อัลฟัตวา เป็นตำราที่ได้บันทึกรวบรวมปัญหาและคำตอบหรือคำวินิจฉัยของอุละมาอ์พิภพในเรื่องต่างๆ ที่ได้เกิดขึ้นในสมัยนั้นๆ ซึ่งจะแบ่งเป็นเรื่อง และบทอย่างเป็นหมวดหมู่ ในแต่ละปัญหาที่ได้บันทึกจะอ้างอิงหลักฐานจากอัลกูรานและอัศสุนนะฮ์ หรือจะกล่าวหลักการในการวินิจฉัยโดยไม่ยึดมัซฮับใดมัซฮับหนึ่ง ตำราดังกล่าวสำคัญมากสำหรับนักวิชาการรุ่นหลัง เพราะจะเป็นการศึกษาเกี่ยวกับการปฏิบัติจริงของมุสลิมในสมัยนั้น และสามารถที่จะเปรียบเทียบในบางกรณี และบางปัญหาที่กำลังเกิดขึ้นในปัจจุบันได้ ตำราอัลพะตาวาที่เรารู้จักกันในทุกวันนี้ เช่น พะตาวา อิบนุ คัยมียะฮ์ อัลพะตาวา อัลฮินดียะฮ์ และอัลบัชชะฮิยะฮ์ เป็นต้น

3. ประมวลกฎหมาย การตัดสินคดีต่างๆ ในสมัยก่อนจากสมัยจักรพรรคอุษมานียะฮ์ บรรดาผู้พิพากษาจะต้องค้นหาตำราต่างๆ เกี่ยวกับพิภพ เพื่อตัดสินคดีที่เกิดขึ้น เพราะสมัยนั้นยังไม่มีตำราประมวลกฎหมายเฉพาะ จนกระทั่งปลายศตวรรษที่ 13 ซึ่งเป็นสมัยของจักรพรรคอุษมานียะฮ์ได้เล็งเห็นถึงความจำเป็นที่จะต้องจัดประชุมตำราพิภพเกี่ยวกับมุอามะลัดมารวบรวม

จัดเป็นหมวดหมู่ และจัดมาตราเป็นตำราประมวลกฎหมายหมุ่เกี่ยวกับมูอามะลาต ดังนั้นจึงได้
 แต่งตั้งคณะกรรมการจากผู้ทรงคุณวุฒิด้านฟิกฮฺให้อยู่ภายใต้การควบคุมดูแลของกระทรวงยุติธรรม
 ทั้งนี้เพื่อคัดเลือกรู่มเกี่ยวกับมูอามะลาตจากฟิกฮฺหะนะฟีในปี 1285 – 1269 ฮิจญ์รียะฮฺ

2.1.2 ประวัติย่อของสี่มัฮ์ฮับที่สำคัญ

มนุษย์เราย่อมมีความแตกต่างกันด้านความคิดและความเข้าใจในเรื่องต่างๆ
 ดังนั้นจึงไม่ใช่เรื่องแปลกที่จะมีสำนักคิดหลายๆสำนักในการกำหนดหลักการวินิจฉัยและการ
 ตีความตัวบทที่ได้บันทึกในอัลกุรอานและอัลหะดีษ ซึ่งทุกสำนักคิดจะยึดหลักเกณฑ์ที่ว่า

(الاختلاف في الفروع لا يؤدي إلى تفرق)

ความว่า : การขัดแย้งในส่วนที่ปลีกย่อย (สิ่งที่ไม่ได้กำหนดในอัลกุรอานและ
 อัลสุหนนะฮฺ) ย่อมไม่นำสู่ความแตกแยก (Umar Abd allāh Kāmil, 1999 : 203) เช่นมัฮ์ฮับสี่
 มัฮ์ฮับซัยดียะ มัฮ์ฮับญะฮะลียะ มัฮ์ฮับเอาซาอียะ มัฮ์ฮับสุฟยาน อัยเชารียะ มัฮ์ฮับลัยษ อิบน
 สะอูด เป็นต้น

ในการศึกษาเรื่องนี้ผู้วิจัยจะขอศึกษาพอสังเขปเฉพาะสี่มัฮ์ฮับเท่านั้น เนื่องจาก
 เห็นว่ามัฮ์ฮับทั้งสี่เป็นมัฮ์ฮับที่ได้รับความนิยมและแพร่หลายตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

2.1.2.1 มัฮ์ฮับหะนะฟี

ท่านอิมามอุมูหะนีพะฮะฮฺมีนามเต็มว่า อันวูอุมาน อิบนุ ฆาบิต อิบนุ ซุฏฏอ อิบนุมาฮฺ
 อัลดัยมียะ อัลกูฟียะ ซึ่งตระกูลของท่านมีเชื้อสายมาจากชาวเปอร์เซีย (al-Thahabi, 1998 : 1/126)

ท่านอิมามอุมูหะนีพะฮะฮฺเกิดที่นครกูฟะฮฺ ประเทศอิรัก เมื่อปีฮิจเราะฮ์ศักราชที่ 80
 ตรงกับคริสต์ศักราชที่ 699 (al-Zarkashi, 2002 : 8/36) นักประวัติศาสตร์บางท่านกล่าวว่าท่าน
 อิมามอุมูหะนีพะฮะฮฺเป็นชาวบาบิล ท่านเกิดที่นครกูฟะฮฺ ส่วนบิดาของท่านนั้นเป็นชาวเมืองอัมบารมี
 นามว่า ฆาบิต อิบนุ ซุฏฏอ ส่วนซุฏฏอเป็นชาวคาบูล (al-Thahabi, n.d.:6/395)

ท่านอิมามอุมูหะนีพะฮะฮฺ มีฐานะเป็นดาบิอื่นคนหนึ่งที่มีโอกาสร่วมสมัยกับเศาะ
 หาเบฮฺบางท่าน ตามบันทึกนักประวัติศาสตร์ในขณะที่ท่านอิมามอุมูหะนีพะฮะฮฺเกิดมานั้นเป็นสมัยที่
 เศาะหะบะฮฺทั้งสี่ท่านยังมีชีวิตอยู่ กล่าวคือ อนัส อิบนุ มาลิก, อับดุลลอฮฺ อิบนุ อับีเอาฟะฮ์ อัลอันศอ
 รียะ, อุมูฮะดีษ อามิร อิบนุ วาฮิละฮฺ, สะฮฺล อิบนุ สะอัด อัลฮาอิดียะ (al-Shirazi, 1970 : 86) แต่

ท่านอุมุฮะนีฟะฮฺ ไม่มีโอกาสศึกษากับเศาะหาบะฮฺทั้งสิ้นโดยตรง เนื่องจากบรรดาเศาะหาบะฮฺทั้งสิ้นได้เสียชีวิตตั้งแต่ท่านอิมามอุมุฮะนีฟะฮฺยังเยาว์วัย (al-Thahabī, n.d.:6/391) ถึงแม้ว่าอุมุฮะนีฟะฮฺไม่ได้ศึกษาโดยตรงจากบรรดาเศาะหาบะฮฺเหล่านั้น แต่ท่านก็ได้ศึกษากับอาจารย์ที่ได้ศึกษามาจากเศาะหาบะฮฺทั้งสิ้น นอกจากนี้ท่านอิมามอุมุฮะนีฟะฮฺยังมีครูบาอาจารย์อีกหลายท่าน เช่น ฮัมมาด อิบน์ อับดุลลอฮ์ , ซัยด อิบน์ อลี ซัยนุลออบิดีน , ญะฮ์ร อัสศอดิก และอื่นๆ ท่านอิมามอุมุฮะนีฟะฮฺได้ศึกษากฎหมายอิสลามและอัลหะดีษจาก ฮัมมาด อิบน์ อับดุลลอฮ์ ท่านได้ใช้เวลาในการศึกษากับอาจารย์ท่านนี้เป็นเวลา 18 ปี จนท่านมีอายุได้ 40 ปี แล้วท่านก็ได้ทำการถ่ายทอดวิชาความรู้ที่ได้ร่ำเรียนมาด้วยวิธีการสอนในมัสยิดแห่งหนึ่งในนครกูฟะฮฺ (al-Thahabī, n.d.:6/392 - 396)

บุคลิกของท่านอิมามอุมุฮะนีฟะฮฺ รายงานจากฮัมมาด อิบน์ อับดุลลอฮ์ กล่าวว่า “บิดาของฉันเป็นผู้มีหน้าตาดี ผิวสีน้ำตาล มีรูปร่างสันทนต์ ชอบใสน้ำหอม เป็นที่น่าเกรงขาม ท่านจะไม่พูดมากนอกจากการตอบคำถาม และท่านไม่ชอบยุ่งเกี่ยวกับเรื่องไร้สาระ” (al-Thahabī, n.d.,6/399-400)

รายงานจากอับดุลลอฮ์ อัลกัฮ์ทิบ กล่าวว่า “ท่านอิมามอุมุฮะนีฟะฮฺเป็นผู้มีหน้าตาดี การแต่งกายดี มีกลิ่นหอม มีมารยาทดีในการนั่งสมาธิ เป็นผู้มีเกียรติ มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีกับพี่น้องของเขา” (Ahmad al-khatib, 2001: 13/330)

ชื่อเสียงและเกียรติศักดิ์ของท่านอิมามอุมุฮะนีฟะฮฺ

ท่านเป็นผู้ที่เฉลียวฉลาด มีพรสวรรค์ และมีความมุ่งมั่นอุตสาหะในการศึกษาค้นคว้าหาความรู้ โดยท่านได้ศึกษาวิชาต่างๆ จนเชี่ยวชาญ เช่น นะฮฺ (หลักภาษาอาหรับ) นิติศาสตร์อิสลาม และอรรถาธิบายอัลกุรอาน เป็นต้น ท่านอิมามอุมุฮะนีฟะฮฺเป็นผู้ที่มีความชำนาญและเชี่ยวชาญด้านวิชาฟิสิกส์มาก และท่านจะใช้เหตุผลเป็นหลักในการแสดงทัศนะของท่าน (al-Thahabī, n.d.:6/392) ด้วยเหตุนี้ท่านจึงเป็นที่ยอมรับของสังคมและเป็นที่ยอมรับในคุณวุฒิด้านฟิสิกส์จนถึงทุกวันนี้ ดังปรากฏในรายงานหนึ่ง ท่านฎุรอร อิบน์ ศอรุด กล่าวว่า มีคนถามท่านซัยด อิบน์ ฮารูนว่า ระหว่างท่านอิมามอุมุฮะนีฟะฮฺกับอัยเชอรีย์ใครเป็นผู้รอบรู้เรื่องฟิสิกส์มากกว่า ? ซัยดกล่าวตอบว่า ท่านอิมามอุมุฮะนีฟะฮฺรู้เรื่องฟิสิกส์มากกว่าอัยเชอรีย์ แต่สุฟยานอัยเชอรีย์เป็นผู้ที่จำหะดีษมากกว่าท่านอิมามอุมุฮะนีฟะฮฺ (al-Thahabī, 1998 : 1/127)

รายงานจากอัลเคาะฎิบ จากอบีวะฮบ มุฮัมมัด อิบน์ มะชาหิม กล่าวว่า “ฉันได้ฟังอับดุลลอฮ์ อิบน์ อัลมุบาร็อก กล่าวว่า : ฉันได้พบเห็นคนที่ทำอิบาดะฮ์มากที่สุด ฉันได้พบเห็นคนที่วะเราะฮ์ (เกรงกลัวต่ออัลลอฮ์) ที่สุด ฉันได้พบเห็นคนที่รอบรู้มากที่สุด และฉันได้พบเห็นคนที่

รอบรู้ด้านฟิกฮ์มากที่สุด ส่วนผู้ที่ทำอบิดะฮ์มากที่สุดเขาคืออับดุลอะซีซ อิบน์เราะวาด ผู้ที่วะเราะฮ์ที่สุดเขาคืออัลฟุฏอยล อิบน์ อียาฎ ผู้ที่รอบรู้มากที่สุดเขาคือสุฟยาน อัษษะรีย์ และผู้ที่รอบรู้ด้านฟิกฮ์มากที่สุดเขาคือท่านอิมามอูษะนีพะฮ์ แล้วเขากล่าวอีกว่า : “ฉันไม่เคยเห็นใครรอบรู้ด้านฟิกฮ์เหมือนกับเขา(อูษะนีพะฮ์)” (Ahmad al-Khatib al-Baghdādi, 2001: 13/342-343)

หลักการวินิจฉัยหุก่มของท่านอิมามอูษะนีพะฮ์

แท้จริงแล้วท่านอิมามอูษะนีพะฮ์ไม่ได้เขียนหลักการในการวินิจฉัยหุก่มแต่อย่างใด แต่บรรดาศิษย์ของท่านและผู้ที่เกี่ยวข้องในมัซฮับของท่านได้สรุปหลักการในการวินิจฉัยหุก่มของท่าน และได้กล่าวสืบทอดจากท่านอิมามอูษะนีพะฮ์เกี่ยวกับการวินิจฉัยหุก่มและการอ้างอิงหลักฐาน รายงานโดยอัลเคาะฎีบจากยะหฺยา อิบน์ อัญญูรยสุ กล่าวว่ : “ฉันได้ฟังสุฟยานขณะที่ชายคนหนึ่งมาพบเขาว่า ฉันได้ฟังท่านอิมามอูษะนีพะฮ์กล่าวว่า “ฉันยึดหลักฐานในอัลกูรอาน หากไม่มีฉันจะยึดหลักฐานจากอัศสุนนะฮ์ หากไม่มีในอัลกูรอานและอัศสุนนะฮ์ฉันจะยึดคำกล่าววินิจฉัยของเศาะหาบะฮ์ หากไม่มีฉันจะวินิจฉัยด้วยปัญญา” (Ahmad al-Khatib al-Baghdādi, 2001: 13/368) จากคำกล่าวข้างต้นสามารถเข้าใจได้ว่า หลักการวินิจฉัยหุก่มของท่านอิมามอูษะนีพะฮ์มีดังนี้คือ อัลกูรอาน อัลหะดีษ คำวินิจฉัยของเศาะหาบะฮ์ หลังจากนั้นท่านจึงจะวินิจฉัยด้วยตัวเอง โดยใช้หลักกียาส อิสติหฺซานและอัลหิยัล อัชชัรียะฮ์

ท่านอิมามอูษะนีพะฮ์กล่าวกับอบียูสุฟว่า “โอ้ ยะอฺกูบ เจ้าจงพิจารณาจากคำกล่าวของเราว่า เราเอามาจากไหน ? แท้จริงแล้วเราก็เป็นมนุษย์ เรากล่าวคำบางอย่างวันนี้ และวันพรุ่งนี้เราอาจจะเปลี่ยนแปลงจากคำกล่าวนั้นก็ได้” (Muhammad Hāmid alfaqī, 1926 : 9)

อับดุลลอฮ์ อัลมุบาร็อก กล่าวว่ “ฉันได้ฟังท่านอิมามอูษะนีพะฮ์กล่าวว่า : หากหะดีษมาจากท่านนบี เราขอรับรองด้วยหัวและตาของเรา หากเป็นคำกล่าวจากเศาะหาบะฮ์ของท่านนบี เราขอรับรองโดยไม่คัดค้าน หากมาจากตาบิอิน เราขอเสมอเหมือนพวกเขาในการวินิจฉัย”(al-Sayūti, 2007:111)

การเสียชีวิตของท่านอิมามอูษะนีพะฮ์

ท่านอิมามอูษะนีพะฮ์ได้กลับสู่ความเมตตาของอัลลอฮ์ ﷻ ณ นครแบกแดด ประเทศอิรัก เมื่อเดือนเราะญับ (al-Thahabi, 1998 : 1/127) ปี ฮ.ศ. 150 ตรงกับ ค.ศ. 767 ท่านมีอายุ 70 ปี (al-Shirāzi, 1970 : 134)

ตำรางานเขียนสำคัญๆในมัซฮับหะนะฟี มีดังนี้

1. อัลฟิกฮ์ อัลอักบรฺ แต่งโดยท่านอูษะนีพะฮ์, อัลเคาะรอญ์ , อัลอาษารุ และอัลอิกติลาฟ อัลอัมศอร แต่งโดยอูยูซุฟ ยะอฺกูบ อิบน์ อิบรอฮีม (เสียชีวิตปี ฮ.ศ. 182)

- الفقه الأكبر لإمام أبي حنيفة، الخراج والآثار واختلاف الأمصار لأبي يوسف يعقوب بن إبراهيم بن حبيب الانصاري الكوفي، (182هـ)
2. อัลหุญญะฮฺ , อัลมับบสูฏ , อัลกัศบ และอัลมะคอริจ ฟีล หียัล แต่งโดยมุหัมมัด อิบน์ อัลหะสัน อัชชะบานีย์ (เสียชีวิตปี ส.ศ. 189)
الحجة على أهل المدينة والميسوط والكسب والمخارج في الحيل، لمحمد بن الحسن بن فرقد الشيباني أبو عبد الله (189 هـ)
3. มุสนัด อบีหะนีฟะฮฺ แต่งโดยอะหมัด อิบน์ อับดุลลอฮฺ อิบน์ อะหมัด อัลอัศบะหานีย์ (เสียชีวิตปี ส.ศ. 430)
مسند أبي حنيفة، أحمد بن عبد الله بن أحمد الأصبهاني أبو نعيم (430هـ)
4. หุสฟะตุล ฟูกอฮาอ์ และอัลอุศูล แต่งโดยอะลาอุดดีน อัศสะมร์กอนดี (เสียชีวิตปี ส.ศ. 539)
تحفة الفقهاء والأصول، محمد بن أحمد بن أبي أحمد، أبو بكر علاء الدين السمرقندي (539هـ)
5. บะดาอีย อัสเศาะนาอีย ฟี ตัรตีบบิซชะรออีย แต่งโดยอะลาอุดดีน ออบีบักร์ อิบน์ สะอูด อัลกาซานีย์ อัลหะนะฟี (เสียชีวิตปี ส.ศ. 587)
بدائع الصنائع في ترتيب الشرائع، علاء الدين أبي بكر بن سعود الكاساني الحنفي (587 هـ)
6. ตับบีนนุล หะกออิก แต่งโดยฟักรุดดีน อุยมาน อิบน์ อลี อัชชะลอะอีย อัลหะนะฟี (เสียชีวิตปี ส.ศ. 743)
تبيين الحقائق في شرح كتر الدقائق، فخر الدين عثمان بن علي الزيلعي الحنفي (743هـ)
7. อัลอัชบาฮฺ วันนะชออิรฺ , อัลฟะตาวา อัชชีนิยะฮฺ และอัลบะหฺรฺ อ์รรออิก แต่งโดยซัยนุดดีน อิบน์ อันนุญัยม อัลหะนะฟี (เสียชีวิตปี ส.ศ. 970)
الاشباه والنظائر والفتاوي الزينية والبحر الرائق، زين الدين ابن نجيم الحنفي (970هـ)
8. หาชียะฮฺ อิบน์ อาบิตีน (เสียชีวิตปี ส.ศ. 1252)
رد المحتار على الدر المختار المعروف بحاشية ابن عابدين (1252 هـ)

2.1.2.2 มัชฮับมาลิกีย์

ท่านอิมามมาลิกมีนามเต็มว่าอับดุลลอฮฺ มาลิก อิบน์ อนัส อิบน์ มาลิก อิบน์ อามिर อิบน์ อบีอัมรฺ อิบน์ อัลฮาริษ อิบน์ ฆีลัน อิบน์ หะซัด อิบน์ อัมรฺ อิบน์ อัลฮาริษ อัลอัศบะหียฺ

อัลหิมะรีฮ์ เป็นอิมามแห่งเมืองซิญญะเราะฮ์ในสมัยนั้น (Ibn Kathīr, 1998:10/180) มารดาชื่อ อาลิยะฮ์ บินตุ ชะรีก อัลดะฮ์ดิยะฮ์ ท่านอิมามมาลิกเกิดที่นครมะดีนะฮ์แต่ประวัติศาสตร์ไม่ได้ระบุ วันเดือนปีศานานที่เกิดของท่านอิมามอย่างชัดเจน ซึ่งบางรายงานระบุว่าท่านเกิด ปี ฮ.ศ. 92 , 93 และ ฮ.ศ. 96 แต่ที่ถูกต้องคือท่านเกิดเมื่อปี ฮ.ศ. 93 ดังที่ได้กล่าวรายงานโดยอิมามยะหฺยา อิบนุ บุกัยรฺ (al-Thahabī, 1998 : 1/157)

อุละมาอ์บางท่านกล่าวว่า ท่านเกิดที่นครมะดีนะฮ์ ฮ.ศ. 93 บางท่านกล่าวว่าท่านเกิดที่ ชุลมฺรวะฮ์ทางเหนือของนครมะดีนะฮ์

และยังมีการบันทึกอีกว่าท่านเกิดเมื่อ ฮ.ศ. 94 และปีฮ.ศ. 97 แต่บันทึกที่ น่าเชื่อถือได้และอุละมาอ์ ส่วนใหญ่มีความเห็นตรงกันก็คือ ท่านเกิดเมื่อ ฮ.ศ. 93 ณ ชุลมฺรวะฮ์ทาง ภาคเหนือของนครมาดีนะฮ์ประเทศซาอุดีอาระเบียปัจจุบัน (al-Thahabī, n.d.: 8/49)

ท่านอิมามมาลิกได้เริ่มการศึกษาด้วยการท่องจำอัลกุรอาน และท่องจำหะดีษของท่านนบี ﷺ จากบันทึกประวัติศาสตร์ของบุคคลสำคัญๆ ในอิสลามจะเห็นได้ว่าบรรดาเศาะหาบะฮ์ ตาบียีน ตลอดจนอุละมาอ์ทุกท่าน พวกเขาจะเริ่มการศึกษาด้วยการท่องจำอัลกุรอานและหะดีษ ทั้งนี้เนื่องจากอัลกุรอานและอัลหะดีษเป็นบ่อเกิดหลักของหุก่มต่างๆ ในอิสลาม

หลังจากนั้นท่านได้ศึกษาวิชาอัลหะดีษและวิชากฎหมายอิสลาม และก่อนที่ท่านจะรับหะดีษนั้นๆ ท่านได้ให้ความสำคัญและระมัดระวังเป็นอย่างสูง โดยท่านจะพิจารณาถึงสถานะของหะดีษอย่างละเอียดถี่ถ้วน ทั้งด้านตัวบทหะดีษและผู้รายงานหะดีษ

ท่านอิมามมาลิกได้ศึกษาวิชาความรู้ตั้งแต่ท่านยังเยาว์และท่านก็ได้เป็นผู้วินิจฉัยชี้ขาดบทบัญญัติอิสลามและทำการสอนอยู่ที่มะดีนะฮ์เป็นเวลา 21 ปี (al-Thahabī, n.d.:8/55)

บุคลิกของท่านอิมามมาลิก รายงานจากอิซา อิบนุ อุมร์ ก่อว่าว่า “ฉันไม่เคยเห็นความขาวและแดงที่สวยงามยิ่งกว่าใบหน้าของท่านอิมามมาลิก และไม่เคยเห็นใครสวมเสื้อผ้าขาวกว่าเสื้อผ้าของท่าน” ท่านอิมามเป็นผู้ที่มีรูปร่างสูงใหญ่ มีผมและเคราสีน้ำตาลสีขาวย และมีเคราหนาและยาว (al-Thahabī, n.d.:8/69)

ชื่อเสียงและเกียรติศักดิ์ของท่านอิมามมาลิก

ท่านอิมามอัชชาฟีอียฺกล่าวว่า “หากกล่าวถึงอุละมาอ์แล้ว ท่านอิมามมาลิกนั้นเปรียบดังดวงดาว” และท่านกล่าวอีกว่า “หากผู้ใดต้องการเรียนหะดีษ เขาจงเรียนกับท่านอิมามมาลิก” (Ibn Kathīr, 1998:10/180)

ท่านอิมามอะหมัด อิบนุ หันบัล ก่อว่าว่า “ท่านอิมามมาลิกมีความรู้เหนือกว่าอัลอะชาอียฺ อัชเชารีฮ์ อัลลัษษุ ฮัมมาด และอัลหะกัม” ท่านกล่าวอีกว่า “ท่านอิมามมาลิก คือ อิมามแห่ง

วิชาหะดีษและฟิกฮ์” (al-Thahabī, n.d.:8/94)

เมื่อมีคนมาถามท่านอิมามมาลิก ท่านไม่เคยอายเลยที่จะตอบว่า “ฉันไม่ทราบ” อัลฮัยษัม อิบน์ ญะมิล กล่าวว่า “ฉันได้ฟังคนมาถามท่านอิมามมาลิก 48 ปัญหา และท่านได้ตอบว่า : ฉันไม่ทราบ 32 ปัญหา” และท่านคอลิด อิบน์ เคาซ กล่าวว่า “ฉันได้ถามท่านอิมามมาลิก 40 ปัญหา ท่านตอบเพียง 5 ปัญหาเท่านั้น” (al-Thahabī, n.d.: 8/77)

หลักการวินิจฉัยหุก่มของท่านอิมามมาลิก

แท้จริงแล้วท่านอิมามมาลิกไม่ได้เขียนหลักการในการวินิจฉัยหุก่มแต่อย่างใด แต่ท่านได้กล่าวในหนังสืออัลมุวัฏฏอฮ์ว่า ท่านยึดการกระทำของชาวมะดีนะฮ์มากกว่าหะดีษอัลอาหัด⁽²⁷⁾ ที่ขัดแย้งกับการกระทำของชาวมะดีนะฮ์ โดยอ้างว่าการกระทำของชาวมะดีนะฮ์ได้รับการสืบทอดมาจากบรรพชนของพวกเขาซึ่งมีน้ำหนักเหมือนกับหะดีษอัลมุตะวาติร⁽²⁸⁾ ดังนั้นการปฏิบัติของชาวมะดีนะฮ์จึงต้องมาก่อนหะดีษอาหัด อิมามอัลเกาะรอฟียกกล่าวว่า “หลักการวินิจฉัยหุก่มของท่านอิมามมาลิกมีดังนี้คือ อัลกิตาบ อัลสุนนะฮ์ อัลอิจญ์มาอฺ การปฏิบัติของชาวมะดีนะฮ์ อัลกียาส ทัศนะของเศาะหาบะฮ์ อัลมัศละหะฮ์อัลมุรตะละฮ์⁽²⁹⁾ อัลอูรฟุวัลอาคาด⁽³⁰⁾ สัจคษษะรออิอ์⁽³¹⁾ อิสติหฺซาน⁽³²⁾ และอัลอิสติศฮาบ⁽³³⁾ (Ibn Farhūn, 1972: 66)

⁽²⁷⁾ หะดีษอาหัด (حدیث آحاد) คือ หะดีษที่ขาดเงื่อนไขของมุตะวาติร (Mahmūd al-Tahhān, Taisīr Fi Mustalahul hadīth, 1984 : 23) กล่าวคือมีผู้รายงานเป็นจำนวนไม่มากหรือตั้งแต่ 1 - 10 คนในทุกๆระดับรุ่น

⁽²⁸⁾ หะดีษอัลมุตะวาติร (حدیث متواتر) คือ หะดีษที่มีผู้รายงานเป็นจำนวนมาก โดยสามัญแล้วเป็นไปได้ที่ผู้รายงานเหล่านั้นจะสคบรายงานเท็จกัน (Mahmūd Attahhān, Taisīr fi Mustalahul hadīth, 1984: 21)

⁽²⁹⁾ อัลมัศละหะฮ์อัลมุรตะละฮ์ (المصالح المرسله) หมายถึง ผลประโยชน์พึงกระทำ หรือการทำประโยชน์แก่มนุษย์ในเรื่องที่ไม่ได้กล่าวในอัลกุรอาน หะดีษ อิจญ์มาอฺ กียาส หรือ อิสติศติหฺซาน อุละมาอฺสามารถที่จะวางบทบัญญัติที่เห็นว่าเป็นประโยชน์แก่มนุษย์ได้ เช่น การรวบรวมอัลกุรอานให้มาอยู่ในเล่มเดียวกันในสมัยเศาะลัฟะฮ์ อะนุบบักร

⁽³⁰⁾ อัลอูรฟุวัลอาคาด (عرف) อัลอูรฟุคือเป็นที่รู้จักของคนในสมัยนั้น หรือ อาคะฮ์ (اعراف) คือ ประเพณีที่ได้ปฏิบัติกันเป็นปกติ เช่น คำว่า อิบน์ (ابن) แปลว่าบุตร ปกติคนอาหรับจะหมายถึงทั้งลูกชายและลูกสาว ซึ่งแตกต่างจากคำว่า วะลัด (ولد) แปลว่าบุตรเช่นกัน แต่จะมีความหมายเฉพาะลูกชายเท่านั้น เช่นคำว่า อัล-วะลัด (الولد) ในสุเราะฮ์ อัน-นิซาอฺ ที่กล่าวถึงการแบ่งมรดกซึ่งหมายถึงบุตรชายเท่านั้น

⁽³¹⁾ สัจคษษะรออิอ์ (سد الزرائع) คือ การป้องกันการกระทำในสิ่งที่ไม่ดี โดยการห้ามไม่ให้กระทำในสิ่งที่จะนำไปสู่สิ่งที่ไม่ดี ดังสุกษษิตที่ว่า ตัดไฟตั้งแต่ต้นลม เช่น การห้ามละศีลอดแก่ผู้ที่เห็นจันทร์ค่าขึ้น 1 ค่าในเดือนเชาวาลเพียงคนเดียว เพราะจะเป็นการเปิดทางแก่ผู้ที่ต้องการละศีลอด

มะอัน อิบน์ อีซา กล่าวว่า “ฉันได้ยินท่านอิมามมาลิก อิบน์ อนัสกล่าวว่า : ฉันเป็นมนุษย์คนหนึ่ง ฉันย่อมมีผิดและมีถูก ดังนั้นพวกเจ้าจงพิจารณาในความเห็นของฉัน ถ้าความเห็นนั้นสอดคล้องกับอัลกิตาบและอัศสุนนะฮฺ พวกเจ้าจงยึดถือความเห็นนั้นเถิด และถ้าความเห็นของฉันขัดกับอัลกิตาบและอัศสุนนะฮฺ พวกเจ้าจงละทิ้งความเห็นของฉันเถิด” (Ibn Hazm al-Andalusī, n.d.:790)

การเสียชีวิตของท่านอิมามมาลิก

อัลเกาะอุนะบีเย่กล่าวว่า “ฉันได้ยินคนกล่าวว่า ท่านอิมามมาลิกมีอายุ 89 ปี และท่านเสียชีวิตในปี ฮ.ศ. 179” (al-Thahabī, n.d.:8/130) เมื่อ วันที่ 14 รอบีอุลเอาวัล ฮ.ศ. 179 และศพของท่านได้ถูกฝังไว้ที่สุสานอัลบะเกือใกล้กับมัสยิดของท่านนบี ﷺ ณ นครมะดีนะฮฺ (al-Zarkashī, 2002 : 5/257)

อบูมุศอับ อัสซุสรีย์กล่าวว่า “ท่านอิมามมาลิกเสียชีวิตเมื่อวันที่ 10 ของเดือนเราะบีอุลเอาวัล” มุหัมมัด อิบน์ สะหฺนูน กล่าวว่า “ท่านอิมามมาลิกเสียชีวิตเมื่อวันที่ 11 ของเดือนเราะบีอุลเอาวัล” และอิบนุวะฮฺบกล่าวว่า “ท่านอิมามมาลิกเสียชีวิตเมื่อวันที่ 13 ของเดือนเราะบีอุลเอาวัล” อัลกอฎีย์อียาลู กล่าวว่า “ที่ถูกต้องคือท่านอิมามมาลิกเสียชีวิตในเดือนเราะบีอุลเอาวัลวันอาทิตย์เมื่อท่านป่วยครบ 22 วัน” (al-Thahabī, n.d.:8/130)

ตำรางานเขียนสำคัญๆ ในมัซฮับมาลิกีย์ มีดังนี้

1. อัลมูวัฏฏอฮ์ อัลมูเคาะนะฮฺ อัลกุบรอฮ์ แต่งโดยอบูอับดุลลอฮฺ มาลิก อิบน์ อนัส (เสียชีวิตปี ฮ.ศ. 179)

الموطأ والمدونة الكبرى لأبي عبد الله مالك بن أنس (179 هـ)

2. กีฟายตุลกูฎิบ แต่งโดยอับดุลลอฮฺ อิบน์ อบี ซัยด์ อัลกีอเราะมานีย์ (เสียชีวิตปี ฮ.ศ. 386)

كفاية الطالب الرباني لعبد الله بن أبي زيد القيرواني (386هـ)

3. บีคายตุลมุญญ์ตาฮิด แต่งโดยมุหัมมัด อิบน์ อะหฺมัด อิบน์ มุหัมมัด อิบน์ รุซด์ อัลกูรฎูบีย์ อนุ อัลวาลิด (เสียชีวิตปี ฮ.ศ. 595)

⁽³²⁾ อิตติหฺซาน (الاستحسان) หมายถึง สิ่งที่คนทั่วไปเห็นว่าดี

⁽³³⁾ อัลอิตติศหาบ (الاستصحاب) หมายถึง การลงไว้ในสิ่งเดิมก่อนที่จะมีหลักฐานอื่นมาอ้างหรือเปลี่ยนแปลง เช่น หลักการถือว่าทุกสิ่งทุกอย่างเป็นสิ่งอนุญาตให้ทำ (หะลาละ) เว้นแต่มีหลักฐานที่ชี้ชัดว่าห้ามหรือหะรอม (ไม่อนุญาต) สิ่งนั้นจึงถือว่าเป็นสิ่งหะรอมที่ต้องห้าม

بداية المجتهد ونهاية المقتصد لمحمد بن أحمد بن محمد بن رشد القرطبي عام (595 هـ)

4. อัลดัจญ์ อัลอิกลีล แต่งโดยอับดุลลอฮ์ มุหัมมัด อิบน์ ยูซุฟ อิบน์ อับอ์อิม อัลอับคาร์ย (เสียชีวิตปี ส.ศ. 897)

التاج الإقليل لأبي عبد الله محمد بن يوسف بن أبي القاسم العبدري (897 هـ)

5. มะวาอิบุดดูอะลีลแต่งโดยมุหัมมัด อิบน์ อับดุลเราะห്മาน อัลมัรบีย อัลหัจญอบ (เสียชีวิตปี ส.ศ. 954)

مواهب الجليل لشرح مختصر خليل لمحمد بن عبد الرحمن المغربي الخطاب (954 هـ)

6. ชัรหุ อัลชัรกอณีย์ แต่งโดยมุหัมมัด อิบน์ อับดุลบากีย์ อิบน์ ยูซุฟ อัล ชัรกอณีย์ (เสียชีวิตปี ส.ศ. 1122)

شرح الزرقاني لمحمد بن عبد الباقي بن يوسف الزرقاني (1122 هـ)

7. หาชียะฮ์ อัลอะคะวีย์ แต่งโดยอลีอัศศออีดี อัลอะคะวีย์ อัลมาลีกี (เสียชีวิตปี ส.ศ. 1189)

حاشية العدوي لعلي بن أحمد الصعيدي العدوي المالكي (1189 هـ)

8. อัชชัรหุ อัลกะบীরและอัศเศาะฆีร์ แต่งโดยซัยยิด อะหมัด อัลดัรดีร์ (เสียชีวิตปี ส.ศ. 1201)

الشرح الكبير على مختصر خليل والشرح الصغير على أقرب المسالك لأحمد بن أحمد الدردير (1201 هـ)

9. หาชียะฮ์ อัลอะคะวีย์ แต่งโดยมุหัมมัด อะเราะซะพะฮ์ อัลอะคะวีย์ (เสียชีวิตปี ส.ศ. 1230)

حاشية الدسوقي على الشرح الكبير على مختصر خليل لمحمد عرفة الدسوقي (1230 هـ)

2.1.2.3 มัชฮับซาฟีอี

ท่านมีนามเต็มว่าอับดุลลอฮ์ มุหัมมัด อิบน์ อิดรีส อัชชาฟีอี อิบน์ อัลอับบาส อิบน์ อุษมาน อิบน์ ซาฟีอ อิบน์ อัศสาอิบ อิบน์ อุบัยด อิบน์ อับดุลอะซีด อิบน์ ฮาซิม อิบน์ อัลมูฏออลิบ อิบน์ อับดุมะนาฟ เชื้อสายวงศ์ตระกูลของท่านอิมามอัชชาฟีอีจะบรรจบกับเชื้อสายของท่านนบีที่อับดุมะนาฟ ท่านเกิดที่หมู่บ้านอัศกอทานในเมืองฆือซซะฮ์ซึ่งตั้งอยู่ในประเทศปาเลสไตน์ (ในปัจจุบัน) ห่างจากไบตุลมักดิส ประมาณ 2-3 มัหะละฮ์หรือประมาณ 100-150 ก.ม.

แต่มีรายงานบางสายระบุว่าท่านเกิดที่เยเมน เมื่อปี ฮ.ศ.150 / ค.ศ.767 เมื่อท่านอายุได้ 2 ปีมารดาของท่านได้พาท่านไปยังเมืองมักกะฮ์ ซึ่งสายรายงานดังกล่าวเป็นคำกล่าวจากปากของท่านอิมามอัชชาฟีอีย์เอง(Muhammad Abū Zuhrah, 1978:14)

อัลหากิมกล่าวว่า “ฉันไม่เคยรู้ถึงการแย้งกันเกี่ยวกับปีเกิดของชาฟีอีย์ ฮ.ศ. 150”⁽³⁴⁾

อิมามอันนะวะวีได้กล่าวว่า “เป็นที่ทราบกันอย่างแพร่หลายในสารบทประวัติอุละมาอ์ฟิกฮ์ว่าท่านอิมามอัชชาฟีอีย์นั้นเกิดที่เมืองซะฮ์ในประเทศปาเลสไตน์ มีอุละมาอ์บางท่านได้ยืนยันว่า ท่านอิมามอัชชาฟีอีย์เกิดตรงกับคีนที่อิมามนุอุมาน อิบน์ ฆาบิต อิบน์ นุอุมาน อัลหะนะฟีฟีย์เสียชีวิต” (Muhammad Abū Zuhrah, 1978:14)

ท่านอิมามอัชชาฟีอีย์เกิดในครอบครัวที่มีฐานะยากจน และท่านเป็นเด็กกำพร้า เมื่อท่านอายุได้ 2 ขวบ มารดาของท่านได้พาท่านไปยังเมืองมักกะฮ์ และท่านได้อยู่ที่มักกะฮ์ เรียนการยิงธนูจนแม่นยำในจำนวน 10 ดอก ท่านยิงได้ 9 ดอก และท่านก็ได้เรียน ภาษาอาหรับและวรรณกรรมกับเฝ้าสุซัยลุลเป็นเวลาหลายปีจนเชี่ยวชาญ และไม่มีใครเทียบเท่าท่านด้านภาษาอาหรับ (al-Thahabī, n.d.:10/6)

ท่านเป็นผู้มีความตั้งใจสูงในการศึกษาเรียนรู้และเป็นผู้ที่มีความเฉลียวฉลาดมาก อัลมุซันนียกกล่าวว่า “ฉันได้ยินท่านอิมามอัชชาฟีอีย์กล่าวว่า : ฉันจำอัลกุรอานเมื่อฉันอายุ 7 ขวบ และฉันจำตำราอัลมูวัฎฎะฮ์เมื่อฉันอายุ 10 ขวบ ” (Ibn Kathīr, 1998:10/263) ท่านสามารถท่องตำราอัลมูวัฎฎะฮ์ของท่านอิมามมาลิกเพียงเวลา 9 คีนเท่านั้น และบางรายงานกล่าวว่า 3 คีน (Ibn Farhūn,1972: 326 - 327)

มีคนมาถามท่านอิมามอัชชาฟีอีย์ว่า ท่านมีความรู้สึกอย่างไรกับการเรียนวิชาความรู้? ท่านตอบว่า : ฉันฟังหนึ่งพยานขณะที่ฉันยังไม่เคยฟังมาก่อนจนอวัยวะทุกส่วนของฉันสนใจที่จะฟังด้วยเหมือนกับที่หูทั้งสองข้างได้ฟัง คนกล่าวถามอีกว่า : ท่านให้ความสำคัญเอาใจใส่กับการศึกษาอย่างไร ? ท่านตอบว่า : เหมือนกับการให้ความสำคัญเอาใจใส่ของคนจี๋เหนียวที่ชอบรวบรวมทรัพย์สินตอนที่ได้ครอบครองทรัพย์สินนั้น คนกล่าวถามอีกว่า : ท่านศึกษาค้นคว้าวิชาความรู้อย่างไร ? ท่านตอบว่า : เหมือนกับการค้นหาของหญิงที่ถูกพรากจากลูกไป ซึ่งใจของนางไม่มีสิ่งอื่นใดนอกจากลูก(Ibn Hajr al-`Asqalānī,1986:106)

จากประวัติของท่านได้บันทึกไว้ว่า ครั้งหนึ่งท่านอิมามอัชชาฟีอีย์กำลังเดินทางไปศึกษาเกี่ยวกับวรรณคดีและภาษาอาหรับ ขณะเดินทางท่านได้พบกับบุคคลท่านหนึ่งซึ่งมีนามว่า

⁽³⁴⁾ Ibn `Abdulbir, Al`entiqāa`, 1997: 116 ดู Sa`īd M`ishashah, Almuqallidūn wal aemmah alarba`ah, 1999: 45

มุสลิม อิบน์ คอลิด อัซซันญีย์ ทั้งสองก็ได้แนะนำตัวซึ่งกันและกัน หลังจากนั้น มุสลิม อิบน์ คอลิด อัซซันญีย์ ก็ได้ชักชวนท่านอิมามอัชชาฟีอีย์ไปศึกษาวิชาการอิสลาม โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางด้านฟิกฮุ จนท่านสามารถวินิจฉัยหุก่มเมื่อท่านอายุเพียง 14 ปีเท่านั้น บางรายงานกล่าวว่า อายุ 15 ปี หรือ 18 ปี⁽³⁵⁾

ตำราประวัติศาสตร์ได้บันทึกเกี่ยวกับประวัติการศึกษาของท่านอิมามอัชชาฟีอีย์ว่า ท่านได้เริ่มศึกษาที่นครมักกะฮ โดยเริ่มต้นศึกษาฟิกฮุกับซัยคุมุสลิม อิบน์อับดุลลอฮฺ, ซุฟยาน อิบน์ อุยัยนะฮฺ และสอิด อิบน์ สาลิม เป็นต้น และท่านได้ศึกษาต่อที่นครมะดีนะฮฺ กับ ท่านอิมามมาลิก อิบน์ อนัส จนกระทั่งท่านอิมามมาลิกเสียชีวิต และท่านก็ได้ศึกษาจากท่านอับรอฮีม อิบน์ สะอูด อัลอันศอรีย์, อับดุลอาซิซ อิบน์ มุหัมมัด อัคคาวีรดีย์ และอาจารย์ท่านอื่นๆ เช่น ที่นครเยเมนท่านได้ศึกษาจาก มัฎร็อฟ อิซาม อิบน์ ยูซุฟ ผู้พิพากษาแห่งนครซอนอาฮ์ ประเทศเยเมน อุมร์ อิบน์ อุบัย และยะฮยา อิบน์ อิซาม (Ibn Farhūn, 1972: 327)

หลักการในการวินิจฉัยหุก่มของท่านอิมามอัชชาฟีอีย์

ท่านเป็นคนแรกที่ได้แต่งหนังสือเกี่ยวกับอุศูลฟิกฮุ(หลักการฟิกฮุ) ชื่อว่า “ฮัรริ सालะฮฺ” ซึ่งสามารถสรุปหลักการในการวินิจฉัยหุก่มของท่านอิมามคือ ยึดหลักฐานจากอัลกิตาบ อัลสุนนะฮฺ อัลอิจญ์มาอฺ ทัศนะของเศาะหาบะฮฺ และอัลกียาส

อิบน์ หะญูรฺ อัลอัศเกาะลานีย์กล่าวว่า “ท่านอิมามอัชชาฟีอีย์ได้กล่าวเป็นที่รู้กันว่า : หากเป็นหะดีษที่เศาะหีหุนั้นคือมัซฮับของฉัน” (Ibn Hajr al-`Asqalānī, 1986:109)

ชื่อเสียงและเกียรติศักดิ์ของท่านอิมามอัชชาฟีอีย์

มุหัมมัด อิบน์ อับดุลหะกัมกล่าวว่า “พ่อฉันกล่าวกับฉันว่า จงรำเรียนกับซัยคุผู้นี้ หมายถึง ท่านอิมามอัชชาฟีอีย์ ฉันไม่เคยเห็นผู้ใครรอบรู้มากกว่าเขาด้านหลักการวิชา หรือหลักการฟิกฮุ เขาเป็นผู้ยึดมั่นในสุนนะฮฺและหะดีษ อีกทั้งพูดภาษาที่แตกฉาน และมีความคิดที่เฉลียวฉลาดยิ่งนัก” อิบน์ อุยัยนะฮฺกล่าวว่า “เขาผู้นี้เป็นผู้ที่มีเกียรติที่สุดในบรรดาชายหนุ่มในสมัยของเขา และเมื่อมีคนมาถามเกี่ยวกับบรรดาธิบายอายะฮฺ อิบน์อุยัยนะฮฺจะหัน ไปยังท่านอิมามอัชชาฟีอีย์ แล้วเขากล่าวว่า เจ้าจงถามชายผู้นี้ (ท่านอิมามอัชชาฟีอีย์)”(Ibn Farhūn, 1972: 327) อนุบักร์ อัศเศาะมะอีย์กล่าวว่า “ฉันได้ยินอะหฺมัด อิบน์ หันบัลกล่าวว่า : นักหะดีษรู้สึกรังเกียจหรือไม่อิมหรือไม่เพียงพอกับตำราของท่านอิมามอัชชาฟีอีย์” (al-Thahabī, n.d.:10/57)

การเสียชีวิตของท่านอิมามอัชชาฟีอีย์

ฮัรเราะบิอฺ อิบน์ สุไลมาน เล่าว่า “ท่านอิมามอัชชาฟีอีย์ได้เสียชีวิตหลังจาก

(35) (Mustafa Sa`īd Alkhān, Derasah Tārīkhiyah lil Fiqh wa usūlih wal ittijāhāt allati zhaharat fi ha , 1984: 86)

فتح المعين بشرح قرّة العين، زين الدين بن عبد العزيز المعبري (987 هـ)

9. อีอานะฮ์ อัฏฏออลีบีน แต่งโดยอบูบักร์ อิบน์ อัศศัยยิด มุหัมมัด ชัฎฏอ อัคดัม ยะดียฺ (เสียชีวิตหลังจากปี ฮ.ศ.1302)

إعانة الطالبين أبو بكر بن السيد محمد شطا الدميطي (بعد عام 1302 هـ)

10. อัลอิฏนาอฺ ลิลมาวัรดียฺ (เสียชีวิตปี ฮ.ศ.1450)

الإقناع للماوردي (1450 هـ)

2.1.2.4 มัชฮับหันบะลียฺ

อิมามอะหมัด อิบน์ หันบัล ท่านมีนามเต็มว่า อับดุลลอฮ์ อะหมัด อิบน์ มุหัมมัด อิบน์ หันบัล อิบน์ ฮิลาล อิบน์ อิดริส อิบน์ อับดุลลอฮ์ อิบน์ หีบบาน อิบน์ อับดุลลอฮ์ อิบน์ อนัส อิบน์ เอาฟ อิบน์ กุอสิฏ อิบน์ มาซัน อิบน์ ชัยบาน อิบน์ ษะฮัล อิบน์ ษะอฺละบะฮ์ อิบน์ อุกาบะฮ์ อิบน์ เสาอะฮ์บ อิบน์ อลี อิบน์ บักร์ อิบน์ วาอิล อัชชูษะลียฺ อัชชัยบานียฺ อัลมัรวะซีฮ์ อัลบัฆดาดียฺ (Ahmad al-Khatib al-Baghdādī, 2001: 4/414)

อบูดาวูดกล่าวว่า “ฉันได้ฟังอะฮ์มัด อัลเคาะเราะกีฮ์กล่าวว่า : ฉันได้ฟังอะหมัดเล่าว่า ฉันเกิดในเดือนรอปียูลเอาวัล ฮ.ศ.164 (al-Thahabī, n.d.:11/179) เกิดที่นครบัฆดาต ซึ่งมารดาของท่าน ได้ตั้งครรภ์ที่นครมัรว และบางรายงานกล่าวว่า ท่านเกิดที่นครมัรว แต่ที่ถูกต้องท่านเกิดที่นครบัฆดาต (Muhammad Abū Zuhrah, n.d.: 15)

ท่านอิมามอะหมัด อิบน์ หันบัลเป็นคนที่มีความตั้งใจในการศึกษาสูงมาก ท่านเป็นผู้ที่มีความอดุสาหะและมีความมุ่งมั่นที่จะศึกษาแสวงหาวิชาความรู้ ท่านได้ท่องจำอัลกุรอานตั้งแต่เยาว์วัย และด้วยความมุ่งมั่นทางด้านการศึกษานี้เองทำให้ท่านได้เดินทางเพื่อแสวงหาวิชาความรู้ไปตามตัวเมืองต่างๆ เช่น ไปศึกษายังนครมักกะฮ์ มะดีนะฮ์ เยเมน กุฟะฮ์ และ บัสเราะฮ์ ทั้ง ๆ ที่ท่านมีฐานะยากจน ท่านได้ศึกษาวิชาหะดีษและฟิถุฮ์กับอบียูซุฟ อะฮ์มัด อิบน์ อิบรอฮีม และท่านได้ศึกษาหะดีษกับสุชัยบ์ อิบน์ บะซีร อัลวาสิฏียฺอิมามหะดีษแห่งนครบัฆดาต และเป็นอุละมาอ์ ท่านหนึ่งจากบรรดาตาบียีน เป็นเวลา 4 ปี และท่านได้ศึกษาหะดีษจากอาจารย์ท่านนี้มากกว่าสามพันตัวบทหะดีษ (Muhammad Abū Zuhrah, n.d.: 24-25)

อิมามอิบน์หันบัลกล่าวว่า “ฉันเรียนหะดีษครั้งฉันอายุ 16 ปี และอาจารย์คนแรกที่ฉัน ได้เขียนหะดีษจากเขาคือ อบูยูซุฟ” (Sa`id M`ishashah, 1999: 53)

ชื่อเสียงและเกียรติศักดิ์ของอิมามอะหมัด อิบน์ หันบัล

อับดุลรอซซซากกล่าวว่า “ผู้ที่เดินทางมาพบกับฉันจากอิรักมี 4 ท่านล้วนเป็นผู้นำด้านหะดีษ อชชาซิฆูนีย์เป็นผู้ที่ท่องจำหะดีษมากที่สุด อิบน์ อัลมะดีนีย์เป็นผู้ที่รู้ที่สุดเกี่ยวกับการแย้งกันของหะดีษ ยะหฺยา อิบน์ มุอินเป็นผู้ที่รู้ที่สุดเกี่ยวกับผู้รายงานหะดีษ และอะหฺมัด อิบน์ หันบัลเป็นผู้ที่เก่งทุกด้านที่ได้กล่าวมา” (Ibn al-Jauzi, n.d.:69)

อับดุลรอซซซากกล่าวว่า “ฉันไม่เคยเห็นใครที่รอบรู้ด้านฟิกฮฺและเกรงกลัวต่ออัลลอฮฺเท่าอะหฺมัด อิบน์ หันบัล” อัลมุซันนีย์กล่าวว่า “ท่านอิมามอชชาฟีอียฺกล่าวกับฉันว่า : ฉันได้เห็นชายหนุ่มคนหนึ่งทีนครบ้ฆาด หากเขากล่าวหะดีษแล้วทุกคนจะต้องกล่าวว่า จริง ฉันกล่าวถามว่า : เขาเป็นใครหรือ? ท่านอิมามอชชาฟีอียฺกล่าวว่า : เขาคืออะหฺมัด อิบน์ หันบัล” (al-Thahabi, n.d.:11/195)

หลักการในการวินิจฉัยหุก่มของท่านอิมามอะหฺมัด อิบน์ หันบัล สามารถเรียงตามลำดับความสำคัญมากน้อยดังต่อไปนี้

1. อัลกุรอาน
2. อัลสุนนะฮฺ
3. คำวินิจฉัยของบรรดาเศาะหาบะฮฺ ที่ไม่ขัดแย้งกัน ถ้าเศาะหาบะฮฺมีความขัดแย้งกัน ท่านอิมามจะยึดตามทัศนะที่ใกล้เคียงกับอัลกุรอานและอัลสุนนะฮฺมากที่สุด
4. หะดีษมุรตัดและหะดีษฎะอ์อีฟ ถ้าหะดีษเหล่านั้นไม่ขัดแย้งกับหะดีษอื่น หรือทัศนะของบรรดาเศาะหาบะฮฺ หรืออิจญฺมาอฺ โดยท่านอิมามกล่าวว่า “ฉันชอบหะดีษฎะอ์อีฟมากกว่าการใช้ความเห็น” ฉะนั้น แม้หะดีษจะอยู่ในระดับฎะอ์อีฟ แต่ท่านอิมามอะหฺมัดจะนำมาอ้างและให้ความสำคัญมากกว่าการใช้หลักการกียาส
5. กียาส

การเสียชีวิตของท่านอิมามอะหฺมัด อิบน์ หันบัล

อับดุลลอฮฺ อิบน์ อะหฺมัดกล่าวว่า “ท่านอิมามอะหฺมัด อิบน์ หันบัล ได้เสียชีวิตลงเมื่อวันศุกร์ที่ 12 เดือนเราะบีอูลเอาวัล ปี ฮ.ศ. 241” คำกล่าวข้างต้นได้สนับสนุนโดยอัลบุคอรีและอับบาส อัคคูรี (al-Thahabi, n.d.:11/337) ท่านเสียชีวิต ณ นครบ้ฆาด โดยได้ทำพิธีละหมาดศพของท่านหลังจากการละหมาดวันศุกร์ในมัสยิดอรรอซอฟะฮ์ ซึ่งท่านมีอายุได้ 77 ปี

จากปะนวน อิบน์ อะหฺมัด อัลกอศบานียฺกล่าวว่า “มีคนมาร่วมอาลัยศพของท่านอิมามเป็นผู้ชายประมาณแปดแสนคน และผู้หญิงประมาณหกหมื่นคน” (al-Thahabi, n.d.:11/339)

ตำรางานเขียนสำคัญๆในมัซฮับหันบะลีล มีดังนี้

1. อัลอุซริบะฮฺ อัชชูศุ อัลมุสนัด แต่งโดยอะหฺมัด อิบน์ หันบัล (เสียชีวิต ปี

ฮ.ศ.241)

الأشربة ، الزهد ، المسند لأحمد بن حنبل (241 هـ)

2. อัลมุฆนียฺและอัลกาฟีย์ ฟิ ฟิกฮฺ อิบน์ หันบัล แต่งโดยมุวัฟพะกุดดีน อิบน์ กุฎามะฮฺ อัลมัคดิสีย์ (เสียชีวิตปี ฮ.ศ.620)

المغني ، الكافي في فقه ابن حنبل لموفق الدين بن قدامة المقدسي (620 هـ)

3. อัลมุหรัรริร ฟิล ฟิกฮฺ แต่งโดยอับดุลสะลาม อิบน์ อับดุลลอฮฺ อิบน์ อบิลกอซิม อิบน์ คัยมียะฮฺ อัลหิรอนีย์ (เสียชีวิตปี ฮ.ศ. 652)

الحرري في الفقه لعبد السلام بن عبدالله بن أبي القاسم بن تيمية الحراني (652 هـ)

4. อัล ฟุรฺอู แต่งโดยมุหัมมัด อิบน์ มุฟลิฮฺ อัลมัคดิสีย์ อนุอับดุลลอฮฺ (เสียชีวิตปี ฮ.ศ.763)

الفروع لمحمد بن مفلح أبو عبدالله شمس الدين المقدسي (763 هـ)

5. อัลมุบตอฮฺ ชรัหุลมุญนีอฺ แต่งโดยอิบรอฮีม อิบน์ มุฮัมมัด อิบน์ อับดุลลอฮฺ อิบน์ มุฟลิหฺ อัลหันบะลีย์ อนุอิสหาก (เสียชีวิตปี ฮ.ศ.884)

المبدع شرح المقنع لإبراهيم بن محمد بن عبدالله بن مفلح الحنبلي أبو اسحاق (884 هـ)

6. อัลอินศอฟ ลิลมัรคาवीยฺ แต่งโดยอลี อิบน์ ซุไลมาน อัรมัรคาवीยฺ อนุลหะสัน (เสียชีวิตปี ฮ.ศ. 885)

الإنصاف للمرداوي أبو الحسن علي بن سليمان المرداوي (885 هـ)

7. กัซซาฟุลกินาอฺ และอัรเราะฎุลมุร้อบบะฮฺ แต่งโดยมันซูร อิบน์ ยุนุส อิบน์ อิดริส อัลบะฮฺอีย์ (เสียชีวิตปี ฮ.ศ. 1051)

كشاف القناع عن متن الإقناع والروض المربع لمنصور بن يونس بن إدريس البهوتي (1051 هـ)

2.2 คำนิยามของทรัพย์สิน

2.2.1 คำนิยามของทรัพย์สินในเชิงภาษา

ทรัพย์สินในภาษาอาหรับเรียกว่า อัลมาล “المال” แสดงถึงเอกพจน์ ส่วนพหูพจน์ คือ อัมวาล “أموال” ซึ่งนักภาษาอาหรับได้ให้ความหมายดังนี้

อิบน์ มัซซุร ได้ให้ความหมายของทรัพย์สินว่า “ทรัพย์สิน คือ ทุกสิ่งทุกอย่างที่สามารถยึดถือกรรมสิทธิ์ได้” (Ibn Manzūr, مول, 1993 : 13/223)

อัสซะบิดี ได้กล่าวว่า “ทรัพย์สิน คือ ทุกสิ่งทุกอย่างที่สามารถครอบครองได้” (al-zabīdī, 1993 : 8/121) ดังที่ได้กล่าวในหะดีษที่รายงานโดยท่านอัลมุหัมมะเราะฮ์ อิบน์ ซุบะฮ์ กล่าวไว้ว่า ท่านนบี ﷺ ได้กล่าวว่า

((إن الله عز وجل حرم عليكم عقوق الأمهات ووأد البنات ومنعا وهات وكره لكم قيل وقال وكثرة السؤال وإضاعة المال)) (رواه البخاري : 5975 ومسلم : 1715)

ความว่า “แท้จริงอัลลอฮ์อัสซะวะญ์ได้ทรงห้ามพวกเจ้าจากการออกตัญญูต่อบรรดามารดา การฟังกูกสาวทั้งๆยังมีชีวิตอยู่ การห้ามในสิทธิและฟ้องร้องในสิ่งที่ไม่ใช่สิทธิ และพระองค์ทรงไม่ชอบการบอกกล่าวในทุกอย่างที่ได้ฟัง การถามในสิ่งที่ไม่จำเป็น และการทำให้ทรัพย์สินเสียหาย” (บันทึกโดย al-Bukhārī : 5975, Muslim : 1715)

จากหะดีษ คำว่า “การทำให้ทรัพย์สินเสียหาย” อุลละมาอ์ได้ให้ความหมายที่ต่าง ๆ กัน คือ บางคนให้ความหมายว่า ทรัพย์สินที่ได้กล่าวในหะดีษคือ สัตว์เลี้ยง กล่าวคือ การทำดีต่อสัตว์ ไม่รังแกหรือทารุณสัตว์ บางคนกล่าวว่า การทำให้ทรัพย์สินเสียหาย คือ การใช้สอยทรัพย์สินในทางที่ไม่อนุมัติ (หะรอม) และบางคนกล่าวว่า เป็นการใช้สอยในลักษณะที่ฟุ่มเฟือยถึงแม้ว่าจะใช้ในทางที่อนุมัติแล้วก็ตาม (al-Zabīdī, 1993 : 8/121)

อิบน์อะษีร์ ได้กล่าวว่า “ทรัพย์สิน เป็นศัพท์ที่ใช้กันอย่างแพร่หลายในหมู่ชาวอาหรับ เพื่อบรรยายถึง วัตถุที่มีรูปร่างซึ่งอยู่ในความครอบครองของบุคคลใดบุคคลหนึ่งโดยเฉพาะ เครื่องเงินและทองคำ แต่บางครั้งอาจใช้กับการครอบครองอัฐด้วย เนื่องจากอัฐเป็นทรัพย์สินที่สำคัญอย่างหนึ่งสำหรับชาวอาหรับ (Ibn al-Athīr, 1979: 4/373)

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542 ได้ให้ความหมายว่า “ทรัพย์สิน คือ วัตถุทั้งที่มีรูปร่างและไม่มีรูปร่าง ซึ่งอาจมีราคาและถือเอาได้ เช่น บ้าน ที่ดิน เป็นวัตถุที่มีรูปร่าง ลิขสิทธิ์ สิทธิบัตร เป็นวัตถุที่ไม่มีรูปร่าง”

คำนิยามของทรัพย์สินได้ถูกกล่าวในหะดีษของท่านเราะฮ์ฎู ﷺ ซึ่งถึงประเภทของ

ทรัพย์สินประกอบด้วยหลากหลายชนิด ดังหะดีษที่บันทึกโดยท่าน Muslim

((يقول ابن آدم مالي مالي وإنما مالك ما أكلت فأفريت أو لبست فأبليت أو
تصدقت فأمضيت)) (رواه مسلم : 8132)

ความว่า “ลูกหลานของท่านอาดัมจะกล่าวว่า ทรัพย์สินของฉัน ทรัพย์สินของ
ฉัน แท้จริงแล้วทรัพย์สินของสูเจ้านั้นคือ วัตถุที่เข้าได้กิน อิมหน้าสำราญ แล้วเผา
ผลาญไป หรือสิ่ง (เครื่องนุ่งห่ม) ที่เข้าได้สวมใส่ใช้สอยแล้วเสื่อมเสียไป หรือ
วัตถุที่เข้าได้ทำทานบริจาคไปแล้ว” (บันทึกโดย Muslim : 8132)

หะดีษข้างต้นสามารถเข้าใจถึงขอบเขตของทรัพย์สินคือ อาหารเครื่องดื่ม
เครื่องนุ่งห่ม เครื่องใช้สอยต่างๆ ที่อยู่อาศัย ที่ดิน เงินและทอง สัตว์เลี้ยง ล้วนแล้วเป็นทรัพย์สิน

จากนิยามของทรัพย์สินที่ได้กล่าวมาข้างต้นสามารถที่จะสรุปดังนี้ “ทรัพย์สิน
คือ วัตถุทุกอย่างที่สามารถใช้สอยและครอบครองถือกรรมสิทธิ์ได้ ซึ่งมีราคา มีประโยชน์และ
สามารถถือเอาได้ เช่น ที่อยู่อาศัย อาหาร ปศุสัตว์ เครื่องนุ่งห่ม เครื่องประดับ ลิขสิทธิ์ เป็นต้น”

2.2.2 คำนิยามของทรัพย์สินในเชิงกฎหมายอิสลาม

อุละมาอ์ฟิคุฮ์ได้ให้นิยามของทรัพย์สินที่แตกต่างกัน บางคนให้นิยามจำแนกตาม
วัตถุประสงค์ของทรัพย์สิน แต่บางคนให้นิยามโดยจำแนกตามคุณลักษณะและหน้าที่ของทรัพย์สิน
อย่างไรก็ตามถึงจะให้มุมมองที่ต่างกันแต่ทุกคนก็ให้ความหมายและความเข้าใจที่คล้ายคลึงกัน

ก. ทรัพย์สินในทัศนะของอุละมาอ์หะนะฟียะฮ์

ท่านอิมามอัศศัรเคาะสีย์ กล่าวว่า “ทรัพย์สิน คือ ชื่อของสิ่งต่างๆที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อ
ผลประโยชน์ของเรา แต่จะต้องมีคุณสมบัติที่สามารถเก็บใช้สอยในยามที่ต้องการได้” (al-
Sarkhasi, 1993:11/79) ท่านอิบนุ อูบัยดีน กล่าวว่า “ทรัพย์สิน คือ สิ่งที่มีมนุษย์ชอบโดยสัญชาตญาณ
และสามารถที่จะเก็บไว้ใช้สอยในยามที่จำเป็นได้” (Ibn `Aābidīn, 1994 : 4/510)

จากความหมายที่ได้กล่าวมาในทัศนะของอุละมาอ์มัฮ์ฮะนะฟียะฮ์สามารถสรุป
ดังนี้ คือ “ทรัพย์สิน เป็นสิ่งที่มนุษย์ทุกคนต้องการ และเป็นวัตถุที่สามารถครอบครองเก็บสะสม

ไว้ เพื่อใช้ในยามที่ต้องการได้”

ข. ทรัพย์สินในทัศนะของอุละมาอ์มาลิกียะฮ์

ท่านอิมามอัลกุฎุบีย์ กล่าวว่า “วัตถุที่สามารถครอบครองได้ เรียกว่า ทรัพย์สิน” (al-Qurtubī, 1997: 7/246) จะเห็นได้ว่า ความหมายดังกล่าว เหมือนกับความหมายเชิงภาษาที่ได้ นิยามโดยท่านอิมามอัชชะบีดี

ค. ทรัพย์สินในทัศนะของอุละมาอ์ฮาฟีอียะฮ์

ท่านอัศสะยูดีได้ยกคำกล่าวของท่านอิมามอัชฮาฟีอีว่า “คำว่าทรัพย์สินนั้น จะต้องเป็นวัตถุที่มีค่า สามารถขายได้ และจะต้องชดใช้เมื่อเกิดการเสียหาย ถึงแม้ว่าจะมีราคาน้อย นิดเพียงฟิลิส⁽³⁶⁾ เดียวก็ตาม” (al-Sayūti, 1990: 327)

จากความหมายดังกล่าว ในทัศนะของมัซฮับฮาฟีอีได้จำแนกทรัพย์สินออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. ทรัพย์สินเป็นวัตถุที่มีค่า สามารถซื้อขายได้ เนื่องจากค่าและราคาจึงมีผลทำให้ ผู้ที่ทำให้ทรัพย์สินเสียหายจำเป็นต้องชดใช้ แม้จำนวนเล็กน้อยก็ตาม
2. ทรัพย์สินเป็นวัตถุที่มีคุณประโยชน์ต่อผู้ที่ครอบครอง และคุณลักษณะของคุณประโยชน์คือ จะต้องเป็นที่เชิดชู มีเกียรติในสายตาของมนุษย์ ถ้าหากว่าสิ่งใดที่มนุษย์มองข้าม ถือว่าสิ่งนั้นไม่มีค่าและไม่เรียกว่าทรัพย์สิน ดังนั้นอิมามอิซฮัคดิน อิบน์ อับดุลสลามกล่าวว่า “คุณลักษณะที่สำคัญที่สุดของทรัพย์สินคือ คุณประโยชน์” (‘Ez-zuddīn, n.d.: 1/183)

ง. ทรัพย์สินในทัศนะของอุละมาอ์หัมบะลียะฮ์

นักวิชาการหัมบะลีได้ให้ความหมายของทรัพย์สินว่า วัตถุที่มีคุณประโยชน์ เป็น ที่อนุวัติ (หะลา) ในยามปกติโดยไม่ใช่เพราะความจำเป็น หรือในยามคับขัน (แฉะรูเราะฮ์) ท่านอัลบะฮุดีได้กล่าวอธิบายความหมายดังกล่าว “ดังนั้นสิ่งที่ไม่ใช่ประโยชน์จึงถูกยกเว้นจาก

⁽³⁶⁾ ฟิลิส คือ เงินตราที่ใช้เป็นเงินย่อยจากเงินสกุลดinars ซึ่ง 10 ฟิลิสเท่ากับ 1 กุรุษ 100 กุรุษเท่ากับ 1 ดินาร์

ทรัพย์สิน เช่น พวกแมลงต่างๆ ส่วนวัตถุที่มีประโยชน์แต่ไม่เป็นที่อนุมัติ (หะรอม) เช่น เหล้า และวัตถุที่มีประโยชน์เป็นที่อนุมัติเพื่อใช้สอยในยามที่ต้องการ เช่น สุนัข และวัตถุที่ไม่เป็นที่อนุมัตินอกจากในยามที่จำเป็นเท่านั้น เช่น ชากสัตว์ที่ตาย อนุโลมให้กินเพื่อการประทังชีวิตได้ ...” (al-Bahūtī, 1983: 3/153) ดังนั้นท่านอิบนุ อันนัจญารุ ได้กล่าวความหมายของทรัพย์สินในตำราของท่านว่า “ทรัพย์สิน คือ วัตถุที่อนุมัติให้ใช้ประโยชน์ และสามารถครอบครองได้อย่างอิสระ” (Ibn al-Najjār, n.d.: 1/339)

เมื่อสังเกตจากนิยามที่ได้กล่าวมาข้างต้นทั้งในทัศนะของมัซฮับหะนะฟียะฮุ มาลิกิยะฮุ ซาฟีอียะฮุ และหัมบะลียะฮุสามารถสรุปดังนี้ “ทรัพย์สิน คือ ทุกสิ่งที่มีคุณประโยชน์แก่มนุษย์และถูกอนุมัติโดยบทบัญญัติอิสลาม” ดังนั้นไม่ควรที่จะเจาะจงทรัพย์สินเฉพาะเงินและทองเครื่องใช้หรือปศุสัตว์เท่านั้น แต่ทรัพย์สินจะมีความหมายที่กว้างกว่านั้น ซึ่งรวมถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่มีประโยชน์ โดยวางเงื่อนไขดังนี้ จะต้องเป็นสิ่งที่อนุมัติโดยบทบัญญัติอิสลาม จะเห็นได้ว่าเหล้ามีประโยชน์ทางด้านธุรกิจซื้อขาย แต่ไม่เรียกว่าทรัพย์สิน เพราะเป็นสิ่งที่ต้องห้ามโดยชะรีอะฮุ เช่นเดียวกับอุปกรณ์ที่ทำให้เกิดความเพลิดเพลิน ไม่ถือว่าเป็นทรัพย์สิน เนื่องจากเป็นคุณประโยชน์ที่เป็นโมฆะในอิสลาม ดังนั้นตามกฎหมายอิสลามถือว่าไม่จำเป็นต้องชดใช้สำหรับผู้ที่ทำให้ทรัพย์สินหรือเครื่องมือดังกล่าวเกิดความเสียหาย

2.2.3 คำนิยามของทรัพย์สินในเชิงกฎหมายไทย

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตราที่ 137 ได้บัญญัติความหมายของคำว่า “ทรัพย์สิน” ไว้ว่า “วัตถุมีรูปร่าง” และมาตราที่ 138 ได้บัญญัติความหมายของคำว่า “ทรัพย์สิน” ไว้ว่า “หมายความรวมทั้งทรัพย์สินและวัตถุไม่มีรูปร่าง ซึ่งอาจมีราคาและอาจถือเอาได้”

คำว่า “วัตถุมีรูปร่าง” หมายถึง สิ่งที่มีรูปทรงสัณฐานที่สามารถเห็นได้ด้วยตา จับต้องสัมผัสได้ เช่น รถ บ้าน และที่ดิน เป็นต้น

คำว่า “วัตถุไม่มีรูปร่าง” หมายถึง สิ่งที่ไม่สามารถเห็นได้ด้วยตา จับต้องสัมผัสไม่ได้ เช่น แก๊ส พลังน้ำตก พลังปรมาณู สิทธิต่างๆ เป็นต้น

คำว่า “อาจมีราคา” ราคาในที่นี้หมายถึงคุณค่า (Value) ไม่ใช่ราคาซื้อขาย (Price) เช่น สลากกินแบ่งที่ไม่ถูกรางวัล แต่เจ้าของเก็บสะสมไว้เป็นที่ระลึก เป็นต้น

คำว่า “อาจถือเอาได้” ถือเอาได้นั้นหมายถึง อาการเข้าห้วงกันไว้เพื่อตนเอง ไม่จำเป็นต้องเข้ายึดถือจับต้องได้จริงจัง เช่นปลาในโป๊ะ แม้เจ้าของโป๊ะจะยังไม่ทันจับปลาก็เรียกว่า เจ้าของโป๊ะอาจถือเอาได้แล้ว เป็นต้น (สุจินตนา ชุมวิสูตร, 2536 : 11-12)

จากข้อมูลข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า ทรัพย์สินมีความหมายกว้างกว่าทรัพย์ ซึ่งเราอาจกล่าวได้ว่า ทุกๆทรัพย์สินคือทรัพย์ แต่ไม่ใช่ทุกๆทรัพย์คือทรัพย์สิน

ดังนั้นสามารถเปรียบเทียบระหว่างทรัพย์สินในทัศนะกฎหมายอิสลามและตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของประเทศไทยดังตาราง

ตาราง 1 เปรียบเทียบระหว่างทรัพย์สินในทัศนะกฎหมายอิสลามและตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของประเทศไทย

กฎหมายอิสลาม	ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์
- ทรัพย์สิน คือ วัตถุที่มีคุณสมบัติซึ่งอาจจะมีรูปร่างหรือไม่รูปร่าง ถือครอบครองได้	- ทรัพย์สิน คือ สิ่งที่มีรูปร่างหรือไม่รูปร่าง อาจมีราคาถือเอาได้
- มีประโยชน์พร้อมกับได้อนุมัติโดยบทบัญญัติอิสลาม ดังนั้นเหล่า สุกกร เครื่องดนตรี ยาสูบ บุหรี่ ไม่ถือว่าเป็นทรัพย์สินในกฎหมายอิสลามเพราะอิสลามไม่อนุมัติให้มุสลิมบริโภคสิ่งดังกล่าว	- เป็นวัตถุที่มีค่าและมีราคาเท่านั้น โดยที่ไม่คำนึงถึงการผิดศีล ดังนั้น สุกกร เหล่า บุหรี่ เครื่องดนตรี จึงถือว่าเป็นทรัพย์สินตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

2.3 คำนิยามของริบา

2.3.1 คำนิยามของริบาเชิงภาษา

ผู้เชี่ยวชาญด้านภาษาอาหรับมีการโต้แย้งถึงรูปคำของการเขียนคำว่าริบา (الرِّبَا) บางคนก็เขียนด้วย “อลิฟ ๒” บางคนเขียนด้วย “วาว ๒” บางคนเขียนด้วย “ฮาอ์ ๒” และบางคนก็เห็นว่าริบาสามารถเขียนได้ทั้งสามแบบ ท่านอิมามอันนะวะวีได้กล่าวว่า “ริบาเป็นคำมักศูร⁽³⁷⁾ ซึ่งจะเขียนด้วย “อลิฟ ๒” ๒ รั ดัชนียะฮ์⁽³⁸⁾ คือ ۲ ۲ รั ผู้เชี่ยวชาญด้านภาษาอาหรับชาวคูฟัยได้อนุญาตให้เขียนริบาและดัชนียะฮ์ด้วย “ฮาอ์ ๒” เนื่องจากเครื่องหมายกัศเราะฮ์ (—) แต่อุละมาอ์ชาวบัสเราะฮ์ไม่อนุญาตให้เขียนดังกล่าว อุละมาอ์อีกกลุ่มหนึ่งได้กล่าวว่า บางครั้งในอัลกุรอานได้เขียน

⁽³⁷⁾ คำมักศูรในภาษาอาหรับ คือ คำในภาษาอาหรับที่ลงท้ายด้วยอะลิฟ มักศูเราะฮ์ (alif maqsūrah) ซึ่งจะถูกเขียนเป็นตัวฮาอ์ที่ไม่มีจุดข้างล่าง (ح) ใช้เฉพาะตำแหน่งท้ายคำเท่านั้น ใช้แทนเสียงสระ อา เช่น ۡلى ، ۡفى ، ۡهى

⁽³⁸⁾ ดัชนียะฮ์ คือ ชนิดของคำทศนิยมที่แสดงถึงจำนวนสอง เช่น ۲ ۲ รั หมายถึงผู้ชายสองคน

ด้วย “วาว” อัลฟะรออูได้กล่าวว่า ที่เขียนด้วย “วาว” ก็เพราะว่าชาวอิญาซได้เรียนวิธีการเขียนจากชาวอัลฮีเราะฮ์ ซึ่งภาษาของพวกเขาคือ “الربو” ดังนั้นจึงได้สอนวิธีการเขียนด้วยภาษาของตน” (al-Nawawī, 1401 h: 11/8)⁽³⁹⁾

ริบาได้ถูกบันทึกในอัลกุรอานและอัลหะดีษหลายแห่งด้วยกัน ซึ่งแต่ละแห่งอาจให้ความหมายที่แตกต่างกันตามความเหมาะสมของประโยค ดังอายะฮ์ที่ว่า

﴿...وَيُرِي الصَّدَقَاتِ...﴾ (البقرة : 276)

อิมามอัลญะาะบะรีได้ให้ความหมายริบาในอายะฮ์นี้ว่า “การเพิ่มผลบุญเป็นทวีคูณ” (al-tabari, 1995:6/15)

﴿...كَمَثَلِ جَنَّةٍ بِرَبْوَةٍ أَصَابَهَا وَابِلٌ فَتَأْتَتْ أَكْطَافَهَا ضِعْفَيْنِ...﴾ (البقرة : 276)

อัลบัยฎอวียได้ให้ความหมายของ (ربوة) ในอายะฮ์นี้ว่า “ที่ราบสูง” (al-Baidhawī, 38)

﴿...فَسَأَلَتْ أَوْدِيَةً بِقُدْرِهَا فَاكْتَمَلَ السَّيْلُ زَبَدًا رَابِيًا...﴾ (الرعد : 17)

อัลบัยฎอวียได้ให้ความหมาย (رابيا) ในอายะฮ์นี้ว่า “สูง” (al-baydhawī, 276)

﴿...وَتَرَى الْأَرْضَ هَامِدَةً فَإِذَا أَنْزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَاءَ اهْتَزَّتْ وَرَبَّتْ...﴾ (الحج : 5)

อัลบัยฎอวียได้ให้ความหมาย (ربت) ในอายะฮ์นี้ว่า “การพองขึ้น” (al-Baidhawī, 276)

ผู้เชี่ยวชาญด้านภาษาอาหรับได้อธิบายความหมายของริบา (الربا) ในเชิงภาษา หมายถึง การเพิ่ม อิบน์ มัซฮูร กล่าวว่า “ริบาส่งใดสิ่งหนึ่ง หมายถึง การเพิ่มและการเจริญงอกงามของสิ่งนั้น” (Ibn Manzhūr, n.d.:1/116) อัชชะมุคชะรียได้ให้ความหมายของริบาว่า “ริบาทรัพย์สิน หมายถึง การเพิ่มของทรัพย์สิน” (al-Zamukhsyarī, 1996: 153) และผู้ที่สนับสนุนทัศนะของอุละมาอ์ทั้งสองมีดังนี้ อิมามอัลญะาะบะรี⁽⁴⁰⁾ อีรรอซีย⁽⁴¹⁾ อัชชะบิดี⁽⁴²⁾ อัลฟิยูมีย⁽⁴³⁾

⁽³⁹⁾ al-nawawī, Tahzīb al-asmā' wal lughat, 1/117-118

⁽⁴⁰⁾ Ismā'il Hammād al-Jauharī, Assihah, 1990 :7/200

⁽⁴¹⁾ al-Rāzī, Mukhtār assihah, n.d., 231-232

สรุปแล้ว ริบาเชิงภาษาอาหรับ หมายถึงการเพิ่มขึ้นจากสิ่งที่มีอยู่

2.3.2 คำนิยามของริบาเชิงวิชาการ

อุละมาอ์ฟิกฮฺได้ให้ความหมายของริบาเชิงวิชาการที่แตกต่างกัน ทั้งนี้เนื่องจากความแตกต่างในการเข้าใจอิละฮฺ (สาเหตุ)แห่งริบา

อัลหะนะฟียะฮฺ ได้ให้ความหมายของริบาว่า

(هو فضل خال عن عوض بمعيار شرعي ، مشروط لأحد المتعاقدين في عقد المعاوضة)

ความว่า “คือ การเพิ่มขึ้นของมูลค่า โดยปราศจากการแลกเปลี่ยนตามหลักชะรีอะฮฺ ที่ถูกวางเงื่อนไขเหนือบุคคลใดบุคคลหนึ่งระหว่างคู่สัญญา” (Ibn Nujaim, 1983: 6/135)

จากนิยามริบาข้างต้นคำว่า “ที่ถูกวางเงื่อนไขเหนือบุคคลใดบุคคลหนึ่งระหว่างคู่สัญญา” หมายถึง เงื่อนไขข้อตกลงในสัญญาระหว่างคู่สัญญา ดังนั้นการมอบให้หรือค่าต่างที่เกิดขึ้นหลังจากการทำสัญญาซื้อขายแล้วจะไม่เรียกว่า การริบา (al-Haskafi, 1868: 2/552)

อัลมาลิกียะฮฺ ได้ให้ความหมายริบาทั้งสอง 2 ประเภท กล่าวคือ ริบาฟัฎล (ب) فضل) และริบานะสีอะฮฺ (ربا نسيئة) ดังนี้

ริบาฟัฎล คือ การแลกเปลี่ยนเงินตราด้วยเงินตรา หรืออาหาร(อาหารที่สามารถเก็บใช้ได้ยาวนาน)ด้วยอาหารเหมือนกัน โดยการเพิ่มเกินอย่างใดอย่างหนึ่งในเวลาเดียวกัน เช่น การขายข้าวที่คุณภาพดีหนึ่งลิตรด้วยข้าวที่คุณภาพไม่ดีสองลิตร เป็นต้น

ริบานะสีอะฮฺ คือ การแลกเปลี่ยนเงินตราด้วยเงินตรา หรืออาหารด้วยอาหาร โดยการผ่อนเวลาให้นานขึ้น ส่วนกรณีที่ไม่ใช่เงินตราและอาหาร เช่น อุปกรณ์เครื่องนุ่งห่มหรือเครื่องใช้ เช่น การขายเหล็กหนึ่งท่อนด้วยเหล็กสองท่อน โดยจะกำหนดจ่ายในเวลาต่อมา เป็นต้น

ความแตกต่างระหว่างริบาฟัฎลและริบานะสีอะฮฺ คือ ริบาฟัฎลเป็นการจ่ายเพิ่มในขณะที่ซื้อขายหรือแลกเปลี่ยน แต่ริบานะสีอะฮฺเป็นการจ่ายเพิ่มในเวลาที่แตกต่างกัน

⁽⁴²⁾ al-Zabīdī, Tājul `arūs, 10/142

⁽⁴³⁾ al-Fiyūmī, Misbāhul munīr, n.d., 333

อัชชาฟิอียะฮฺ ได้ให้ความหมายของริบาว่า

”هو مقابلة عوض بآخر غير معلوم التماثل في معيار الشرع حالة العقد أو مع

التأخير في العوضين أو أحدهما“ (الرملي ، 409/3 . الشريبي ، 21/2)

ความว่า “คือ การแลกเปลี่ยนทรัพย์สินหนึ่งกับทรัพย์สินอื่นในประเภททรัพย์สินริบาว่า ซึ่งไม่สามารถเทียบความเหมือนตามหลักเกณฑ์เชิงศาสนาบัญญัติในขณะที่ทำสัญญา หรือมีการผิดผ่อนทั้งสองทรัพย์สินดังกล่าว หรือทรัพย์สินหนึ่งทรัพย์สินใดในการทำสัญญาการแลกเปลี่ยน” (al-Romli,1984 :3/409 . al-Sharbī, 2/21)

อัลหัมบะลียะฮฺ ได้ให้ความหมายของริบาว่า

(هو الزيادة في أشياء مخصوصة)

ความว่า : “การเพิ่มเกินของทรัพย์สินเฉพาะอย่าง” (Ibn Qudāmah al-Maqdisī,6/51)

และท่านอับนุกุดามะฮฺกล่าวอีกว่า “ความหมายนี้คลุมถึงริบาว์ฟิฏลุ และริบวานะสีอะฮฺด้วย เนื่องจาก การเพิ่มในที่นี้ หมายถึง การเพิ่มที่สามารถมองเห็นได้ ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของริบาว์ฟิฏลุ ส่วน การเพิ่มด้านหุ้ก่ม และการผิดผ่อนของเวลาเป็นลักษณะเฉพาะของริบวานะสีอะฮฺ ”

คำอธิบายของนิยามข้างต้น

“การเพิ่มเกิน” คือ ค่าต่างหรือค่าตอบแทน แม้จะเป็นตัวของทรัพย์สินหรือเวลาหรือผลประโยชน์ใดๆก็ตาม ซึ่งค่าต่างหรือค่าตอบแทนนั้นเกิดจากการแลกเปลี่ยนซื้อขายหรือกู้ยืม

“ของทรัพย์สินเฉพาะอย่าง” คือ ทรัพย์สินที่ได้กำหนดโดยบทหะดีษ หรือทรัพย์สินที่มีเหตุแห่งริบาวอยู่ในตัวของมัน

สรุปแล้วนิยามของริบาว์เชิงวิชาการ หมายถึง ค่าต่างหรือผลตอบแทนในการซื้อขายแลกเปลี่ยนระหว่างทรัพย์สินชนิดเดียวกันที่ถูกกำหนดโดยชัดเจน และทรัพย์สินที่มีอิลละฮฺริบาว(สาเหตุแห่งการริบาว)อยู่ในตัวของมัน หรือการกู้ยืมที่มีการวางเงื่อนไขระหว่างคู่สัญญา

“ค่าต่างหรือผลตอบแทน” หมายถึง การเพิ่มเกินฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งในการซื้อขายแลกเปลี่ยน แม้จะเป็นตัวทรัพย์สินหรือผลประโยชน์หรือค่าตอบแทนก็ตาม

“ทรัพย์สินชนิดเดียวกันที่ถูกกำหนดโดยชัดเจน” หมายถึง ประเภททรัพย์สินริบาว 6 ชนิดที่ได้กำหนดในบทหะดีษ กล่าวคือ ทรัพย์สินประเภทเงินตราคือทองคำและเงิน ส่วนทรัพย์สินประเภทอาหารคือ ผลอินทผลัม ข้าวสาลี ข้าวบาเลย์ และเกลือ ดังนั้นการซื้อขายแลกเปลี่ยนทองคำ 2 บาท

กับทองใหม่ 1 บาท ถือว่าเป็นการริบา

“ทรัพย์สินที่มีอิลละฮฺริบา” หมายถึง ทรัพย์สินที่สามารถเทียบเคียงกับทองและเงินได้ ซึ่งมีสาเหตุแห่งการริบาคือการเป็นเงินตราและใช้การชั่งในการวัด เช่น เหล็ก ตะกั่ว ทองแดง เป็นต้น ดังนั้นการซื้อขายแลกเปลี่ยนเหล็ก 200 กิโลกรัมกับเหล็ก 100 บาท ถือว่าเป็นการริบา หรือทรัพย์สินที่สามารถเทียบเคียงกับผลอินทผลัม ข้าวสาลี เกลือ และข้าวบาเลย์ได้ ซึ่งมีสาเหตุแห่งการริบาคือเป็นอาหารหลักที่เก็บใช้ได้ยาวนานและใช้การตวงหรือการชั่งในการวัด เช่น ข้าวโพด ข้าวสาร ถั่ว อนุ่ง เป็นต้น ดังนั้นการซื้อขายแลกเปลี่ยนข้าวสาลีคุณภาพไม่ดี 3 กิโลกรัมกับข้าวสาลีคุณภาพดี 2 กิโลกรัม ถือว่าเป็นการริบา

“การกู้ยืมที่มีการวางเงื่อนไขระหว่างคู่สัญญา” หมายถึง การที่บุคคลหนึ่งทำการให้กู้ยืมสิ่งใดสิ่งหนึ่งแก่ผู้อื่นและมีการวางเงื่อนไขว่าต้องจ่ายเงินมากกว่าที่ให้กู้ไป หรือเป็นการให้ประโยชน์ใดประโยชน์หนึ่งเป็นค่าตอบแทน เช่น นาย(ก)ยืมเงินนาย(ข) เป็นจำนวนเงิน 10,000 บาท กำหนดส่งคืนภายในระยะเวลาหนึ่งเดือน โดยมีเงื่อนไขว่าขณะที่ส่งคืนเงินนั้นจะต้องคืนเงินเป็นจำนวน 10,500 บาท หรือต้องคืนเงินเป็นจำนวน 10,000 บาท และต้องทำงานบ้านให้เป็นเวลา 1 เดือน ฉะนั้นส่วนเกินจาก 10,000 บาท คือ 500 บาท หรือคุณประโยชน์โดยการทำงานบ้านนั้นถือว่าเป็นการริบา

ส่วนนิยามดอกเบี้ย (Interest) ในเชิงเศรษฐศาสตร์ หมายถึง จำนวนเงินที่จ่ายตอบแทนให้เพื่อตอบแทนเป็นผลประโยชน์เมื่อมีการกู้ยืม หรือมีการลงทุน ซึ่งเป็นเงินส่วนที่จ่ายเพิ่มจากเงินต้นหรือได้รับเพิ่มจากเงินลงทุนเมื่อครบกำหนดระยะเวลาหนึ่ง⁽⁴⁴⁾

2.4 ริบาที่ได้กล่าวในอัลกุรอานและอัลหะดีษ

2.4.1 ริบาในอัลกุรอาน

อิสลามเป็นศาสนาแห่งพหุภาคีที่ได้ถูกประทานลงมาเพื่อปฏิรูปสังคมมนุษย์ในทุกๆด้านให้สมบูรณ์ตามความประสงค์ของอัลลอฮ์ ﷻ อิสลามจึงได้กำหนดวิธีในการปฏิรูปสังคมไว้ 2 วิธี คือ วิธีการชักชวนให้ทำความดี เช่น ชักชวนให้ทำการละหมาด ถือศีลอด และวิธีการห้ามจากการทำชั่ว เช่น ห้ามรับริบา ห้ามดื่มเหล้า ห้ามทำผิดประเวณี การห้ามจากการกระทำสิ่งที่ไม่

⁽⁴⁴⁾ ดู

ไม่คิดแต่ในทางตรงกันข้ามสิ่งที่ไม่ดีสังคมกลับถือว่าเป็นเรื่องปกติหรือเป็นวัฒนธรรมที่ได้ดำเนินสืบทอดกันมาตั้งแต่โบราณ ดังนั้นเป็นการยากที่มนุษย์จะเปลี่ยนแปลงสิ่งที่ตนนับถือยึดปฏิบัติหรือยอมรับในสิ่งที่ตนไม่คุ้นเคย เช่น อิสลามได้ห้ามการดื่มเหล้า ห้ามรับริบา ตามสัญญาประชาคมของมนุษย์แล้วเป็นเรื่องที่ลำบากมากที่จะละทิ้งในสิ่งที่ตนเคยปฏิบัติ แต่อัลลอฮฺ ﷻ ทรงรู้ถึงสภาพของมนุษย์และสังคมในยุคของท่านเราะสูล ﷺ ทั้งผู้ศรัทธาและกาฟิร พระองค์จึงทรงห้ามการดื่มเหล้าและรับริบาอย่างเป็นขั้นตอน โดยอัลลอฮฺ ﷻ ไม่ได้ทรงสั่งห้ามอย่างเด็ดขาดเพียงครั้งเดียว ทั้งนี้ก็เพื่อให้มนุษย์มีความเข้าใจและสามารถปรับตัวห่างไกลและละเว้นจากสิ่งที่ถูกห้าม ในการนี้ท่านชัยยิดซาบิกกล่าวไว้ว่า “อัลกุรอานได้กล่าวเกี่ยวกับริบาหลายอายะฮฺ และได้กำหนดขั้นตอนและระยะเวลาในการห้ามอย่างเป็นลำดับ ตั้งแต่สมัยมักกี⁽⁴⁵⁾ จนถึงสมัยมะคะนี⁽⁴⁶⁾ ในที่สุดพระองค์จึงได้ทรงห้ามการริบาอย่างเด็ดขาด” (al-Saiyid Sābiq, 1994 : 186) จากคำกล่าวของท่านชัยยิดซาบิกจะเห็นได้ว่า อายะฮฺที่เกี่ยวกับการห้ามรับริบานั้นเป็นขั้นเป็นตอน ก่อนที่อัลลอฮฺ ﷻ จะทรงห้ามเกี่ยวข้องกับริบาอย่างเด็ดขาด อุละมาอ์ได้เรียงลำดับขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนแรก อัลลอฮฺ ﷻ ทรงชี้แจงสังฆกรรมซึ่งเป็นการชี้หน้าทุกคนอย่างไม่อาจปฏิเสธได้ว่า พระองค์ทรงเป็นผู้ประทานปัจจัยยังชีพแก่มนุษย์ การริบาเป็นสิ่งที่ไม่ดี และทรงชี้แนะทางออกด้วยสิ่งที่ดี โดยการบริจาคชะกาต ซึ่งเป็นรูก่นที่สามในศาสนาอิสลาม ดังอายะฮฺที่ว่า

﴿ وَمَا آتَيْتُم مِّن رَّبَا لِيَرْبُوا فِي أَمْوَالِ النَّاسِ فَلَا يَرْبُوا عِنْدَ اللَّهِ وَمَا آتَيْتُم مِّن زَكَاةٍ تُرِيدُونَ وَجْهَ اللَّهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُضْعِفُونَ ﴾ (الروم : 39)

ความว่า : “และสิ่งที่พวกเจ้าจ่ายออกไปจากทรัพย์สิน เพื่อให้มันเพิ่มพูน (ริบา) ในทรัพย์สินของมนุษย์ มันจะไม่เพิ่มพูน ณ ที่อัลลอฮฺ และสิ่งที่พวกเจ้าจ่ายไปจากชะกาต โดยพวกเจ้าปรารถนาพระพักตร์ของอัลลอฮฺ ชนเหล่านั้นแหละ พวกเขาคือผู้ที่ได้รับผลตอบแทนอย่างทวีคูณ” (อิรรัม : 39)

จากอายะฮฺดังกล่าวท่านอิบน์ อับบาส, อิกริมะฮฺ และอัญญาหฺกได้กล่าวไว้ว่า “ริบามีสองประเภท ริบาหะลาลและริบาหะรอม” (al-Shaukānī, 1981 : 4/227) นักอรรถาธิบายได้ให้

⁽⁴⁵⁾ สมัยที่ท่านเราะสูล ﷺ อยู่ที่เมืองมักกะฮฺ หรือเรียกว่า สมัยก่อนฮิจญ์เราะฮฺศักราช 13 ปี

⁽⁴⁶⁾ สมัยที่ท่านเราะสูล ﷺ อาศัยอยู่ที่เมืองมาดีนะฮฺ ตั้งแต่ปีฮิจญ์เราะฮฺศักราชที่ 1 จนท่านกลับสู่ความเมตตาของอัลลอฮฺ ปี ฮ.ศ. 10

ความหมาย ริบาหะลาล หมายถึง การให้เพื่อหวังผลตอบแทนที่มากกว่า ดังนั้น

فلا يربوا عند الله จึงมีความหมายว่า มันจะไม่เพิ่มพูนผลบุญ ณ ที่อัลลอฮ์ เพราะอัลลอฮ์ ﷻ จะไม่ทรงตอบรับการให้ของขวัญโดยไม่บริสุทธิ์ใจ (อิกลาศ) ต่อพระองค์ หากผู้ใดหวังผลตอบแทนในโลกนี้ เขาย่อมไม่สมควรที่จะได้รับผลตอบแทนในโลกหน้าจากผู้ทรงเอกละและทรงรวยยิ่ง

ริบาหะรอม หมายถึง ผลริบาที่เพิ่มพูนมาจากทรัพย์สินของมนุษย์ ซึ่งเป็นผลคอกจากการกู้ยืม ดังนั้นอุละมาอ์จึงให้ความหมายของ فلا يربوا عند الله ออกเป็นสองความหมายคือ หนึ่ง : พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ไม่ทรงยอมรับริบาดังกล่าว เพราะเป็นการกระทำที่หะรอม สอง : อัลลอฮ์ ﷻ ไม่ทรงให้ผลตอบแทนแก่เขาในโลกหน้า

ระหว่างสองทัศนะพิเคราะห์แล้วเห็นว่าทัศนะที่หนึ่งให้ความหมายที่ชัดเจนกว่า ทัศนะที่สอง และเป็นทัศนะของอุละมาอ์ส่วนใหญ่ เช่น อิบน์อับบาส, อุมัร, อลี, อับดุลคัรอิม, สะอีด อิบน์ ญะบีร, มุญาฮิด, ญอวูด, อัฎฎุฮาฟ, อุมัร อิบน์ อับดุลอะซีซ, เราะบิอะฮ์, ฮานาฟียะฮ์ และมาลิกียะฮ์

อย่างไรก็ตามจุดประสงค์หลักของอายะฮ์นี้คือ เพื่อให้มุสลิมสำนึกและไตร่ตรองเกี่ยวกับความยุติธรรมต่อเพื่อนมนุษย์ และเป็นการเสนอทางออกที่ดีกว่า จากที่เคยเก็บผลริบากลับมาจ่ายชะกาดแทน และจากที่เคยปล่อยกู้ยืมเพื่อผลริบากลับให้ทำการยืมโดยไม่หวังผลตอบแทนใดๆนอกจากผลตอบแทนจากอัลลอฮ์ ﷻ ผู้ทรงเมตตาและร่ำรวยยิ่ง (Rafiq al-Misri, 2001 : 30-31)

ขั้นตอนที่สอง หลังจากนั้นอัลลอฮ์ ﷻ ทรงเล่าเรื่องเกี่ยวกับกลุ่มชนสมัยก่อนที่ละเมิดคำสั่งของพระองค์ โดยการรับริบาที่ต้องห้ามและทรงกล่าวถึงผลร้ายจากการกระทำดังกล่าว เพื่อให้พวกเขาารู้สึกกลัวว่าเหตุการณ์นั้นจะเกิดขึ้นกับพวกเขา ทั้งนี้ก็เพื่อให้อัจฉริยะของพวกเขาพร้อมที่จะน้อมรับคำสั่งจากอัลลอฮ์ ﷻ ดังอายะฮ์

﴿ فِظْلٍ مِّنَ الَّذِينَ هَادُوا حَرَّمْنَا عَلَيْهِمْ طَيْبَاتٍ أُحِلَّتْ لَهُمْ وَبِصَدِّهِمْ عَنِ سَبِيلِ اللَّهِ كَثِيرًا ۗ وَأَخَذَهُمُ الرَّبُّوْنَ وَقَدْ نُهِوا عَنْهُ وَأُكْلِهِمْ ۗ أَمْوَالِ النَّاسِ بِالْبَاطِلِ ۗ وَأَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ مِنْهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ۗ ﴾ (النساء : 160-161)

ความว่า : “แล้วเนื่องจากความอธรรมจากบรรดาผู้ที่เป็ยิว เราจึงได้ให้เป็นที่ต้องห้ามแก่พวกเขา ซึ่งบรรดาสิ่งดีๆ (อันได้แก่สัตว์ที่มีเล็บทุกชนิด) ที่ได้ถูกอนุมัติแก่พวกเขามาแล้ว และเนื่องจากที่พวกเขาขัดขวางทางของอัลลอฮ์อย่าง

มากมาย (ไม่ยอมปฏิบัติตามบัญญัติของอัลลอฮ์) และเนื่องด้วยการที่พวกเขาได้รับริบาต่างๆที่พวกเขาถูกห้ามในเรื่องนั้น และเนื่องด้วยพวกเขากินทรัพย์สินของคนอื่นโดยมิชอบและเราได้เตรียมไว้แล้ว สำหรับผู้ปฏิเสธศรัทธาทั้งหลาย ซึ่งการลงโทษอันเจ็บแสบ” (อัน-นิสาอ์ : 160 - 161)

อิบน์ กะษีรฺ ได้กล่าวว่า “แท้จริงอัลลอฮ์ทรงห้ามพวกเขา (ชาวยิว) จากการรับริบาแล้วพวกเขาก็ยังรับและกระทำในสิ่งที่คลุมเครือ ซึ่งเป็นชนิดหนึ่งของการรับริบา” (Ibn Kathir, 1993 : 1/598)

อัลลอฮ์ ﷻ ได้ทรงห้ามประชาชาติยิวแล้วก่อนที่จะทรงห้ามประชาชาติมุสลิมจากการรับริบา แล้วพวกเขาก็ละเมิดคำสั่งของพระองค์ รวมทั้งพวกเขาได้กระทำเรื่องอื่นอีกหลายอย่าง ซึ่งเป็นการละเมิดคำสั่งของอัลลอฮ์ ﷻ ดังที่ได้กล่าวในอายะฮ์อื่น เช่น การฆานบีและเราะฮูล ﷺ การปฏิเสธการศรัทธา การเปลี่ยนแปลงแก้ไขคัมภีร์เตารอต ฉะนั้นพวกเขาก็สมควรที่จะได้รับโทษจากอัลลอฮ์ ﷻ ทั้งในโลกนี้และโลกหน้า ทั้งนี้ก็เพื่อให้มุสลิมเกิดความเกรงกลัวต่อโทษที่ได้เกิดขึ้นกับชาวยิว และเพื่อให้มุสลิมห่างไกลจากสาเหตุที่ทำให้เกิดโทษดังกล่าว

ขั้นตอนที่สาม ในขั้นนี้อัลลอฮ์ ﷻ ทรงห้ามรับริบาอย่างเด็ดขาด โดยไม่มีข้อแม้ใดๆ ซึ่งพระองค์ได้เจาะจงเริ่มอายะฮ์ด้วยการเรียกบรรดาผู้ศรัทธา เพื่อให้พวกเขาตั้งใจฟังและน้อมรับคำสั่ง (โอ้ ผู้ศรัทธาทั้งหลาย) ว่าปัจจัยยังชีพนั้นขึ้นอยู่กับอัลลอฮ์ ﷻ เพียงผู้เดียว และให้ศรัทธาในประวัติศาสตร์เกี่ยวกับชาวยิวที่ได้บันทึกในอัลกุรอานว่าพวกเขารับริบา ซึ่งจุดนี้นับว่าเป็นจุดที่สำคัญที่สุดเพราะเป็นเรื่องอื้อหำน (การศรัทธา) ที่จะต้องปฏิบัติตามบทบัญญัติทุกอย่าง มิฉะนั้นพวกเขาก็จะถูกลงโทษเหมือนกับผู้ปฏิเสธการศรัทธา ดังอายะฮ์

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُم مِّنْ بَيْنِكُمْ أَعْطَاكُمْ اللَّهُ لَكُمْ

تُقَاتِلُونَ ﴿١٣٠﴾ وَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِي أُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ ﴿١٣١﴾ (آل عمران : 130 - 131)

ความว่า : “โอ้ ผู้ศรัทธาทั้งหลาย จงอย่ารับริบาหลายเท่าที่ถูกทบทวี และพวกเจ้าพึงยำเกรงอัลลอฮ์เถิด เพื่อว่าพวกเจ้าจะได้รับความสำเร็จ และพวกเจ้าจงเกรงกลัวไฟนรกที่ถูกเตรียมไว้สำหรับบรรดาผู้ปฏิเสธศรัทธา” (อาละอิมรอน : 130 - 131)

จากอายะฮ์ข้างต้นเข้าใจได้ว่า อัลลอฮ์ ﷻ ทรงห้ามผู้ศรัทธาจากการรับริบาอย่าง

เด็ดขาด การปฏิบัติตามพระบัญชาของพระองค์นั้นเป็นหนทางที่จะนำตัวเราสู่ความสำเร็จในโลกนี้ และโลกหน้า ความสำเร็จในโลกนี้คือทำให้เราหลุดพ้นจากภัยพิบัติและผลเลวร้ายของระบบบริบาท ส่วนความสำเร็จในโลกหน้าคือ การได้รับอภัยโทษจากพระองค์ หลุดพ้นจากไฟนรกและได้เข้าสวรรค์ของพระองค์

ขั้นตอนที่สี่ อัลลอฮฺ ﷻ ทรงชี้แจงเกี่ยวกับหิกมะฮฺ (เจตนารมณ์) ของการห้ามรับบริบาท โทษของผู้รับบริบาทในโลกหน้า และให้ทางออกที่ปลอดภัยที่สุด คือ อนุมัติการค้าขาย ดังอาเยฮฺที่ว่า

﴿ الَّذِينَ يَأْكُلُونَ الرِّبَا لَا يَقُومُونَ إِلَّا كَمَا يَقُومُ الَّذِي يَخَبَّطُهُ الشَّيْطَانُ مِنَ الْمَسِّ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا إِنَّمَا الْبَيْعُ مِثْلُ الرِّبَا وَأَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا فَمَنْ جَاءَهُ مَوْعِظَةٌ مِنْ رَبِّهِ فَانْتَهَى فَلَهُ مَا سَلَفَ وَأَمْرُهُ إِلَى اللَّهِ وَمَنْ عَادَ فَأُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٢٧٥﴾ يَمْحَقُ اللَّهُ الرِّبَا وَيُرْبِي الصَّدَقَاتِ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ كَفَّارٍ أَثِيمٍ ﴿٢٧٦﴾ إِنَّ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَءَاتَوْا الزَّكَاةَ لَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٢٧٧﴾ يَأْتِيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَذَرُوا مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبَا إِن كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿٢٧٨﴾ فَإِن لَّمْ تَفْعَلُوا فَأْذَنُوا بِحَرْبٍ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَإِن تُبْتُمْ فَلَكُمْ رُءُوسُ أَمْوَالِكُمْ لَا تَظْلِمُونَ وَلَا تُظْلَمُونَ ﴿٢٧٩﴾ ﴾

(البقرة : 275 - 279)

ความว่า : “บรรดาผู้รับบริบาทนั้น พวกเขาจะไม่ยืนตรง นอกจากจะเป็นเช่นเดียวกับการยืนของผู้ที่ชัชฎอนทำร้าย (เข้าสิง) ทั้งนี้พวกเขาถือว่า ที่จริงการค้าขายนั้นก็เหมือนกับการรับบริบาทนั่นเอง และอัลลอฮฺทรงอนุมัติการค้าขาย และทรงห้ามการรับบริบาท ดังนั้นผู้ใดที่ได้รับการตัดเตือนจากพระเจ้าของเขา แล้วเขาก็เลิกสำหรับเขาสิ่งที่ล่วงแล้วมาก็ให้ผ่านไป และเรื่องของเขา นั้นปล่อยกลับไปสู่อัลลอฮฺ และผู้ใดกลับ (กระทำ) อีก คนเหล่านี้แหละคือชวานรก โดยที่พวกเขาจะอยู่ในนรกตลอดกาล อัลลอฮฺจะทรงให้ริบาลดน้อยลง และจะทรงเพิ่มพูนสิ่งที่เป็นทาน (เศาะดะเกาะฮฺ) และอัลลอฮฺไม่ทรงชอบผู้ที่เนรคุณ ผู้กระทำบาปทุกคน แท้จริงผู้ที่ศรัทธา และปฏิบัติสิ่งที่ดีงามทั้งหลาย และดำรงไว้ซึ่งการละหมาดและ

จ่ายชะกาดนั้น พวกเขาจะได้รับรางวัลของพวกเขา ณ พระเจ้าของพวกเขา และ
 ไม่มีควมกลัวอย่างหนึ่งอย่างใดเกิดขึ้นแก่พวกเขา และทั้งพวกเขาจะไม่เสียใจ
 บรรดาผู้ศรัทธาทั้งหลาย พึงยำเกรงอัลลอฮฺเถิด และจงละเว้นริบาที่ยังเหลืออยู่เสีย
 หากพวกเจ้าเป็นผู้ที่ศรัทธา และถ้าพวกเจ้ามิได้ปฏิบัติตาม ก็พึงรับรู้ไว้ด้วย ซึ่ง
 สงครามจากอัลลอฮฺและท่านเราะสูลของพระองค์ และเมื่อพวกเจ้าสำนักผิดกลับ
 เนื้อกลับตัวแล้ว สำหรับพวกเจ้าคือต้นทุนแห่งทรัพย์ของพวกเจ้า โดยที่พวกเจ้าจะ
 ไม่อธรรมและไม่ถูกอธรรม” (อัลบะเกาะเราะฮฺ : 275 – 279)

อายะฮ์ต่างๆข้างต้นเป็นอายะฮ์ที่ห้ามและให้คำชี้ขาด โดยอัลลอฮฺ ﷻ ทรง
 ประกาศสงครามกับผู้รับริบา และได้กำหนดบทลงโทษทั้งในโลกนี้และโลกหน้า ทั้งยังทรงให้
 โอกาสต่อผู้ที่จะกลับเนื้อกลับตัว

2.4.2 ริบาในอัลหะดีษ

ท่านเราะสูล ﷺ ได้กล่าวถึงริบาในหะดีษไว้มากมาย ดังได้ปรากฏในตำราหะดีษ
 ซึ่งท่านได้ห้ามไม่ให้เกี่ยวข้องกับกรริบา เกี่ยวกับหุก่มของการริบา และข้อกำหนดเกี่ยวกับ
 บทลงโทษ ซึ่งผู้วิจัยจะนำเสนอในประเด็นดังต่อไปนี้

2.4.2.1 การแพร่หลายของริบาในบางยุค

จากหะดีษที่รายงานโดยท่านอบีฮุร็อยเราะฮฺ ﷺ เล่าว่า

((أن رسول الله ﷺ قال "ليأتين على الناس زمان لا يبقى أحد إلا أكل الربا ، فإن
 لم يأكله أصابه من بخاره")) (رواه أبو داود : 3331)⁽⁴⁷⁾

ความว่า : แท้จริงท่านเราะสูล ﷺ ได้กล่าวว่า “กาลเวลายุคหนึ่งจะต้องมาเยือน

(⁴⁷) หะดีษนี้ ท่านอบูดาวูด ไม่ได้บอกถึงสถานะของหะดีษ และท่านได้กล่าวกับชาวมักกะฮฺว่า หะดีษใดที่ท่าน
 ไม่ได้บอกถึงสถานะของหะดีษนั้นในหนังสือของท่าน แสดงว่าหะดีษนั้นใช้ได้ ท่านอัลอัลบานีย์กล่าวใน
 ฉะอะอ์ฟีออบิดาวูดว่า เป็นหะดีษที่เฉาะอ์ฟ

มนุษยชาติ ซึ่งมนุษย์ทุกคนจะไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ นอกจากจะต้องเกี่ยวข้องกับ
กับการรับริบา ถ้าหากเขาไม่รับริบาโดยตรงเขาก็อาจจะถูกคว้นหลงของริบา”
(บันทึกโดย Abū dawūd : 3331)

และหะดีษที่รายงานโดยท่านอิบนุ บัฏฏะฮฺจากท่านอัลเอาซายีย์เล่าว่า
(أن النبي ﷺ قال: "يأتي على الناس زمان يستحلون الربا بالبيع")⁽⁴⁸⁾ (أخرجه ابن
القيم : 345/9)

ความว่า : ท่านนบี ﷺ กล่าวว่า “กาลเวลาจะหนึ่งจะต้องมาเยือนมนุษยชาติ พวกเขา
จะทำการอนุมัติการริบาด้วย (การให้ชื่อว่า) การซื้อขาย” (บันทึกโดย Ibn al-
Qaiyim : 9 /345)

จากหะดีษข้างต้นสามารถเข้าใจได้ว่า ในยุคหลังจากท่านเราะฮฺฎูล ﷺ โดยเฉพาะ
สมัยปัจจุบันการรับริบาจะแพร่ในสังคมมนุษย์อย่างกว้างขวางจนทุกคนไม่สามารถเลี่ยงได้
ถึงแม้ว่าเขาไม่ได้รับริบาแต่จากระบบการเงินที่อยู่รอบตัวเขาหรือในสังคมที่เขาอาศัยอยู่ได้ทำจริ
บาโดยการเปลี่ยนชื่อของริบาเป็นธุรกิจค้าขาย จึงทำให้เขาต้องโดนคว้นหลงของริบาไปด้วย

2.4.2.2 ริบาเป็นการกระทำที่จัดอยู่ในกลุ่มบาปใหญ่ (กะบาอิรฺ) ชนิดหนึ่ง

จากหะดีษที่รายงานโดยท่านมุหฺมีเราะฮฺฮฺเล่าว่า

((سَأَلَ شَيْبَانُ إِبرَاهِيمَ فَحَدَّثَنَا عَنْ عَلْقَمَةَ ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ : "لعن رسول الله ﷺ
آكل الربا وموكله قال : قلت وكاتبه وشاهديه ؟ وقال : وإنما نحدث بما سمعنا))
(وراه مسلم : 1597)

(⁴⁸) ท่านอิบนุ ก็อยซิม ได้บันทึกหะดีษนี้ในหนังสือตะฮะฮียิบ อัศสุนัน (9/345) , และในหนังสืออิมอะฮะฮฺ อัลลัฟ
ฟาน ได้กล่าวถึงสถานภาพของหะดีษนี้ว่า “หะดีษมรุตัล ถึงแม้ว่าจะมรุตัลแต่ก็สามารถที่จะยึดเป็นหลักฐาน
ได้” (เล่มที่ 1 หน้า 150) หะดีษมรุตัล คือ หะดีษที่ตาบิอีน(บุคคลสมัยต่อจากเศาะหาบะฮฺ)ระบุว่านำมาจาก
ท่านนบี โดยไม่ได้ระบุว่าใครเป็นผู้รายงานหะดีษให้แก่เขา หะดีษมรุตัลเป็นประเภทหนึ่งของหะดีษญะอะอิฟ

ความว่า : ท่านซิบากได้ถามอับรอฮีม(อันนะเคาะอีย์)แล้วท่านเล่าให้กับเราว่า จากท่านอัลเกาะมะฮฺ จากท่านอับดุลลอฮฺ⁽⁴⁹⁾ เล่าว่า “ท่านเราะฮฺลุล   ได้กล่าวสาปแช่งผู้ที่กินริบา ผู้ที่ให้กินริบา” ท่านอัลเกาะมะฮฺเล่าว่า ฉันได้กล่าวถามว่า และผู้บันทึกการทำธุรกรรมที่เกี่ยวข้องกับริบา และผู้ที่เป็นสักขีพยานสองคนในธุรกรรมริบาหะ? ” และท่านอับดุลลอฮฺกล่าวตอบว่า “แท้จริงแล้วฉันกล่าวในสิ่งที่ฉันได้ฟัง” (บันทึกโดย Muslim : 1597)

จากหะดีษข้างต้นสามารถเข้าใจได้ว่า การริบาเป็นการกระทำที่จัดอยู่ในกลุ่มบาปใหญ่ชนิดหนึ่ง เพราะท่านเราะฮฺลุล   จะไม่สาปแช่งประชาชาติของท่านเว้นแต่ประชาชาตินั้นได้กระทำในสิ่งที่เลวร้ายเท่านั้น ด้วยเหตุนี้ท่านจึงได้ห้ามมิให้มุสลิมเกี่ยวข้องกับธุรกรรมริบาอย่างเด็ดขาด

จากหะดีษที่รายงานโดยท่านอิบน์ อับบาส เล่าว่า

((هى رسول الله   أن تشتري الثمرة حتى تطعم ، وقال : إذا ظهر الزنا والزنا والربا في قرية ، فقد أحلوا بأنفسهم عذاب الله)) (رواه الحاكم : 2221 وقال هذا حديث صحيح الإسناد)

ความว่า : “ท่านเราะฮฺลุล   ได้ห้ามไม่ให้ซื้อผลไม้จนกว่าเขาจะกินได้ และท่านเราะฮฺลุล   ได้กล่าวอีกว่า “เมื่อการผิดประเวณี และ การริบาปรากฏอย่างเปิดเผยในกลุ่มชนใด แน่นอน พวกเขาได้อนุมัติการลงโทษของอัลลอฮฺ ด้วยตัวของพวกเขาเอง” (บันทึกโดย al-Hakim, 1990 : 2221 ท่านกล่าวว่า หะดีษนี้มีสายรายงานในระดับเศาะหีหฺ)

จากหะดีษข้างต้นสามารถเข้าใจได้ว่า การผิดประเวณีและการริบาเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดภัยพิบัติในชุมชน ซึ่งเป็นการลงโทษจากอัลลอฮฺ   ดังหะดีษที่รายงานโดยท่านอบีสุร็อยเราะฮฺ   เล่าว่า

(⁴⁹) หมายถึง อับดุลลอฮฺ อิบน์ มัสอูด ดังที่ได้กล่าวในหะดีษที่บันทึกโดย al-Tirmidhī กิตาบ:การซื้อขาย หะดีษเลขที่ 1127

((النَّبِيُّ ﷺ قَالَ اجْتَنِبُوا السَّبْعَ الْمُوْبِقَاتِ قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ وَمَا هُنَّ قَالَ ” الشَّرْكَ بِاللَّهِ وَالسَّحْرُ وَقَتْلُ النَّفْسِ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَأَكْلُ الرِّبَا وَأَكْلُ مَالِ الْيَتِيمِ وَالتَّوَلَّى يَوْمَ الزَّحْفِ وَقَذْفُ الْمُحْصَنَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ الْغَافِلَاتِ “)) (رواه البخاري : 2766 ، مسلم : 89)

ความว่า : “พวกเจ้าทั้งหลายจงห่างไกลจากเจ็ดประการที่ทำให้เกิดความพินาศ” บรรดาเศาะหาบะฮ์กล่าวถามว่า โอ้อ่านเราะฮ์สุลลอลฮฺ มีอะไรบ้างหรือ? ท่านกล่าวตอบว่า “การตั้งภาคี(ชริก) กับอัลลอลฮฺ การใช้เวทมนต์ไสยศาสตร์ การฆ่าชีวิตหนึ่งทีพระองค์อัลลอลฮฺทรงห้ามเว้นแต่ด้วยความชอบธรรม การกินริบา การกินทรัพย์สินของเด็กกำพร้า การถอยหนีในสนามสมรภูมิตั้งแต่การเผชิญหน้ากับศัตรู การใส่ความหญิงหนึ่งทีบริสุทธิ์ทีศรัทธาซึ่งแต่งงานแล้วว่าได้ทำการชินา” (บันทึกโดย al-Bukhārī : 2766 , Muslim : 89)

จากหะดีษดังกล่าวบ่งถึงอันตรายของริบาทั้งในโลกนี้และโลกหน้า ส่วนผลร้ายในโลกนี้ คือ

1. เกิดภัยพิบัติต่างๆ ที่ทำให้บางหมู่บ้านต้องถึงจุดจบ เกิดความเสียหายทั้งชีวิตและทรัพย์สิน
2. อัลลอลฮฺ ﷻ และท่านเราะฮ์สุลลอลฮฺ ﷺ จะสาปแช่งและสาปแช่งผู้ทีรับริบา ส่วนผลเสียในโลกหน้า คือ การได้รับโทษจากอัลลอลฮฺ ﷻ ตั้งแต่วันที่เขาพินชินชีพ ณ ทุ่งมะหุซร์และในที่สุดเขาถูกโยนลงไปนรก ดังนั้นจึงจัดว่าริบาจึงจัดอยู่ในการกระทำทีมีบาปใหญ่หลวงชนิดหนึ่ง

2.4.2.3 ชนิดของริบา

หะดีษทีรายงานโดยท่านอับดุลลอลฮฺ อิบน์ มัสอูด رضي الله عنه เล่าว่า ((النبي ﷺ قال ” الربا ثلاث وسبعون بابا أيسرها مثل أن ينكح الرجل أمه، وإن أربى الربا عرض الرجل المسلم “)) (رواه الحاكم : 2219 وقال هذا حديث صحيح على شرط الشيخين)⁽⁵⁰⁾

⁽⁵⁰⁾ ท่าน al-Albanī กล่าวว่า “เศาะหีหฺ ลิฆอฮ์ริฮฺ” (al-Albanī , Soḥīḥ targhīb , 1851) อัลอิรอเกียะฮ์และอัฆะษะฮ์บี

ความว่า : ท่านนบี ﷺ กล่าวว่า : “ริบามีเจ็ดสิบสามประตุ (ชนิด) ชนิดที่เบาที่สุดเหมือนกับชายผู้หนึ่งได้แต่งงานกับมารดาของตนเอง และริบาที่ร้ายแรงที่สุดคือการหยามศักดิ์ศรีของผู้ชายมุสลิม” (บันทึกโดย al-Hākim, 1990 : 2219 , และท่านกล่าวว่า : หะดีษนี้เป็นหะดีษเศาะหิหฺตามเงื่อนไขของสองซัยคุ (al-Bukhārī และ Muslim))

จากหะดีษกล่าวถึงความหลากหลายของริบา และสามารถแยกประเภทของริบาออกเป็นสองประเภทคือ ริบาประเภทเบาและประเภทรุนแรง ดังนั้นมนุษย์ควรตระหนักและระมัดระวังเป็นพิเศษมิฉะนั้นเขาอาจจะตกลงในหลุมพรางของริบาได้

2.4.2.4 โทษของริบา

ท่านเราะฮฺสูล ﷺ ได้บรรยายบทลงโทษของผู้ที่รับริบาในโลกหน้าในหลายหะดีษด้วยกัน ดังนี้

จากหะดีษที่รายงานโดยท่านสะมุเราะฮฺ อิบน์ ญุนดับ ﷺ เล่าว่า

((رسول الله ﷺ قال : رأيت الليلة رجلين أتياني ، فأخرجاني إلى أرض مقدسة ، فانطلقنا حتى أتينا على نهر من دم ، فيه رجل قائم ، وعلى وسط النهر رجل ، بين يديه حجارة ، فأقبل الرجل الذي في النهر ، فإذا أراد الرجل أن يخرج رمي الرجل بحجر في فيه ، فرده حيث كان ، فجعل كلما جاء ليخرج رمي في فيه بحجر ، فيرجع كما كان ، فقلت : ما هذا ؟ . فقال : الذي رأيت في النهر آكل الربا))
(رواه البخاري : 2085)

ความว่า : ท่านเราะฮฺสูล ﷺ ได้กล่าวว่า “คืนหนึ่งฉันได้เห็นผู้ชายสองคนได้มาหาฉัน ทั้งสองได้พานฉันไปสู่ดินแดนที่ศักดิ์สิทธิ์ พวกเราได้ไปด้วยกันจนพบผู้ชายคนหนึ่งยืนอยู่ในแม่น้ำที่เต็มไปด้วยเลือด และมีผู้ชายอีกคนอยู่กลางแม่น้ำ ซึ่งมีหินอยู่ข้างหน้าเขา แล้วผู้ชายที่อยู่ในแม่น้ำมุ่งหน้าไป เมื่อเขาต้องการออกจาก

กล่าวว่า เป็นหะดีษที่เศาะหิหฺ

แม่น้ำ ผู้ชายที่อยู่กลางแม่น้ำก็ได้ขว้างหินไปโดนที่ปากของเขา และพาตัวเขากลับไปที่เดิม ทุกครั้งที่เขาต้องการออก (จากแม่น้ำ) ผู้ชายที่อยู่กลางแม่น้ำก็ได้ขว้างหินไปโดนที่ปากของเขา และนำตัวเขากลับไปสู่ที่เดิม ท่านเราะฮ์ลุได้กล่าวถามว่า นี่คืออะไรหรือ? เขากล่าวตอบว่า คนที่เจ้าเห็นเขาอยู่ในแม่น้ำนั้นคือ ผู้ที่รับริบา” (บันทึกโดย al-Bukhārī : 2085)

และหะดีษที่รายงานโดยท่านอบีฮุร็อยเราะฮ์ رضي الله عنه กล่าวว่า

((قال رسول الله ﷺ: " أتيت ليلة أسري بي على قوم بطونهم كالبيوت ، فيها الحيات تُرى من خارج بطونهم ، فقلت : من هؤلاء يا جبريل ؟ قال : هؤلاء أكلة الربا ")) (رواه ابن ماجه : 2264)⁽⁵¹⁾

ความว่า : ท่านเราะฮ์ลุ رضي الله عنه ได้กล่าวว่า “ในคืนที่ฉันเดินทางอิสรอฮ์ฉันได้มาพบชนกลุ่มหนึ่ง ท้องของพวกเขา (โต) เหมือนบ้าน ในท้องนั้นมีงูที่สามารถเห็นจากข้างนอก ฉันก็ได้กล่าวถามว่า โอ้ญิบเรลพวกเขาเป็นใครหรือ? เขากล่าวตอบว่า พวกเขาเหล่านั้นคือผู้ที่รับริบา” (บันทึกโดย Ibn Mājah: 2273)

จากสองหะดีษข้างต้นได้กล่าวถึงโทษของริบาในโลกหน้า ซึ่งอัลลอฮ์ ﷻ ได้ทรงสั่งให้ท่านเทวทูตญิบเรลพาท่านเราะฮ์ลุ رضي الله عنه ไปพบเห็นการลงโทษทรมานผู้ที่รับริบาในโลกหน้า เพื่อท่านเราะฮ์ลุ رضي الله عنه จะได้บอกและตักเตือนให้ประชาชาติของท่านทราบ และเพื่อให้มุสลิมเกิดความเกลียดกลัวต่อโทษที่จะได้รับในโลกหน้า และไม่เกี่ยวข้องกับริบาอย่างเด็ดขาด

(⁵¹) Ahmad, al-musnad : 2/353 ท่านอัลมุหนะฟีรียักกล่าวว่า “หะดีษที่บันทึกโดยท่านอิมามอะหมัดเป็นหะดีษที่ยาว ส่วนหะดีษที่บันทึกโดยอิบนุมาญะฮ์จะสั้นกว่า แล้วท่านก็เสียบโดยไม่ได้กล่าวถึงสถานภาพของหะดีษนี้ ท่านอัยษะฮ์บียักกล่าวว่า “จากสายรายงานของหะดีษข้างต้นมีผู้รายงานคนหนึ่งชื่อว่า อลี อิบน์ ซัยด์ ซึ่งปกติแล้วสายรายงานของเขาจะเป็นหะดีษเก๊าะฮ์ฟ”

2.5 ประมวลทศนะและจุดยืนของประชาชาติต่างๆเกี่ยวกับริบา

ประชาชาติในอดีตกาลมีทศนะที่เป็นเอกฉันท์ว่า ริบาเป็นสิ่งที่เลวร้ายและมีโทษต่อสังคมมนุษย์ เช่น ชาวยูนา น ชาวโรมัน และชาวญาฮิลียะฮฺ แม้แต่ศาสนาคริสต์และยิวก็ได้สั่งห้ามจากการรับริบาอย่างเด็ดขาด ซึ่งในส่วนนี้เป็นการนำเสนอทศนะของประชาชาติก่อนอิสลามเกี่ยวกับริบา ดังหัวข้อต่อไปนี้

- 2.5.1 ริบาในทศนะของชาวยิว
- 2.5.2 ริบาในทศนะของชาวคริสเตียน
- 2.5.3 ริบาในทศนะของชาวญาฮิลียะฮฺ
- 2.5.4 ริบาในทศนะของชาวกรีก
- 2.5.5 ริบาในทศนะของชาวโรมัน

2.5.1 ริบาในทศนะของชาวยิว

ชาวยิวเป็นสาวกของท่านนบีมุซา عليه السلام ซึ่งในชะรีอะฮฺของท่านก็ได้ห้ามไม่ให้รับริบา ดังที่บันทึกในอัลกุรอานว่า

﴿ فِظْلِهِ مِّنَ الَّذِينَ هَادُوا حَرَّمْنَا عَلَيْهِمْ طَيْبَاتٍ أُحِلَّتْ لَهُمْ وَبِصَدِّهِمْ عَنِ سَبِيلِ اللَّهِ كَثِيرًا ۗ وَأَخَذَهُمُ الرِّبَا وَقَدْ نُهُوا عَنْهُ وَأَكْلِهِمْ أَمْوَالَ النَّاسِ بِالْبَاطِلِ وَأَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ مِنْهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ۗ ﴾ (النساء : 160 – 161)

ความว่า : “แล้วก็เนื่องด้วยความอธรรมจากบรรดาผู้ที่เป็ยิว เราจึงได้ให้เป็นที่ต้องห้ามแก่พวกเขาซึ่งบรรดาสึงดีๆ (สัตว์ที่มีเล็บทุกชนิด) ที่ได้ถูกอนุมัติแก่พวกเขามาแล้ว และเนื่องด้วยที่พวกเขาขัดขวางทางของอัลลอฮฺอย่างมากมาย (ไม่ยอมปฏิบัติตามบัญญัติของอัลลอฮฺ) และเนื่องด้วยการที่พวกเขาบริบาริบาทั้งๆ ที่พวกเขาถูกห้ามในเรื่องนั้น และเนื่องด้วยที่พวกเขากินทรัพย์ของผู้คนโดยไม่ชอบธรรม และเราได้เตรียมไว้แล้ว สำหรับผู้ปฏิเสธศรัทธาทั้งหลาย ซึ่งการลงโทษอันเจ็บแสบ” (อนนิสาอ์ : 160 – 161)

อัลอะลุสียฺ กล่าวว่า “จากอายะฮ์ข้างต้นบ่งถึงริบาเป็นสิ่งที่ต้องห้ามแก่บรรดาชาวยิว เหมือนกับที่ได้ถูกห้ามกับประชาชาติอื่นเช่นเดียวกัน เนื่องจากการห้ามในอายะฮ์ข้างต้นชี้ถึง หุก่มหะรอมริบา มิฉะนั้นพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ คงไม่ให้คำมั่นถึงบทลงโทษต่อผู้ที่ละเมิดคำสั่งของ พระองค์” (al-Alūsī, 1994:6/14)

มิใช่เฉพาะอัลกุรอานเท่านั้นที่บันทึกว่า ริบาเป็นสิ่งที่ต้องห้ามต่อชาวยิว แต่ใน คัมภีร์เตาระฮ์ก็ได้ห้ามเช่นกัน ถึงแม้ว่าเตาระฮ์ได้ถูกแก้ไขเปลี่ยนแปลงแล้วก็ตาม จาก หนังสือ International Encyclopedia of Social Sciences, V. 7 / P. 473 บันทึกว่า “การห้ามริบานั้น เป็นเอกลักษณ์ที่เด่นชัดของกฎหมายนักเศรษฐศาสตร์ชาวยิว ดังที่ได้กล่าวในบทบัญญัติของ เตาระฮ์”

จากอายะฮ์ข้างต้นสามารถเข้าใจได้ว่า ริบาได้ถูกห้ามสำหรับชาวยิว แต่ชาวยิวได้ ละเมิดคำสั่งของอัลลอฮ์ ﷻ ซึ่งเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้พระองค์ทรงห้ามพวกเขาจากสิ่งที่ดีงาม บางอย่าง เช่น ห้ามไม่ให้กินสัตว์ที่มีเล็บทุกชนิด

การวิจัยส่วนนี้เป็นการศึกษาจุดยืนของชาวยิวเกี่ยวกับริบา ซึ่งสามารถแบ่งหัวข้อ ย่อยดังต่อไปนี้

2.5.1.1 การห้ามทำธุรกรรมริบาระหว่างชาวยิวด้วยกัน

2.5.1.2 ทักษะของชาวยิวที่เชื่อว่า คุณลักษณะหนึ่งของผู้ที่ศรัทธาจริงคือการไม่ เกี่ยวข้องกับธุรกรรมริบา

2.5.1.3 การไม่รับริบาเป็นนิสัยหนึ่งของผู้ที่จะได้เข้าสู่สวรรค์ของอัลลอฮ์ ﷻ

2.5.1.4 ความเชื่อของชาวยิวที่ว่า ริบาเป็นส่วนหนึ่งของการบูคริด

2.5.1.5 ความเชื่อของชาวยิวที่ว่า ริบาเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้พระเจ้าทรงกริ้ว

2.5.1.1 การห้ามทำธุรกรรมริบาระหว่างชาวยิวด้วยกัน

คัมภีร์เตาระฮ์เป็นคัมภีร์หนึ่งที่พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ได้ประทานลงมาจากฟากฟ้า โดยท่านนบีมูซา عليه السلام เป็นผู้รับสนองพระราชาอายะฮ์ เพื่อเผยแพร่สั่งสอนให้กับประชาชาติชาวยิว ของท่านในสมัยนั้น และในคัมภีร์เตาระฮ์ได้รวบรวมบทคำสอนทุกอย่างของศาสนาซึ่ง เปรียบเสมือนธรรมนูญหลักของชาวยิว ต่อมาหลังจากที่ท่านนบีมูซาได้กลับสู่ความเมตตา ของอัลลอฮ์ ﷻ แล้วชาวยิวได้มีการแก้ไขบิดเบือนคำสอนในคัมภีร์เตาระฮ์ แต่ในคัมภีร์ เตาระฮ์ก็ยังมี การห้ามทำธุรกรรมริบาระหว่างชาวยิวด้วยกันหลายแห่ง ดังที่ได้บันทึกใน เตาระฮ์สิฟรุ อัลเคาะรุษญ์ว่า

“เมื่อเจ้าให้ยืมแก่คนยากจนจากสาวกของฉัน เจ้าจงอย่าทำเหมือนผู้ที่รับริบา และห้ามคิดริบากับพวกเขา” (al-Muqaddas Book, Sifr al-Kharuj, วรรคที่ 22, 1879,1/128, ดู Fadh Ilāhī, 1986 : 40) และในสิฟรุ อัดอะหุบาร ได้บันทึกว่า “และเจ้าจงช่วยพี่น้องเจ้าในยามที่เขาลำบาก และผู้ที่ได้ยื่นมือต่อเจ้า และจงให้เขาอาศัยอยู่กับเจ้าในฐานะผู้เดินทางหรือผู้มาเยือน ห้ามรับริบาและผลกำไรจากเขา จงยำเกรงต่อพระเจ้าของสูเจ้า ดังนั้นจงให้พี่น้องของเจ้าใช้ชีวิตอยู่กับเจ้า” (al-Muqaddas Book, Sifr al-Ahbar, วรรคที่ 25, 1879,1/207, ดู Fadh Ilāhī, 1986 : 40) ในสิฟรุ คัษนิยะฮุ อัดอิซติรออู ได้บันทึกว่า “เจ้าจงอย่าให้พี่น้องของเจ้ายืมเครื่องเงินหรืออาหารหรือสิ่งอื่นๆ โดยการยืมแบบระบบริบา” (al-Muqaddas Book, Sifr al-Ishtirāa, วรรคที่ 23, 1879,1/325, ดู Fadh Ilāhī, 1986 : 40)

จากที่ได้กล่าวมาข้างต้นเป็นหลักฐานที่ชี้ชัดว่า ในทัศนะของชาวยิวก็ได้ห้ามการรับริบาเช่นเดียวกัน แต่จะห้ามเฉพาะในหมู่ชาวยิวด้วยกันเท่านั้น ไม่ได้กำหนดห้ามริบากับผู้ที่นอกเหนือจากชาวยิว ดังนั้นจะเห็นได้ว่าชาวยิวจะใช้ระบบริบากับคนที่มีเชื้อสายอย่างแพร่หลาย และพวกเขาพยายามใช้ระบบริบาในการทำธุรกรรมต่างๆ เพื่อบูคริดและกดขี่ผู้ที่มิใช่ยิวทั่วโลก ทั้งในสมัยของท่านเราะฮูต ﷺ ตลอดจนถึงปัจจุบัน

2.5.1.2 ทัศนะของชาวยิวที่เชื่อว่า คุณลักษณะหนึ่งของผู้ที่ศรัทธาจริงคือการไม่เกี่ยวข้องกับธุรกรรมริบา

คัมภีร์เตาเราะฮุได้กล่าวถึงคุณลักษณะสำคัญอย่างหนึ่งของผู้ที่สัจจริงและศรัทธาแท้ พวกเขาจะไม่ยุ่งเกี่ยวกับธุรกรรมริบาอย่างเด็ดขาด

ดังบันทึกในนบูอะฮุฮิซิกยาลว่า “พระองค์กล่าวว่า แท้จริงมนุษย์นั้น หากเขามีความสัจจริง และเขาได้ดำเนินหุ่กัมด้วยยุติธรรม ... ,และเขาไม่รับริบา ไม่ถึงกำไร อู่มือของเขาจะบริสุทธิ์จากบาปกรรมทั้งหลาย และเขาจะตัดสินคดีระหว่างมนุษย์อย่างยุติธรรม ตามแบบอย่างของฉัน จงจดจำคำสั่งสอนของฉัน และยึดปฏิบัติด้วยสัจจริง นั่นคือแนวทางของผู้ที่สัจจริง” (al-Muqaddas Book, Nubu-ah Hezeqial, วรรคที่ 18, อายะฮุที่ 5-9,2/562, ดู Fadh Ilāhī, 1986 : 40)

2.5.1.3 การไม่รับริบาเป็นนิสยหนึ่งของผู้ที่จะได้เข้าสู่สวรรค์ของอัลลอฮฺ ﷻ

ในตำราลิลฟู อัลมะซามิร ได้บันทึกว่า “โอ้พระเจ้า ใครที่สมควรเข้าสู่สวรรค์ของพระองค์ ใครที่สามารถอาศัยอยู่บนภูเขาสูงสุดของท่าน นั่นคือผู้ที่ปฏิบัติธรรม และผู้ที่พูดด้วยความบริสุทธิ์ใจ...และเขาไม่ให้กู้ยืมเงินด้วยริบา เขาไม่รับสินบนจากผู้บริสุทธิ์ หากใครที่กระทำดังกล่าว พวกเขาจะไม่กังวลจนตลอดกาล”

(Sifr al-Mazamir, วรรคที่ 14, อายะฮฺที่ 1-5,2/56, ดู Fadhil Ilāhī, 1986 : 41)

จากบันทึกดังกล่าวสามารถเข้าใจได้ว่า การไม่เกี่ยวข้องกับธุรกรรมริบานั้นเป็นคุณลักษณะหนึ่งของผู้ที่จะได้รับการโปรดปรานจากอัลลอฮฺ ﷻ และเขาสมควรได้เข้าสู่สวรรค์ของพระองค์ ﷻ

2.5.1.4 ความเชื่อของชาวยิวที่ว่า ริบาเป็นส่วนหนึ่งของการชู้ตริต

ชาวยิวได้เปรียบเทียบการรับริบาเหมือนกับการชู้ตริตและการฆาตกรรม ดังที่ได้กล่าวในนุบูอะฮฺฮิซกียาลว่า “สิ่งที่ชี้ถึงการรับริบาและการเก็งกำไรนั้นเป็นส่วนหนึ่งของการชู้ตริต” (al-Muqaddas Book, Nubu-ah Hezeqial, วรรคที่ 18, อายะฮฺที่ 11-13,2/562, ดู Fadhil Ilāhī, 1986 : 41)

2.5.1.5 ความเชื่อของชาวยิวที่ว่า ริบาเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้พระเจ้าทรงกริ้ว

คัมภีร์เตาเราะฮฺได้บันทึกอีกว่า ธุรกรรมริบาและการรับริบานั้นเป็นสาเหตุที่ทำให้พระองค์ทรงโกรธกริ้ว ดังที่ได้กล่าวในนุบูอะฮฺฮิซกียาล “เจ้าจงกล่าวดังนี้ พระองค์ตรัสว่า “โอ้เมืองที่เจ้าได้นองเลือดท่ามกลางมัน วันเวลาของมันจะต้องมาถึง และมันจะทำลายตัวของมันเองด้วยการสร้างรูปปั้น ทั้งนี้เป็นการกระทำความสกปรกให้กับเมืองนั้น... ในเมืองนี้มีการรับสินบนเพื่อการนองเลือด เจ้าได้รับริบาและเก็งกำไร เจ้าได้กระทำการที่น่ารังเกียจต่อญาติๆของเจ้า และเจ้าก็ลืมมัน” พระองค์ได้ตรัสอีกว่า “ดังนั้นข้าจึงรังเกียจในการกระทำของเจ้า และการนองเลือดที่เจ้าได้กระทำท่ามกลางเมืองด้วยฝ่ามือของเจ้า แล้วใจของเจ้าจะมั่นคงได้หรือ หรือมือของเจ้าสามารถทนได้หรือไม่ ในวันที่คำสั่งของข้าได้ตัดสินลงมาแก่เจ้า ข้าคือพระเจ้า ถ้าข้ารับสั่งแล้วแน่นอนข้าต้องปฏิบัติ ...” (al-Muqaddas Book, Nubu-ah Hezeqial, อายะฮฺที่ 3, 12-16,2/570-

571, ดู Fadh Ilaḥī, 1986 : 42)

จากบันทึกข้างต้นสามารถเข้าใจได้ว่า การกระทำสิ่งที่ชั่วร้าย การรับริบาและการนองเลือด เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ประชาชาติชาวยิวต้องพินาศและกลุ่มชนก่อนอิสลามต้องถูกทำลายล้างจนสิ้นซาก เพราะความพิโรธกริ้วของพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ

2.5.2 ริบาในทัศนะของชาวคริสเตียน

ทุกศาสนาต่างก็มีบทบัญญัติหลักคำสอนของตนเป็นที่ยึดมั่น ศาสนาคริสต์ก็เช่นเดียวกัน ศาสนาคริสต์ได้บัญญัติจุดยืนเกี่ยวกับการรับริบาอย่างชัดเจน ซึ่งริบาก็ถือว่าเป็นสิ่งที่ต้องห้ามอย่างเป็นทางการเป็นเอกฉันท์ของเหล่าปราชญ์บาทหลวงคริสต์ ต่อมาศตวรรษหลังๆ เมื่อชาวคริสต์ได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมชาติตะวันตกและชาวยิวจึงทำให้การต่อต้านริบาของเหล่าปราชญ์คริสต์อ่อนลง

ในการศึกษาส่วนนี้สามารถแบ่งหัวข้อย่อยดังนี้

2.5.2.1 บทบัญญัติห้ามรับริบาในศาสนาอีวครอบคลุมถึงชาวคริสต์เช่นกัน

2.5.2.2 อนุมัติให้มีการกู้ยืมแต่ห้ามการรับริบา

2.5.2.3 ริบาเป็นสิ่งต้องห้าม โดยมติเอกฉันท์ของปราชญ์คริสต์

2.5.2.4 จุดผันเปลี่ยนทัศนะเกี่ยวกับการรับริบาของบาทหลวงคริสต์

2.5.2.1 บทบัญญัติห้ามรับริบาในศาสนาอีวครอบคลุมถึงชาวคริสต์เช่นกัน

จากบทบัญญัติที่ห้ามไม่ให้ข้องเกี่ยวกับธุรกรรมริบาที่ได้บันทึกในคัมภีร์เตาระฮะฮ์ มีผลผูกพันกับชาวคริสต์เช่นกัน ทั้งนี้เนื่องจากท่านนบีอิซา ได้ถูกส่งมาเพื่อเป็นผู้ยืนยันในสิ่งที่มีอยู่ในคัมภีร์เตาระฮะฮ์ ดังที่ได้กล่าวในอินญิลมาตาว่า “พวกเจ้าอย่าคิดว่าข้ามาเพื่อที่จะลบล้างสิ่งที่ได้กำหนดโดยบรรดาศาสนทูต แท้จริงแล้วข้ามาได้ส่งมาเพื่อลบล้าง แต่ข้าได้ถูกส่งมาเพื่อที่จะเติมแต่งให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น” (Injil Mata, วรรคที่ 5, อาเยฮ์ที่ 17,3/8. ดู Fadh Ilaḥī, 1986 : 42)

ดังนั้นทุกสิ่งทุกอย่างที่เป็นสิ่งต้องห้ามสำหรับชาวยิว นั่นแสดงว่าข้อต้องห้ามในประเด็นดังกล่าวก็ได้ถูกห้ามในศาสนาคริสต์เช่นเดียวกัน เว้นแต่จะมีบทบัญญัติใหม่ที่ได้อีกกล่าวในคัมภีร์อินญิลมาเปลี่ยนแปลงบทบัญญัติเดิมที่มีการกล่าวในคัมภีร์เตาระฮะฮ์ซึ่งจะถือว่ามีกรยกเลิก แต่เมื่อศึกษาตัวบทในอินญิลแล้วไม่มีตัวบทใดที่มายกเลิกการห้ามรับริบาและการกระทำธุรกรรมริบาเลย ดังนั้นเข้าใจได้ว่าริบาก็เป็นสิ่งต้องห้ามในศาสนาคริสต์เช่นกัน

2.5.2.2 อนุมัติให้มีการกู้ยืมแต่ห้ามการรับริبا

จากการสังเกตบทบัญญัติในคัมภีร์ไบเบิลแทนที่จะพบว่าการรับริบาเป็นที่ยอมรับ แต่กลับพบว่าศาสนาคริสต์ได้ห้ามจากการแสวงหาผลกำไรจากการกู้ยืมอย่างเด็ดขาด ดังที่ได้ปรากฏในไบเบิลกล่าวว่า “และหากเจ้าให้กู้ยืมแล้วเจ้าหวังผลตอบแทนจากการกู้ยืม แล้วความช่วยเหลือจากเจ้าอยู่ที่ไหนหรือ หากเจ้าให้ยืมสิ่งใดก็จงคืนสิ่งนั้น และเจ้าจงรักศัตรูของเจ้า จงทำดีกับเขา และจงอย่าให้ยืมโดยหวังผลกำไร เจ้าจึงจะได้ผลบุญที่มากมาย เจ้าจึงเป็นผู้ที่มีเกียรติสูงส่ง เนื่องจากมันเป็นที่ยืมของผู้อื่น ทั้งผู้ที่รู้คุณและผู้ที่ชั่วร้าย” (Injil Luqa, วรรคที่ 6, อาเยฮ์ที่ 34-35, 3/108. ดู Fadhil Ilāhī, 1986 : 43)

อับดุลลอฮ์ ดัรรอซ กล่าวไว้ว่า “นี่คือ คำสั่งสอนของท่านมะสีหฺ (พระเยซู) ซึ่งถือว่าการรับริบานั้นได้ถูกห้ามอย่างเด็ดขาด” (Abd Allāh Darraz, n.d.: 8) และเหล่าปราชญ์คริสต์ก็ได้เห็นพ้องกันถึงการห้ามริบาอย่างเป็นเอกฉันท์

2.5.2.3 ริบาเป็นสิ่งต้องห้ามโดยมติเอกฉันท์ของปราชญ์คริสต์

บรรดาปราชญ์คริสต์ได้มีมติเอกฉันท์ว่าการรับริบาเป็นการกระทำที่อยู่ศีลธรรมและเป็นรายได้ที่ทุจริต ดังนั้นผู้ที่รับริบาถือว่าเป็นผู้ที่ไม่มีความดีและไม่อนุญาตให้เก็บศพพร้อมกับผู้บริสุทธิ์ และผู้ที่ไม่เห็นว่าการรับริบาเป็นสิ่งที่บอญมุขูเขาผู้นั้นถือว่าเป็นผู้ที่หลุดพ้นจากศาสนาคริสต์

ไซนท โทมัส (Saint Thomas) กล่าวว่า “การรับริบาเป็นสิ่งที่อยู่ศีลธรรม นั้นหมายถึงการขอยืมเงินที่ไม่มีตัวตน... ใครที่ให้ยืมสิ่งใดสิ่งหนึ่งไม่ควรที่จะขอผลกำไรในการส่งคืน เนื่องจากมันเป็นสิ่งอันเดียวกัน และไม่ยุติธรรมเลยที่เขาจะขอคืนสิ่งที่ให้ยืมเป็นสองเท่า” (Abd Razzaq al-Sanhuri, 1967: 3/195)

บาบายูนีย์ กล่าวว่า “ผู้ที่รับริบาเป็นผู้ที่ทำลายเกียรติของตนในโลกนี้ และเขามิใช่ผู้ที่สมควรเก็บศพหลังจากการตายของเขา” และสกุบาร์ กล่าวว่า “แท้จริงแล้ว ผู้ที่กล่าวว่า การรับริบามิใช่สิ่งอบายมุข ถือว่าเป็นผู้ที่ฝ่าฝืนและได้หลุดพ้นจากศาสนา(คริสต์)” (Abd Allāh Darraz, n.d.: 7)

จากคำกล่าวข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า การรับริบาในทัศนะของคริสต์ศาสนา

ไม่ใช่เฉพาะเป็นที่ต้องห้ามเท่านั้น แต่ยังมีมาตรการบทลงโทษของผู้ที่ฝ่าฝืนด้วย ซึ่งเป็นบทลงโทษที่รุนแรงไม่แพ้ศาสนาอื่นๆเช่นเดียวกัน

2.5.2.4 จุดผันเปลี่ยนทัศนะเกี่ยวกับการรับริบาของบาทหลวงคริสต์

สมัยเริ่มสถาปนาศาสนาคริสต์เหล่าบาทหลวงปราชญ์คริสต์ ได้กำหนดคกฏห้ามทำธุรกรรมริบาเสมอมา จนถึงสมัยศตวรรษตอนกลาง ดังที่ได้กล่าวในหนังสือ International Encyclopedia of Social Sciences ว่า “การห้ามริบาเป็นเอกลักษณ์เฉพาะสำหรับกฎของโบสถ์ในสมัยตอนกลาง” ((Interest)International Encyclopedia of Social Sciences V.7/P.473. ดู Fadl Ilahi, 1986 : 45) หลังจากนั้นปราชญ์คริสต์ได้รับอิทธิพลแนวคิดและวัฒนธรรมจากตะวันตกพวกเขาจึงเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงจุดยืนในการห้ามริบา จนพวกเขาได้ประกาศอนุมัติให้รับริบาได้อย่างเป็นทางการ ในสมัยของบาบาเฮนรี่ที่ 8

ในหนังสือ International Encyclopedia of Social Sciences ได้กล่าวอีกว่า “ในปลายสมัยของบาบาเฮนรี่ที่ 8 ปี ค.ศ.1545 ประเทศอังกฤษได้ร่างกฎหมายอนุญาตให้รับริบาได้ แต่กำหนดอัตราดอกเบี้ยไม่เกิน 10% เท่านั้น ” (ดู Fadl Ilahi, 1986 : 45)

2.5.3 ริบาในทัศนะของชาวญอฮิลียะฮ์

ธุรกรรมเกี่ยวข้องกับการรับริบาเป็นธุรกรรมที่ได้ปฏิบัติอย่างแพร่หลายโดยชาวกูเรชในสมัยสมัยญอฮิลียะฮ์ แต่พวกเขาก็ยังถือว่าการรับริบานั้นเป็นการหารายได้แบบทุจริต เมื่อศึกษาประวัติของชาวกูเรชครั้งเมื่อก่อนที่ท่านนบีมุฮัมมัดจะได้รับสถาปนาเป็นเราะฮูล 5 ปี ชาวกูเรชได้ตกลงจะบูรณะสร้างกะอูบะฮ์ ท่านอูบะฮ์ได้ประกาศห้ามรับทรัพย์สินที่ได้มาจากริบาเพื่อใช้เป็นงบประมาณในการสร้างกะอูบะฮ์ ท่านอิมามอิบนุอิสฮาก กล่าวว่า “เมื่อชาวกูเรชได้ตกลงเห็นพ้องที่จะรื้อและบูรณะสร้างกะอูบะฮ์ใหม่ และมีมติเห็นชอบให้อูบะฮ์ อิบน์ อัมรฺ อิบน์ อาอิช อิบน์ अबّศ อิบน์ อิมรอน อิบน์ มัคชุม เป็นผู้ยกหิน (หินดำ) ด้วยมือของท่านกลับสู่ที่ตั้งเดิม แล้วท่านก็ได้กล่าวว่า “โอ้ชาวกูเรชทั้งหลาย เจ้าจงอย่านำทรัพย์สินของเจ้ามาสร้างกะอูบะฮ์ นอกจากทรัพย์สินที่บริสุทธิ์เท่านั้น อย่าเอาทรัพย์สินที่ได้มาจากสินสอดทุจริต อย่าเอาทรัพย์สินที่ได้มาจากริบาและทรัพย์สินที่ได้มาจากการข่มเหงบีบเบียนเพื่อนมนุษย์” (Ibn Hisām, n.d. , 1/179)

จากคำกล่าวข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า ทัศนะของผู้นำชาวกูเรช อูบะฮ์ เห็นว่า

รายได้ที่ได้มาจากริบาเป็นรายได้ทุจริตและน่ารังเกียจ ดังนั้นจึงไม่สามารถนำมาใช้ในการสร้างกะอูบะฮ์ได้ ซึ่งทัศนะนีมีใช่แค่อบูวะฮบคนเดียวเท่านั้น แต่ชาวกูเรชทุกคนเห็นพ้องและยึดถือปฏิบัติกัน ดังนั้นเป็นสาเหตุที่สำคัญทำให้ อัลหิจร (الْحَجْر ส่วนหนึ่งของกะอูบะฮ์) ต้องปล่อยให้ข้างนอก ทั้งนี้เนื่องจากงบประมาณ (ทรัพย์สินบริสุทฺธิ) ในการสร้างไม่เพียงพอ ดังหะดีษที่รายงานโดยท่านหญิงอาอิชะฮ์ เราะฎิยัลลอฮุอันฮา ซึ่งพระนางได้เล่าว่า

((سألت النبي ﷺ عن الجدر : أمن البيت هو ؟ قال : (نعم) . قلت : فما لهم لم يدخلوه في البيت ؟ قال : ((إن قومك قصرت بهم النفقة)) (رواه البخاري : 1584))

ความว่า : ฉันได้ถามท่านนบี ﷺ ถึงอัลญัศร (กำแพงผนังส่วนหนึ่งของกะอูบะฮ์ ที่เป็นรูปโค้งครึ่งวงกลมมีความกว้างประมาณ 39 ศอก (Ibn Hajar, n.d.: 3/443)) ว่าเป็นส่วนหนึ่งของกะอูบะฮ์หรือไม่ ? ท่านกล่าวตอบว่า “ใช่” ฉันกล่าวว่า แล้วทำไมพวกเขาไม่ครอบเข้าในกะอูบะฮ์ ? ท่านกล่าวตอบอีกว่า “แท้จริงบรรพชนของเจ้าขาดงบประมาณที่บริสุทฺธิ” (บันทึกโดย al-Bukhārī : 1584)

ท่านอิมามสุฟยาน อิบน์ อุยัยนะฮ์ได้บันทึกในหนังสือ “อัลญามิอฺ” ว่า “จากอุบัยดิลลาฮ์ อิบน์ ยะซีด จากบิดาของเขา กล่าวว่า “แท้จริงเขาได้เห็นท่านอุมร์อิบน์ อัลค็อฏฏอบ เขียนจดหมายถึงผู้เฒ่าคนหนึ่งจากเผ่าบะนีซะฮะฮ์เราะฮ์ และท่านอุมร์ก็ได้กล่าวถามถึงการสร้างกะอูบะฮ์ เขากลับมาตอบว่า “แท้จริงชาวกูเรชได้ทำบุญสละทรัพย์สินเพื่อการสร้างกะอูบะฮ์ (ด้วยทรัพย์สินที่บริสุทฺธิ) แต่ไม่เพียงพอ ดังนั้นพวกเขาจึงปล่อยให้ส่วนหนึ่งของกะอูบะฮ์ในหิจร” ท่านอุมร์กล่าวว่า “สิ่งที่ท่านได้กล่าวเป็นความจริง” (Ibn Hajar, n.d.: 3/444)

2.5.4 ริบาในทัศนะของชาวกรีก

ชาวกรีกและยูนาเนียนเห็นว่า การเพิ่มพูนรายได้ด้วยการรับริบาเป็นพฤติกรรมที่ผิดปกติและขัดต่อปรัชญาของพวกเขา ดังนั้นพวกเขาจึงได้กำหนดข้อบัญญัติในกฎหมายโบราณว่า การรับรบานั้นเป็นสิ่งต้องห้าม เนื่องจากพวกเขาเห็นว่า เงินตรา นั้นได้กำเนิดขึ้นเพื่อสนองความสะดวกในการแลกเปลี่ยนทรัพย์สินตามความต้องการของมนุษย์เท่านั้น ดังนั้นจึงไม่สมควรใช้

เงินเป็นตัวสร้างเงินและทองโดยธุรกรรมริบา ดังที่ได้บันทึกในสารานุกรมอเมริกัน (Encyclopedia American, 1977 : vol.27, p.824) ซึ่งมีความว่า “พลาโตและอริสโตเติลได้กล่าวในหนังสือ “กฎหมาย” ว่า “ไม่อนุญาตให้บุคคลใดบุคคลหนึ่งทำการกู้เงิน โดยการเสียดอกเบี้ย ” (Muhammad Abū Zuhrah, n.d.: 12)

อริสโตเติลกล่าวในหนังสือ “การเมือง” ว่า “แท้จริงแล้วดอกเบี้ยนั้นเป็นสิ่งที่ต้องถูกต่อต้าน เพราะมันเป็นวิธีเพิ่มพูนเงินและทองจากตัวของมันเอง และมันขัดต่อจุดประสงค์หลักของการสร้างเงินขึ้น เพราะเงินตราเป็นเพียงเครื่องมือในการแลกเปลี่ยนเท่านั้น ส่วนดอกเบี้ย คือ เงินที่เพิ่มพูนมาจากตัวเงิน ดังนั้นการกระทำดังกล่าวจึงเป็นการกระทำที่ขัดต่อธรรมชาติของมนุษย์” (แปลโดย Ahmad Lutfi, 1947:117 ดู Muhammad Abū Zuhrah, n.d.: 12)

2.5.5 ริบาในทัศนะของชาวโรมัน

เมื่อเปรียบเทียบระหว่างทัศนะของชาวยุโรป กรีก และชาวโรมันเกี่ยวกับริบาแล้วพบว่าพวกเขามีทัศนะที่ไม่แตกต่างกัน กล่าวคือ ริบาเป็นสิ่งต้องห้ามและเป็นสิ่งที่น่ารังเกียจขัดต่อธรรมชาติของมนุษย์ ริบาเป็นสาเหตุสำคัญที่ก่อให้เกิดการแบ่งแยกชนชั้นในสังคมมนุษย์ สารานุกรมอเมริกัน ได้กล่าวถึงทัศนะของชาวโรมันเกี่ยวกับริบาลังจากที่ได้กล่าวถึงทัศนะของชาวยุโรปและกรีกว่า “ทัศนะของชาวยุโรป (เกี่ยวกับริบา) จะคล้ายกับทัศนะของนักเขียนโรมัน เช่น ไชซีโร แคโท และเซเนกา” (Encyclopedia American, 1977 : vol.27, p.824)

ลูอีส เฮนรี่ กล่าวว่า “ระยะแรกจักรพรรดิโรมันได้ห้ามริบา และสั่งให้หลีกเลี่ยงจากธุรกรรมริบาทุกชนิด แต่ธุรกรรมริบาก็ได้เกิดขึ้นอย่างแพร่หลาย และขยายขึ้นอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากในสมัยนั้นมีการขยายอาณาจักรและการติดต่อค้าขายที่กว้างขวางขึ้น ทั้งๆที่สมัยนั้นมีตัวบทห้ามริบาในกฎหมาย และบังคับให้ยึดปฏิบัติอย่างเคร่งครัด ทั้งนี้ก็เพื่อรักษาสิทธิประโยชน์ของประชาชน” (Lewis Henry, Anwar Iqbal Qurashi, n.d.: 6)

จากทัศนะของประชาชาติต่างๆที่ได้นำเสนอข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า ทุกประชาชาติต่างก็เห็นว่าธุรกรรมริบาเป็นสิ่งที่จะต้องห้าม และเป็นการเอาเปรียบบิดเบือนเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ซึ่งเป็นความคิดที่บริสุทธิ์ตามหลักวิชาการและสัญญาติญาณของความเป็นมนุษย์ที่รักความยุติธรรม และชอบความเสมอภาคในสังคม แต่ที่ได้กระทำไปเช่นนั้นก็เพราะความโลภ

โทษ ความเห็นแก่ตัวและการขาดมนุษยธรรมของมนุษย์เท่านั้น ซึ่งเป็นเหตุที่ทำให้เกิดความ
หายนะของโลกด้วยความพิโรธของอัลลอฮ์ ﷻ

2.6 ประเภทของริบาและหุก่มเกี่ยวกับริบา

2.6.1 ประเภทของริบา

ริบาที่หะรอมในอิสลามมี 2 ประเภท คือ ริบานะสีอะฮ์ (ญูฮิลียะฮ์) และริบา
ฟิฏล

2.6.1.1 ริบานะสีอะฮ์ (ญูฮิลียะฮ์) เป็นริบาที่รู้จักกันในหมู่ชาวนญาฮิลียะฮ์ ซึ่งเป็น
การจ่ายที่เพิ่มขึ้นเนื่องจากระยะเวลาของการจ่ายหนี้ แม้จะเป็นหนี้กู้ยืมหรือหนี้ค้ำขายก็ตาม

นักอรรถาธิบายอัลกุรอานได้บรรยายอายะฮ์เกี่ยวกับริบาว่า หากชายคนหนึ่งได้ให้
กู้ยืมกับบุคคลอื่น เมื่อถึงเวลาเจ้าหนี้จะทวงหนี้คืน หากไม่สามารถจ่าย เจ้าหนี้จะเพิ่มอัตราริบาขึ้น
เรื่อยๆ ดังนั้นท่านเราะสูล ﷺ จึงได้กล่าวในกฎบะฮะดอฮ์ปิฮัจญ์เราะฮ์ศักราชที่ 10 ซึ่งรายงานโดย
ท่านญาบิรเล่าว่า

((النَّبِيُّ ﷺ قَالَ : أَلَا كُلُّ شَيْءٍ مِنْ أَمْرِ الْجَاهِلِيَّةِ تَحْتَ قَدَمِي مَوْضُوعٌ ... وَرَبَا
الْجَاهِلِيَّةِ مَوْضُوعٌ وَأَوَّلُ رَبًّا أَضْعُ رَبَانَا رَبَا عَبَّاسِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ فَإِنَّهُ مَوْضُوعٌ كُلُّهُ
(... (رواه مسلم من حديث : 2137))

ความว่า : ท่านนบี ﷺ กล่าวว่า “พึงรู้เถิดว่า การกระทำทุกอย่างในสมัยญาฮิลียะฮ์
ได้ถูกโละทิ้งได้สองฝ่าเท้าของฉัน... และ (พึงรู้เถิดว่า) ริบาอัลญาฮิลียะฮ์นั้นถือ
เป็นโมฆะ และริบาแรกที่เป็นโมฆะจากริบาของเรา คือริบาอับบาส อิบน์ อับดุล
มุฏฏอฮ์ลิบ แท้จริงแล้วมันได้โมฆะทั้งหมด...” (บันทึกโดย Muslim ส่วนหนึ่ง
ของหะดีษ : 2137)

ท่านอิมามอันนะวะวีฮ์ กล่าวอธิบายหะดีษนี้ว่า การโมฆะของริบาทั้งหมดในหะ
ดีษหมายถึง โมฆะเฉพาะดอกและผลที่เพิ่มจากต้นทุนเท่านั้น ดังอายะฮ์ที่ว่า

﴿ ... وَإِنْ تَبْتُمْ فَلَكُمْ رُءُوسُ أَمْوَالِكُمْ لَا تَظْلِمُونَ وَلَا تُظْلَمُونَ ﴾
(البقرة: من آية 279)

ความว่า : “และหากพวกเจ้าสำนึกผิดกลับเนื้อกลับตัวแล้ว สำหรับพวกเจ้าก็คือ
ต้นทุนแห่งทรัพย์ของพวกเจ้า โดยที่พวกเจ้าจะได้ไม่เอธรรม และไม่ถูกเอธรรม”
(อัลบะเกาะเราะฮ์ : ส่วนหนึ่งของอายะฮ์ 279)

เนื่องจากริบา คือ การเพิ่มพูน ดังนั้นการโมฆะที่ได้กล่าวในหะดีษ คือ โมฆะในผล
ริบาเท่านั้น ส่วนต้นทุนสามารถเอาคืนได้ (al-Nawawī, al-Minhāj, 1971 : 8/183)

2.6.1.2 ริบาฟิฏลฺหรือริบาค้าขาย อิบน์อัลกัอยิมเรียกว่า “ริบาคอไฟย์” ซึ่งเป็นริ
บาชนิดหนึ่งที่ท่านนบีได้สั่งห้าม ทั้งนี้เพราะถือว่าเป็นส่วนเกินจากต้นทุนเดิม การสั่งห้ามริบา
ดังกล่าวจึงครอบคลุมถึงริบาชนิดอื่นๆด้วย ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการล่าช้าในการจ่ายเงิน ซึ่งรวมถึง
สิ่งต่างๆที่ได้ระบุในหะดีษ 6 ชนิด คือ ทองคำ เงิน ข้าวสาลี ข้าวบาเลย์ เกลือ และอินทผลัม
ดังหะดีษที่รายงานโดยท่านอุมร์ อิบน์ อัลกัฏฏอบ رضي الله عنه เล่าว่า

((رسول الله ﷺ قال : الذَّهَبُ بِالذَّهَبِ رِبًا إِلَّا هَاءَ وَهَاءَ وَالنَّبْرُ بِالنَّبْرِ رِبًا إِلَّا هَاءَ
وَهَاءَ وَالتَّمْرُ بِالتَّمْرِ رِبًا إِلَّا هَاءَ وَهَاءَ وَالشَّعِيرُ بِالشَّعِيرِ رِبًا إِلَّا هَاءَ وَهَاءَ)) (رواه
البخاري : 2134)

ความว่า : ท่านเราะฮ์ลุล رضي الله عنه กล่าวว่า “ทองคำแลกด้วยทองคำเป็นการริบา เว้นแต่มี
การส่งมอบมือต่อมือ ข้าวบาเลย์ แลกด้วยข้าวบาเลย์เป็นการริบา เว้นแต่มีการส่ง
มอบมือต่อมือ ผลอินทผลัมแลกด้วยผลอินทผลัมเป็นการริบา เว้นแต่มีการส่ง
มอบมือต่อมือ และข้าวสาลี (ซึ่งขาย) ด้วยข้าวสาลีเป็นการริบา นอกจากมีการส่ง
มอบมือต่อมือ” (บันทึกโดย al-Bukhārī : 2134)

และหะดีษที่รายงานโดยท่านอุบาอะฮ์ อิบน์ อัสศอมิต เล่าว่า

((قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ الذَّهَبُ بِالذَّهَبِ وَالْفِضَّةُ بِالْفِضَّةِ وَالْبُرُّ بِالْبُرِّ وَالشَّعِيرُ بِالشَّعِيرِ
وَالتَّمْرُ بِالتَّمْرِ وَالْمِلْحُ بِالمِلْحِ مِثْلًا بِمِثْلٍ سَوَاءٌ سَوَاءً يَدًا يَدًا فَإِذَا اخْتَلَفَتْ هَذِهِ
الْأَصْنَافُ فَبِيعُوا كَيْفَ شِئْتُمْ إِذَا كَانَ يَدًا يَدًا)) (رواه مسلم : 1587)

ความว่า : ท่านเราะสูล ﷺ กล่าวว่า “ทองคำแลกด้วยทองคำ เงินแลกด้วยเงิน ข้าว
สาลีแลกด้วยข้าวสาลี ข้าวบาเลย์แลกด้วยข้าวบาเลย์ ผลอินทผลัมแลกด้วยผล
อินทผลัม และเกลือแลกด้วยเกลือ โดยต้องเหมือนกัน (ชนิดเดียวกัน คล้ายคลึงกัน)
เท่าๆกัน (ปริมาณน้ำหนัก และปริมาตรการตวง) ส่งมอบกันทันทีเมื่อต่อมือ ดังนั้น
หากสิ่งเหล่านี้ต่างประเภทกัน พวกท่านจงซื้อขายแลกเปลี่ยนได้ตามต้องการทราบ
ใดที่มีการส่งมอบมือต่อมือ” (บันทึกโดย Muslim : 1587)

จากสองหะดีษข้างต้นสามารถสรุปใจความดังนี้

1. ทรัพย์สิน 6 ชนิดที่ได้กล่าวในตัวบทหะดีษสามารถจำแนกตามลักษณะดังนี้ คือ

- ทรัพย์สินทั้งหกชนิดจัดอยู่ในชนิดของทรัพย์สินริบาและทรัพย์สินริบาซื้อขาย
- ทรัพย์สินทั้งหกชนิดสามารถวินิจฉัยด้วยหุก่มริบาทั้งประเภทเดียวกันและระหว่าง

สองประเภท คือ ประเภทสิ่งที่ใช้แทนค่าหรือเงินตรา กล่าวคือทองและเงิน และประเภทอาหาร
กล่าวคือ ข้าวสาลี ข้าวบาเลย์ อินทผลัม และเกลือ กรณีการแลกเปลี่ยนทรัพย์สินชนิดเดียวกัน เช่น
ทองแลกด้วยทอง จะต้องมิเงื่อนไข 2 ประการจึงจะไม่ถือว่าเป็นการริบา กล่าวคือ มีน้ำหนักเท่ากัน
และส่งมอบทันทีเมื่อต่อมือ หากกรณีต่างชนิดกัน เช่น ทองแลกด้วยเงิน หรือข้าวบาเลย์แลกด้วย
อินทผลัม มีเงื่อนไขเดียวเท่านั้น คือ จะต้องส่งมอบทันทีเมื่อต่อมือ ส่วนจะเพิ่มอย่างไรอย่างหนึ่ง
นั้นขึ้นอยู่กับความพอใจของทั้งสองฝ่าย กรณีที่ได้กล่าวมานี้เป็นที่อนุมัติตามหลักกฎหมายอิสลาม
และทรัพย์สินทั้งหกชนิดที่ได้กล่าวในหะดีษถือว่าเป็นสิ่งที่มีราคาสามารถยืมหรือเช่าได้

2. จากหะดีษที่ได้กล่าวมาข้างต้นชี้ถึง ริบาฟิฏลฺจำแนกตามหุก่ม(อนุมัติและไม่
อนุมัติ) สามารถแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ ริบาหะลาล และริบาหะรอม

ก. ลักษณะของริบาฟิฏลฺมี 2 กรณี คือกรณีทรัพย์สินริบาชนิดเดียวกันและทรัพย์สิน
ริบาประเภทเดียวกัน

กรณีที่หนึ่ง การแลกเปลี่ยนทรัพย์สินริบาชนิดเดียวกัน เช่น ทองแลกกับทอง ข้าว
สาลีแลกกับข้าวสาลี หากแลกข้าวสาลี 2 กิโลกรัม กับข้าวสาลี 1 กิโลกรัม ส่วนข้าวสาลี 1 กิโลกรัม
ที่เพิ่มเกินนั้น ถือว่าเป็นริบาฟิฏลฺที่หะรอม

กรณีที่สอง การแลกเปลี่ยนทรัพย์สินริบาในประเภทเดียวกัน ประเภทสิ่งที่ใช้แทนค่า

หรือเงินตรา(ทองและเงิน) และประเภทอาหาร (ข้าวบาเลย์ ข้าวสาลี อินทผลัม และเกลือ)เช่น ทอง แลกกับเงิน ข้าวบาเลย์ แลกกับอินทผลัม ในกรณีนี้เป็นที่อนุมัติ เช่น ข้าวสาลี 2 กิโลกรัม แลกกับข้าวบาเลย์ 1 กิโลกรัม โดยมีเงื่อนไขต้องส่งมอบทันทีเมื่อต่อมือในขณะที่ซื้อขาย เนื่องจากริบา ฟัฎลฺจะยึดน้ำหนักและปริมาตรเป็นเกณฑ์ ดังหะดีษที่รายงานโดยท่านอุบาคะฮฺ อิบน์ อัสศอมิต เล่าว่า

((أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ الذَّهَبُ بِالذَّهَبِ تَبْرُهَا وَعَيْنُهَا وَالْفِضَّةُ بِالْفِضَّةِ تَبْرُهَا وَعَيْنُهَا وَالْبُرُّ بِالْبُرِّ مُدِّي بِمُدِّي وَالشَّعِيرُ بِالشَّعِيرِ مُدِّي بِمُدِّي وَالتَّمْرُ بِالتَّمْرِ مُدِّي بِمُدِّي وَالْمِلْحُ بِالْمِلْحِ مُدِّي بِمُدِّي فَمَنْ زَادَ أَوْ أَزْدَادَ فَقَدْ أَرَبَى وَلَا بِأَسَ بَيْعِ الذَّهَبِ بِالْفِضَّةِ وَالْفِضَّةُ أَكْثَرُهُمَا يَدًا وَيَدٌ وَأَمَّا نَسِيئَةٌ فَلَا وَلَا بِأَسَ بَيْعِ الْبُرِّ بِالشَّعِيرِ وَالشَّعِيرُ أَكْثَرُهُمَا يَدًا وَيَدٌ وَأَمَّا نَسِيئَةٌ فَلَا)) وفي رواية آخر زاد قال ((فَإِذَا اخْتَلَفَتْ هَذِهِ الْأَصْنَافُ فَبِيعُوا كَيْفَ شِئْتُمْ إِذَا كَانَ يَدًا يَدًا)) (رواه أبو داود : 2907)

ความว่า : แท้จริงแล้วท่านเราะฮฺลุล ﷺ กล่าวว่า “การแลกทองด้วยทอง ทั้งทองแท่งและทองรูปพรรณ เงินแลกด้วยเงิน ทั้งเงินแท่งและเงินรูปพรรณ ข้าวสาลีด้วยข้าวสาลีหนึ่งมุดฺย (ประมาณ 18.36 กิโลกรัม) ต่อหนึ่งมุดฺย ข้าวบาเลย์ด้วยข้าวบาเลย์หนึ่งมุดฺยต่อหนึ่งมุดฺย อินทผลัมด้วยอินทผลัมหนึ่งมุดฺยต่อหนึ่งมุดฺย และเกลือด้วยเกลือหนึ่งมุดฺยต่อหนึ่งมุดฺย ใครที่เพิ่มเกินนั้นถือว่าเขาได้กระทำการริบา และอนุโลมให้ขายทองด้วยเงิน จำนวนเงินมากกว่าทอง โดยต้องส่งมอบทันทีเมื่อต่อมือในขณะที่ซื้อขาย ส่วนการซื้อขายแบบนะสีอะฮฺ (ผ่อนจ่าย)ถือว่าไม่อนุมัติ และอนุโลมให้ขายข้าวสาลีด้วยข้าวบาเลย์ จำนวนข้าวบาเลย์มากกว่าข้าวสาลี โดยต้องส่งมอบทันทีเมื่อต่อมือในขณะที่ซื้อขาย ส่วนการซื้อขายแบบนะสีอะฮฺถือว่าไม่อนุมัติ” คำบทยะฮฺดีษจากสายรายงานอื่นได้เพิ่มว่า “หากทรัพย์สินต่างชนิดกันเจ้าจงขายเถิดตามความต้องการของพวกเขา หากมีการส่งมอบทันทีเมื่อต่อมือในขณะที่ซื้อขาย (ขายแบบจ่ายสด)” (บันทึกโดย Abū Dāwūd : 2907)

ดังนั้นสามารถสรุปได้ว่า ริบาฟัฎลฺถือว่าเป็นริบาหะลาล เว้นแต่กรณีที่ได้ห้ามในคำบทยะฮฺดีษเท่านั้น กล่าวคือ ไม่อนุโลมให้เพิ่มเกินในการแลกเปลี่ยนทรัพย์สินชนิดเดียวกัน เช่น ทองคำกับทองคำ ข้าวบาเลย์กับข้าวบาเลย์ แต่หากว่าทรัพย์สินต่างชนิดกันหรือต่างประเภทกันถือว่าเป็นที่อนุโลม

ข. ลักษณะของริบาอันนะสีอะฮฺ มี 2 กรณี คือ ริบาอันนะสีอะฮฺหะรอมและริบาอันนะสีอะฮฺหะลาล

กรณีที่หนึ่ง ริบาอันนะสีอะฮฺหะรอม เป็นการแลกเปลี่ยนริบาชนิดเดียวกันที่มีการเพิ่มเกินฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง เช่น ทองแลกกับทอง อินทผลัมแลกด้วยอินทผลัม และการแลกเปลี่ยนริบาในประเภทเดียวกันที่มีการเพิ่มเกินฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง เช่น การแลกทองกับเงิน หรือข้าวบาเลย์กับอินทผลัม

กรณีที่สอง ริบาอันนะสีอะฮฺหะลาล เป็นการแลกเปลี่ยนต่างชนิดและต่างประเภทกัน แล้วแต่ความเหมาะสมของราคาทรัพย์นั้นๆ

สรุปแล้วริบาอันนะสีอะฮฺหะรอมเป็นการแลกเปลี่ยนทรัพย์เฉพาะกรณีที่ได้กำหนดโดยตัวบทหะดีษเท่านั้น ส่วนริบาอันนะสีอะฮฺหะลาลเป็นสิ่งที่ไม่ได้กล่าวในตัวบทหะดีษ ดังนั้นการจ่ายล่าช้าอย่างใดอย่างหนึ่งระหว่างทองกับข้าวสาลีถือว่าเป็นที่อนุมัติ แม้จะมีการเพิ่มอย่างใดอย่างหนึ่งเนื่องจากการจ่ายที่ล่าช้าก็ตาม

นักอรรถาธิบายอัลกุรอานส่วนใหญ่เห็นว่า ริบาซื้อขายนั้นแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือริบาหะรอม และริบาหะลาล ทัศนะดังกล่าวเป็นทัศนะของอิบนุ อับบาส อิกริมะฮฺ อัฏฏุฮาก และคนอื่นๆ

จากการศึกษาข้อมูลข้างต้นสามารถเข้าใจได้ว่า ความแตกต่างระหว่างทรัพย์เป็นปัจจัยที่ทำให้หุก่มที่ต่างกันด้วย ดังที่ได้กล่าวในหะดีษเกี่ยวกับริบาซื้อขาย ท่านเราะฮฺลุล ฎ็อลิม กล่าวว่า “หากทรัพย์ต่างชนิดกันอนุโลมให้ขายตามความต้องการ แต่ต้องส่งมอบทันทีมือต่อมือในขณะที่ซื้อขาย” จากหะดีษสามารถเข้าใจดังนี้

1. ทรัพย์ต่างชนิดกันและต่างประเภทกัน เช่น ทองกับข้าวบาเลย์ หรือทองกับอินทผลัม

2. ทรัพย์ต่างชนิดกันแต่จัดอยู่ในทรัพย์ประเภทเดียวกัน เช่น ทองกับเงิน ข้าวบาเลย์กับอินทผลัม

จะเห็นได้ว่า กรณีข้อ 1. อนุโลมให้เพิ่มและเรียกจ่ายทีหลังได้ ส่วนกรณีข้อ 2. อนุโลมให้จ่ายเพิ่มได้ แต่จะเรียกจ่ายทีหลังไม่ได้ ดังนั้นสามารถเข้าใจได้ว่า ค่าต่างที่ได้กล่าวถึงในหะดีษ หมายถึงค่าต่างในกรณีข้อ 2. (ค่าต่างระหว่างทรัพย์สองชนิดที่อยู่ในประเภทเดียวกัน) ดังหะดีษที่ว่า

((فَبِيعُوا كَيْفَ شِئْتُمْ إِذَا كَانَ يَدًا يَدًا))

ความว่า “พวกเจ้าจงขายตามความต้องการของพวกเจ้า หากมีการส่งมอบทันทีมือต่อมือในขณะที่ซื้อขาย” และจากหะดีษที่รายงานโดยท่านอิบนุ อุมัร ฎ็อลิม เล่าว่า

((قال رسول الله ﷺ : لا تبيعوا الدينار بالدينارين ولا الدرهم بالدرهمين ولا الصاع بالصاعين فإني أخاف عليكم الرما والرما هو الربا فقام إليه رجل فقال يا رسول الله أرأيت الرجل يبيع الفرس بالأفراس والنجيبة بالإبل قال لا بأس إذا كان يدا بيد))
(رواه أحمد في المسند : 5885)

ความว่า : ท่านเราะสูล ﷺ กล่าวว่า “ห้ามไม่ให้พวกเจ้าขายทองหนึ่ง دينارด้วยทองสอง دينار และห้ามไม่ให้ขายเงินหนึ่ง Dirham ด้วยเงินสอง Dirham และห้ามไม่ให้ขาย (อาหาร) หนึ่ง Scoop ด้วยสอง Scoop แต่จริงฉันกลัวว่าจะเป็นการเพิ่ม และส่วนที่เพิ่มนั้นคือริบา แล้วชายคนหนึ่งได้ยื่นขึ้น แล้วกล่าวว่า : โอ้ท่านเราะสูล ท่านเห็นไหมว่าชายคนหนึ่งขายม้าหนึ่งตัวด้วยม้าหลายตัว และอูฐตัวเมียที่งามกับอูฐตัวผู้ ท่านเราะสูลกล่าวว่า ไม่เป็นไร หากมีการส่งมอบทันทีมือต่อมือในการซื้อขาย” (บันทึกโดย Ahmad ใน al-Musnad : 5885)

จากหะดีษข้างต้นสามารถเข้าใจได้ว่า การซื้อขายทรัพย์สินชนิดเดียวกันหรือประเภทเดียวกันที่นอกเหนือจากทรัพย์สินที่ได้อ้างไว้เป็นท่อนุโลม หากเป็นการซื้อขายแบบจ่ายสดส่งมอบทันทีมือต่อมือ อิบน์ อัลกัอยyim กล่าวว่า “จุดประสงค์ของการสั่งห้ามริบาฟิฏคือเพื่อปิดหนทางอันจะนำไปสู่การปลั่งตกในหลุมของริบานะสี่อะฮ์...” (Ibn al-Qaiyim, 1968 : 1/129 - 130)

อุละมาอ์ส่วนใหญ่ได้แบ่งริบาในการซื้อขายออกเป็น 2 ประเภท คือ ริบาฟิฏ และ ริบานะสี่อะฮ์ (Ibn Rushd, 1987 : 2/129) ส่วนอุละมาอ์ชาฟิยะฮ์เห็นว่า ริบาซื้อขายมี 3 ประเภท ดังนี้

1. ริบอัลฟิฏ (ربا الفضل) คือ การเพิ่มเกินในการกู้ยืมหรือแลกเปลี่ยน (ซื้อขาย) ทรัพย์สินอย่างใดอย่างหนึ่งระหว่างสองฝ่าย โดยยึดระยะเวลาการชำระที่เกินกำหนดเป็นตัวแปร และต้องเป็นทรัพย์สินชนิดเดียวกัน ซึ่งเงื่อนไขดังกล่าวเป็นเงื่อนไขที่ได้กำหนดโดยทัศนคติของอุละมาอ์ส่วนใหญ่ เช่น แลกเปลี่ยนข้าวสาร 1 กิโลกรัมกับข้าวสาร 1 กิโลกรัมกับอีก 5 จิต หรือการให้กู้ยืมเงิน 20 บาท โดยมีเงื่อนไขสัญญาว่าต้องมีผลตอบแทน เช่น ต้องซื้อสินค้าจากร้านของตนตลอด หรือต้องแต่งงานกับลูกสาวของตน เป็นต้น

2. ริบอัลยัด (ربا اليد) คือ การเพิ่มเกินในการซื้อขายทรัพย์สินต่างชนิดกัน และมีการส่งมอบที่ล่าช้าทั้งสองฝ่าย หรือฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง โดยที่ไม่ได้กำหนดระยะเวลา เช่น แลกเปลี่ยน

ระหว่างข้าวบาเลย์กับอินทผลัมแบบผ่อนจ่าย ซึ่งการแลกเปลี่ยนกรณีนี้สำหรับหะนะฟียะฮ์ถือว่าเป็นริบานะสีอะฮ์

3. ริบาอันนะสีอะฮ์ (ربا النسيئة) คือ การขายโดยกำหนดระยะเวลาจ่ายและอัตราดอกเบี้ยเพิ่มขึ้นตามระยะเวลานั้นๆ เช่น ชายคนหนึ่งซื้อข้าวสาร 1 กระสอบโดยกำหนดจ่ายภายใน 2 สัปดาห์ ราคา 1,500 บาท ถ้า 3 สัปดาห์ ราคา 2,000 บาท เป็นต้น

อัลมุตะวัลลาฮ์ ท่านอิมามอัชชาฟีอีย์ ได้เพิ่มริบาประเภทที่ 4 ว่า ริบากูฮีม (ربا القرض) โดยวางเงื่อนไขการจ่ายดอกเบี้ยพร้อมต้นในการกู้อิม ท่านอัชชะรกาซียกคำว่า “ริบาชนิดนี้สามารถจัดอยู่ในริบาฟิฎลุ” (al-Romli, 1984:3/29)

2.6.2 หุก่มของริบา

อิสลามเป็นศาสนาหนึ่งเดียวที่ได้ห้ามประชาชาติมุสลิมไม่ให้เกี่ยวข้องกับกริบาในรูปแบบต่างๆอย่างเคร่งครัดเป็นเวลา 1430 ปีมาแล้ว และเหล่าอูละมาอ์มุสลิมเห็นว่าริบาเป็นการกระทำที่บาปใหญ่ชนิดหนึ่งที่น่ามวลงนุญญ์สู่ความหายนะทั้งโลกนี้และโลกหน้า จากการศึกษาประวัติศาสตร์อิสลามพบว่าศาสนาอิสลามได้บัญญัติห้ามการรับริบาอย่างเด็ดขาดตั้งแต่ปีฮิจญ์เราะฮ์ศักราชที่ 9⁽⁵²⁾ โดยได้บันทึกอย่างชัดเจนในอัลกุรอาน อัลหะดีษ และอัลอิจญ์มาอ์

ส่วนหลักฐานใน อัลกุรอาน พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสว่า

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا الرِّبَا أَضْعَافًا مُضَاعَفَةً وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿١٣٠﴾ وَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِي أُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ ﴿١٣١﴾ ﴾ (آل عمران : 130 - 131)

ความว่า : “โอ้ ผู้ศรัทธาทั้งหลาย จงอย่ารับริบาหลายเท่าที่ถูกทบทวี และพวกเจ้าพึงยำเกรงอัลลอฮ์เถิด เพื่อว่าพวกเจ้าจะได้รับความสำเร็จ และพวกเจ้าจงเกรงกลัวไฟนรกที่ถูกเตรียมไว้สำหรับบรรดาผู้ปฏิเสธศรัทธา” (อาละอิมรอน : 130 - 131)

จากความหมายของอายะฮ์ข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า การห้ามมิให้ผู้ศรัทธา

⁽⁵²⁾ Muhammad `Emārah, Sunnah al-Tadarruj fil islāh, (ออนไลน์) สืบค้นจาก : <http://www.islamstory.com>

เกี่ยวข้องกับริบาเสมือนเป็นการบอกถึงประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการศรัทธาที่แฝงด้วยความหมายเชิงตรงกันข้ามที่ว่า หากยังฝ่าฝืนอีกถือว่าผู้นั้นไม่ใช่ผู้ศรัทธา หรือสามารถกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า ผู้นั้นคือผู้ที่ปฏิเสธการศรัทธานั้นเอง เพราะอัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสว่า “โอ้ ผู้ศรัทธาทั้งหลาย จงอย่ารับริบาหลายเท่าที่ถูกทบทวี และพวกเจ้าพึงยำเกรงอัลลอฮ์เถิด เพื่อว่าพวกเจ้าจะได้รับความสำเร็จ”

ด้วยเหตุที่การศรัทธาและธุรกรรมริบาไม่สามารถรวมกันได้ พระองค์จึงประกาศมาตรการสำหรับผู้ที่เกี่ยวข้องกับริบาคด้วยไฟนรก อลี อิบนุ อะหฺมัด อัลหฺรรอลียกกล่าวว่า “สามารถเข้าใจได้ว่าริบาและการศรัทธาไม่สามารถอยู่รวมกันได้” (Muhammad Jamāluddīn al-Qāsimī, 1398 h, 3/373) ท่านอิมามอนูหะนีพะสุกล่าว่า “อายะฮ์นี้ถือเป็นอายะฮ์ที่น่ากลัวที่สุดในอัลกุรอานเนื่องจากพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ทรงสั่งให้ศรัทธาชนยำเกรงต่อไฟนรกที่พระองค์ได้เตรียมไว้สำหรับผู้ปฏิเสธการศรัทธาหรือละเมิดและไม่เกรงกลัวต่อพระองค์” (al-Zamukhsharī, 1996 : 1/463) และในทางตรงกันข้ามพระองค์ก็ทรงเมตตาต่อผู้ที่จงรักภักดีไม่ละเมิดคำสั่งของพระองค์

พระองค์ตรัสอีกว่า

﴿الَّذِينَ يَأْكُلُونَ الرِّبَا لَا يَقُومُونَ إِلَّا كَمَا يَقُومُ الَّذِي يَتَخَبَّطُهُ الشَّيْطَانُ مِنَ الْمَسِّ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا إِنَّمَا الْبَيْعُ مِثْلُ الرِّبَا وَأَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا...﴾ (البقرة : من آية 275)

ความว่า : “บรรดาผู้รับริบานั้น พวกเขาจะไม่ยืนตรง นอกจากจะเป็นเช่นเดียวกับการยืนของผู้ที่ชัฏถูกทำร้าย (เข้าสิง) ทั้งนี้พวกเขาถือว่า ที่จริงการค้าขายนั้นก็เหมือนกับธุรกรรมริบานั่นเอง และอัลลอฮ์ทรงอนุมัติการค้าขายและทรงห้ามธุรกรรมริบา ...” (อัลบะเกาะเราะฮ์ : ส่วนหนึ่งของอายะฮ์ 275)

อายะฮ์ข้างต้น สามารถสรุปถึงนัยความหมายและสาระสำคัญดังนี้

1. อัลลอฮ์ ﷻ ได้ทรงห้ามการกระทำที่เกี่ยวข้องกับริบาคด้วยสำนวนประโยคบอกเล่า ซึ่งให้ความหมายที่ลึกซึ้งกว่าสำนวนประโยคห้ามปกติ
2. คำสัญญาเกี่ยวกับบทลงโทษที่ได้กล่าวในอายะฮ์ซึ่งถึงสองประเด็น ประเด็นที่หนึ่ง ริบาเป็นสิ่งที่ไม่อนุมัติ ประเด็นที่สอง ริบาจัดอยู่ในการกระทำบาปใหญ่ชนิดหนึ่ง ดังนั้นในอายะฮ์จึงได้บ่งถึงลักษณะการยืนของผู้ที่รับริบาในวันสิ้นโลกเหมือนกับการยืนของผู้ที่ชัฏถูกเข้าสิง

และพระองค์ตรัสอีกว่า

﴿يَأَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَذَرُوا مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبَا إِن كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿٢٧٨﴾ فَإِن لَّمْ

تَفْعَلُوا فَأْذَنُوا بِحَرْبٍ مِّنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ ۗ... ﴿٢٧٩﴾﴾ (البقرة : 278 - 279)

ความว่า : “บรรดาผู้ศรัทธาทั้งหลาย พึงยำเกรงอัลลอฮ์เถิด และจงละเว้นริบาที่ยังเหลืออยู่เสีย หากพวกเจ้าเป็นผู้ที่ศรัทธา และถ้าพวกเจ้ามิได้ปฏิบัติตาม ก็พึงรับรู้ไว้ด้วย ซึ่งสงครามจากอัลลอฮ์และท่านเราะสูลของพระองค์ ...” (อัลบะเกาะเราะฮ์ : 278 – 279)

อายะฮ์ข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า ทุกสิ่งที่จะริบะฮ์ได้กำหนดบทลงโทษนั้นคือว่า สิ่งนั้นเป็นเรื่องที่มีนัยสำคัญและเป็นสิ่งที่ต้องห้ามอย่างเด็ดขาด ดังนั้นพระองค์จึงทรงประกาศสงครามกับผู้รับริบา ซึ่งเป็นบทสัญญาที่รุนแรงที่สุดในบรรดาบาปใหญ่เจ็ดประการ

หลักฐานจากอัลหะดีษที่รายงานโดยญาบิร อิบน์ अबดุลลอฮ์เล่าว่า

((لعن رسول الله ﷺ أكل الربا ومؤكله وكتابه وشاهديه " وقال : "هم سواء "))

(وراه مسلم : 1598)

ความว่า : “ท่านเราะสูล ﷺ ได้สาปแช่งผู้ที่กินริบา ผู้ที่ให้กินริบา ผู้ที่บันทึกการทำธุรกรรมที่เกี่ยวข้องกับริบา และผู้ที่เป็นสักขีพยานสองคนในธุรกรรมริบา” และท่านกล่าวว่า “พวกเขาอยู่ในฐานะที่เท่าเทียมกัน(ในบาป)”

(บันทึกโดย Muslim : 1598)

และหะดีษที่รายงานโดยท่านอบีสุร็อยเราะฮ์ ﷺ เล่าว่า

((النبي ﷺ قال اجْتَنِبُوا السَّبْعَ الْمَوْبِقَاتِ قالوا يا رسول الله وما هنَّ قال " الشِّرْكُ بِاللَّهِ وَالسَّحَرُ وَقَتْلُ النَّفْسِ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَأَكْلُ الرِّبَا وَأَكْلُ مَالِ الْيَتِيمِ وَالتَّوَلَّى يَوْمَ الزَّحْفِ وَقَذْفُ الْمُحْصَنَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ الْغَافِلَاتِ ")) (رواه البخاري :

2766 ، مسلم : 89)

ความว่า : “พวกเจ้าทั้งหลายจงห่างไกลจากเจ็ดประการที่ทำให้เกิดความพินาศ”

บรรดาเศาะหาบะฮะกล่าวถามว่า โอ้ท่านเราะสูลุลลอฮฺ มีอะไรบ้างหรือ? ท่านกล่าวตอบว่า “การตั้งภาคี(ชริก) กับอัลลอฮฺ การใช้เวทมนต์ไสยศาสตร์ การฆ่าชีวิตหนึ่งที่พระองค์อัลลอฮฺทรงห้ามเว้นแต่ด้วยความชอบธรรม การกินริบา การกินทรัพย์สินของเด็กกำพร้า การถอยหนีในสนามสมรภูมิจนพ้นจากการเผชิญหน้ากับศัตรู การใส่ความหญิงหนึ่งที่บริสุทธิ์ที่ศรัทธาซึ่งแต่งงานแล้วว่าได้ทำการชานา” (บันทึกโดย al-Bukhārī : 2766 , Muslim : 89)

หะดีษข้างต้น สามารถสรุปนัยความหมายและสาระสำคัญดังนี้

1. พระองค์ทรงสาปแช่งผู้ที่รับริบา และท่านนบี ﷺ ได้กำชับให้ห่างไกลจากริบาทุกรูปแบบ ซึ่งชี้ถึงริบานั้นเป็นสิ่งที่ต้องห้ามและไม่อนุมัติ

2. ริบาจัดอยู่ในอนันตริยกรรมพร้อมกับการตั้งภาคีกับอัลลอฮฺ ﷻ เวทมนต์คาถาฆ่าชีวิตซึ่งอัลลอฮฺ ﷻ ทรงห้าม นอกจากสิทธิตามกฎหมายอิสลาม (ที่อนุญาตให้ฆ่าได้) การกินทรัพย์สินของเด็กกำพร้า ดังนั้นริบาจึงเป็นสิ่งที่บาปใหญ่หลวงชนิดหนึ่ง

ส่วนหลักฐานจากอิจญ์มาอฺ (มติเอกฉันท์) บรรดาอุละมาอ์ทั้งสะลัฟและเคาะลัฟ ได้มีมติเอกฉันท์ว่าริบาเป็นสิ่งที่ไม่อนุมัติ ถึงแม้ว่าริบาจะมีจำนวนน้อยหรือมากก็ตาม จะเป็นริบาฟัฎลหรือริบานะสีอะฮฺก็ตาม มติเอกฉันท์นี้ได้กล่าวสืบต่อกันมาจากอุละมาอ์หลายท่าน เช่น อัลมาวัรดียกคำว่า “ชะรีอะฮฺไม่เคยอนุมัติในเรื่องเกี่ยวกับริบาเลย” (al-Sharḥī, n.d.: 2/21) ดังอาเยฮฺที่ว่า

﴿ وَأَخَذِهِمُ الرِّبَا وَقَدْ نُهُوا عَنْهُ... ﴾ (النساء : من آية 161)

ความว่า : “และเนื่องด้วยการที่พวกเขาได้รับริบาทั้งๆที่พวกเขาถูกห้ามในเรื่องนั้น ...” (อันนิสาอ์ : ส่วนหนึ่งของอาเยฮฺ 161)

อิมามอันนะวะวียกกล่าวว่า “ประชาชาติมุสลิมได้มีมติเอกฉันท์ว่าริบาเป็นสิ่งที่ต้องห้าม และจัดอยู่ในอนันตริยกรรมที่บาปมหันต์ ... และได้กล่าวกันว่าเป็นที่ห้ามในทุกศาสนา” (al-Nawawī, 1996 : 9/291)

บางสายรายงานได้กล่าวว่าท่านอับบาส อูสามะฮฺ อิบน์ ซัยด์ อัชชูเบร อิบน์ญุเบร และคนอื่นๆ ได้จัดกับมติเอกฉันท์ดังกล่าว ซึ่งพวกเขาเห็นว่า ริบาที่ไม่อนุมัติคือริบานะสีอะฮฺเท่านั้น โดยได้ยึดหลักฐานจากหะดีษที่รายงานโดยท่านว่า

((عن عمرو بن دينار أن أبا صالح الزيات أخبره أنه سمع أبا سعيد الخدري رضي الله عنه يقول الدينار بالدينار والدرهم بالدرهم فقلت له فإن ابن عباس لا يقوله فقال أبو سعيد سألته فقلت سمعته من النبي صلى الله عليه وسلم أو وجدته في كتاب الله قال كل ذلك لا أقول وأنتم أعلم برسول الله صلى الله عليه وسلم مني ولكن أخبرني أسامة أن النبي صلى الله عليه وسلم قال لا ربا إلا في النسيئة)) (رواه البخاري : 2178)

ความว่า : จากอัมรฺ อิบน์ ดินาร์ กล่าวว่ ท่านอบีศอลิหฺ อัซซัยยาดได้เล่าว่ เขาได้ฟังอบีสะอิด อัลคุดริยฺ رضي الله عنه กล่าวว่ การแลกเปลี่ยน دينارกับ دينار การแลกเปลี่ยนดิฮัมกับดิรฮัม แล้วฉัน (อบีศอลิหฺ) ได้กล่าวต่อเขาว่า แท้จริงแล้วอบินู อับบาสมิได้กล่าวเช่นนั้น อบีสะอิดกล่าวว่า ฉันถามท่านแล้ว ฉันกล่าวว่า ท่านได้ฟังจากท่านนบี صلى الله عليه وسلم หรือท่านได้พบเห็นในอัลกุรอานหรือ? ท่านกล่าวว่า ทั้งหมดนั้นฉันมิได้กล่าว พวกท่านรู้จักท่านเราะซูล صلى الله عليه وسلم ดียิ่งกว่าฉันเสียอีก แต่อุสมามะฮฺได้เล่าต่อฉันว่ ท่านนบี صلى الله عليه وسلم กล่าวว่ “นอกเหนือจากริบานะสีอะฮฺไม่ถือว่าเป็นการริบา” (บันทึกโดย al-Bukhārī : 2178)

จากหะดีษข้างต้นสามารถเข้าใจได้ว่า ริบาที่ได้ห้ามโดยชะรีอะฮฺเฉพาะริบานะสีอะฮฺเท่านั้นส่วนริบาฟิฏลฺ และริบาคัดถือเป็นที่อนุโลมในทัศนะของอบินู อับบาสและผู้ที่ยึดกับมติเอกฉันท์อื่นๆ

แต่อย่างไรก็ตามท้ายสุดแล้วท่านอบินู อับบาสก็ได้กลับทัศนะโดยเห็นพ้องกับทัศนะของอุละมาฮฺส่วนใหญ่ดังที่ได้บันทึกในหนังสืออัชชิกอต และในหนังสืออัลมุฆนียฺได้บันทึกว่ “จากสายรายงานของอัลอัรรัม อัตติรมิซียฺ อัลมันซิรียฺ และบุคคลอื่นๆกล่าวว่า เป็นที่ทราบกันอย่างแพร่หลายว่ท่านอบินู อับบาสได้กลับจากทัศนะเดิมและได้เห็นพ้องกับกลุ่มอุละมาฮฺส่วนใหญ่ ” (Ibn Qudāmah al-Maqdisī, 1994 : ปัญหาที่ 2,795)

2.7 อิลละฮฺริบา (สาเหตุแห่งการริบา)

อุละมาฮฺฟิฏลฺส่วนใหญ่มีมติเห็นพ้องว่ริบาฟิฏลฺที่ได้กำหนดโดยตัวบทหะดีษกล่าวคือ ทองคำ เงิน ข้าวบาเลย์ ข้าวสาลี อินทผลัม และเกลือ ถือเป็นสิ่งที่ไม่อนุมุติและห้ามมิ

การเพิ่มเกินฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งในการซื้อขายแลกเปลี่ยน ถ้าทรัพย์สินนั้นเป็นทรัพย์สินชนิดเดียวกัน แต่หากทรัพย์สินต่างชนิดกัน อุละมาอ์มีทัศนะที่แตกต่างกันดังนี้

1. มัฆฮับอัชชูอริยะฮฺเห็นว่า อนุมัดดีให้มีการเพิ่มเกินในการซื้อขายแลกเปลี่ยนระหว่างทรัพย์สินต่างชนิดกัน

2. มัฆฮับหันบะลียะห์และมัฆฮับหะนะฟียะห์เห็นว่า ไม่อนุมัดดีเฉพาะทรัพย์สินชนิดเดียวกันที่ใช้ตาชั่งหรือเครื่องตวงเป็นเครื่องวัด

3. มัฆฮับอัชชาฟีอียะห์และสายรายงานหนึ่งของอิมามอะหฺมัดเห็นว่า ไม่อนุโลมเฉพาะประเภททรัพย์สินที่ใช้แทนค่าหรือเป็นเงินตรา เช่น ทองและเงิน และทรัพย์สินประเภทอาหาร ถึงแม้ว่าทั้งสองประเภทไม่สามารถวัดด้วยการชั่งหรือการตวงก็ตาม ส่วนอาหารในที่นี้หมายถึงอาหารหรือผลไม้หรือยาทุกชนิดที่สามารถเก็บใช้ได้นาน

4. อุละมาอ์บางกลุ่ม เช่น อิบน์มุสสัยบ อัจชาฟีอียะห์และสายรายงานหนึ่งของอะหฺมัดกล่าวว่า ไม่อนุโลมเฉพาะทรัพย์สินประเภทอาหารที่สามารถวัดด้วยการชั่งหรือการตวงเท่านั้น

5. ท่านอิมามมาลิกเห็นว่า ไม่อนุโลมเฉพาะอาหารหลักและสิ่งที่สามารถแทนอาหารหลักได้ ทัศนะดังกล่าวนี้เป็นทัศนะที่ท่านอิมามอิบนุ อัลกัอยิมเห็นว่า เป็นทัศนะที่ถูกต้องที่สุด (Ibn al-Qaiyim, 1968 : 2/136)

จากทัศนะที่ได้กล่าวมาข้างต้นต่างก็มีหลักฐานและเหตุผลของแต่ละทัศนะดังนี้

อุละมาอ์มัฆฮับหะนะฟียะห์ กล่าวว่า “อิติลอะฮฺและเงื่อนไขที่สำคัญของริบาฟิฏลุ คือ การตวงหรือการชั่งและเป็นทรัพย์สินชนิดเดียวกันที่เป็นทรัพย์สินริบา เมื่อใดที่ทั้งสองเงื่อนไขมารวมกัน การเพิ่มเกิน (ฟิฏลุ) ของทรัพย์สินและระยะเวลาในการจ่ายถือว่าไม่เป็นที่อนุมัดดี” (al-Kāsānī `Alāuddin , 1982 : 5/183)

จากคำกล่าวข้างต้นสรุปได้ว่า อิติลอะฮฺริบาฟิฏลุมีเงื่อนไข 2 ประการ คือ 1. ต้องเป็นทรัพย์สินชนิดเดียวกันที่เป็นทรัพย์สินริบา ดังที่ได้กำหนดโดยตัวบทหะดีษ 2. ต้องมีปริมาณ โดยใช้เครื่องวัดที่ได้กำหนดโดยชะรีอะฮฺ ทั้งการตวงและการชั่งต้องได้รับการยอมรับและเป็นที่ยอมรับหลายในหมู่ประชาชาติมุสลิมดังหะดีษที่รายงานโดยอิบนุ อุมร์ رضي الله عنه เล่าว่า

((أن رسول الله قال : الوزن وزن أهل مكة والمكيال مكيال أهل المدينة)) (رواه

أبوداود : 2340 وقال الألباني حديث صحيح)

ความว่า : แท้จริงท่านเราะฮูล ﷺ ได้กล่าวว่า “การชั่งนั้นคือ เครื่องชั่งของชาวมักกะฮฺ และการตวงคือเครื่องตวงของชาวมะดีนะฮฺ” (บันทึกโดย Abū Dāwūd : 2340

และอัลฮัลบานีย์กล่าวว่า “เป็นหะดีษเศาะหีหฺ”)

จากหะดีษข้างต้นอุละมาอ์ส่วนใหญ่เห็นว่า เครื่องตวงที่ได้กำหนดโดยชะรีอะฮ์คือ เครื่องตวงของชาวมะดีนะฮ์ ส่วนเครื่องชั่งคือ เครื่องชั่งของชาวมักกะฮ์ แต่ท่านอบูยูสุฟอัลหะนะฟีฟีย์เห็นว่า “การชั่งและการตวงที่ได้รับการยอมรับสำหรับทรัพย์สินนั้นขึ้นอยู่กับเครื่องชั่งและเครื่องตวงที่ได้ใช้กันอย่างแพร่หลายของแต่ละยุคสมัยและสถานที่นั้นๆ เนื่องจากสิ่งเหล่านี้จะมีการเปลี่ยนแปลงตามกาลเวลาและสถานที่” (al-Zarqāa', 1983 : 514)

การซื้อขายแลกเปลี่ยนทรัพย์สินชนิดเดียวกันด้วยเครื่องตวงหรือเครื่องชั่ง เช่น การแลกเปลี่ยนทองด้วยทอง หากมีการเพิ่มเกินฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ทรัพย์สินที่เพิ่มเกินนั้นถือว่าเป็นทรัพย์สินริบา เนื่องจากทั้งสองใช้เครื่องมือวัดตัวเดียวกัน คือ ตาชั่ง และทั้งสองเป็นทรัพย์สินชนิดเดียวกัน คือ ทอง ซึ่งจัดอยู่ในประเภทของทรัพย์สินริบา ส่วนทรัพย์สินที่มีราคาที่มีกำหนดในตัวบท เช่น สัตว์ อากาศ บ้านเรือน เพชรนิลจินดา ที่ดิน ต้นไม้ และภาชนะเป็นต้น ไม่ถือว่าเป็นทรัพย์สินริบา ดังนั้นการซื้อขายแลกเปลี่ยนที่มีการเพิ่มเกินระหว่างทรัพย์สินดังกล่าวที่มีกำหนดในตัวบทหะดีษจึงเป็นที่อนุมัติ เช่น ขายแพะหนึ่งตัวด้วยแพะสองตัว เป็นต้น

2.7.1 จำนวนหรือปริมาณของริบาฟัฎล

จำนวนหรือปริมาณของทรัพย์สินริบาประเภทอาหารที่ใช้เครื่องตวงในการซื้อขายที่ถือว่าเป็นการริบาคือ จำนวนตั้งแต่ครึ่งศอก (ع ص) ขึ้นไป (ครึ่งศอกมีค่าประมาณ 1,350 กรัม (Wahbah al-Zuhaili, 1989 : 4/678)) นับว่าเป็นจำนวนที่น้อยที่สุดที่ได้กำหนดโดยชะรีอะฮ์ (al-Haskafi, 2002:4/188) ดังนั้นหากจำนวนน้อยกว่าครึ่งศอกจึงถือว่าอนุโลมให้มีการเพิ่มฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งได้ เช่น แลกเปลี่ยนระหว่างข้าวสาลีหนึ่งอุมมฺมือกับข้าวสาลีสองอุมมฺมือ เป็นต้น

ส่วนทรัพย์สินริบาที่ใช้เครื่องชั่งประเภททองและเงิน คือ น้ำหนักไม่น้อยกว่าหนึ่งหับบะฮ์ (หนึ่งหับบะฮ์เท่ากับหนึ่งเมล็ดข้าวสาลี) ดังนั้น หนึ่งคิรฮัมเท่ากับ 50 หับบะฮ์ กับเศษสองส่วนห้าหับบะฮ์ หรือเท่ากับ 2,975 กรัม (Wahbah al-Zuhaili, 1989 : 4/679) โดยมีเงื่อนไขต้องประจักษ์ชัดเจนทรัพย์สินทั้งสองฝ่ายในขณะการซื้อขาย หากไม่ประจักษ์ทั้งสองฝ่ายหรือฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งถือว่าไม่เป็นที่อนุมัติโดยเอกฉันท์ (al-Haskafi, 2002:4/189-191)

2.7.2 ประเภทของฮิลละฮฺริบา

ทุกสิ่งทุกอย่างที่สอดคล้องกับเงื่อนไขฮิลละฮฺริบา ถือว่าเป็นการริบา แม้จะเป็นอาหารหรือมิใช่อาหารก็ตาม ดังนั้นข้าวสาลีที่ได้กล่าวในหะดีษริบาฟัฎลุกียาสกับทรัพย์ทุกอย่างที่ซื้อขายด้วยการตวง เช่น ข้าวโพด ข้าวเจ้า และเมล็ดงา เป็นต้น ส่วนทองคำและเงินกียาสกับทรัพย์ทุกอย่างที่ซื้อขายด้วยการชั่ง เช่น ตะกั่ว ทองแดง และเหล็ก เป็นต้น

ส่วนทรัพย์ที่มีได้ซื้อขายด้วยการตวงและการชั่ง กล่าวคือ การขายโดยการนับจำนวนและการวัดความยาว ไม่ถือว่าเป็นสิ่งที่อยู่ในขอบข่ายของการริบา ดังนั้นจึงอนุญาตให้ขายไขหนึ่งฟองด้วยไขสองฟอง และขายผ้าหนึ่งวาด้วยผ้าสองวา แม้จะเป็นผ้าชนิดเดียวกันก็ตาม โดยมีเงื่อนไขต้องมีการแลกเปลี่ยนส่งมอบทรัพย์นั้นทันทีในการซื้อขาย

เมื่อสังเกตจากตัวบทหะดีษแล้ว ทรัพย์ที่ซื้อขายด้วยการตวง เช่น ข้าวสาลี ข้าวบาเลย์ อินทผลัมและเกลือ หรือสิ่งที่ซื้อขายด้วยการชั่ง เช่น ทองคำ เงิน ตามทัศนะฮิลละฮฺริบาส่วนใหญ่ของมัซฮับหะนะฟี ซาฟิอียะฮฺและหัมบะลียะฮฺเห็นว่า การตวงและการชั่งเป็นเครื่องมือที่ใช้กันในสมัยของท่านเราะฮฺลุล   จะไม่มีการเปลี่ยนแปลงด้านหุ้มนัดเค็ดขาด ถึงแม้ว่ามนุษย์ในสมัยปัจจุบันจะมีการเปลี่ยนแปลงจากการตวงและการชั่งเป็นการวัดในรูปแบบอื่นก็ตาม โดยยึดหลักการจากหะดีษของท่านเราะฮฺลุล   ที่รายงานโดยท่านอิบน์ อุมร์   กล่าว

(أن رسول الله قال : الوزن وزن أهل مكة والمكيال مكيال أهل المدينة) (رواه أبو داود : 2340 وقال الألباني حديث صحيح)

ความว่า : แท้จริงท่านเราะฮฺลุล   ได้กล่าวว่า “การชั่งนั้นคือ เครื่องชั่งของชาวเมคคะฮฺ และ การตวงคือ เครื่องตวงของชาวมะดีนะฮฺ” (บันทึกโดย Abū Dawūd : 2340 และอัลอัลบานีย์กล่าวว่า เป็นหะดีษเศาะหิหฺ)

จากหะดีษข้างต้นสามารถเข้าใจได้ว่า ไม่อนุญาติให้ขายข้าวสาลีกับข้าวสาลีในอัตราการชั่งที่ไม่เท่ากัน และไม่อนุโลมให้ขายทองคำกับทอง หรือเงินกับเงิน ในอัตราการตวงที่ไม่เท่ากัน เนื่องจากบทบัญญัติหะดีษมีน้ำหนักความเชื่อถือมากกว่าอูรฟ (عُرف) การปฏิบัติที่แพร่หลายในสังคมนั้นๆ) ดังนั้นหลักฐานที่มีน้ำหนักมากกว่าย่อมไม่อาจบดบังด้วยหลักฐานที่มีน้ำหนักน้อยกว่าอย่างแน่นอน

แต่อบูยูสุฟอัลหะนะฟีกลับเห็นว่า อัตราการวัดที่ได้รับการยอมรับของ

ทรัพย์สินที่ได้อีกในตัวบทหะดีษ หมายถึง อัตราการวัดแบบอูรฟู ซึ่งย่อมมีการเปลี่ยนแปลงตามความเหมาะสมของสถานที่และกาลเวลา

ผู้วิจัยเห็นด้วยกับทัศนะของท่านอับดุลฮุสเซน เนื่องจากตัวบทได้อีกกล่าวว่าการตวงและการชั่งของทรัพย์สินจำเป็นต้องเท่ากัน ทั้งนี้เพื่อตระหนักถึงเครื่องวัดที่แพร่หลายในสมัยของท่านนบี ซึ่งอิติลอะฮ์ของเครื่องวัดที่ได้อีกในตัวบท หมายถึง อูรฟู (เครื่องวัดที่แพร่หลายในสมัยของแต่ละยุคสมัยและแต่ละสถานที่) ดังนั้นอุละมาอ์มัฆฮับมาลิกียะฮ์กล่าวว่า “เมื่อการปฏิบัติของมนุษย์มีความแตกต่างกันทั้งด้านการตวงและการชั่ง ดังนั้นจึงให้ยึดการตวงและการชั่งตามที่ได้ใช้อย่างแพร่หลายของแต่ละเมือง ส่วนสิ่งที่ตัวบทมิได้กำหนดก็ให้ยึดตามการตวงและการชั่งที่แพร่หลายในตลาดของชุมชนในสังคมนั้นๆ” (al-Qarāfi, 1998 : 3/264 , al-Shāfi’I, 1983 : 3/70)

2.7.3 อิติลอะฮ์ริบานะสีอะฮ์

อิติลอะฮ์ของริบานะสีอะฮ์หรือริบาญาฮ์อิติลอะฮ์ คือ รูปแบบอัตราการตวงหรือการชั่งที่เท่ากัน และเป็นทรัพย์สินประเภทเดียวกัน (al-Kasāmi `Alāuddin , 1982: 5/183) เช่น ชายคนหนึ่งซื้ออินทผลัม 4 ลิตรในฤดูฝนด้วยอินทผลัม 5 ลิตร โดยสัญญาตกลงกำหนดจ่ายในฤดูร้อน ดังนั้นส่วนที่จ่ายเกินหนึ่งลิตรจากห้าลิตร เป็นอัตราจ่ายที่เกินจากทรัพย์สินเดิม หรือเป็นการจ่ายค่าล่าช้า ดังนั้นจึงเรียกการริบาในกรณีนี้ว่าริบานะสีอะฮ์ ฉะนั้นการจ่ายเพิ่มของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งระหว่างสองฝ่าย เนื่องจากเหตุล่าช้าในการจ่าย แม้ว่าในจำนวนที่เท่ากันหรือต่างกันก็ตาม ถือว่าเป็นการริบานะสีอะฮ์

ริบานะสีอะฮ์เป็นที่แพร่หลายอย่างมากในสมัยญาฮ์อิติลอะฮ์ เช่นชายคนหนึ่งได้กู้ยืมจากอีกฝ่ายหนึ่ง ครั้นเมื่อถึงเวลากำหนดจ่าย เจ้าหนี้ก็กล่าวต่อลูกหนี้ว่า “คุณจ่ายหนี้หรือคุณเพิ่มดอกเบี้ย” หมายถึง คุณจะจ่ายเลยหรือคุณจะเลื่อนเวลาจ่าย พร้อมกับเพิ่มเงินดอกเบี้ย ในกรณีนี้ทำให้ลูกหนี้ต้องลำบาก เนื่องจากบางทีเงินดอกเบี้ยจะมากกว่าเงินต้นเสียอีก (al-Qurtubi, 1997 : 3/356) ดังนั้นจึงเรียกริบาชนิดนี้ว่าริบาญาฮ์อิติลอะฮ์

สามารถสรุปความแตกต่างระหว่างอิติลอะฮ์ริบานะสีอะฮ์และริบาฟัฎลุคดังนี้

ริบาฟัฎลุคมีเงื่อนไขต้องเหมือนกันสองข้อ คือ ใช้อัตราการตวงหรือการชั่งที่เหมือนกัน และต้องเป็นทรัพย์สินชนิดเดียวกันด้วย

ส่วนริบานะสี่อะฮุมิเงื่อนไซเพียงข้อใดข้อหนึ่งของริบาฟีฎุเท่านั้นก็ถือว่าเป็นการริบาแล้ว และการเลื่อนเวลาหรือล่าช้าในการจ่าย กรณีทรัพย์สินชนิดเดียวกัน เช่น อนุโลมให้ขายข้าวบาเลย์ 1 อู้มมือด้วยข้าวบาเลย์ 2 อู้มมือ โดยมีกำหนดจ่ายในเวลาทีล่าช้า หรือขายลูกแอปเปิล 1 ลูกด้วยแอปเปิล 2 ลูก โดยมีกำหนดจ่ายทีล่าช้าเป็นต้น แต่ถ้าหากเป็นทรัพย์สินต่างชนิดกันถือว่าเป็นที่อนุโลม เช่น ขายข้าวสาลี 1 อู้มมือด้วยข้าวบาเลย์ 2 อู้มมือเป็นต้น ทั้งนี้เนื่องจากปราศจากอิละฮ์ทั้งสองเงื่อนไซที่ได้กล่าวข้างต้น

2.7.4 ทรัพย์สินชนิดเดียวกันและต่างชนิดกัน

อุละมาอ์ได้มีการขัดแย้งกันเกี่ยวกับริบาเกี่ยวกับทรัพย์สินชนิดเดียวกันและต่างชนิดกัน ดังนี้

1. มัฮ์ฮับหะนะฟียะฮ์เห็นว่า หากทรัพย์สินชนิดเดียวกัน อนุโลมให้มีการเพิ่มฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งในการซื้อขายนอกจากนี้ นอก แต่ถ้าหากทรัพย์สินต่างชนิดกันอนุโลมให้เพิ่มได้ ดังนั้นอนุโลมให้ขายเนื้อหนึ่งตัวด้วยเนื้อสองตัว เนื่องจากเนื้อไม่จัดเป็นทรัพย์สินประเภทริบา ซึ่งไม่ขายด้วยการตวงและการชั่ง แต่จะขายเป็นตัว ดังนั้นจึงอนุโลมให้มีการเพิ่มในการซื้อขาย ยกเว้นไก่ เป็ด และห่าน ปกติแล้วจะขายด้วยการชั่ง

หลักการในการจำแนกชนิดของทรัพย์สินสำหรับหะนะฟียะฮ์ว่าเป็นทรัพย์สินชนิดเดียวกันหรือต่างชนิดกันดังนี้

ก. ให้จำแนกความแตกต่างของต้นกำเนิดเดิม เช่น น้ำส้มมาจากต้นตาลกับน้ำส้มจากมะพร้าว เนื้อวัวกับเนื้อควาย

ข. ให้จำแนกตามเป้าประสงค์ในการใช้ประโยชน์ เช่น ขนแพะกับขนแกะ จะเห็นได้ว่าทั้งสองมีเป้าประสงค์ที่แตกต่างกันในการผลิตและการใช้ประโยชน์

ค. จำแนกตามคุณลักษณะ เช่น ขนมปังกับข้าวสาลี ขนมปังจะขายด้วยการชั่งหรือการนับจำนวน ส่วนข้าวสาลีจะขายด้วยการตวง ดังนั้นเนื้ออูฐ เนื้อวัว เนื้อแพะ และนมถือว่าเป็นทรัพย์สินต่างชนิดกัน และอนุโลมให้มีการเพิ่มในการซื้อขาย ส่วนข้าวสาร ข้าวสาลี และข้าวโพดถือว่าเป็นชนิดกัน น้ำมันที่ใช้แล้วกับน้ำมันที่ยังไม่ใช้ก็ถือว่าเป็นต่างกัน ทั้งนี้เนื่องจากความสามารถในการใช้ประโยชน์ที่ต่างกัน (al-Shaukānī, 1998 : 5/297)

2. มัฮ์ฮับมาลิกียะฮ์

ท่านอิมามมาลิกเห็นว่าข้าวโพด ข้าวฟ่าง และข้าวเป็นถึงประเภทเดียวกัน ถั่ว ถั่วแขกแดง ถั่วแขกเหลือง และถั่วปากหั้นยิวจัดอยู่ในประเภทเดียวกัน ข้าวสาลี ข้าวบาเลย์ และ

ข้าวสาลี (ข้าวบาเลย์ชนิดหนึ่งแต่ไม่มีเปลือก) จัดเป็นสิ่งประเภทเดียวกัน

ดังนั้นจึง ไม่นุโลมให้เพิ่มเกินระหว่างข้าวสาลี และข้าวบาเลย์ ในการซื้อขาย และ
 อนุโลมให้เพิ่มได้ระหว่างข้าวสาลีกับข้าวโพด ส่วนทรัพย์ประเภทเนื้อในทัศนะของท่านอิมามมาลิ
 กแบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ เนื้อสัตว์สี่ขา เนื้อสัตว์ประเภทนก และเนื้อปลา (al-
 Qawanin,n.d.:253)

3. มัชฮับชาฟิอิยะฮฺ ได้กำหนดหลักการในการจำแนกทรัพย์ริบาคังนี้

ก. วัตถุสองอย่างที่มีชื่อเฉพาะอย่างเหมือนกัน หรือตระกูลเดียวกัน เช่น
 อินทผลัมทุกชนิด และลูกมะเดื่อฝรั่งทุกชนิด สำหรับชาฟิอิยะฮฺถือว่าเป็นทรัพย์ชนิดเดียวกัน

ข. วัตถุสองอย่างที่มีชื่อต่างกันตั้งแต่ต้นกำเนิด เช่น อินทผลัม องุ่น ข้าวสาลี เป็น
 ต้น หรือทั้งสองได้มาจากต้นกำเนิดที่มีชื่อต่างกัน เช่น น้ำส้มจากอินทผลัมกับน้ำส้มจากองุ่น หรือ
 ทั้งสองมาจากต้นกำเนิดเดียวกันแต่มีลักษณะที่ต่างกัน เช่น เนื้อและนม ในทัศนะของชาฟิอิยะฮฺ
 ถือว่าเป็นวัตถุต่างชนิดกัน

จากหลักการข้างต้นที่ได้กล่าวมา จะเห็นได้ว่าระหว่างแป้งข้าวเจ้ากับแป้งข้าว
 สาลี น้ำส้มอินทผลัมกับน้ำส้มองุ่น เนื้อแม่วัวกับเนื้ออูฐ น้ำมันมะพร้าวกับน้ำมันถั่ว น้ำมันวัวกับ
 น้ำมันอูฐ ถือว่าเป็นวัตถุต่างชนิดกันและอนุโลมให้มีการเพิ่มเกินฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งในการซื้อขายได้

ไข่นกชนิดต่างๆแตกต่างกัน ตับ ปอด กระบังลม ไต และสมอง ถือว่าต่างชนิด
 กัน แม้ว่าจะมาจากสัตว์ตัวเดียวกัน ทั้งนี้เนื่องจากมีชื่อและลักษณะที่แตกต่างกัน แดงโมเปลือก
 เขียว แดงโมเปลือกเหลือง และแดงกวาถือว่าต่างชนิดกัน ส่วนสัตว์ประเภทนก นกขนาดเล็กทุก
 ชนิดถือว่าเหมือนกัน ดังนั้นนกพิราบทุกชนิดถือว่าเหมือนกัน (al-Shirazi, n.d.:1/272)

4. มัชฮับหัมบะลียะฮฺ

มัชฮับหัมบะลียะฮฺมีทัศนะที่เหมือนกับมัชฮับชาฟิอิยะฮฺ ซึ่งพวกเขาบอกว่า วัตถุ
 สองอย่างที่มีชื่อเฉพาะที่อยู่ในทรัพย์ประเภทเดียวกัน ถือว่าเป็นทรัพย์ชนิดเดียวกัน เช่น อินทผลัม
 ทุกชนิดถือว่าเป็นทรัพย์ประเภทเดียวกัน เพราะมีชื่ออินทผลัมเหมือนกัน และวัตถุสองอย่างจัด
 อยู่ในประเภทของวัตถุที่ได้ห้าม (มิให้เพิ่มเกินฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งในการซื้อขาย) โดยบทบัญญัติชะ
 รืออะฮฺ ถึงแม้ว่าจะเป็นทรัพย์ต่างชนิดกันก็ตาม ดังหะดีษที่มีความว่า ท่านเราะฮูล ﷺ กล่าวว่า “ผล
 อินทผลัม (แดง) กับอินทผลัมต้องเหมือนกัน..” จากหะดีษบ่งถึง อินทผลัมทุกชนิดถือว่า
 เหมือนกัน แล้วท่านเราะฮูล ﷺ กล่าวต่อว่า “...แล้วถ้าหากทรัพย์ต่างชนิดกัน พวกเจ้าจงขายตาม

ความต้องการ...”

แต่ถ้าหากมีชื่อเหมือนกันแต่มาจากต้นกำเนิดที่ต่างกันถือว่าเป็นทรัพย์ต่างชนิดกัน หากมาจากต้นกำเนิดเดียวกันถือว่าเป็นทรัพย์ชนิดเดียวกัน ถึงแม้ว่าจะมีจุดประสงค์ในการใช้ประโยชน์ที่ต่างกันก็ตาม ซึ่งตรงกันข้ามกับทัศนะของมัฆฮับหะนะฟียะฮฺ ดังนั้นอินทผลัมทุกชนิดถือว่าเป็นสิ่งชนิดเดียวกัน เนื่องจากมีชื่อเฉพาะที่ครอบคลุมคืออินทผลัม

ทัศนะที่มีน้ำหนัก

จากทัศนะที่ได้กล่าวมาข้างต้นเกี่ยวกับอิลละฮฺริบา อุละมาอ์ได้คัดเลือกทัศนะที่มีน้ำหนักน่าเชื่อถือและมีเหตุผลมากที่สุดดังนี้

ก. ท่านอิบน์รุชด อัลมาลิกีย์ ได้กล่าวในหนังสือ (Ibn Rushd, 1987 : 2/131) ว่า : เมื่อสังเกตการเปรียบเทียบจากความหมายของริบาแล้ว เห็นว่า (อัลลอฮฺ อะอะอ์ลัม) ทัศนะของหะนะฟียะฮฺเป็นทัศนะที่น่าเชื่อถือมากที่สุด เนื่องจากสอดคล้องกับจุดประสงค์หลักในการห้ามริบา ซึ่งการริบานั้นเป็นการเอาเปรียบผู้อื่น ส่วนความยุติธรรมในการซื้อขายแลกเปลี่ยนคือ ความเท่ากัน ทั้งลักษณะและปริมาณ ดังนั้นทรัพย์ต่างชนิดกันที่ไม่ได้ใช้การตวงและการชั่งในการซื้อขายจึงยากที่จะรู้ว่าเท่ากันหรือไม่ นอกจากนี้จะต้องมีการประเมินราคาของทรัพย์แต่ละชนิดเสียก่อน ดังนั้นจึงใช้ราคาเงินหรือทองเป็นอัตราหลักในการประเมินราคา และความยุติธรรมของสิ่งที่ใช้การตวงและการชั่งในการวัดปริมาณคือการพิจารณาความเท่ากันของน้ำหนักและปริมาตรของทรัพย์นั้นๆ เป็นต้น

ข. อิบน์ อัลก้อยิม เห็นว่า ทัศนะของมัฆฮับมาลิกียะฮฺเป็นทัศนะที่น่าเชื่อถือที่สุดเกี่ยวกับอิลละฮฺริบาของวัตถุนอกเหนือจากเงินและทอง กล่าวคือ ทรัพย์ที่จัดเป็นอาหารหลักและสามารถเก็บไว้ได้นาน ส่วนอิลละฮฺริบาของเงินและทองจะเลือกทัศนะของชาฟีอียะฮฺ คือต้องคำนึงถึงค่าและราคาของเงินและทอง ฉะนั้นตะกั่วและเหล็กถือว่าเป็นทรัพย์ริบาที่ไม่อาจขายโดยการจ่ายในเวลาทีละช้า เนื่องจากมีเงื่อนไขว่า หากทรัพย์ต่างชนิดกันอนุโลมให้เพิ่มกันได้ แต่จะต้องจ่ายทันทีส่งมอบมือต่อมือ (จ่ายสด) และไม่อนุโลมให้ผ่อนการจ่ายในเวลาต่อมา

เมื่อเปรียบเทียบอิลละฮฺการชั่งกับอิลละฮฺการกำหนดราคาจะเห็นว่าอิลละฮฺการชั่งเป็นอิลละฮฺที่ไม่เหมาะสมกับสภาพปัจจุบัน เพราะเงินและทองเป็นสิ่งที่ใช้ในการแทนค่าทรัพย์ในการซื้อขาย ดังนั้นราคาของเงินและทองจึงเป็นตัวแปรสำคัญที่สามารถรู้ถึงอัตราราคาหรือค่าของทรัพย์สินนั้นๆ ได้ ดังนั้นราคาของเงินและทองจึงต้องแน่นอนคงที่ไม่แปรปรวน หากเงินและทองมีราคาที่ไม่แน่นอนอาจทำให้เกิดความเสื่อมเสียต่อระบบการเงินในการซื้อขายเงินและทองในตลาด และก่อให้เกิดความขัดแย้งจนทำให้เงินและทองไม่มีราคาและไม่สามารถที่จะซื้อขายได้ (Ibn

al-Qaiyim al-Jauziyah, n.d.:2/137)

ค. อัลอุสตาซ อัลฮันสุรีห์ กล่าวว่า อิละฮฺริบาที่ได้กล่าวโดยท่านอิมามอัชชาฟีอีย์ เป็นทัศนะที่ถูกต้องและน่าเชื่อถือที่สุด เพราะได้ตระหนักถึงสภาพทางสังคมและเศรษฐกิจ และได้ยึดหลักที่ถูกต้องตามนิยามความหมายของริบาอย่างชัดเจน ส่วนทัศนะของหะนะฟียะจะยึดเฉพาะด้านรูปแบบและความเหมาะสมมากกว่า (al-Sanhūrī, n.d.:3/184)

จากทัศนะที่ได้กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยเห็นพ้องกับทัศนะของ อัลอุสตาซ อัลฮันสุรีห์ เนื่องจากเมื่อเปรียบเทียบระหว่างทัศนะของหะนะฟียะสุ มาลิกียะสุ และชาฟีอียะสุ ผู้วิจัยเห็นว่า ทัศนะของชาฟีอียะสุได้กำหนดอิละฮฺริบาที่ละเอียดกว่าและสามารถจำแนกทรัพย์สินริบาได้อย่างชัดเจน ซึ่งเหมาะสมกับสภาพทางสังคมและเศรษฐกิจปัจจุบันมากที่สุด

2.7.5 หลักการริบา

อิบน์รุซด์ กล่าวว่า หลักการริบามี 5 ประการ คือ

1. การเพิ่มขึ้นของเวลา เช่นถ้ามีการเพิ่มเวลาให้ฉัน ฉันจะเพิ่มดอกเบี้ยให้แก่ท่าน
2. การเพิ่มของสิ่งแลกเปลี่ยนที่เป็นทรัพย์สินประเภทเดียวกัน
3. การจ่ายที่ล่าช้า
4. การจ่ายก่อนกำหนดเป็นเหตุแห่งการลดราคาจากเดิม
5. การซื้อขายอาหารที่จัดอยู่ในทรัพย์สินริบาโดยไม่มีการส่งมอบมือต่อมือ (Ibn

Rushd, 1987:2/131- 135)

จากหลักการที่ได้กล่าวข้างต้น สามารถอธิบายด้วยหลักการ ดังต่อไปนี้

1. “أنظري أزدك” จงเพิ่มเวลาให้ฉัน แล้วฉันจะเพิ่มดอกเบี้ยให้แก่ท่าน อุละมาอ์วินิจฉัยว่า การกระทำดังกล่าวเป็นการหะรอมอย่างเป็นเอกฉันท์ เช่น ชายคนหนึ่งคิดหนี้ชายอีกคนหนึ่ง แล้วชายที่เป็นลูกหนี้ได้ขอเลื่อนเวลาจ่ายหนี้ โดยสัญญากับเจ้าหนี้ว่าจะจ่ายเพิ่มเป็นสองเท่าจากจำนวนหนี้ที่มีอยู่ ซึ่งกรณีนี้เรียกว่าริบาฏาฮฺลิยะฮฺ แม้ว่าหนี้นั้นจะเป็นทรัพย์สินประเภทอาหารหรือเงินและทองก็ตาม หรือแม้ว่าจะเป็นวิธีการยืมหรือซื้อขายหรือแลกเปลี่ยนก็ตาม

2. “ضع وتعمل” จ่ายเร็วลดราคาจากเดิม อุละมาอ์สี่มัฮฺฮับเห็นว่าเป็นการหะรอม เพราะเป็นการลดราคาเนื่องจากการจ่ายก่อนกำหนด โดยเจ้าหนี้ได้ยึดเวลาเป็นตัวแปรในการกำหนดราคาในขณะที่สัญญาซื้อขาย ซึ่งคล้ายกับการสัญญาเพิ่มเวลาแล้วจ่ายเพิ่ม เช่น ชายคนหนึ่งคิดหนี้ผู้อื่น แล้วชายนั้นได้จ่ายหนี้ให้เจ้าหนี้ก่อนถึงกำหนดการจ่าย ดังนั้นเจ้าหนี้จึงลดราคาให้ตามสัญญา แม้หนี้นั้นจะเป็นทรัพย์สินประเภทเงินและทองหรืออาหารก็ตาม ส่วนกรณีการลด

หนี้หลังจากที่พ้นกำหนดการจ่ายแล้ว หรือโดยไม่ได้มีการสัญญาใดๆ อุละมาฮ์เห็นว่าอนุโลมให้กระทำได้อย่างเป็นเอกฉันท์ (Rāshid Ridhā, 1986 :70)

2.7.6 ผลจากการมีทัศนะที่หลากหลายเกี่ยวกับอิลละฮฺริบา

จากความเห็นที่หลากหลายเกี่ยวกับอิลละฮฺริบาระหว่างอุละมาฮ์หะฟียะฮฺและหะนะฟียะฮฺทำให้เกิดผลสรุปเกี่ยวกับริบาฟัฎลุและริบานะสีอะฮฺหลายประการดังนี้

ผลที่เกิดจากความเห็นที่ต่างกันของอุละมาฮ์เกี่ยวกับริบาฟัฎลุสามารถสรุปได้ดังนี้

ก. การขายอาหารชนิดเดียวกัน โดยไม่ได้ใช้วิธีการตวงและการชั่ง เช่น การซื้อขายข้าวสาลีหนึ่งอุมมิดด้วยข้าวสาลีสองอุมมิด แดงโมหนึ่งลูกด้วยแดงโมสองลูก แอปเปิลหนึ่งลูกด้วยแอปเปิลสองลูก และไขหนึ่งฟองด้วยไขสองฟอง เป็นต้น ในทัศนะของหะนะฟียะฮฺเห็นว่าเป็นที่อนุโลมให้กระทำได้ เนื่องจากไม่มีอิลละฮฺ “จำนวน” ซึ่งในตวับทหะดีษมิได้กำหนดจำนวนน้อยกว่าหนึ่งสอสำหรับทรัพย์สินที่ใช้การวัดจำนวนด้วยการตวง ส่วนทรัพย์สินที่ใช้การวัดจำนวนด้วยการชั่งที่มีจำนวนน้อยกว่าหนึ่งหับปะฮฺถือว่าไม่มีราคา (al-Sarkhasī, 1993 : 12/114)

ส่วนในทัศนะของซาฟียะฮฺเห็นว่า การกระทำความข้างต้นเป็นสิ่งที่ไม่อนุโลม ทั้งนี้เนื่องจากมีอิลละฮฺริบาประกอบอยู่ กล่าวคือ เป็นทรัพย์สินที่จัดอยู่ในประเภทอาหาร ซึ่งถือเป็นเงื่อนไขหลัก (หะรอมการซื้อขายระหว่างอาหารกับอาหารเว้นแต่ต้องเหมือนกัน) โดยเข้าใจจากตวับทหะดีษ “الطعام بالطعام مثلا مثلا” ความว่า “(การแลกเปลี่ยนซื้อขาย) อาหารด้วยอาหารต้อง (มีจำนวนและลักษณะ) เหมือนกัน” จากความหมายของหะดีษข้างต้นสามารถเข้าใจได้ว่า ความเท่ากันและการเหมือนกันของอาหารสองอย่างในการซื้อขายเท่านั้น จึงสามารถถือว่าการซื้อขายแลกเปลี่ยนดังกล่าวเป็นการไม่หะรอม ดังนั้นจึงไม่อนุโลมให้มีการซื้อขายหรือแลกเปลี่ยนอาหารชนิดเดียวกันหนึ่งอุมมิดด้วยอาหารสองอุมมิด

ทัศนะหะนะฟียะฮฺได้ใช้อิลละฮฺริบาเป็นจำนวน โดยยึดหลักฐานตวับทหะดีษที่ได้จำเพาะ (تخصيص) มาจากหะดีษที่ได้กล่าวมาข้างต้นดังหะดีษที่ว่า “...البر بالبر مثلا مثلا...” ความว่า “(การแลกเปลี่ยนซื้อขาย) ข้าวสาลีด้วยข้าวสาลีต้อง (มีจำนวนและลักษณะ) เหมือนกัน” (al-Shaukānī, 1998 : 2 : 5/276)

ดังนั้นการซื้อขายอาหารหนึ่งอุมมิดด้วยอาหารสองอุมมิดจึงเป็นที่อนุโลมให้กระทำได้สำหรับมัฮฺฮิบะนะฟียะฮฺ

ข. การซื้อขายหรือแลกเปลี่ยนทรัพย์สินที่ไม่จัดอยู่ในทรัพย์สินประเภทอาหารกับทรัพย์สิน

ชนิดเดียวกันด้วยวิธีการตวง หรือการชั่งขายทรัพย์ที่ไม่จัดอยู่ในประเภทของอาหารและเงินทองกับ ทรัพย์ชนิดเดียวกันโดยใช้วิธีการชั่ง เช่น การชั่งขายเหล็ก 1 รอตล (رطل)⁽⁵³⁾ ด้วยเหล็ก 2 รอตล และการชั่งขายปิ่นครก 1 เกาะฟิซ (قفيز)⁽⁵⁴⁾ ด้วยปิ่นครก 2 เกาะฟิซ เป็นต้น

กรณีเช่นนี้สำหรับหะนะฟียะฮ์เห็นว่า ไม่นุโลมให้กระทำได้ เนื่องจากมีอิ ลละฮ์ริบา สำหรับการขายปิ่นครกอิละฮ์ริบา คือ การตวงและเป็นทรัพย์ชนิดเดียวกัน ส่วนการขาย เหล็กอิละฮ์ริบา คือ การชั่งและเป็นทรัพย์ชนิดเดียวกัน (Ibn Zha'fir al-Azdi, 1861: 5/185) แต่ สำหรับซาฟีฮ์ยะฮ์เห็นว่า อนุโลมให้กระทำได้ เพราะไม่มีอิละฮ์ริบา กล่าวคือ ไม่ใช่ทรัพย์ ประเภทอาหารหรือเงินทอง แต่ถ้าหากกรณีชั่งขายข้าว 1 เกาะฟิซด้วยข้าว 2 เกาะฟิซ ทั้งซาฟีฮ์ ยะฮ์และหะนะฟียะฮ์เห็นพ้องกันว่า เป็นการกระทำที่ไม่นุโลม เนื่องจากมีอิละฮ์ริบาประกอบอยู่ กล่าวคือ สำหรับซาฟีฮ์ยะฮ์ เป็นทรัพย์ประเภทอาหารและทรัพย์ชนิดเดียวกัน ส่วนอิละฮ์ริบของหะ นะฟียะฮ์คือ เป็นทรัพย์ที่ใช้การตวงเป็นเครื่องวัดปริมาณและเป็นทรัพย์ชนิดเดียวกัน และ เช่นเดียวกับการชั่งขายน้ำตาล 1 รอตลด้วยน้ำตาล 2 รอตล ทั้งซาฟีฮ์ยะฮ์และหะนะฟียะฮ์เห็นพ้อง กันว่า ไม่นุโลมให้กระทำ

ในบางกรณีอุละมาอ์ได้มีความเห็นที่ต่างกันเกี่ยวกับหลักการยึดเงื่อนไขและการ แบ่งชนิดของทรัพย์ เช่น

1. กรณีการชั่งขายแป้งด้วยแป้ง หรือแป้งด้วยเมล็ดแป้ง อุละมาอ์สี่มัฮ์ฮับมี ทิศนะดั่งนี้

ก. หะนะฟียะฮ์เห็นว่า ไม่นุโลมให้มีการชั่งขายหรือแลกเปลี่ยนแป้งที่ได้มาจาก เมล็ดแป้งกับเมล็ดแป้งชนิดเดียวกัน ดังนั้นจึงไม่นุโลมให้มีการชั่งขายหรือแลกเปลี่ยนข้าว สาลีกับเมล็ดข้าวสาลี ตลอดจนข้าวโพด และข้าวเจ้า เป็นต้น ถึงแม้ว่าการชั่งขายนั้นจะมีปริมาณ ที่เท่ากันหรือไม่เท่ากันก็ตาม เนื่องจากทั้งสองมีคุณลักษณะที่เหมือนกันหรือเป็นทรัพย์ชนิด เดียวกัน แต่ถ้าหากมีการชั่งขายหรือแลกเปลี่ยนแป้งที่ได้มาจากทรัพย์นอกเหนือจากเมล็ดแป้งเดิม

(⁵³) รอตล (رطل) อ่านว่า ริตลหรือรอตลก็ได้ เป็นเครื่องชั่งชนิดหนึ่ง ซึ่งเงินหนึ่งรอตลเท่ากับ 480 คิรฮัม หรือ เท่ากับ 1,428.4 กรัม ส่วนหนึ่งรอตลของวัดนอกเหนือจากเงินเท่ากับ 407.5 กรัม (Muhammad Qal'aji, M'ujam al-fuqahā', 1985: 1/223,449)

(⁵⁴) เกาะฟิซ (قفيز) เป็นเครื่องตวงชนิดหนึ่ง ซึ่งหนึ่งเกาะฟิซมีค่าเท่ากับ 2,787 กิโลกรัม, และอัล-ญะริบ (الجريب) ซึ่งหนึ่งญะริบเท่ากับ 4 เกาะฟิซ และหนึ่งเกาะฟิซในการรวางวัดที่ดินเท่ากับ 10 ญะริบและหนึ่งญะริบเท่ากับ 10,000 วา (Wahbah al-Zuhaili, 1989: 4/695) หะนะฟียะฮ์เห็นว่า ข้าวสาลีหนึ่งเกาะฟิซเท่ากับ 39,138 กรัม (Muhammad Qal'aji, M'ujam al-fuqahā', 1985: 1/368)

ถือว่าเป็นที่อนุโลม เช่น การซื้อขายหรือแลกเปลี่ยนแป้งข้าวสาลีกับเมล็ดข้าวสาลี เนื่องจากเป็นทรัพย์สินต่างชนิดกัน โดยต้องมีการส่งมอบมือต่อมือหรือจ่ายสด หากมีการซื้อขายหรือแลกเปลี่ยนแป้งกับแป้งที่ไม่ได้มาจากเมล็ดแป้งชนิดเดียวกันก็ถือว่าเป็นที่อนุโลม แต่ต้องมีปริมาณที่เท่ากัน

อนุโลมให้มีการซื้อขายหรือแลกเปลี่ยนขนมปังกับข้าวบาเลย์หรือข้าวสาลี โดยมีปริมาณที่เท่ากันหรือต่างกันได้ เนื่องจากขนมปังเป็นสิ่งที่ได้ผ่านกระบวนการผลิตจึงไม่จัดอยู่ในประเภทอาหารจำพวกตวง ส่วนแป้งและข้าวสาลีจัดเป็นอาหารจำพวกตวง ดังนั้นจึงอนุโลมให้มีการซื้อขายโดยการผ่อนจ่าย แต่ต้องมีการระบุทรัพย์สินให้ชัดเจนในขณะที่ซื้อขาย (Muhammad `Alī al-Haskafī, 2002 : 4/194)

ข. มาลิกยะฮฺเห็นว่า ไม่อนุโลมให้มีการซื้อขายหรือแลกเปลี่ยนเมล็ดแป้งกับแป้ง เว้นแต่ต้องมีปริมาณที่เท่ากัน และมีคุณลักษณะที่เหมือนกัน ดังนั้นการซื้อขายหรือแลกเปลี่ยนข้าวสาลีกับแป้งข้าวสาลีถือว่าเป็นที่อนุโลม ถ้าทั้งสองมีปริมาณที่เท่ากัน แต่ถ้าหากทรัพย์สินต่างชนิดกันก็ถือว่าเป็นที่อนุโลม เช่น การซื้อขายหรือแลกเปลี่ยนแป้งข้าวโพดกับเมล็ดข้าวสาลี และอนุญาตให้มีการเพิ่มเกินกันได้ด้วย โดยมีเงื่อนไขต้องมีการส่งมอบมือต่อมือหรือการจ่ายสด (Muhammad `Arafah al-Dasūqī, n.d.: 3/53)

ค. ซาฟิยะฮฺกล่าวว่า ไม่อนุโลมให้มีการซื้อขายหรือแลกเปลี่ยนแป้งด้วยแป้ง เพราะความนุ่มของเนื้อแป้งที่เหมือนกัน และไม่อนุโลมให้มีการซื้อขายหรือแลกเปลี่ยนข้าวบาเลย์ด้วยเมล็ดข้าวบาเลย์ หรือแป้งข้าวบาเลย์หรือเมล็ดข้าวบาเลย์ด้วยขนมปังจากข้าวบาเลย์ แต่อนุโลมให้มีการซื้อขายหรือแลกเปลี่ยนขนมปังจากข้าวบาเลย์ด้วยขนมปังจากแป้งข้าวโพด และแป้งข้าวโพดด้วยข้าวบาเลย์ เป็นต้น เนื่องจากเป็นทรัพย์สินต่างชนิดกัน (al-Shīrāzī, 1996:1/172)

ง. หะนาบิลยะฮฺเห็นว่า ไม่อนุโลมให้มีการซื้อขายหรือแลกเปลี่ยนเมล็ดแป้งด้วยแป้งที่ได้มาจากเมล็ดแป้งชนิดเดียวกันเด็ดขาด เพราะเงื่อนไขในการซื้อขายหรือแลกเปลี่ยนทรัพย์สินชนิดเดียวกันก็ต้องเหมือนกัน ดังนั้นจึงไม่อนุโลมให้มีการซื้อขายหรือแลกเปลี่ยนขนมปังด้วยแป้งที่ทำมาจากแป้งชนิดเดียวกัน และไม่อนุโลมให้ขายขนมปังนั้นด้วยเมล็ดแป้งดังกล่าวด้วย ส่วนการซื้อขายหรือแลกเปลี่ยนแป้งด้วยแป้งชนิดเดียวกัน ที่มีปริมาณและความนุ่มที่เท่ากัน ถือว่าเป็นที่อนุโมติ (Ibn Qudāmah al-Maqdisī, 1994 :4/24)

จากทัศนะที่ได้กล่าวมาสามารถสรุปได้ดังนี้

1) มัฮฺฮับหะนะฟียะฮฺและมัฮฺฮับซาฟิยะฮฺเห็นว่า ไม่อนุโลมให้มีการซื้อขายหรือแลกเปลี่ยนแป้งด้วยแป้ง หรือแป้งด้วยเมล็ดแป้งชนิดเดียวกัน แม้จะเท่ากันหรือไม่เท่ากันก็ตาม แต่อนุโลมให้มีการซื้อขายหรือแลกเปลี่ยนแป้งด้วยแป้งหรือเมล็ดแป้ง ถ้าหากเป็นทรัพย์สินต่างชนิดกัน

โดยมีเงื่อนไขต้องมีการส่งมอบโดยพลัน ส่วนหะนะฟียะฮุนุโลมให้มีการซื้อขายขนมปังจากข้าวบาเลย์ด้วยแป้งข้าวบาเลย์หรือเมล็ดข้าวบาเลย์โดยมีปริมาณเท่ากันหรือต่างกันได้ แต่ซาฟีอียะฮุนุโลมให้ซื้อขายขนมปังจากข้าวบาเลย์กับข้าวบาเลย์หรือเมล็ดแป้งชนิดเดียวกัน เว้นแต่เป็นทรัพย์สินต่างชนิดกันเท่านั้น

2) มัซฮับมาลิกียะฮิและมัซฮับหะนาบิละฮุเห็นว่า ไม่อนุโลมให้ขายแป้งด้วยแป้งหรือแป้งด้วยเมล็ดแป้งชนิดเดียวกัน นอกจากต้องมีคุณลักษณะที่เหมือนกัน และจำนวนเท่ากัน แต่ถ้าหากแป้งหรือเมล็ดแป้งต่างชนิดกัน อนุโลมให้มีการเพิ่มเกินกันได้ โดยมีเงื่อนไขต้องส่งมอบโดยพลัน

2. กรณีการซื้อขายสัตว์ด้วยเนื้อ ในกรณีนี้อุละมาอ์สี่มัซฮับได้มีทัศนะที่ต่างกั
ดังนี้

ก. หะนะฟียะฮุและอับยูสุฟเห็นว่า อนุโลมให้มีการซื้อขายหรือแลกเปลี่ยนสัตว์ที่สามารถกินเนื้อได้ด้วยเนื้อของมันเอง เพราะเป็นการซื้อขายทรัพย์สินที่ใช้การชั่งกับทรัพย์สินที่ไม่อาจชั่งได้ แต่ต้องมีการระบุสิ่งที่จะซื้อขายนั้นให้ชัดเจน (al-Shaukānī, 1998 :5/290)

ข. มาลิกียะฮุ ซาฟีอียะฮุ หะนาบิละฮุและอุละมาอ์ส่วนใหญ่เห็นว่า ไม่อนุโลมให้มีการซื้อขายหรือแลกเปลี่ยนสัตว์ที่สามารถกินเนื้อได้ด้วยเนื้อของสัตว์ชนิดเดียวกัน ดังนั้นไม่อนุโลมให้ซื้อขายหรือแลกเปลี่ยนแพะที่เชือดแล้วกับแพะที่ยังไม่ได้มีการเชือด โดยมีจุดประสงค์เพื่อจะกินเนื้อแพะนั้น (Muhammad al-Sharbinī, n.d.:2/29) ทั้งนี้ได้อ้างหลักฐานจากหะดีษที่มีสายรายงานจากท่านสะอิด อิบน์ มุสัลัยบ์ เล่าว่า “แท้จริงท่านเราะฮูล ﷺ ได้ห้ามจากการซื้อขายสัตว์ด้วยเนื้อ” (บันทึกโดย Mālik : 1,170 ในหนังสือ al- Muntaqā กล่าวว่าเป็นหะดีษมุรซัล⁽⁵⁵⁾)

จากหะดีษข้างต้นได้บ่งถึง เนื้อเป็นทรัพย์สินชนิดหนึ่ง ดังนั้นจึงไม่อนุโลมให้มีการซื้อขายสิ่งที่ได้มาจากชื่อเฉพาะของต้นกำเนิดเดิม เช่นเดียวกับการซื้อขายเมล็ดงาคั่วด้วยน้ำมันงา เนื่องจากไม่สามารถประเมินความเหมือนกันได้ชัดเจน และไม่สามารถรู้ปริมาณที่แท้จริงได้ (Mahmūd al-Zanjānī, 1975 : 71)

(⁵⁵) หะดีษมุรซัล (حدیث مرسل) คือ หะดีษที่เสาะหาบะฮุที่มีอายุน้อยหรือตาบิอิน(บุคคลสมัยต่อจากเสาะหาบะฮุระบุว่าได้นำหะดีษมาจากท่านบิโดยไม่ได้ระบุว่าชื่อเสาะหาบะฮุที่รายงานหะดีษให้แก่เขา และหะดีษมุรซัลนั้นเป็นหะดีษเถาะอ์ประเภทหนึ่ง

ผลที่เกิดจากความเห็นที่ต่างกันระหว่างซาฟิยะฮ์และหะนะฟียะฮ์เกี่ยวกับบริบานะ สี่อะฮ์สามารถสรุปได้ดังนี้

1. การมีทัศนคติที่ต่างกันของอุละมาอ์ในบางกรณีขึ้นอยู่กับความเห็นที่ต่างกันในเรื่องของอิละฮ์ริบา สำหรับหะนะฟียะฮ์เห็นว่าอิละฮ์ริบาคือการดวงหรือการชั่ง ส่วนซาฟิยะฮ์เห็นว่าอิละฮ์ริบาคือ ทรัพย์สินประเภทอาหาร เช่น ชายคนหนึ่งซื้อขายข้าวสาลี 1 เกะพีชด้วยข้าวฟ่าง 1 เกะพีช โดยกำหนดการส่งมอบที่ล่าช้า การซื้อขายนี้นี้ถือว่าไม่อนุโลมอย่างเป็นเอกฉันท์ เนื่องจากมีอิละฮ์ริบานะสี่อะฮ์อยู่ กล่าวคือ สำหรับหะนะฟียะฮ์เห็นว่าในกรณีดังกล่าวนี้มีอิละฮ์ริบา กล่าวคือ เป็นสิ่งที่ใช้การดวงในการวัดปริมาณ ส่วนซาฟิยะฮ์เห็นว่าในกรณีดังกล่าวมีอิละฮ์ริบาที่เป็นทรัพย์สินประเภทอาหาร ซึ่งจากความเห็นต่างกันดังกล่าวทำให้เกิดผลในเชิงปฏิบัติที่ต่างกันทั้งสองกรณี กล่าวคือ

ก. กรณีการซื้อขายหรือการแลกเปลี่ยนทรัพย์สินที่ไม่ใช่ทรัพย์สินประเภทอาหาร เช่น การซื้อขายปิ่นครก 1 เกะพีชด้วยหินปูนขาว โดยกำหนดการส่งมอบที่ล่าช้า หรือโดยคิดเป็นหนี้ ผัดจ่าย กรณีดังกล่าวหะนะฟียะฮ์เห็นว่า ไม่อนุโลม เพราะมีอิละฮ์ริบาอยู่ กล่าวคือ มีการใช้การดวง ส่วนซาฟิยะฮ์เห็นว่า เป็นที่อนุโลม เนื่องจากเป็นทรัพย์สินที่ไม่ใช่ทรัพย์สินประเภทอาหาร แต่หากมีการซื้อขายน้ำตาล 1 รอดลด้วยหญ้าฝรั่ง 1 รอดล โดยการคิดเป็นหนี้ ผัดจ่าย กรณีเช่นนี้ถือว่าไม่อนุโลมอย่างเป็นเอกฉันท์ เพราะมีอิละฮ์ริบาที่ผูกอยู่ กล่าวคือ มีการใช้การชั่ง และเป็นทรัพย์สินประเภทอาหาร

ข. กรณีการซื้อขายหรือแลกเปลี่ยนอาหารด้วยอาหารในจำนวนที่ไม่เท่ากัน เช่น การซื้อขายข้าวสาลีด้วยน้ำมัน ในกรณีนี้หะนะฟียะฮ์เห็นว่า เป็นที่อนุโลม เพราะมีการใช้หน่วยการวัดปริมาณที่ไม่เหมือนกัน ข้าวสาลีจะใช้การดวง แต่น้ำมันจะใช้การชั่ง ส่วนซาฟิยะฮ์เห็นว่าไม่อนุโลม เนื่องจากทั้งสองจัดอยู่ในทรัพย์สินประเภทอาหาร (Ibn Zhāfir al-Azdi, 1861: 5/186)

2. ความเห็นที่ต่างกันเกี่ยวกับประเภทหรือชนิดของทรัพย์สินนั้นๆ ถือว่าเป็นอิละฮ์ริบานะสี่อะฮ์หรือไม่?

หะนะฟียะฮ์เห็นว่า ทรัพย์สินประเภทเดียวกันหรือชนิดเดียวกันถือว่าเป็นอิละฮ์ริบานะสี่อะฮ์ เพราะอิละฮ์ริบาในทัศนะของหะนะฟียะฮ์คือ การดวงหรือการชั่ง และเป็นทรัพย์สินชนิดเดียวกัน ซึ่งการซื้อขายหรือการแลกเปลี่ยนที่มีอิละฮ์ริบาทั้งสองประการนี้จะถือว่าการซื้อขายหรือการแลกเปลี่ยนนั้นมีอิละฮ์ริบานะสี่อะฮ์อย่างสมบูรณ์ ดังนั้นอิละฮ์ริบาแต่ละประการจึงถือเป็นส่วนหนึ่งของอิละฮ์ริบานะสี่อะฮ์เท่านั้น หมายความว่า ประเภทของทรัพย์สินในทัศนะของหะนะฟียะฮ์ถือเป็นองค์ประกอบหลัก (รุกน) ไม่ใช่เป็นเงื่อนไข (ซรัฎ))

ส่วนซาฟิยะฮ์เห็นว่า ประเภทของทรัพย์สินอย่างเดียวไม่สามารถที่จะเป็นอิละฮ์ริ

บาในการวินิจฉัยหุก่มหะรอมของริบานะสี่อะฮ์ได้ ทั้งนี้เนื่องจากประเภทของทรัพย์สินเป็นเพียงเงื่อนไขของอิลละฮ์ริบาเท่านั้น แต่ในบางกรณีการวินิจฉัยหุก่มนั้นอาจขึ้นอยู่กับเงื่อนไขก็ได้ เช่นหุก่มการประหารชีวิตด้วยวิธีการปาหินสำหรับหญิงหม้ายที่กระทำผิดประเวณี เพราะอิลละฮ์หุก่มนี้คือ ชื่อสำหรับคุณลักษณะที่เหมาะสมกับหุก่มกล่าวคือหญิงหม้าย ดังนั้นสามารถกล่าวได้ว่าอาหารคือเงื่อนไขของการอยู่รอดของมนุษย์ และความมีค่าและมีราคาคือเงื่อนไขของความคงอยู่ของทรัพย์สิน ซึ่งทั้งสองเป็นสิ่งที่สามารถให้คุณประโยชน์ต่อมนุษย์ ดังนั้นซาฟิฮะฮ์จึงเห็นว่าประเภทของทรัพย์สินเป็นเพียงเงื่อนไขเท่านั้นไม่ใช่รูก่น (al-Sarkhasī, 1993 : 12/112)

2.8 หิกมะฮ์ (เหตุผล) ที่ห้ามไม่ให้เกี่ยวข้องกับริบาและผลกระทบจากระบบริบา

ริบาเป็นสิ่งต้องห้ามในชะรีอะฮ์อิสลาม เนื่องจากริบาเป็นการยึดผลประโยชน์ส่วนตนมากกว่าส่วนรวม ดังนั้นระบบริบาจึงเป็นระบบที่ทำให้เกิดปัญหาตามมามากมาย ทั้งระดับปัจเจกบุคคล ครอบครัว สังคม และระดับประเทศตลอดจนระดับโลก ซึ่งริบาสามารถส่งผลกระทบและโทษทั้งทางด้านจิตใจและจริยธรรม ด้านสังคม และด้านเศรษฐกิจ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

2.8.1 ผลกระทบและโทษของริบาด้านจิตใจและจริยธรรม

อัลลอฮ์ ﷻ ทรงประทานศาสนาที่เที่ยงแท้ ซึ่งประกอบด้วยแนวทางและกระบวนการขัดเกลาจิตใจและยกระดับการดำรงชีวิตของมนุษย์สู่ความเป็นเลิศในทุกๆด้านอย่างสมดุลทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ กริยามารยาท การอับาดะฮ์ ตลอดจนด้านทรัพย์สินและเศรษฐกิจพระองค์ตรัสว่า

﴿ قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّاهَا ﴿٩﴾ وَقَدْ خَابَ مَنْ دَسَّاهَا ﴿١٠﴾ ﴾ (الشمس : 9 - 10)

ความว่า “แน่นอนผู้ขัดเกลาชีวิตย่อมได้รับความสำเร็จ และแน่นอนผู้หมกมุ่นมัน (ด้วยการทำชั่ว) ย่อมล้มเหลว” (อัมซัมสุ : 9-10)

﴿ خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا وَصَلِّ عَلَيْهِمْ إِنَّ صَلَاتَكَ سَكَنٌ لَهُمْ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿١٠٣﴾ (التوبة : 103)

ความว่า “ (มุหัมมัด) เจ้าจงเอาส่วนหนึ่งจากทรัพย์สมบัติของพวกเขาเป็นทาน เพื่อให้พวกเขาบริสุทธิ์ และล้างมลทินของพวกเขาด้วยสิ่งที่เป็นทานนั้น และเจ้าจงขอพรให้แก่พวกเขาเถิด เพราะแท้จริงการขอพรของพวกเขาเจ้านั้น ทำให้เกิดความสุใจแก่พวกเขา และอัลลอฮ์นั้นเป็นผู้ทรงได้ยิน ผู้ทรงรอบรู้” (อัตเตาบะฮ์ : 103)

จากอายะฮ์ข้างต้น จะเห็นได้ว่าอิสลามได้กำหนดวิธีการบริหารทรัพย์สิน และวิถีการดำรงชีวิตของมนุษย์ให้มีความสุขทั้งโลกนี้และโลกหน้า ด้วยระบบริบาทำให้มนุษย์ต้องเบี่ยงเบนจากแนวทางการดำรงชีวิตที่เที่ยงตรง และทำให้มนุษย์มีแนวคิดแบบวัตถุนิยม นิสัยเห็นแก่ตัว จริยธรรมที่เสื่อมเสียและขัดต่อบทบัญญัติอิสลาม ตลอดจนทำให้มนุษย์มีจิตใจที่โลภและขี้เหนียว ซึ่งทั้งสองคุณลักษณะนี้ทำให้มนุษย์เกิดนิสัยที่ไม่ดีอื่นๆตามมามาก เช่น นิสัยเกียจคร้าน ขี้ขลาด เป็นต้น ดังนั้นจะเห็นได้ว่าผู้ที่ชอบเก็งกำไรด้วยธุรกรรมริบานั้นมีนิสัยเกียจคร้าน ไม่กล้าลงทุนทำงานด้วยตนเองนอกจากคอยเก็บเกี่ยวผลประโยชน์จากแรงงานของผู้อื่นเท่านั้น ซึ่งส่งผลทำให้ระบบเศรษฐกิจเติบโตช้าลง ดังอายะฮ์ที่ว่า

﴿ وَمَا آتَيْتُم مِّن رِّبَا لِّيَرْبُوَ فِي أَمْوَالِ النَّاسِ فَلَا يَرْبُوا عِنْدَ اللَّهِ... ﴿٣٩﴾ (الروم : آية 39)

ความว่า “และสิ่งที่พวกเจ้าจ่ายออกไปจากทรัพย์สินริบา เพื่อให้มันเพิ่มพูนในทรัพย์สินของมนุษย์ มันจะไม่เพิ่มพูน ณ ที่อัลลอฮ์...” (อรรอุม : ส่วนหนึ่งของอายะฮ์ 39)

จากอายะฮ์ชี้ถึง ผู้ที่เก็งกำไรด้วยการริบาจะลงทุนให้กู้ยืมแก่ผู้อื่น เพื่อตนจะได้เก็บเกี่ยวผลริบาจากการให้กู้ยืมเท่านั้น ซึ่งการกระทำดังกล่าวเป็นการกดขี่ผู้ยากไร้ชนิดหนึ่ง

อัลกุรอานได้บรรยายลักษณะจิตใจของชาวยิวผู้ละเมิดคำสั่งของอัลลอฮ์ ๓๓ ว่าพวกเขามีจิตใจที่แข็งกระด้างเหมือนกับหิน ดังอายะฮ์ที่ว่า

﴿ ثُمَّ قَسَتْ قُلُوبُكُمْ مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ فَهِيَ كَالْحِجَارَةِ أَوْ أَشَدُّ قَسْوَةً ﴾ (البقرة: من آية 74)

ความว่า “แล้วหลังจากนั้น หัวใจของพวกเขาแข็งกระด้าง ประดุจดังหิน หรือแข็งกระด้างยิ่งกว่า...” (อัลบะเกาะเราะฮฺ : ส่วนหนึ่งของอายะฮฺ 74)

จากอายะฮฺข้างต้นสามารถเข้าใจได้ว่า การละเมิดคำสั่งของอัลลอฮฺ ﷻ เป็นเหตุทำให้จิตใจของมนุษย์แข็งกระด้าง ดังนั้นการละเมิดคำสั่งของอัลลอฮฺด้วยการรับริบาที่ต้องห้ามก็ย่อมทำให้ผู้ที่รับริบามีจิตใจที่แข็งกระด้างได้เช่นเดียวกัน

และในตอนหนึ่งของอายะฮฺอัลกุรอานได้กล่าวอีกว่า ผู้ที่กระทำการริบาเป็นผู้ที่ปฏิเสธการศรัทธา และมีบาปหนักหนา ดังอายะฮฺที่ว่า

﴿ يَمْحَقُ اللَّهُ الرِّبَا وَيُرِي الضَّالِّينَ أَنَّهُمْ لَا يُحِبُّونَ كُلَّ كَفَّارٍ أَثِيمٍ ﴾ (البقرة: 276)

ความว่า : “อัลลอฮฺจะทรงให้ริบาลคนน้อยลงและหมดความจำเริญและจะทรงให้บรรดาที่เป็นทานเพิ่มพูนขึ้นและอัลลอฮฺนั้นไม่ทรงชอบผู้เนรคุณ(ปฏิเสธการศรัทธา) ผู้กระทำบาปทุกคน” (อัลบะเกาะเราะฮฺ : 276)

คำว่า “كَفَّارٍ” และ “أَثِيمٍ” ทั้งสองคำเป็นคำที่มีนัย ซึ่งชี้ถึงผู้ที่กระทำริบาอาจจะถึงขั้นที่ว่า เป็นกุฟรและเป็นผู้ที่มีบาปใหญ่หลวง ท่านอิบนุ กะษีร ได้กล่าวเหตุผลว่า “เนื่องจากผู้ที่รับริบาไม่เพียงพอในริชกีทะเลาที่พระองค์ทรงประทานให้แก่เขา และเขาไม่พอใจกับสิ่งที่อัลลอฮฺ ﷻ ทรงอนุมัติให้กระทำได้ ดังนั้นเขาจึงกระทำการริบาที่น่ารังเกียจ เนรคุณในนิอุมัต และพยายามกินทรัพย์สินผู้อื่นโดยยอเยติธรรม” (Ibn Kathīr, 1999 : 1/715)

จะเห็นได้ว่าอิสลามคือศาสนาแห่งผู้อภิบาล ได้เล็งเห็นถึงผลประโยชน์ของมนุษย์ทั้งในระยะสั้นและระยะยาว โดยชะรีอะฮฺจะไม่บัญญัติห้ามในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เว้นแต่สิ่งนั้นเป็นสิ่งที่มิโทษต่อมนุษย์อย่างแท้จริง นักการแพทย์ได้ให้ความเห็นว่า ปัญหาความปั่นป่วนทางด้านเศรษฐกิจอันเนื่องมาจากความโลภของมนุษย์เป็นสาเหตุสำคัญทำให้เกิดโรคต่างๆเกี่ยวกับหัวใจ เช่น โรคความดันโลหิตสูง ตับแข็ง เส้นเลือดแตก และการตายเฉียบพลัน เป็นต้น ดร. อับดุลอะ

ชีซ อิศมาอีล อธิการวิทยาลัยจิตรแพทย์ ประเทศอียิปต์ ได้กล่าวในหนังสือ (อิสลามและวิทยาการการแพทย์สมัยใหม่)ว่า “แท้จริงแล้วสาเหตุของการเป็นโรคต่างๆเกี่ยวกับหัวใจคือการริบา” ดู (Abū Zūrah, 1980 : 24)

อัลกุรอานได้บรรยายสภาพจิตของผู้กระทำการริบาว่า เป็นผู้ที่มีความสับสน กระวนกระวาย ดังอายะฮ์ที่ว่า

﴿الَّذِينَ يَأْكُلُونَ الرِّبَا لَا يُؤْمُونَ إِلَّا كَمَا يُقَوْمُ الَّذِي يَتَخَبَّطُهُ الشَّيْطَانُ مِنَ الْمَسِّ...﴾ (البقرة: من آية 275)

ความว่า : “บรรดาผู้กินริบานั้น พวกเขาจะไม่ทรงตัว นอกจากจะเป็นเช่นเดียวกับการทรงตัวของผู้ที่ชัฏฏอนทำร้าย...” (อัลบะเกาะเราะฮ์: ส่วนหนึ่งของอายะฮ์ 275)

คำว่า อัดตะค็อบบฎ (التخبط) ในเชิงภาษาอาหรับ ท่านอิมามอันนะวะวียกกล่าวว่า “เป็นคำอุทาหรณ์สำหรับผู้ที่ไม่ปกติ เช่นกล่าวว่า حبط البعير อูฐที่เดินเสไปเสมา เมื่อตีนของมันถูกตี...” (al-Nawawī, 1996 : 9/391) และนักอรรถาธิบายเช่นท่านอิบน์อูฎ็อยยะฮ์กล่าวว่า “อายะฮ์ดังกล่าวได้บรรยายสภาพของผู้กระทำการริบา ซึ่งจะมีอาการสับสนกระวนกระวายอยู่ตลอดเวลา เนื่องจากความโลภและความตะกละอยากได้ และอายะฮ์ดังกล่าวได้อุปมาอุปมัยถึง ลักษณะการขึ้นของผู้ที่โลภตะกละในธุรกิจการค้าด้วยการขึ้นของคนบ้า เพราะความโลภที่เร่งรีบเขาจนทำให้เขา สับสนกระวนกระวาย (ไม่สามารถหยุดนิ่ง) ซึ่งเหมือนกับคนที่เดินเร็ว จะเห็นได้ว่าการก้าวเท้าของเขาจะสับสน... และท่านอรรอชีฮ์ ได้กล่าวว่า “คำว่า (مس الشيطان)” ได้นำมาจากอายะฮ์ในสุเราะฮ์อัลอะอฺรอฟ : 201 มีความว่า : “แท้จริงบรรดาผู้ที่ยำเกรงนั้น เมื่อมีคำชี้้นำใด ๆ จากชัฏฏอน ประสบแก่พวกเขา พวกเขาก็รำลึกได้แล้วทันใดพวกเขาก็มองเห็น” จากอายะฮ์เข้าใจได้ว่า ความหมายของ (مس الشيطان) คือ ผู้ที่ถูกผีเข้าสิง เนื่องจากเขาถูกชัฏฏอนเชิญชวนสู่อารมณ์ใฝ่ต่ำ และละเมิดคำสั่งของอัลลอฮ์ ﷻ ซึ่งผู้ที่มีสภาพเช่นนี้แน่นอนในขณะที่เขาอยู่บนโลกนี้ การกระทำของเขาย่อมสับสน บางครั้งเขาอาจกระทำตามการชักจูงของชัฏฏอนสู่อารมณ์ใฝ่ต่ำ และบางเวลาเขากระทำตามการนำของอิหฺมานสู่ความยำเกรง ดังนั้นการกระทำของเขาจะเห็นได้ว่าสับสนไม่แน่นอน จึงเหมือนกับลักษณะของผู้ที่ถูกผีเข้าสิง” (al-Qurtubī, 1997 :3/354)

จากคำอธิบายข้างต้นชี้ให้เห็นว่า ผู้ที่กระทำการริบานั้นจะมีสภาพร่างกายและจิตที่

ไม่ปกติ ส่วนด้านสุขภาพร่างกายอาจเกิดโรคต่างๆเกี่ยวกับหัวใจได้ และด้านสุขภาพจิตเป็นผู้ที่มีจิตใจที่ไม่สงบกระวนกระวายทั้งในโลกนี้และโลกหน้า

2.8.2 ผลกระทบและโทษของริবাদ้านสังคม

สังคมที่เข้มแข็งสันติสุข คือสังคมที่สามารถเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างประชากรทุกหมู่เหล่าในสังคมได้ดี ปลูกฝังให้มีความรักกันฉันพี่น้อง ห่วงใยทุกข์สุขช่วยเหลือเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน สังคมเช่นนี้เป็นสังคมที่ท่านเราะสูล ﷺ ได้รังสรรค์ให้ชาวโลกได้ประจักษ์แล้วเมื่อประมาณ 1400 ปี ณ เมืองมะดีนะฮ์อัลมุนาวะเราะฮ์ โดยวันแรกที่ชาวมุฮัมมัด (ผู้อพยพ) มักรกะฮ์ได้มาถึงอัลมะดีนะฮ์ ท่านเราะสูล ﷺ ได้ประกาศสร้างความเป็นพี่น้องระหว่างชาวมุฮัมมัดมักรกะฮ์กับชาวอันศอร(ผู้ช่วยเหลือ)อัลมะดีนะฮ์ จนถึงขั้นว่าอนุโลมให้พวกเขาภิรมรคซึ่งกันและกันได้ เช่นท่านเราะสูล ﷺ ได้กระชับความเป็นพี่น้องระหว่างอับดุลเราะหฺมาน อิบน์ เอาฟิ กับสะอัด อิบน์ เราะบิอฺ ทันใดนั้นสะอัดก็กล่าวต่ออับดุลเราะหฺมานว่า : ฉันเป็นผู้ที่มีทรัพย์สินมากที่สุดในบรรดาชาวอันศอร ฉันจะแบ่งทรัพย์สินให้ท่านครึ่งหนึ่ง (al-Mubārakfūrī, 2005 : 175)

แต่ในทางตรงกันข้ามกับสังคมที่มีระบบบริบาทอบงำ ทำให้มนุษย์มีจิตใจที่แข็งกระด้างและทำให้ผู้ที่เดือดร้อนยากจนต้องตกเป็นทาสของคนรวย เนื่องจากเขาไม่สามารถจ่ายริบาที่ได้กู้ยืม ดังที่ได้เกิดขึ้นกับสังคมญาฮิลยะฮ์ ครั้งหนึ่งอับดุลอะฮ์ ได้บังคับอัลอาศ อิบน์ อิชาม เข้าร่วมสงครามบักฺร ซึ่งในขณะนั้นอัลอาศเป็นลูกหนี้ของอับดุลอะฮ์ และอับดุลอะฮ์ก็ได้บังคับให้อัลอาศออกร่วมสงครามบักฺรเพื่อเป็นการไถ่หนี้ของตน (al-Mubārakfūrī, 2005 : 191)

อัลมะรอซียกกล่าวว่า “ระบบริบาเป็นสาเหตุก่อให้เกิดการเป็นศัตรู กลียดชัง และการพิพาทต่างๆในสังคม ทั้งนี้เนื่องจากระบบริบาทำให้จิตใจของมนุษย์ขาดความเมตตา สามารถทำลายเกียรติและศักดิ์ศรี ขาดความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน จนทำให้คนยากจนต้องตายเพราะความหิวโหย โดยไม่มีใครยื่นมือช่วยเหลือและเยียวยาพวกเขาเลย ดังนั้นจะเห็นได้ว่า ประเทศที่เจริญและอุดมด้วยระบบบริบาทอบงำจะประสบปัญหาด้านสังคมมากมาย เกิดเหตุการณ์ชุมนุมของพนักงาน ลูกจ้างประท้วงนายจ้างด้วยการหยุดงาน และในสมัยหลังจากประเทศอียิปต์ได้รับระบบริบามาใช้พบว่า ชาวอียิปต์มีความเมตตาและช่วยเหลือซึ่งกันและกันน้อยลง จนทำให้บางคนไม่สามารถไว้วางใจได้แม้กระทั่งคนที่อยู่ใกล้ตัวไม่ว่าจะเป็นญาติสนิทก็ตาม พวกเขาจะไม่ให้กู้ยืมนอกจากจะต้องมีผลตอบแทนระบุในการทำสัญญา...” (al-Marāghī, 1953 : 3/57)

จากคำอธิบายข้างต้นสามารถเข้าใจได้ว่า ระบบริบาทำให้จิตใจของมนุษย์แข็ง

กระด้าง ขาดความเมตตาสงสาร ความรักความเป็นพี่น้อง ไม่มีมนุษยธรรม และทำให้เกิดความเห็นแก่ตัวจนทำให้สังคมต้องประสบปัญหาต่างๆมากมายโดยไม่มีสิ้นสุด เช่น ทำให้เกิดช่องว่างในสังคมเนื่องจากความไม่สมดุลในการกระจายและจัดการทรัพยากรการเงิน ตลอดจนทำให้สังคมต้องล้มเหลวในที่สุด กล่าวคือ

1. ทำให้เกิดช่องว่างในสังคมเนื่องจากความไม่สมดุลในการกระจายและจัดการทรัพยากร

ระบบริบาทำให้ทรัพย์สินเงินและทองต้องตกอยู่ในมือของชนกลุ่มน้อยในสังคม และกลุ่มชนอีกจำนวนมากที่ไม่สามารถครอบครองทรัพย์สินดังกล่าว จึงทำให้เกิดช่องว่างและเกิดชนชั้นขึ้นระหว่างคนรวยกับคนจน ทั้งนี้เนื่องจากความผิดพลาดในการกระจายทรัพยากร (คูวารสาร al-Tauhid, 2009 : No. 447/ 66)

ดร. ซาคอต (Schacht) อดีตผู้จัดการธนาคารไรค์ (Reichsbank) ประเทศเยอรมันได้กล่าวในการสัมมนา ณ ประเทศซีเรีย ปี ค.ศ.1954 ว่า “อินฟินิตี้ในเชิงคณิตศาสตร์ (ไม่มีจุดสิ้นสุด) หมายความว่า ทรัพย์สินทุกอย่างจะตกเป็นของชนกลุ่มน้อย (นักเก็งกำไรริบา) เนื่องจากเจ้าหนี้ (ผู้เก็งกำไรริบา) จะได้รับกำไรจากการริบาในทุกๆ ธุรกิจและโครงการ แต่ในขณะที่เดียวกันลูกหนี้ก็อาจจะมีกำไรและอาจจะขาดทุนก็ได้ ดังนั้นทรัพย์สินทุกอย่างจึงตกเป็นของเจ้าหนี้ (ผู้ปล่อยเงินกู้ยืม) ตลอด และไม่มีที่สิ้นสุด” (Saiyid Qutub, 1974 : 3/341)

เพราะเหตุดังกล่าวข้างต้น ชาวอิฟจึงเผยแพร่แนวคิดระบบริบาและส่งเสริมให้ชาวโลกทุกภูมิภาคใช้ระบบริบา ตลอดจนสั่งสอนเยาวชนอิฟรุ่นหลังให้รู้จักระบบริบา เพื่อพวกเขาจะได้กอบโกยทรัพย์สินของชาวโลกสู่คลังทรัพย์สินของชาวอิฟ

ช่องว่างที่เกิดขึ้นอันเนื่องจากระบบริบานับว่าเป็นโรคร้ายที่แพทย์ไม่สามารถรักษาได้ นักเศรษฐศาสตร์ที่ได้รับความเชื่อถือระดับโลกได้ยอมรับว่า พวกเขาไม่สามารถแก้ปัญหาความไม่สมดุลในการกระจายทรัพยากรในสังคมได้ และหนึ่งในนักเศรษฐศาสตร์แนวหน้าของโลก เช่น ท่านชาร์ล รุสต์ ได้กล่าวว่า “ฉันใกล้จะเกษียณแล้ว ฉันอยากจะแนะนำน้องๆรุ่นหลังว่า แท้จริงแล้วหลังจากที่เราได้ทุ่มเทความพยายามในการแก้ไขปัญหาท่ามกลางความกังวล เราทุกคนต้องทำงานหนักทุกซักระทม อันเนื่องจากการกระจายทรัพยากรและการกระจายรายได้ ทั้งในเรื่องผลริบาและการเกิดช่องว่างระหว่างชนชั้น เรารู้สึกเหนื่อยล้าจากการแก้ปัญหาดังกล่าวโดยเปล่าประโยชน์ ... ” (Isa `Abduh, n.d.:10)

จากคำกล่าวข้างต้นสามารถเข้าใจได้ว่า ปัญหาต่างๆอันเนื่องมาจากระบบริบาไม่มีใครสามารถแก้ปัญหาดังกล่าวได้นอกจากทางออกที่ได้รังสรรค์โดยอิสลามเท่านั้น และปัญหา

ดังกล่าวเป็นเพียงปัญหาเล็กน้อยในโลกคุณาเท่านั้น แต่ในโลกหน้าความทุกข์จะยิ่งใหญ่กว่าปัญหา ดังกล่าวหลายเท่า ทั้งนี้เนื่องจากพวกเขาได้ละเมิดคำสั่งของพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ดังอายะฮ์ที่ว่า

﴿ وَمَنْ أَعْرَضَ عَنْ ذِكْرِي فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنْكًا وَنَحْشُرُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَعْمَى ﴾
(طه : 124)

ความว่า : “และผู้ที่ไต่ผินหลังจากการรำลึกถึงข้า แท้จริงสำหรับเขา คือ การมีชีวิตอยู่อย่างคับแค้น และเราจะให้เขาพินาศในวันกิยามะฮ์ในสภาพของคนตาบอด” (ฎอฮา : 124)

อายะฮ์ข้างต้นเป็นหลักฐานที่ชี้ชัดว่า โทษของผู้ที่ละเมิดต่อคำสั่งของพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ นั้นย่อมเกิดขึ้นแน่นอนในโลกนี้และโลกหน้า ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความหนักเบาของความคิดนั้นๆ

2. ทำให้สังคมต้องล้มเหลว

ระบบบริหารทำให้นุญญ์มีจิตใจที่ไม่ดี เห็นแก่ตัว ไม่มีความเมตตา แค่นึกถึง ทำให้ระบบเศรษฐกิจอ่อนแอ ตลอดจนอาจจะก่อให้เกิดสงครามและทำให้สังคมมนุษย์ต้องล้มเหลว หายนะในที่สุด

รอเซ็ด อรรอวัยยกกล่าวว่า “ระบบบริหารคือสาเหตุสำคัญที่ทำให้สังคมมนุษย์ยุคก่อนต้องพังพินาศ และทำให้เศรษฐกิจสังคมต้องยึดติดกับระบบทาส เนื่องจากการกูดัดในสมัยนั้น บุคคลที่กูดัดจะต้องค้าประกันด้วยตัวตน ซึ่งส่งผลให้ลูกหลานของตนต้องตกเป็นทาส และในที่สุดการครอบครองทุกอย่างก็ตกเป็นของชนกลุ่มน้อย (คนรวย)” (Rāshid al-Rāwī, 1971 : 263)

จากคำกล่าวข้างต้นชี้ถึงผลร้ายของระบบบริหารในสมัยก่อน โดยได้เปลี่ยนฐานะจากบุคคลธรรมดาเป็นทาส และให้ทาสดังกล่าวมาทำงานในสวนที่เจ้าหนี้ได้มาจากพวกเขาเอง แต่ระบบบริหารปัจจุบันจะเป็นการฉกชิงผลกำไรจากธุรกิจของมนุษย์ตลอดจนแรงงานและทรัพย์สินของพวกเขา ซึ่งเกิดจากผลอันเดียวกัน กล่าวคือ เป็นการอธรรมและเอาทรัพย์สินผู้อื่นโดยไม่เป็นธรรม จนทำให้เกิดความขัดแย้ง โกรธแค้นระหว่างคนรวยกับคนจน และก่อให้เกิดสงครามกันได้ ทั้งนี้เนื่องจากการขัดผลประโยชน์ทั้งระดับปัจเจกบุคคลจนถึงปัญหาาระหว่างประเทศ

2.8.3 ผลกระทบและโทษของริบาด้านเศรษฐกิจ

ระบบเศรษฐกิจกับริบาเปรียบเสมือนร่างกายมนุษย์ หากร่างกายมีเนื้องอกออกมาจากส่วนใดส่วนหนึ่ง ซึ่งบางคนคิดว่าเนื้องอกนั้นไม่มีผลร้ายต่อร่างกายแต่อย่างใด แท้จริงแล้วเนื้องอกดังกล่าวกลับกลายเป็นโรคร้ายที่อาจทำให้มนุษย์ต้องเสียชีวิตในเวลาต่อมา เช่นเดียวกับริบาบุคคลทั่วไปเห็นว่าธุรกรรมริบาเป็นการเพิ่มกำไรและผลประโยชน์ แต่ความเป็นจริงแล้วริบาเป็นโรคร้ายที่ทำลายระบบเศรษฐกิจและสังคมอย่างร้ายแรง

ท่านอรรถอชีซ ได้บรรยายอธิบายด้วยทอฮาเยฮ์ที่ว่า

﴿ يَمْحُ اللَّهُ الرِّبَا وَيُرِي الضَّادَّةَ... ﴾ (البقرة : من آية 276)

ความว่า “อัลลอฮ์จะทรงให้ริบาลดน้อยลงและหมดความจำเริญและจะทรงให้บรรดาที่เป็นทานเพิ่มพูนขึ้น...” (อัลบะเกาะเราะฮ์ : ส่วนหนึ่งของอายะฮ์ 276) ซึ่งท่านกล่าวว่า “การลดลงของทรัพย์สินริบาในโลกนี้ กล่าวคือ แม้ว่าธุรกรรมริบาจะให้ผลกำไรเป็นจำนวนมากภายในเวลาอันสั้น แต่ในความเป็นจริงแล้วมันเป็นการลดผลกำไรลง เนื่องจากทรัพย์สินที่ได้มานั้นเป็นทรัพย์สินที่ขาดความจำเริญผลสุดท้ายผู้กระทำการริบาต้องได้รับผลบาป และการลดลงของทรัพย์สิน โดยที่พวกเขาทำให้เสื่อมเสียความเป็นธรรมในสังคม เป็นบุคคลที่ขาดความน่าเชื่อถือและได้รับการประณามและความเกลียดชังจากคนจนด้วยคูอาฮ์ ซึ่งเป็นเหตุทำให้พวกเขาต้องสูญเสียผลประโยชน์ที่ดี ตลอดจนหมดความจำเริญในตัวเองและทรัพย์สิน” (al-Rāzi, 1977 : 2/363)

จากคำอธิบายที่ได้กล่าวข้างต้น สามารถเข้าใจได้ว่า การลดในที่นี้คือการลดลงทีละนิดๆเช่นเดียวกับการลดหายของแรมเดือนของพระจันทร์ในระยะเวลา 15 วัน ดังนั้นกำไรที่มากมายมหาศาลที่ผู้กระทำการริบาได้รับ แต่แท้จริงแล้วการริบานั้นได้ทำลายระบบเศรษฐกิจอย่างร้ายแรงที่สุด และทำให้เกิดภาวะเงินเฟ้อค่าของเงินลอยตัว จนนักเศรษฐศาสตร์มืออาชีพไม่อาจแก้ปัญหาได้เว้นแต่ต้องล้มเลิกระบบริบาจากระบบเศรษฐกิจเท่านั้น ดังนั้นริบาจึงไม่ใช่การเพิ่มพูนกำไรที่แท้จริงแต่ในทางตรงกันข้ามริบาเป็นการทำให้กำไรลดลง ดังหะดีษที่บันทึกโดยท่านอัลฮากิม จากอิบน์ มัสอูดกล่าวว่า ท่านนบีได้กล่าวว่า

((الربا وإن كثر فإن عاقبته إلى قلة)) (رواه الحاكم : 2309 وقال هذا حديث

صحيح الإسناد)

ความว่า “ริบานันถึงแม้ว่าจะดูเพิ่มพูน แต่ผลสุดท้ายของมันคือลดลง” (บันทึกโดย al-Hakim, 1990 : 2309 และท่านกล่าวว่า หะดีษนี้เป็นหะดีษที่มีสายรายงานที่ถูกต้อง)

อัลมะรอซียกกล่าวว่า “ผลร้ายของริบาคือ การล้มละลาย ดังนั้นจะเห็นได้ว่ามนุษย์จำนวนไม่น้อยที่ต้องล้มละลายสิ้นเนื้อประดาตัว ทั้งทรัพย์สินและบ้านเรือนอันเนื่องมาจากธุรกรรมริบา” (al-Marāghī, 1953 : 30/58)

อัลกอสิมียกกล่าวว่า “ทรัพย์สินที่ได้มาด้วยวิธีริบาเป็นทรัพย์สินที่ไม่มีศิริมงคล เพราะว่าเป็นทรัพย์สินที่ได้มาโดยไม่เป็นธรรม ดังนั้นผลสุดท้ายคือความสูญเสีย” (al-Qāsimī, 1957 : 3/710)

จากคำกล่าวของอูละมาอ์ข้างต้นสามารถเข้าใจได้ว่า ริบาเป็นสิ่งที่ไม่มีข้อดีเลย นอกจากการทำลายและส่งผลกระทบต่อมนุษย์ในทุกๆด้าน ส่วนผลร้ายทางด้านเศรษฐกิจสามารถกล่าวโดยสังเขปดังนี้

2.8.3.1 ทำให้ระบบแรงงานในตลาดแรงงานต้องชะงักงัน

สังคมจะเจริญรุ่งเรืองในทุกๆด้าน หากทุกคนที่เป็นองค์ประกอบของสังคมช่วยกันทุ่มเทกำลังกาย กำลังสมอง และกำลังทรัพย์ในการลงทุนพัฒนาสังคม แต่ในทางตรงกันข้ามระบบริบาจะส่งเสริมให้มนุษย์จู้จี้จ้านไม่ทำงานและทำให้ระบบแรงงานต้องชะงักงันเช่นชาลงจนในที่สุดต้องหยุดชะงักลง ทั้งนี้เนื่องจากนักเก็งกำไรริบาคอยฉวยโอกาสหารายได้ด้วยวิธีปล่อยเงินกู้เพื่อเก็บผลริบา โดยที่พวกเขาไม่ต้องทำงาน ไม่ต้องเปิดธุรกิจ ดังนั้นจึงทำให้แหล่งจ้างแรงงานมีจำนวนน้อยลง และทำให้อัตราการตกงานและว่างงานในสังคมมีจำนวนมากขึ้น

ท่านอรรอซียกกล่าวว่า “อัลลอฮ์ ﷻ ได้ทรงห้ามจากธุรกรรมริบา เพราะธุรกรรมริบาทำให้มนุษย์ไม่อยากทำงาน ดังนั้นผู้ที่มีทรัพย์สินเงินและทองได้ทำธุรกิจปล่อยเงินกู้เพื่อเก็งกำไรริบาในการหารายได้ ทำให้พวกเขา รู้สึกว่าพวกเขาสามารถหารายได้โดยไม่ต้องเหนื่อย แล้วทำไมพวกเขาจะต้องแบกภาระในการทำงาน ลงทุนค้าขาย ทำธุรกิจและเปิดโรงงานให้เหนื่อยกาย จนในที่สุดทำให้สังคมต้องสูญเสียผลประโยชน์...” (al-Rāzī, 1977 : 2/358)

อีกประการหนึ่ง เมื่อธุรกิจเกิดขึ้นบนฐานเงินกู้ ทำให้เจ้าของธุรกิจต้องใช้ต้นทุนในการผลิตสูงขึ้น และจำเป็นต้องจำหน่ายผลิตภัณฑ์ในราคาที่สูงขึ้นด้วยจนทำให้ผู้บริโภคไม่

สามารถสู้ราคาได้ และในที่สุดผลิตภัณฑ์นั้นขายไม่ได้จนต้องปิดกิจการและล้มละลาย จึงส่งผลให้พนักงานต้องตกงานและสังคมต้องแบกภาระคนตกงานต่อไป

2.8.3.2 ทำลายสภาพคล่องทางการเงิน

ริบานอกจากจะทำให้ระบบแรงงานต้องชะงักแล้วยังทำให้สภาพคล่องทางการเงินต้องเสียหายด้วย แท้จริงแล้วความจำเป็นของเงินและทองสำหรับสังคมมนุษย์เปรียบเสมือนความจำเป็นของเลือดสำหรับร่างกายของมนุษย์หรือน้ำสำหรับการเกษตร ดังนั้นการเสื่อมสภาพคล่องทางการเงินจะทำให้สังคมมนุษย์และประเทศชาติได้รับผลกระทบและเสียหายอย่างร้ายแรง ซึ่งเปรียบเสมือนการตีบของสายเลือดในร่างกายมนุษย์ ดังนั้นอัลลอฮ์ ﷻ จึงทรงประทานผู้ที่ชอบสะสมทรัพย์สินเงินและทองด้วยบทลงโทษอันเจ็บปวด ดังคำตรัสที่ว่า

﴿... وَالَّذِينَ يَكْتُمُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلَا ينفِقُونَهَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٣٤﴾ يَوْمَ يُحْمَىٰ عَلَيْهَا فِي نَارِ جَهَنَّمَ فَتُكْوَىٰ بِهَا جِبَاهُهُمْ وَجُنُوبُهُمْ وَظُهُورُهُمْ هَذَا مَا كَنَزْتُمْ لِأَنفُسِكُمْ فَذُوقُوا مَا كُنْتُمْ تَكْتُمُونَ ﴿٣٥﴾﴾ (التوبة: من آية 34-35)

ความว่า: "...และบรรดาผู้ที่สะสมทองและเงิน และไม่จ่ายมันในทางของอัลลอฮ์นั้น จงแจ้งข่าวดีแก่พวกเขาเถิด ด้วยการลงโทษอันเจ็บปวด วันที่มันจะถูกเผาไฟนรกแห่งญะฮันนัม แล้วหน้าผากของพวกเขา และสีข้างของพวกเขา และหลังของพวกเขาจะถูกเผาด้วยมัน นี่แหละคือสิ่งที่พวกเขาได้สะสมไว้ เพื่อตัวของพวกเขาเอง ดังนั้นจงลิ้มรสสิ่งที่พวกเขาสะสมไว้เถิด" (อัตเตาบะฮ์: ส่วนหนึ่งของอายะฮ์ 34-35)

จากอายะฮ์ข้างต้นอัลลอฮ์ทรงห้ามมิให้มีการเก็บทรัพย์สินโดยไม่มีค่าใช้จ่าย เพื่อให้ทรัพย์สินมีการหมุนเวียนในระบบเศรษฐกิจการเงินของสังคมอย่างต่อเนื่องโดยไม่มีการหยุดนิ่งอยู่กับชนกลุ่มน้อยหรือคนรวยเท่านั้น ดังอายะฮ์ที่ว่า

﴿... كَيْ لَا يَكُونَ دُولَةً بَيْنَ الْأَغْنِيَاءِ مِنكُمْ ...﴾ (الحشر: من آية 7)

ความว่า : “...เพื่อมันจะมีได้หมุนเวียนอยู่ในระหว่างผู้มั่งมีของพวกเขาเท่านั้น
...” (อัลหะซร : ส่วนหนึ่งของอายะฮ์ 7)

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า นักเก็งกำไรด้วยวิธีนี้จะระมัดระวังเป็นอย่างยิ่งในการปล่อย
เงินกู้ และพวกเขาไม่ยอมเสี่ยงลงทุนทำธุรกิจค้าขายอย่างเด็ดขาดนอกจากพวกเขาจะมั่นใจว่าเป็น
โครงการที่สามารถให้ผลประโยชน์มากกว่าการทำธุรกิจให้กู้ยืมแบบบริบาทานั่น

2.8.3.3 ทำให้เกิดภาวะเงินเฟ้อ

ปัญหาที่เกิดจากระบบบริบาทอีกปัญหาหนึ่งที่ร้ายแรงไม่แพ้ปัญหาอื่นๆกล่าวคือ
ปัญหาเงินเฟ้อ ซึ่งเกิดจาก 2 สาเหตุคือ เกิดขึ้นจากสาเหตุปกติและไม่ปกติ ทั้งนี้เนื่องจากเจ้าของ
ธุรกิจบริบาทได้กำหนดอัตราผลกำไรบริบาทที่สูง ดังนั้นทำให้ผู้ประกอบการที่ได้กู้เงินมาลงทุน
จำเป็นต้องขึ้นราคาสินค้าและค่าบริการไปด้วยเพื่อความอยู่รอดของธุรกิจ อันเนื่องจากการขึ้นราคา
สินค้าและบริการดังกล่าวทำให้ทุกคนในสังคมได้รับผลกระทบไม่มากนักน้อย โดยเฉพาะผู้ที่
มีรายได้น้อยที่จำกัดและค่อนข้างต่ำ เพราะจะทำให้ค่าครองชีพของพวกเขาสูงขึ้นในขณะที่
รายได้น้อยเท่าเดิม จนทำให้รัฐบาลต้องแก้ปัญหาด้วยการปรับอัตราค่าเงินเดือนและค่าตอบแทน
แรงงานขึ้นทำให้สูงขึ้นก่อนเวลาอันควร

John Maynard Keynes นักเศรษฐศาสตร์ชาวอังกฤษกล่าวว่า “การเพิ่มขึ้นของอัตราบริบาทใน
การลงทุนย่อมทำให้ราคาสินค้าแพงขึ้นด้วย เป็นเหตุทำให้เกิดภาวะเงินเฟ้อ อาจกล่าวได้ว่าบริบาท
เปรียบเสมือนเชื้อเพลิงที่ก่อให้เกิดภาวะเงินเฟ้อ” ⁽⁵⁶⁾

จะเห็นได้ว่าการปรับขึ้นอัตราผลกำไรบริบาททำให้เกิดปัญหาความเดือดร้อนตั้งแต่ระดับ
ประชาชน รัฐบาล ตลอดจนประชากรโลก และถ้าไม่มีระบบบริบาทปัญหาต่างๆก็ไม่เกิดขึ้นอย่างทุก
วันนี้อย่างแน่นอน ดังนั้นชะริอะฮ์อิสลามจึงได้กำหนดมาตรการป้องกันสิ่งที่ทำให้เกิดปัญหาก่อนที่
ปัญหาจะเกิดขึ้น ด้วยการห้ามประกอบธุรกิจบริบาททุกชนิด และการห้ามบริบาทจึงเป็นวิธีการ
แก้ปัญหภาวะเงินเฟ้อที่ดีที่สุด

⁽⁵⁶⁾ (ออนไลน์) สืบค้นจาก : (http://iqtisaad.blogspot.com/2008/10/blog-post_13.html)

2.8.3.4 เกิดปัญหาคนตกงานและว่างงาน

เมื่อสินค้าและค่าบริการสูงขึ้น ผู้บริโภคก็จะไม่ซื้อสินค้าและไม่ใช้บริการกับสถานบริการที่มีราคาสูง อาจด้วยเหตุเพราะผู้บริโภคไม่มีเงินหรือมีเงินแต่เพื่อความประหยัด เมื่อผู้บริโภคไม่ซื้อสินค้าส่งผลให้สินค้าขายไม่ได้ และทางบริษัทจำเป็นต้องลดปริมาณการผลิตสินค้านั้นๆหรืออาจเลิกกิจการก็ได้ เมื่อบริษัทต้องลดปริมาณการผลิตสินค้าหรือเลิกกิจการ ทางบริษัทก็จำเป็นต้องปลดพนักงานที่ไม่จำเป็นบางส่วนออกหรือเลิกจ้าง จนในที่สุดทำให้เกิดปัญหาคนตกงานและว่างงาน เมื่อการตลาดไม่มีความเสถียรภาพทำให้นักเก็งกำไรรีบขังได้โอกาสในการกอบโกยเงินและทองมาครอบครองจนทำให้เกิดปัญหาในระดับประเทศตลอดจนระดับโลกดังทุกวันนี้ มีรายงานข่าวว่า

“กระทรวงแรงงานสหรัฐฯเผยเดือนกันยายน 2009 คนตกงาน 263,000 ตำแหน่ง อัตราคนว่างงาน 9.8 % สูงที่สุดนับตั้งแต่ มิถุนายน 1983 หวันกระทบเศรษฐกิจไม่ฟื้น ผลสำรวจโดยสำนักข่าวรอยเตอร์ส ก่อนหน้าที่จะมีรายงานของกระทรวงแรงงานสหรัฐฯ สอดคล้องกัน โดยโพลของรอยเตอร์สพบว่าในเดือนกันยายน 2009 จะมีการจ่ายเงินเดือน 180,000 ตำแหน่ง และอัตราว่างงานจะเพิ่มเป็น 9.8% เช่นเดียวกับรายงานของกระทรวงแรงงานสหรัฐฯข้อมูลของกระทรวงแรงงานยังระบุแยกย่อยลงไปอีกว่าในเดือนกันยายน ภาคอุตสาหกรรมเลิกจ้างแรงงาน 51,000 ตำแหน่ง ขณะที่ภาคบริการเลิกจ้างแรงงานถึง 147,000 ตำแหน่ง และภาคการผลิตสินค้าโลหะแรงงาน 116,000 ตำแหน่ง ไม่เว้นแม้แต่ส่วนราชการที่เลิกจ้าง 53,000 ตำแหน่ง ภาคการศึกษา และ การบริการสาธารณสุข เป็นส่วนเดียวที่ไม่มีการลดการจ้างงาน โดยมีการเพิ่มการจ้างงาน 3,000 ตำแหน่งในเดือนกันยายนนับตั้งแต่จุดเริ่มต้นของวิกฤติเศรษฐกิจในเดือนธันวาคมปี 2007 จำนวนคนว่างงานในสหรัฐฯเพิ่มขึ้นจาก 7.6 ล้านคน เป็น 15.1 ล้านคนแล้ว...”⁽⁵⁷⁾

จากรายงานข่าวข้างต้นเป็นผลกระทบที่เห็นได้ชัดว่าอัตราการว่างงานในสหรัฐฯ และในประเทศอื่นทั่วโลกได้เพิ่มขึ้นทั้งนี้เกิดจากการได้รับผลกระทบจากระบบบริบททั้งสิน

ที่จริงแล้วทรัพย์สินเงินและทองในสังคมมีมากมายมหาศาลแต่จะกองอยู่ในคลังสมบัติของนายทุนริบา ซึ่งทุกคนในสังคมต่างก็มีความจำเป็นต้องใช้เงินในการซื้อขายเพื่อครองชีพ

⁽⁵⁷⁾ (ออนไลน์) สืบค้นจาก : ([http://www.voicetv.co.th/content/3924/จำนวนคนตกงานสหรัฐฯสูงสุด
ในรอบ 26 ปี](http://www.voicetv.co.th/content/3924/จำนวนคนตกงานสหรัฐฯสูงสุดในรอบ26ปี))

แต่บุคคลเหล่านั้นไม่สามารถซื้อสินค้าตามที่ต้องการได้ เพราะไม่มีเงินซื้อ ส่วนคนตกงานก็ต้องการงานทำแต่ไม่มีงานให้ทำเพราะทางบริษัทขายสินค้าที่ผลิตแล้วไม่ออก จึงไม่มีเงินมาจ้างคนงาน จะเห็นได้ว่าระบบบริบาเป็นสาเหตุทำให้เกิดปัญหาวงจรลูกโซ่เหล่านี้ในสังคม ซึ่งส่งผลกระทบต่อด้านเศรษฐกิจ การค้าและอุตสาหกรรมอย่างไม่มีที่สิ้นสุด ดังนั้นเพื่อแก้ปัญหาที่เลวร้ายนี้ อิสลามจึงห้ามระบบบริบา และห้ามไม่ให้มีการกักตุนสินค้าด้วย ในขณะที่เดียวกันอิสลามได้ใช้มาตรการแก้ปัญหาความยากจน โดยกำหนดให้คนรวยต้องบริจาคชะกาตทุกปีให้กับคนยากจน ในอัตรา 2.5 % ของทรัพย์สินที่มีอยู่ ทั้งนี้เพื่อรักษาสภาพคล่องในระบบเศรษฐกิจการเงินของประเทศ

John Maynard Keynes กล่าวว่า “การแก้ปัญหาคนตกงานและว่างงานไม่มีทางสำเร็จได้เว้นแต่อัตราการบริบาจะลดลงเป็นศูนย์”⁽⁵⁸⁾

Maurice Allais นักเศรษฐศาสตร์ชาวฝรั่งเศสเจ้าของรางวัลโนเบล สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ปี ค.ศ. 1988 ได้กล่าวข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวทางการแก้ปัญหาเศรษฐกิจที่เลวร้ายในปัจจุบันว่า “ปัญหาเศรษฐกิจที่เลวร้ายทุกวันนี้จะสามารถแก้ไขให้กลับสู่สภาพเดิมได้ด้วยเงื่อนไข 2 ประการคือ ให้ลดอัตราการบริบาให้อยู่ในระดับศูนย์ และให้กำหนดอัตราการเก็บภาษีให้อยู่ในระดับประมาณร้อยละ 2 %”⁽⁵⁹⁾

คำกล่าวข้างต้นมีความสอดคล้องกับบทบัญญัติอิสลามที่ได้บัญญัติไว้เมื่อกว่า 1400 มาแล้ว กล่าวคืออิสลามได้ห้ามการบริบา และได้กำหนดอัตราการจ่ายชะกาตไว้ 2.5 %

2.8.3.5 ก่อให้เกิดการลงทุนในทางที่ไม่ดี

แน่นอนผู้ที่ทำการลงทุนย่อมหวังในผลกำไร แต่นายทุนแก๊งกำไรบริบาจะไม่ปล่อยเงินกู้ให้ลูกค้าวันแต่จะแน่ใจว่าตนจะได้รับผลกำไรบริบาในอัตราที่สูงที่สุดเท่าที่จะทำได้ ดังนั้นจะเห็นได้ว่า ระบบบริบาเป็นธุรกรรมที่เล็งเห็นผลประโยชน์ส่วนตัวมากกว่าส่วนรวม จึงทำให้โครงการต่างๆที่ให้ผลประโยชน์ต่อส่วนรวมและเศรษฐกิจของประเทศชาติต้องถูกยกเลิกไปเพราะไม่มีเงินทุน หรือไม่ได้รับการอนุมัติวงเงินกู้ ในทางตรงกันข้ามโครงการหรือธุรกิจที่ไม่ดี เช่น บ่อนพนันคาสิโน สถานบันเทิงในทึกลับ เป็นต้น กลับมีการขยายตัวเติบโตอย่างรวดเร็วมากกว่าธุรกิจอุตสาหกรรมและการค้า ทั้งนี้เนื่องจากธุรกิจดังกล่าวสามารถให้ผลกำไรบริบากับนายทุนใน

⁽⁵⁸⁾ (ออนไลน์) สืบค้นจาก : (http://iqtisaad.blogspot.com/2008/10/blog-post_13.html)

⁽⁵⁹⁾ (ออนไลน์) สืบค้นจาก : (http://iqtisaad.blogspot.com/2008/10/blog-post_16.html)

ราคาที่สูงกว่าธุรกิจอุตสาหกรรม จึงทำให้โครงการโรงงานอุตสาหกรรมไม่สามารถดำเนินการได้
(60)

2.8.3.6 ส่งเสริมให้ใช้เงินอย่างฟุ่มเฟือย

ตามหลักสามัญแล้วทุกสิ่งทุกอย่างที่ได้มาด้วยความง่ายดายก็ย่อมถูกปล่อยไปอย่างง่ายดายเช่นเดียวกัน แต่ในทางกลับกันสิ่งที่ได้มาด้วยความยากลำบากการปลดปล่อยก็ย่อมยากเช่นกัน จะเห็นได้ว่าผู้ปล่อยกู้ทรัพย์สินริบมาได้ทรัพย์สินมาอย่างง่ายดาย โดยไม่ต้องออกหนังสือแต่อย่างใด ในทางกลับกันผู้กู้ที่ไม่มีประสบการณ์อาจจะเงินมาลงทุนในธุรกิจที่เสี่ยงต่อการขาดทุน หรือผู้กู้อาจใช้เงินกู้มาเล่นการพนันเพื่อผลกำไรในระยะเวลาอันสั้นก็ได้ ส่วนนายทุนที่ให้กู้ยืมไม่ได้สนใจเลยว่าผู้กู้ยืมจะเอาเงินไปทำอะไร ขอเพียงแต่ผู้กู้สามารถจ่ายเงินกู้คืนพร้อมผลกำไรริบไปตามสัญญา ก็พอ ดังนั้นเพื่อแก้ปัญหาการใช้ทรัพย์สินอย่างฟุ่มเฟือยอิสลามจึงห้ามมิให้มอบทรัพย์สินให้กับบุคคลวิกลจริตหรือผู้ไร้ความสามารถครอบครองใช้จ่ายทรัพย์สินอย่างเด็ดขาด ทั้งนี้เพื่อรักษาทรัพย์สินของประเทศชาติไม่ให้มีการสูญหายโดยเปล่าประโยชน์ ดังอายะฮ์ที่ว่า

﴿ وَلَا تُوْتُوا السُّفَهَاءَ اَمْوَالِكُمْ الَّتِي جَعَلَ اللّٰهُ لَكُمْ اٰيَاتٍ فِيْهَا وَاَرْزُقُوْهُمْ فِيْهَا وَاَسْوَهُمْ وَقُولُوا لَهُمْ قَوْلًا

مَعْرُوْفًا ﴿ (النساء : 5)

ความว่า : “และจงอย่าให้แก่บรรดาผู้ที่โง่เขลาไร้ความสามารถ ซึ่งทรัพย์สินของพวกเขาเข้าที่อัลลอฮ์ได้ทรงให้เป็นสิ่งค่าจุนแก่พวกเขา และจงให้ปัจจัยยังชีพและเครื่องนุ่งห่มแก่พวกเขาในทรัพย์สินนั้น และจงกล่าววาจาแก่พวกเขาอย่างดี”

(อันนิสาฮ์ : 5)

จากอายะฮ์ข้างต้น คำว่า “أموالكم” ทรัพย์สินของพวกเขา” ในที่นี้หมายถึงทรัพย์สินของผู้ไร้ความสามารถ ซึ่งถือเป็นส่วนหนึ่งของทรัพย์สินของประเทศชาติ และประเทศชาติมีหน้าที่ต้องดูแลรักษาทรัพย์สินดังกล่าวไม่ให้เกิดการเสียหาย และไม่ให้มีการใช้ทรัพย์สินดังกล่าวอย่างฟุ่มเฟือย ดังนั้นจึงห้ามมิให้มอบทรัพย์สินดังกล่าวกับผู้ที่ไม่มีความรู้ความสามารถ เพราะพวกเขา

(60) Husin Shihat ,āthar sayiaat linnizam alribawi, (ออนไลน์) สืบค้นจาก :

http://iqtisaad.blogspot.com/2008/10/blog-post_13.html)

อาจจะทำให้ทรัพย์สินดังกล่าวเสียหายหรือเป็นภัยต่อมวลประชาชาติก็ได้

ดังนั้นการให้กู้ยืมเพื่อหวังผลริบานั้นจึงถือได้ว่าเป็นการส่งเสริมให้ใช้ทรัพย์สินอย่างฟุ่มเฟือยและการใช้ทรัพย์สินโดยเปล่าประโยชน์ หากการกู้ยืมดังกล่าวเป็นการร่วมลงทุนระหว่างผู้ให้กู้กับผู้กู้ ผู้ให้กู้ย่อมปฏิเสธการลงทุนกับผู้กู้ที่ไร้ความรู้ความสามารถในการบริหารจัดการทรัพย์สินอย่างแน่นอน

อัลมะรอซียกกล่าวว่า “ธุรกรรมริบาเป็นธุรกรรมที่ให้ความสะดวกสบายแก่ผู้กู้ยืมทรัพย์สิน โดยไม่ต้องมีสิ่งแลกเปลี่ยนใดๆทั้งสิ้น และชัยฎอนคอยมาหลอกลวงส่งเสริมให้ผู้กู้ใช้จ่ายทรัพย์สินตามความต้องการของอารมณ์ใฝ่ต่ำ หากยังไม่พอใจก็สามารถทำการกู้ยืมเพิ่มจนทำให้คิดหนี้สิ้นพันตัว เมื่อถึงเวลาจ่ายคืนเขาไม่มีทรัพย์สินมาจ่าย จนต้องทำการต่อสัญญาจ่ายหนี้ใหม่ ในที่สุดทรัพย์สินทุกอย่างที่เขาถืออยู่ต้องถูกยึดและกลายเป็นคนยากจนหรือล้มละลาย ดังอายะฮ์ที่ว่า

﴿ يَمْحَقُ اللَّهُ الرِّبَا وَيُرِي الضَّادَّةَ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ كَفَّارٍ أَثِيمٍ ﴾
(البقرة: 276)

ความว่า : “อัลลอฮ์จะทรงให้ริบาลคนน้อยลงและหมดความจำเริญและจะทรงให้บรรดาที่เป็นทานเพิ่มพูนขึ้นและอัลลอฮ์นั้นไม่ทรงชอบผู้เนรคุณผู้กระทำความบาปทุกคน” (อัลปะกะเราะเราะฮ์ : 276) ” (al-Marāghī, 1953 : 3/58)

2.8.3.7 ทำให้ทรัพย์สินของมุสลิมตกอยู่ในมือของศัตรูอิสลาม

ระบบริบาเป็นเหตุทำให้ทรัพย์สินของมุสลิมตกอยู่ในมือของศัตรูอิสลาม ซึ่งถือว่าเป็นผลกระทบที่ร้ายแรงทางด้านเศรษฐกิจอย่างหนึ่ง ทั้งนี้เนื่องจากการนำฝากทรัพย์สินของมุสลิมไว้กับธนาคารริบาหรือสถาบันการเงินริบา ธนาคารหรือสถาบันการเงินนั้นๆจะใช้ทรัพย์สินที่ได้รับฝากจากมุสลิมไปทำธุรกรรมริบาทั้งในประเทศและต่างประเทศ ซึ่งเป็นเหตุก่อให้เกิดทรัพย์สินริบาอย่างมหาศาล จนในที่สุดทรัพย์สินดังกล่าวจะตกอยู่ในมือของศัตรูอิสลามผู้บงการและควบคุมองค์กรการเงินและเศรษฐกิจระดับโลก หลังจากนั้นศัตรูอิสลามจะนำผลริบาที่ได้มาจากทรัพย์สินของมุสลิมมาจัดซื้ออาวุธยุทโธปกรณ์และอุปกรณ์สอดแนมต่างๆเพื่อทำลายชาวมุสลิมต่อไป และอีกประการหนึ่ง หากศัตรูอิสลามต้องการอาศัยทรัพย์สินของมุสลิมที่อยู่ในธนาคาร พวกเขาสามารถอาศัยเมื่อไรก็ได้ เพราะทรัพย์สินนั้นอยู่ในมือของพวกเขา

2.9 การถือกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินริบา

จากการพัฒนาของโลกที่ไม่มีการหยุดนิ่งทำให้สังคมมนุษย์มีความเจริญก้าวหน้า และมีการจัดตั้งธนาคารขึ้น เพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์ด้านธุรกรรมทางการเงินที่ได้เติบโตอย่างรวดเร็ว ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความสะดวกรวดเร็วในการจับจ่ายเงินทั้งในระดับปัจเจกบุคคล องค์กร บริษัท ทั้งภาครัฐและเอกชน

ธนาคารแห่งแรกที่ได้ก่อตั้งขึ้นอย่างมีระบบแบบแผน เมื่อปลายคริสต์ศตวรรษที่ 16 และต้นศตวรรษที่ 17 ณ ประเทศอิตาลี หลังจากนั้นก็เริ่มแพร่ในหมู่ประเทศตะวันตก ส่วนในประเทศอิสลามแนวคิดนี้ได้เข้ามาหลังจากสงครามโลกครั้งที่ 1 ในทศวรรษที่ 3 ของคริสต์ศตวรรษที่ 20 (Faisal Maulawi, 1997 :54)

หลังมีการจัดตั้งธนาคารขึ้น ทั้งประชาชนและข้าราชการ องค์กรเอกชนและภาครัฐต่างก็ได้ใช้บริการกับธนาคารด้วยการนำฝากทรัพย์สินของตนและการกู้ยืม โดยไม่ได้คำนึงถึงริบาที่หะรอมที่ได้กำหนดโดยธนาคารในการใช้บริการกู้ยืม ในกรณีดังกล่าวชะรีอะฮ์มีทัศนะหุก่มอย่างไร ? ในการวิจัยส่วนนี้สามารถอภิปรายและรวบรวมทัศนะของอุละมาอ์ในประเด็นที่สำคัญๆดังหัวข้อต่อไปนี้

2.9.1 อะไรคือขอบเขตความจำเป็นที่ชะรีอะฮ์ได้อนุญาตให้มุสลิมใช้บริการกับธนาคารริบา

2.9.2 ผลกำไรที่ได้มาจากการฝากธนาคารถือว่าเป็นริบาหรือไม่ ?

2.9.3 การบริหารจัดการทรัพย์สินริบากระทำได้หรือไม่ ?

2.9.4 การได้มาซึ่งทรัพย์สินริบาโดยการรับมรดกตกทอด

2.9.5 ทรัพย์สินริบาที่ได้มาก่อนการรับอิสลาม

2.9.1 อะไรคือขอบเขตความจำเป็นที่ชะรีอะฮ์ได้อนุญาตให้มุสลิมใช้บริการกับธนาคารริบา ?

มีคำถามมากมายที่ต้องการคำตอบและคำอธิบายที่ชัดเจนจากผู้รู้ เช่น การที่มุสลิมนำฝากทรัพย์สินเงินและทองกับธนาคารริบา ทั้งนี้เพื่อเก็บรักษาทรัพย์สินของตน การกระทำดังกล่าวถือว่าการกระทำที่ชะรีอะฮ์ได้อนุญาตหรือเป็นการกระทำที่หะรอม ?

จากคำถามดังกล่าวสามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเด็นใหญ่ๆ กล่าวคือ

1. ความจำเป็นในความปลอดภัยของทรัพย์สินจากการถูกปล้นหรือขโมย

2. ความจำเป็นที่ต้องใช้บริการกับสถาบันการเงินริบา

ประเด็นที่หนึ่ง อิสลาม ได้ส่งเสริมให้มุสลิมเก็บออมและรักษาทรัพย์สินให้ปลอดภัย และห้ามกระทำการใดๆที่เป็นเหตุให้ทรัพย์สินเกิดการเสียหายอย่างเด็ดขาด ดังนั้นความจำเป็นในความปลอดภัยของทรัพย์สินจึงจัดอยู่ในความจำเป็นหลัก 5 ประการ ที่สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของกฎหมายอิสลาม ทักษะนี้เป็นมติเอกฉันท์ของบรรดาอุละมาอ์ทั้งสะลัฟและเคาะลัฟ

ประเด็นที่สอง การใช้บริการกับสถาบันการเงินริบาถือเป็นความจำเป็นหรือไม่? อุละมาอ์เห็นว่า หากไม่มีสถาบันการเงินที่ปลอดริบาอนุโลมให้ใช้บริการรักษาทรัพย์สินกับธนาคารที่ใช้ระบบริบาได้ โดยใช้หลักการฟิคุฮ์ 2 ประการ คือ

“الضرورة تقدر بقدرها”

ความว่า “ความจำเป็นนั้นจะถูกกำหนดตามขนาดของมัน”

“ما جاء لعذر يبطل بزواله”

ความว่า “สิ่งที่ได้อนุโลม เนื่องจากความจำเป็น จะถูกยกเลิกด้วยการสิ้นสุดความจำเป็นดังกล่าว (al-Sayūti, 1990 : 84)

ดังนั้นเมื่อใดที่ธนาคารอิสลามหรือธนาคารที่ปลอดริบาได้ก่อตั้งขึ้น บัคนั้นถือว่าไม่อนุโลมให้มุสลิมใช้บริการฝากรักษาทรัพย์สินกับธนาคารริบาอย่างเด็ดขาด ทั้งนี้เนื่องจากความจำเป็นที่ต้องใช้บริการกับธนาคารริบาได้สิ้นสุดลง และให้มุสลิมถอนทรัพย์สินทั้งหมดที่ได้ฝากกับธนาคารริบา แล้วนำมาฝากไว้กับธนาคารที่ปลอดริบาแทน

2.9.2 ผลกำไรที่ได้มาจากการฝากธนาคารริบาถือว่าเป็นริบาหรือไม่?

ในกรณีที่ไม่มีธนาคารปลอดริบาถือว่ามุสลิมมีความจำเป็นต้องฝากทรัพย์สินกับธนาคารริบา เมื่อถึงเวลากำหนดธนาคารจะปันผลให้กับผู้ฝาก ซึ่งมีมุสลิมจำนวนมากที่ไม่ยอมรับเงินปันผลดังกล่าว เนื่องจากพวกเขาเห็นว่าเป็นเงินริบาที่หะรอมตามทัศนะมติของอุละมาอ์ และทำให้เกิดคำถามว่า หากเงินดังกล่าวเป็นริบาหะรอม แล้วใครเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ที่แท้จริงของเงินริบานั้น เป็นของผู้นำฝากทรัพย์สิน หรือธนาคาร หรือบุคคลที่สามที่ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับทรัพย์สินนั้น?

เงินริบาที่ได้มาจากธนาคารถือว่าเป็นรายได้สกปรกที่ต้องห้ามโดยชะรีอะฮ์ และอุละมาอ์ส่วนใหญ่ได้ให้ทัศนะว่า ทรัพย์สินริบาดังกล่าวเป็นริบาที่หะรอม เนื่องจากพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ได้ทรงห้ามมิการเพิ่มจากต้นทุนในการกู้ยืมทุกอย่างๆเด็ดขาด

ทัศนะของอุละมาอ์เกี่ยวกับการรับริบาจากการฝากธนาคารมีดังนี้

ก. ทักษะคณะกรรมการองค์กรเพื่อการวิจัยทางวิชาการ การวินิจฉัย เผยแพร่ และการชี้แนะ ซึ่งนำโดยเชคอับดุลอะซีซ อิบน์ บาช (กลับสู่ความเมตตาของอัลลอฮฺ) ครั้นมีคนถามท่านว่า บางธนาคารในประเทศซาอุดีอาระเบียได้ให้เงินผลกำไรแก่ผู้ที่ได้ฝากเงินกับธนาคาร เราไม่รู้ว่าเงินผลกำไรดังกล่าวมีหุก่มอย่างไร? ถือเป็นริบาที่ต้องห้ามหรือผลกำไรที่อนุโลมให้รับได้? ท่านตอบว่า

“ผลกำไรที่ธนาคารได้ปันผลให้แก่ผู้ฝากนั้นถือว่าเป็นริบา และไม่อนุญาตให้ใช้ประโยชน์จากผลกำไรดังกล่าว และเขาต้องขอกฎโทษจากพระองค์อัลลอฮฺ ﷻ ที่เขาได้ใช้บริการกับธนาคารริบา และเขาต้องถอนเงินฝากและผลกำไรริบาทั้งหมด และเขาก็เก็บเงินทุนที่ฝากแล้วเอาผลกำไรนั้นแจกจ่ายแก่คนจนและผู้ขัดสน หรือทำการเพื่อสาธารณะประโยชน์ทั่วไป เป็นต้น” (ฟัตวาเลขที่ 1,733 วันที่ 6/7/1404 ฮ.ศ.)

ข. มุฟตีอียิปต์ เชคบักรีย์ อัศเศาะดะฟี ได้ให้ทัศนะเมื่อปี ค.ศ. 1904 ว่า “การเอาเงินดิรฮัมจากธนาคารโดยการทำธุรกรรมการเงินแบบกู้ยืมดังที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายในปัจจุบัน แน่นนอนเป็นการริบาที่หะรอมอย่างมติเอกฉันท์” (Faisal Maulawi, 1997 :55)

ก. ดร.ญะมาลุดดีน อีวัฏกดำวถึงลักษณะการรับบริการของธนาคารว่า “หากเราสังเกตลักษณะปกติของการฝากแบบวะดีอะฮฺ (وديعة รักษาทรัพย์) กับธนาคารแล้วจะเห็นได้ชัดว่า เป็นการกู้ยืม (قرض การให้กู้ยืมที่ไม่คงรูป) เพราะวะดีอะฮฺคือการฝากเพื่อรักษาทรัพย์เท่านั้น การยืมคือการนำทรัพย์สินผู้อื่นไปใช้เพื่อผลประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่ง โดยได้รับอนุญาตจากเจ้าของทรัพย์สิน ซึ่งประเด็นนี้สามารถเห็นถึงความแตกต่างระหว่างวะดีอะฮฺและการยืมอย่างชัดเจน หากธนาคารได้สัญญาที่จะคืนเงินวะดีอะฮฺทันทีหรือในระยะเวลาที่สั้น เมื่อเจ้าของขอถอนเงินคืน โดยที่ธนาคารมิได้นำเงินไปใช้ในธุรกรรมทางการเงิน ถือว่าเป็นการฝากวะดีอะฮฺ แต่ถ้าธนาคารนำเงินที่ฝากนั้นไปใช้ในธุรกรรมทางการเงิน แต่ทางธนาคารพร้อมที่จะคืนเงินให้เจ้าของ เมื่อมีการร้องขอถอนเงินดังกล่าว โดยการเอาเงินที่ได้รับจากผู้ฝากใหม่มาจ่ายคืน ถ้าในลักษณะนี้ถือว่าเป็นการฝากเพื่อกู้ยืม” (‘Ali Jamāluddīn ‘Ewadh, 1969 : 412)

จากคำอธิบายข้างต้นสามารถเข้าใจได้ว่า การเปิดบัญชีธนาคารแบบอิฮ์ดีมาน (إئتمانية ไร้วางใจ) คือ การฝากเงินโดยอนุญาตให้ใช้เงินดังกล่าว และสามารถให้คืนเมื่อมีการขอถอน โดยไม่มีเงื่อนไขใดๆทั้งสิ้น และในขณะที่เดียวกันไม่มีเงินปันผลและไม่ต้องรับภาระค่าใช้จ่าย

คำเสียหายใดๆทั้งสิ้น ดังที่ได้กล่าวในกฎหมายว่าด้วยธนาคารอิสลามประเทศจอร์แดน มาตราที่ (12) “ไม่มีข้อผูกมัดใดๆทั้งสิ้นสำหรับเงินที่ฝากในบัญชีอิติมาน ไม่มีเงื่อนไขการฝากและการถอน ไม่มีการปันผลและไม่ต้องชดใช้คำเสียหายในการลงทุน” (‘Abbās Ahmad Muhammad al-Bāz, 2004 : 171)

ส่วนลักษณะของวะดีอะฮ์ที่ได้กล่าวมาข้างต้นจะแตกต่างกับวะดีอะฮ์ในทัศนะของอุละมาอ์ฟิคุฮ์ เนื่องจากหลักการฟิคุฮ์ได้กล่าวว่า “การฝากเงินและทองหากผู้รับฝากใช้ประโยชน์เงินและทองที่ได้ฝากไว้ ถือว่าเป็นการยืมที่ไม่คงรูป และจะไม่เรียกว่าการฝากวะดีอะฮ์”

ง. อัศซะมัรคอนดีย์ กล่าวว่า “วัตถุทุกอย่างที่สามารถใช้ประโยชน์ด้วยการสูญเสีย (เผาผลาญ) วัตถุนั้น คือการยืมก็อรรุฎ์ที่เปรียบเทียบ (حقيقي) แต่จะเรียกแบบอุปมัย (زيجزي) ว่า การยืมอาริยะฮ์ (แบบคงรูป)” (al-Samarqandī, n.d.: 3/245)

จ. อัศซัรเคาะสีย์ กล่าวว่า “การอืออาระฮ์ (ให้ยืม) ดิรฮัม (เงิน) ดินาร์ (เรียกทอง) และเงินตรานั้นเป็นการก็อรรุฎ์ (การยืมแบบไม่คงรูป คือ การใช้ประโยชน์แบบสูญเสีย) ดังนั้นการให้ยืมประเภทนี้จะต้องได้รับอนุญาตจากเจ้าของให้ใช้สิ่งดังกล่าว” (al-Sarkhasī, 1993 : 11/145)

ฉ. อิบน์ กุฎามะฮ์ กล่าวว่า “หากชายคนหนึ่ง ได้ขอยืมดิรฮัมและดินาร์เพื่อใช้จ่าย เรียกว่าการยืมก็อรรุฎ์ (การยืมแบบไม่คงรูป) ” (Ibn Qudāmah al-Maqdisī, 1994: 5/305)

จากคำกล่าวข้างต้น เป็นลักษณะการปฏิบัติจริงในธนาคารปัจจุบัน ซึ่งการฝากกับธนาคารเป็นการฝากที่ยินยอมให้ธนาคารยืมใช้เงินฝากในธุรกรรมทางการเงินเพื่อให้ได้ผลกำไร การฝากลักษณะนี้เรียกว่าการให้ยืมแบบไม่คงรูป (ก็อรรุฎ์) และการยืมในลักษณะนี้ต้องจ่ายคืนให้เจ้าของ โดยไม่มีการเพิ่มจากเงินที่ฝากเดิม (ต้นทุน) ถ้าหากมีการเพิ่มจากเงินฝากเดิมถือว่าเป็นเงินริบาที่หะรอม

หากมีคนอ้างว่า เงินผลกำไรที่ได้มาไม่ใช่การริบา แต่ผลกำไรนี้ได้มาจากการทำสัญญาตกลงกันและมีการยินยอมสมัครใจกันทั้งสองฝ่าย ซึ่งไม่ใช่การฉวยโอกาสและการอธรรม ส่วนการริบาที่ได้ห้ามโดยชะรีอะฮ์นั้น เป็นผลกำไรที่ได้มาในขณะที่ผู้ขอยืมอยู่ในสภาพที่ยากลำบากไม่สามารถที่จะจ่ายหนี้ได้ และคู่กรณีมิได้ยินยอมสมัครใจมาก่อน ดังนั้นจึงถือว่าเป็นการอธรรม คำตอบข้อกล่าวอ้างคือ ชะรีอะฮ์ได้ห้ามการริบา โดยที่มิได้กำหนดสถานภาพของผู้ยืมว่า ผู้ยืมนั้นจะอยู่ในสภาพถูกบีบบังคับให้จ่ายหนี้หรือไม่ เพียงแต่ชะรีอะฮ์ได้ห้ามการเพิ่มพูนทุกอย่างที่ออกเงยจากต้นทุนเดิม แม้ว่าการเพิ่มพูนดังกล่าวเกิดจากการทำสัญญาล่วงหน้าหรือมีความจำเป็นที่ไม่อาจจ่ายหนี้ได้จนต้องมีการผิดจ่าย ทุกกรณีที่ได้กล่าวมานี้ถือว่าการริบาทั้งสิ้น และ

ริบาชนิดนี้เรียกว่าริบาญาฮิลียะฮ์ ซึ่งประกอบด้วย 2 ประการ ประการแรก: มีการกำหนดจำนวนริบาที่ต้องจ่ายในการกู้ยืม ประการที่สอง: หากถึงกำหนดจ่ายแล้วผู้กู้ยืมไม่สามารถจ่ายคืนเงินกู้ได้ก็จะเพิ่มเวลาหรือผิดเวลาการจ่าย โดยการเพิ่มอัตราเงินดอกเบี้ยเป็นสองเท่า (Ibn al-Qaiyim, 1968 : 2/154) ดังนั้นผลกำไรที่ได้มาจากการสัญญายินยอมโดยไม่มีการอธรรมถือว่าเป็นริบาที่หะรอมเช่นกัน เนื่องจากการหะรอมริบาในที่นี้เป็นหุกุมที่ได้กำหนดโดยชะรีอะฮ์ (Muhammad Abū Zuhrah, n.d.: 56) ซึ่งไม่อนุญาตให้ฝ่าฝืนได้ หากใครที่ฝ่าฝืนถือว่าผู้นั้นได้ขัดกับบทบัญญัติที่ได้กำหนดโดยชะรีอะฮ์

2.9.3 การบริหารจัดการทรัพย์สินริบากระทำได้หรือไม่ ?

จากหุกุมห้ามใช้บริการกับธนาคารริบา และห้ามรับผลกำไรที่ได้มาจากการฝากรักษาทรัพย์สินกับธนาคารริบาเว้นแต่มีความจำเป็นเท่านั้น ในกรณีผู้ฝากที่มีความจำเป็นรู้ว่าธนาคารมีการปันผลริบาที่หะรอมแล้วเขาควรปฏิบัติอย่างไร? ในกรณีเช่นว่านี้ทำให้เกิดคำถามหลายประเด็น กล่าวคือ ผู้ฝากควรที่จะรับเงินริบาคงกล่าวหรือไม่ หรือผู้ฝากต้องปล่อยทิ้งเงินริบาไว้กับธนาคาร? และเป็นการบาปหรือไม่หากเขาเลี้ยงจากเงินริบาที่หะรอมโดยการปล่อยทิ้งไว้กับสถาบันการเงิน? และถ้าผู้ฝากรับเงินริบาไว้ ถือเป็นการหะรอมหรือไม่? เงินรินานั้นถือเป็นกรรมสิทธิ์ของผู้ฝากหรือไม่? และผู้ฝากต้องจัดการเงินรินานั้นอย่างไร?

เชคมุสฏาะฟาย์ อัชชะรออ์ กล่าวว่า ทรัพย์สินที่ได้มาจากสถาบันการเงินโดยการปันผลกำไรรินานั้น ทรัพย์สินดังกล่าวจะมีสถานภาพความเป็นไปได้ 4 ประการดังนี้

2.9.3.1 ทรัพย์สินรินาดังกล่าวถือว่าเป็นกรรมสิทธิ์ของผู้ฝาก เขาสามารถที่จะใช้สอยทรัพย์สินรินานั้นได้เหมือนกับทรัพย์สินอื่นที่เขาถืออยู่

กรณีดังกล่าวถือว่าเป็นทัศนะที่ถูกปฏิเสธ เพราะเป็นทรัพย์สินที่ได้มาจากการแสวงหารายได้ด้วยวิธีที่หะรอมในทัศนะของชะรีอะฮ์ และไม่อนุญาตให้มุสลิมถือกรรมสิทธิ์ครอบครองในทรัพย์สินที่ได้มาจากสิ่งหะรอมด้วย ถ้าเงินริบาเป็นสิ่งที่หะรอมและไม่ใช่กรรมสิทธิ์ของผู้ฝาก แล้วธนาคารเป็นผู้ถือกรรมสิทธิ์หรือไม่?

2.9.3.2 การปล่อยทิ้งทรัพย์สินริบาไว้กับธนาคาร เนื่องจากริบาเป็นสิ่งที่หะรอมห้ามครอบครอง

ทัศนะข้างต้นเป็นทัศนะที่อุละมาอ์ส่วนใหญ่เห็นพ้องด้วย แต่ข้อชี้ขาดดังกล่าวสอดคล้องกับเจตนารมณ์ของชะรีอะฮ์หรือไม่? หากทบทวนคำกล่าวของอุละมาอ์เกี่ยวกับทรัพย์สินที่ได้มาด้วยการกระทำที่หะรอม เช่น การผิดประเวณี พวกเขาเห็นว่า ทรัพย์สินที่ถูกจ่ายเป็นค่าเสียหายในการละเมิดไม่ถือว่าเป็นกรรมสิทธิ์ของหญิงผู้ละเมิดในกาม โดยอ้างถึงหลักฐานจากหะดีษที่รายงานโดยอบิมัดฮูด อัลอันศอรีย์ เล่าว่า “

(أن رسول الله ﷺ نهي عن ثمن الكلب ومهر البغي وحلوان الكاهن)) (متفق عليه)

ความว่า “แท้จริงแล้วท่านเราะฮูล ﷺ ได้ห้ามจากเงินค่าสุนัข (รายได้จากการซื้อขายสุนัข) สินสอด(เงินค่าจ้าง)ของหญิงผู้ละเมิดในกาม และค่าธรรมเนียมหมอดู” (บันทึกโดย al-Bukhārī : 2083 , Muslim : 1567)

จากหะดีษข้างต้นบ่งชี้ถึงหญิงผู้ละเมิดในกามไม่มีสิทธิรับทรัพย์สินที่เป็นค่าจ้างการผิดประเวณี และทรัพย์สินดังกล่าวไม่ถือว่าเป็นกรรมสิทธิ์ของหญิงผู้ละเมิดในกามด้วย

ส่วนกรณีของทรัพย์สินริบาที่ปล่อยทิ้งไว้กับธนาคารนั้น ถ้าปล่อยทิ้งไว้กับธนาคารอาจจะทำให้เกิดความเสียหายมากกว่าคุณประโยชน์ หรือทำให้เกิดผลเสียที่รุนแรงยิ่งกว่าการรับริบาเสียอีก ดังนั้นจึงไม่ควรปล่อยทรัพย์สินริบาทิ้งไว้กับธนาคาร เนื่องจากเหตุผลดังนี้

ก. การปล่อยทรัพย์สินริบาทิ้งไว้กับธนาคารเป็นการส่งเสริมหรือให้ความร่วมมือและเปิดโอกาสให้ธนาคารใช้เงินดังกล่าวในธุรกรรมที่ก่อให้เกิดทรัพย์สินริบาใหม่ และทำให้มีการใช้บริการทรัพย์สินหะรอม ซึ่งเป็นการช่วยกันทำมะอูซิยะฮ์ (การฝ่าฝืน) และทำบาปด้วย ดังนั้นการกระทำดังกล่าวถือว่าเป็นการฝ่าฝืนบทบัญญัติชะรีอะฮ์ (al-Qardhāwī, 1994 : 1/606-607)

ข. มุสลิมต้องรับผิดชอบต่อหน้าพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ที่ทำให้เกิดทรัพย์สินหะรอมขึ้น และการปล่อยทรัพย์สินริบากับธนาคารนั้น ไม่ทำให้เขาหลุดพ้นจากริบาเลย แต่เป็นการปล่อยให้ทรัพย์สินริบามีการหมุนเวียนและทำให้เกิดทรัพย์สินริบาใหม่ขึ้น จนในที่สุดทรัพย์สินริบาคงอยู่ในมือศัตรูอิสลามและพวกเขานำทรัพย์สินริบานั้นมาทำลายชาวมุสลิมต่อไป (Faisal Maulawī, 1997 : 71)

ค. สถาบันการเงินไม่ใช่ผู้ถือกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินริบา ทั้งในด้านกฎหมาย

และชะรีอะฮ์ แล้วทำไมถึงต้องปล่อยทรัพย์สินริบาไว้กับสถาบันการเงิน

จากเหตุผลข้างต้นมุสลิมจึงไม่ควรปล่อยทรัพย์สินริบาไว้กับธนาคาร

2.9.3.3 ผู้ฝากทรัพย์สินควรรับผลริบาดังกล่าวมาทำลายเสีย เช่น การเผา ฟังดิน และทิ้งลงในทะเล เป็นต้น

ทัศนะนี้เป็นทัศนะที่ขัดต่อบทบัญญัติชะรีอะฮ์ที่ว่า “ห้ามมิให้กระทำในสิ่งที่ทำให้ทรัพย์สินเกิดความเสียหาย” ดังหะดีษที่รายงานโดยท่านอัลมุหัมมัดเราะฮ์ อิบน์ อับซออบะฮ์ เล่าว่า ท่านเราะฮ์สูล ﷺ กล่าวว่า

((إن الله عز وجل حرم عليكم عقوق الأمهات ووأد البنات ومنعا وهات وكره لكم قيل وقال وكثرة السؤال وإضاعة المال)) (رواه البخاري : 5975 ومسلم : 1715)

ความว่า “แท้จริงอัลลอฮ์ ﷻ ได้ทรงห้ามพวกเจ้าจากการออกตัญญูต่อบรรดาผู้เป็นมารดา การฟังลูกสาวทั้งๆยังมีชีวิตอยู่ การห้ามในสิทธิและฟ้องร้องในสิ่งที่ไม่ใช่สิทธิ และพระองค์ทรงไม่ชอบการบอกกล่าวในทุกสิ่งทุกอย่างที่ได้ฟัง การถามสิ่งที่ไม่จำเป็น และการทำให้ทรัพย์สินเสียหาย” (บันทึกโดย al-Bukhārī : 5975 , Muslim : 1715)

จากหะดีษข้างต้นสามารถเข้าใจได้ว่า ห้ามทำลายทรัพย์สินอย่างเด็ดขาด แม้จะเป็นวิธีใดก็ตาม เช่น การเผา การฝังดิน และการทิ้งลงในทะเล เป็นต้น

2.9.3.4 ผู้มีสิทธิรับในทรัพย์สินริบาคือ ผู้ยากจน หรือผู้ขัดสน

อุละมาอ์ได้มีมติเอกฉันท์ว่า ผู้ที่ยากจนและผู้ขัดสนเป็นผู้ที่มีสิทธิรับทรัพย์สินที่ได้มาด้วยวิธีการหะรอม และทรัพย์สินที่ไม่รู้จักเจ้าของได้ เช่น ริบา ลักโฆมย ขายสุรา สิ่งตกหาย เป็นต้น (Mustafā al-Zarqāa`, 1983: 20)

จากมติการประชุมอุละมาอ์ที่ได้บันทึกโดยท่านสมาคมอุละมาอ์ฟิคุฮฺอิสลาม ในการอบรมสัมมนาที่ได้จัดขึ้นเมื่อวันที่ 12-19 เดือนร่อฎ็อบ ปี ฮ.ศ.1406 ณ เมืองมักกะฮ์ อัลมุกัรรอ

มะฮฺ มีความดังนี้

“ทุกอย่างที่ได้มาจากผลริบาคือทรัพย์สินที่หะรอมโดยชะรีอะฮฺ ไม่อนุญาตให้มุสลิมใช้เพื่อประโยชน์ส่วนตัวใดๆทั้งสิ้น และจำต้องใช้จ่ายเพื่อประโยชน์ส่วนรวมของมุสลิม เช่น การสร้างโรงเรียน สร้างโรงพยาบาล เป็นต้น และกรณีนี้ไม่ถือว่าเป็นการเสาะคะเกาะฮฺ (ทำทาน) แต่เป็นการชักฟอกทรัพย์สินที่สกปรกให้สะอาดบริสุทธิ์ และไม่อนุญาตให้ปล่อยทิ้งไว้กับธนาคาร โดยเฉพาะธนาคารโลก เพราะเป็นการทำให้เกิดทรัพย์สินริบาที่มากยิ่งขึ้น ธนาคารดังกล่าวก็จะมอบทรัพย์สินริบาให้กับองค์กรคริสตและยิว เพื่อพวกเขาจะได้ซื้ออาวุธยุทโธปกรณ์มาทำสงครามกับประเทศมุสลิม และทำให้ลูกหลานมุสลิมหลงทางจากอะกีดะฮฺ (หลักการเชื่อมั่นของศาสนาอิสลาม) ที่แท้จริง และห้ามมิให้ใช้บริการฝากหรือกู้ยืมกับธนาคารริบา แม้เพื่อหวังผลริบาหรือไม่หวังผลตอบแทนก็ตาม ” (วารสารal-Iqtisād Alislāmī เล่มที่ 11 เดือนพฤศจิกายน ค.ศ.1989 หน้า 224 , ดู`Abbās Ahmad Muhammad al-Bāz, 2004 : 177)

จากบันทึกการประชุมข้างต้นเป็นที่กระจ่างชัดว่า ไม่อนุญาตให้มุสลิมรับเงินปันผลที่ได้จากการฝากธนาคารริบามาใช้เพื่อประโยชน์ส่วนตัว และห้ามมิให้ปล่อยทรัพย์สินริบาไว้กับธนาคาร แต่จำต้อง (บังคับ) รับทรัพย์สินริবাদังกล่าวนำมาใช้ประโยชน์เพื่อส่วนรวม หรือแจกให้กับผู้ยากจนหรือผู้ขัดสนเท่านั้น

ข้อแย้ง

หากแย้งว่า ทศนะที่เห็นว่า “ผู้มีสิทธิรับในทรัพย์สินริบาคือ ผู้ยากจน หรือผู้ขัดสน” จะเห็นได้ว่าเป็นทศนะที่ขัดกับหลักการชะรีอะฮฺ กล่าวคือ

“ مَا حَرَّمَ أَحَدُهُ حَرَّمَ إِعْطَاؤَهُ ”

ความว่า : “สิ่งที่ต้องห้ามรับมันมา(ครอบครอง) ย่อมต้องห้ามมอบด้วย (มอบให้ผู้อื่น)” (Ibn Nujaim, 1983 : 183) และในทางกลับกันสิ่งที่หะรอมมอบให้ผู้อื่น ก็ย่อมหะรอมรับสิ่งนั้นมาครอบครองเช่นเดียวกัน

จากหลักการฟิคุฮ์ข้างต้นมีคนกล่าวอ้างว่า การรับทรัพย์สินริบาเป็นสิ่งที่ต้องห้ามสำหรับมุสลิม ดังนั้นจึงห้ามมิให้มุสลิมนำทรัพย์สินดังกล่าวมาแจกจ่ายหรือมอบให้ผู้อื่นด้วย หรือกรณีไม่อนุญาตให้มุสลิมขโมยเพื่อทำทาน และห้ามมิให้มุสลิมรับทรัพย์สินริบาเพื่อช่วยคนยากจนหรือทำทานด้วยทรัพย์สินริบา เป็นต้น

ตอบข้อแย้งดังกล่าว

ตอบข้อแย้งข้อที่หนึ่ง : การขัดกับหลักการฟิคุฮ์ “สิ่งที่ต้องห้ามรับมันมา (ครอบครอง) ย่อมต้องห้ามมอบด้วย (มอบให้ผู้อื่น)” ถ้าริบาเป็นทรัพย์สินที่หะรอม ดังนั้นริบาจึง

เป็นสิ่งที่หะรอมรับและหะรอมนำไปให้ผู้อื่นด้วย ตอบข้อกล่าวแย้งว่า ทรัพย์สินที่หะรอมในที่นี้ หมายถึง ทรัพย์สินที่ได้มาจากเจ้าของเดิมด้วยวิธีที่หะรอม ผู้ที่ได้มาซึ่งทรัพย์สินด้วยวิธีที่หะรอม เช่นนี้ต้องรับผิดชอบในการคืนทรัพย์สินนั้นให้เจ้าของเดิม ดังนั้นจึงห้ามมิให้มอบและรับทรัพย์สินดังกล่าวไว้ เช่น ทรัพย์สินที่ได้มาด้วยการปล้นหรือขโมยเพื่อทำทานหรือช่วยเหลือผู้ขัดสน ทรัพย์สินดังกล่าวจึงถือว่าเป็นทรัพย์สินที่หะรอมครอบครองและหะรอมทำทานหรือแจกให้คนยากจน และไม่อนุญาตให้คนจนรับทรัพย์สินดังกล่าวด้วย ถ้าคนจนนั้นรู้จักเจ้าของเดิมของทรัพย์สินนั้น เนื่องจากทรัพย์สินดังกล่าวต้องส่งคืนเจ้าของเดิม และทรัพย์สินนั้นยังเป็นกรรมสิทธิ์ของเจ้าของเดิมอยู่ ส่วนกรณีของทรัพย์สินริباไม่ถือว่าเป็นกรรมสิทธิ์ของธนาคารทั้งในด้านกฎหมายและชะรีอะฮ์ และไม่ใช้กรรมสิทธิ์ของผู้อื่น ส่วนคำแย้งข้อที่สอง “การแจกทรัพย์สินริบาให้แก่คนยากจนเป็นการให้พวกเขากินทรัพย์สินหะรอมด้วย” นั้น เป็นคำแย้งที่ไม่ถูกต้อง เนื่องจากรายได้ที่สกปรกนั้นถือว่าเป็นหะลาล (บริสุทธิ์) สำหรับคนยากจน และตัวของวัตถุหรือทรัพย์สินไม่บาป ส่วนผลบาปนั้นตกแก่ผู้ที่ทำให้เกิดวัตถุหรือทรัพย์สินที่หะรอมขึ้นเท่านั้น (‘Abbās Ahmad Muhammad al-Bāz, 2004 : 178-179)

อิบน์ญะมาลอะฮ์ กล่าวว่า “จงรับรู้เถิดว่า ตัวของทรัพย์สินนั้นไม่บาป แต่ที่บาปก็เพราะการกระทำของมนุษย์ เช่น เกิดจากความหวงในทรัพย์สิน การกินที่หะรอม การกั้นสิทธิของผู้อื่น หรือการใช้จ่ายทรัพย์สินในทางที่ไม่ถูกต้อง และความหยิ่งยะโสกับทรัพย์สิน พระองค์ตรัสว่า

﴿ إِنَّمَا أَمْوَالُكُمْ وَأَوْلَادُكُمْ فِتْنَةٌ وَاللَّهُ عِنْدَهُ أَجْرٌ عَظِيمٌ ﴾ (سورة التغابن)

(15)

ความว่า : แท้จริงทรัพย์สินสมบัติของเจ้า และลูกหลานของเจ้าั้นเป็นเครื่องทดสอบ และอัลลอฮ์นั้น ณ ที่พระองค์มีผลตอบแทนที่ยิ่งใหญ่ ” (อัตตะฆอบูน :

15) (Ibn Qudāmah al-Maqdisī, n.d.: 203)

จากคำกล่าวข้างต้นสามารถเข้าใจได้ว่า ถ้าหากว่าความหะรอมยึดติดกับตัวของวัตถุหรือทรัพย์สิน โดยไม่สามารถแยกความหะรอมนั้นออกจากตัวของวัตถุได้ ทรัพย์สินเงินและทองที่ใช้กันอยู่ในทุกวันนี้ก็แสดงว่าเป็นทรัพย์สินที่หะรอม เนื่องจากเงินที่หมุนเวียนอยู่ในสังคมปัจจุบันอาจมาจากผู้ที่ได้มาซึ่งทรัพย์สินด้วยวิธีที่หะรอม และความหะรอมนั้นก็ย่อมติดกับตัวเงินตลอดไป (Faisal Maulawī, 1997 : 72) ซึ่งเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ และไม่มีผู้ใดกล่าวเช่นนั้นเลย

หากมีการจัดการทรัพย์สินหะรอมให้กับผู้ที่มีสิทธิในทรัพย์สินหะรอมนั้น ย่อมทำให้ทรัพย์สินหะรอมกลายเป็นทรัพย์สินที่บริสุทธิ์ได้ แต่ยังคงหะรอมสำหรับผู้ที่ไม่มีความรู้ในทรัพย์สินหะรอมนั้น ดังหะดีษที่รายงานโดยท่านอนัส رضي الله عنه เล่าว่า

((أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ أَتَى بِلَحْمٍ نُصِدِّقَ بِهِ عَلَى بَرِيرَةَ فَقَالَ هُوَ عَلَيْهَا صَدَقَةٌ وَهُوَ لَنَا هَدِيَّةٌ))
(رواه البخاري : 1424)

ความว่า : แท้จริงมีคนนำเนื้อที่ได้บริจาคทานให้กับบะรีเราะฮฺ (ทาสของท่านหญิงอาอิชะฮฺ) ให้กับท่านนบี ﷺ แล้วท่านนบีก้าวว่า “เนื้อนี้สำหรับบะรีเราะฮฺ เป็นการบริจาคทาน และสำหรับพวกเราเป็นของขวัญ” (บันทึกโดย al-Bukhārī : 1424)

จากหะดีษข้างต้น สามารถเทียบเคียงกับกรณีของทรัพย์สินริบาที่ได้รับมาจากธนาคารแล้วมาแจกให้กับคนยากจนหรือผู้ขัดสน โดยทรัพย์สินริบาดังกล่าวถือว่าเป็นกรรมสิทธิ์ของคนจนหรือผู้ขัดสน และคนจนหรือผู้ขัดสนนั้นสามารถที่จะจับจ่ายใช้สอยทรัพย์สินริบาได้ตามที่ต้องการ แม้จะเป็นการใช้จ่ายส่วนตัวหรือเพื่อครอบครัวก็ตาม ดังหลักการฟิกฮ์ที่ว่า

“تبدل سبب الملك كتبدل الذات”

ความว่า : “การเปลี่ยนสาเหตุของการครอบครองเหมือนกับการเปลี่ยนตัวของวัตถุนั้น”

จากที่ได้กล่าวมาข้างต้นสามารถสรุปดังนี้ ทรัพย์สินริบาที่ได้มาจากการฝากรักษาทรัพย์สินกับธนาคารริบานั้นไม่ใช่กรรมสิทธิ์ของผู้ฝาก เพราะวิธีการได้มาของทรัพย์สินริบานั้นเป็นวิธีที่ไม่อนุโลมโดยชะรีอะฮฺ และห้ามนำทรัพย์สินริบามาปะปนกับทรัพย์สินต้นทุนเดิมเด็ดขาด และทรัพย์สินริบาดังกล่าวไม่ใช่กรรมสิทธิ์ของธนาคาร เพราะต้นทุนที่ใช้หมุนเวียนเพื่อให้เกิดทรัพย์สินริบานั้นมิใช่ทรัพย์สินของธนาคาร ดังนั้นทรัพย์สินริบาดังกล่าวจึงเป็นทรัพย์สินที่ไม่มีเจ้าของ และทางออกในการจัดการทรัพย์สินหะรอมที่ไม่มีเจ้าของกรรมสิทธิ์คือ การทำทานให้กับคนยากจนหรือผู้ขัดสน หรือการทำกิจการเพื่อสาธารณะประโยชน์แก่มุสลิมเท่านั้น

2.9.4 การได้มาซึ่งทรัพย์สินริบาโดยการรับมรดกตกทอด

การรับมรดกเป็นวิธีหนึ่งในการเปลี่ยนโอนกรรมสิทธิ์ในหลักชะรีอะฮ์อิสลาม โดยได้มีการวางเงื่อนไขที่สำคัญในการรับโอนมรดกคือ ทรัพย์สินมรดกนั้นต้องเป็นกรรมสิทธิ์ของเจ้ามรดกในขณะที่เขายังมีชีวิตอยู่ และการได้มาซึ่งทรัพย์สินของมนุษย์ไม่ว่าจะเป็นมุสลิมหรือกาฟิรก็ตาม ต่างก็มีวิธีหารายได้ที่ต่างกัน บางคนอาจได้ทรัพย์สินมาด้วยวิธีทะเลาะและบางคนอาจได้มาด้วยวิธีที่หะรอม เช่น ริบา ขโมย หลอกหลวง เป็นต้น เมื่อผู้ครอบครองทรัพย์สินริบาได้เสียชีวิตลง ทรัพย์สินริบาที่ตกเป็นทรัพย์สินมรดกมีหุก่มทะเลาะหรือหะรอมสำหรับทายาทผู้มีสิทธิรับมรดก ?

อุละมาอ์ได้มีทัศนะที่ต่างกันในเรื่องที่ทายาทโดยธรรมรู้ว่าเจ้ามรดกได้ทรัพย์สินมาด้วยวิธีริบา การถือกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินริบาโดยการรับมรดกของทายาทนั้นถือว่าเป็นที่อนุมัติโดยชะรีอะฮ์หรือไม่ ?

ในกรณีที่ได้อ้างมาข้างต้น อุละมาอ์ได้มีทัศนะที่ต่างกัน ซึ่งสามารถแบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ

กลุ่มที่หนึ่ง อัลหะสัน อัลบัสรี อัสซุฮรี สุฟยาน อัชเชารี สะหุณุน อัลมาลิกีย์ และทัศนะหนึ่งของมัฮ์อัษหะนะฟี (al-Qarāfi, 1994 : 13/318) เห็นว่า ทรัพย์สินริบาและทรัพย์สินหะรอม เมื่อมีการเปลี่ยนเจ้าของด้วยวิธีการโอนมรดกตกทอด ถือว่าเป็นทรัพย์สินที่บริสุทธิ์ (ทะเลาะ) สำหรับทายาท และอนุโลมให้ใช้ประโยชน์ทุกอย่าง แม้จะมากหรือน้อยก็ตาม ส่วนผลกระทบ (บาป) ถือว่าเจ้ามรดกเป็นผู้รับผิดชอบเพียงผู้เดียว เนื่องจากเขาได้ใช้วิธีที่หะรอมในการสะสมทรัพย์สินดังกล่าว โดยได้อ้างถึงหลักฐานดังต่อไปนี้

ก. อัลอะมาซาลีกล่าวว่า “ชายคนหนึ่งได้รับตำแหน่งในการปกครอง เมื่อเขาได้เสียชีวิตลง เศาะหาบะฮ์ได้กล่าวเกี่ยวกับทรัพย์สินที่เขาได้รับในขณะที่เขาดำรงตำแหน่งว่า “ขณะนี้ทรัพย์สินของเขาบริสุทธิ์แล้ว” (al-Ghazālī, 1989 : 204)

จากคำกล่าวข้างต้นสามารถเข้าใจได้ว่า การตายเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ทรัพย์สินสกปรกกลายเป็นทรัพย์สินบริสุทธิ์ (ทะเลาะ) สำหรับทายาทโดยธรรม

ข. บาบจะตกแก่ผู้ที่กระทำผิดและผู้ที่สะสมทรัพย์สินด้วยวิธีที่หะรอมเท่านั้น ส่วนทายาทผู้รับมรดกไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการได้มาซึ่งทรัพย์สินของเจ้ามรดกแต่อย่างใด ดังนั้นทรัพย์สินมรดกจึงถือว่าทะเลาะสำหรับทายาท (al-Muḥāsibī, 1984 : 94) อัลลอฮ์ตรัสว่า

﴿ قُلْ أَعْيَرَ اللَّهُ ابْنِي رَبًّا وَهُوَ رَبُّ كُلِّ شَيْءٍ وَلَا تَكْسِبُ كُلُّ نَفْسٍ إِلَّا عَلَيْهَا وَلَا نُزِرْ

وَأَزْرَةٌ وَرِزْقٌ آخَرٌ ثُمَّ إِلَيَّ رَجْعِكُمْ فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنتُمْ فِيهِ تَخْلِفُونَ ﴿١٦٤﴾
(الأنعام: 164)

ความว่า : “จงกล่าวเถิด (มุหัมมัด) ว่า นอกเหนือจากอัลลอฮ์กระนั้นหรือ ที่ฉันจะแสวงหาพระเจ้า ทั้งๆที่พระองค์นั้นเป็นพระเจ้าของทุกสิ่ง และแต่ละชีวิตนั้นจะไม่กระทำสิ่งใด นอกจากจะเป็นภาระแก่ชีวิตนั้นเองเท่านั้น และไม่มีผู้แบกภาระคนใดจะแบกภาระของผู้อื่นได้ แล้วยังพระเจ้าของพวกเขาเหล่านั้น คือที่กลับไปของพวกเขา แล้วพระองค์จะทรงแจ้งแก่พวกเขาในสิ่งที่พวกเขาขัดแย้งกัน” (อัลอันอาม : 164)

อิบน์ ซิยาบ ได้กล่าวกับผู้รับริบาและรับสินบนว่า สิ่งที่เขาได้ทิ้งไว้เป็นทรัพย์สินมรดกนั้นเป็นที่อนุมัติสำหรับทายาทผู้รับมรดกตามสิทธิที่พระองค์ได้กำหนด แม้พวกเขาจะรู้หรือไม่รู้กับการได้มาของทรัพย์สินดังกล่าวด้วยวิธีที่หะรอมก็ตาม และผลบาปนั้นย่อมตกแก่ผู้ที่กระทำความผิดเท่านั้น (Ibn Rushd al-Jad, 1987:1/640)

ค. ท่านอุมร์ อิบน์ अबดุลอะซีซ เมื่อท่านได้เป็นอะมีรุลมุมินีน ท่านได้เอาทรัพย์สินที่ได้มาจากอะมีรที่ทรราชก่อนจากท่านในคลังทรัพย์สินแจกจ่ายให้แก่อุละมาอ์และผู้ที่มีสิทธิที่จะได้รับ

จากหลักฐานข้างต้นสามารถเข้าใจได้ว่า การกระทำของท่านอุมร์ อิบน์ अबดุลอะซีซ ถ้าผลบาปไม่ได้ตกแก่ผู้ที่กระทำความผิด ท่านอุมร์คงไม่แจกทรัพย์สินให้ผู้อื่นนอกเหนือจากลูกหลานของเจ้าของทรัพย์สินเดิม แต่เนื่องจากผลบาปตกแก่ผู้ที่กระทำความผิดเท่านั้น ท่านจึงแจกทรัพย์สินให้กับอุละมาอ์และผู้ที่เหมาะสมได้รับทรัพย์สินดังกล่าว กรณีนี้สามารถที่จะเทียบเคียงกับกรณีของทรัพย์สินมรดกได้เช่นเดียวกันกล่าวคือ ผลบาปตกแก่เจ้ามรดกเท่านั้น ดังนั้นทรัพย์สินมรดกจึงถือว่าหะลาลสำหรับทายาทผู้มีสิทธิรับมรดก

ง. พวกเขาได้เทียบเคียงทรัพย์สินมรดกริบากับทรัพย์สินที่หะรอม กล่าวคือทรัพย์สินที่ได้ปล้นหรือรับริบาจากผู้อื่นเป็นทรัพย์สินที่หะรอม เมื่อทรัพย์สินหะรอมนั้นได้ถูกมอบให้กับผู้อื่น หรือใช้ในการซื้อขายสินค้า เมื่อผู้ครอบครองทรัพย์สินหะรอมได้เสียชีวิตลง ทรัพย์สินดังกล่าวถือว่าหะลาลสำหรับผู้ขายและผู้รับมอบ ฉะนั้นทรัพย์สินมรดกริบาที่หะรอมก็เช่นเดียวกันถือว่าหะลาลสำหรับทายาทผู้มีสิทธิรับมรดก (Isa Ibn `Alī al-`Alī al-`Elmī, n.d. : 2/133)

กลุ่มที่ 2 อุละมาอ์ส่วนใหญ่ เช่น หนะนะฟียะฮฺ มาลิกียะฮฺ ซาฟีอียะฮฺ หนะนาบิละฮฺ และศัยมียะฮฺ มีทัศนะว่า การเสียชีวิตของผู้ครอบครองทรัพย์สินหะรอมไม่สามารถทำให้

ทรัพย์สินหะรอมกลายเป็นบริสุทธ์ (หะลาล) ได้ หน้าที่ต้องส่งคืนทรัพย์สินหะรอมให้เจ้าของเดิม ถ้าหากทายาทรู้จักเจ้าของเดิม แต่หากไม่รู้จักเจ้าของเดิมให้ทายาทจัดการทรัพย์สินหะรอมนั้น โดยการทำทานแจกให้คนจน และผู้ขัดสน

อิบนุ นุญัยม อัลหะนะฟียฺ กล่าวว่า “ทรัพย์สินหะรอมเป็นสิ่งที่ต้องห้ามสำหรับผู้ที่รู้แหล่งที่มาของทรัพย์สินหะรอม เว้นแต่ทายาทผู้รับมรดก เพราะทรัพย์สินมรดกถือว่าหะลาลสำหรับทายาท แม้ว่าทายาทนั้นจะรู้ว่าทรัพย์สินดังกล่าวได้มาด้วยวิธีที่หะรอมก็ตาม โดยมีเงื่อนไขว่าทายาทนั้นต้องไม่รู้จักเจ้าของทรัพย์สินเดิม” (Ibn Nujaim, 1983 : 344)

อิบนุ อาบีดีน กล่าวว่า “ทายาทที่รู้จักเจ้าของทรัพย์สินมีหน้าที่ต้องคืนทรัพย์สินดังกล่าวให้เจ้าของเดิม และหากทรัพย์สินส่วนไหนทายาทรู้ว่าเป็นทรัพย์สินที่หะรอมแต่ไม่รู้จักเจ้าของเดิม ทายาทนั้นจำต้องทำทานแทนเจ้าของทรัพย์สินนั้น” (Ibn `Aabidin, 1994 : 5/104)

อิบนุ รุซดฺ อัลญุด อัลมาลิกียฺ กล่าวว่า “การตกเป็นทรัพย์สินมรดกนั้นไม่สามารถทำให้ทรัพย์สินหะรอมกลายเป็นทรัพย์สินหะลาลได้ ทักษะนี้ถือว่าเป็นทักษะที่ถูกต้อง ส่วนทักษะที่เห็นว่า ทรัพย์สินมรดกที่ได้มาด้วยวิธีที่หะรอมนั้นหะลาลสำหรับทายาท เป็นทักษะที่ไม่ถูกต้อง ” (Ibn Rushd al-Jad, 1907 : 2/617)

คำกล่าวข้างต้นเป็นการโต้แย้งสำหรับผู้กล่าวว่า “ทรัพย์สินที่หะรอมจะกลายเป็นหะลาลด้วยการตกเป็นทรัพย์สินมรดก” มีคนถามท่านยะหฺยา อิบนุ อิบรอฮีม เกี่ยวกับทรัพย์สินหะรอมสามารถกลายเป็นทรัพย์สินหะลาลด้วยการตกเป็นทรัพย์สินมรดกได้หรือไม่? ท่านตอบว่า “ไม่ ในทักษะของท่านอิมามมาลิกการตกเป็นทรัพย์สินมรดกไม่สามารถทำให้ทรัพย์สินหะรอมเปลี่ยนเป็นทรัพย์สินหะลาลได้” (al-Wansharisi, 1981 : 6/47)

อุละมาอ์ชาฟีอียะฮ์กล่าวว่า กรณีที่ทายาทรู้ว่าเจ้ามรดกได้ทรัพย์สินนั้นมาด้วยวิธีที่หะรอม ทายาทจำเป็น (วาญิบ) ต้องคืนทรัพย์สินดังกล่าวให้เจ้าของเดิม แต่ถ้าหากไม่มีหลักฐานที่ชี้ให้เห็นว่าทรัพย์สินนั้นได้มาด้วยวิธีที่หะรอม ทรัพย์สินนั้นถือว่าเป็นทรัพย์สินที่หะลาลสำหรับทายาท และในกรณีที่ไม่ว่าจะแน่ใจหรือคิดว่ามีทรัพย์สินหะรอมปะปนอยู่ในทรัพย์สินมรดก ให้ทายาทประมาณการทรัพย์สินหะรอมนั้นแล้วส่งให้เจ้าของเดิม หรือบริจาคทานแทนเจ้าของทรัพย์สินนั้น

ท่านอัลฆะมาลียฺกล่าวว่า “ใครที่รับมรดกโดยที่ไม่รู้ว่าเจ้ามรดกได้ทรัพย์สินมาด้วยวิธีหะรอมหรือหะลาล หากไม่มีหลักฐานชี้ชัดว่าทรัพย์สินนั้นได้มาด้วยวิธีที่หะรอม ให้ถือว่าเป็นทรัพย์สินที่หะลาล อย่างเป็นเอกลักษณ์ของบรรดาอุละมาอ์ แต่ถ้าหากรู้ว่าส่วนหนึ่งของทรัพย์สินนั้นได้มาด้วยวิธีที่หะรอมหรือไม่แน่ใจ ทายาทควรประมาณการทรัพย์สินหะรอมนั้น แล้วแยกออกจากกองมรดกทั้งหมด ทั้งนี้เพื่อความบริสุทธิ์ของทรัพย์สิน” (al-Ghazali, 1989 : 2/210)

ท่านอิมามอันนะวะวีย์กล่าวว่า “ผู้ใดที่รับมรดก และเขาผู้นั้นไม่รู้ว่าทรัพย์มรดกนั้นได้มาด้วยวิธีที่หะรอมหรือหะลาละ และไม่มีมูลหลักฐานใดๆทั้งสิ้น ให้ถือว่าทรัพย์มรดกนั้นหะลาละโดยมติเอกฉันท์ของบรรดาอุละมาอ์ แต่ถ้าหากรู้ว่าส่วนหนึ่งได้มาด้วยวิธีที่หะรอมให้ทายาทประมาณการทรัพย์สินหะรอมนั้นแล้วบริจาทานเสีย” (al-Nawawī, 1996 : 9/428)

สำหรับมัซฮับหะนาบิละฮ์เห็นว่า ทายาทควรรู้ถึงที่มาของทรัพย์มรดก หากรู้ชัดว่าทรัพย์สินนั้นได้มาด้วยวิธีที่หะรอม ทายาทจำเป็นต้องคืนทรัพย์สินนั้นให้เจ้าของเดิม และถ้ารู้ว่าทรัพย์มรดกส่วนใหญ่ได้มาด้วยวิธีหะรอม ทายาทนั้นควรหลีกเลี่ยงจากทรัพย์สินหะรอมนั้น เว้นแต่เป็นสิ่งที่เล็กน้อยที่ไม่อาจรู้ได้ชัดเจน (al-Mardawī, 1998 :8/324)

กอฎิยฺ อนุยะฮฺลา กล่าวว่า “ถ้าหากทรัพย์มรดกปะปนระหว่างหะลาละและหะรอม ทายาทควรจะบริจาทาน แต่หากไม่รู้ว่าปริมาณเท่าไร ให้ทายาทบริจาทานตามสมควร แล้วทายาทรับในส่วนที่เหลือ” (Abū Y`ala, n.d.:1/196)

ชายคนหนึ่งได้ถามท่าน อิบน์ ตัยมียะฮ์ว่า “มีชายคนหนึ่งได้ทำธุรกรรมริบา เมื่อชายผู้นั้นเสียชีวิต เขาได้เหลือทรัพย์มรดกแก่ทายาท ทั้งๆที่ทายาทรู้ดีว่าทรัพย์สินนั้นเป็นทรัพย์สินริบา ทรัพย์มรดกดังกล่าวถือว่าหะลาละสำหรับทายาทหรือไม่? ท่านตอบว่า “ส่วนที่ทายาทรู้ว่าเป็นทรัพย์สินริบา ทายาทนั้นควรหลีกเลี่ยงเสียหรือคืนให้เจ้าของเดิม หากไม่สามารถทำได้ก็ควรบริจาทาน และส่วนที่เหลือนั้นถือว่าหะลาละ ส่วนปริมาณทรัพย์สินที่คลุมเครืออยู่ทายาทพึงปล่อยทิ้งไว้ หากทายาทไม่ยินยอมก็จงใช้ในการจ่ายหนี้สินหรือใช้จ่ายในครอบครัว...” (Ibn Taimiyah, n.d.: 29/307)

ทัศนะที่มีน้ำหนัก

จากทัศนะอุละมาอ์ที่ได้กล่าวมาข้างต้น ทัศนะของกลุ่มที่สอง กล่าวคือ การตายของผู้ที่ครอบครองทรัพย์สินหะรอมไม่สามารถเปลี่ยนสถานภาพทรัพย์สินหะรอมให้เป็นหะลาละได้ เป็นทัศนะที่มีน้ำหนักมากกว่าทัศนะที่หนึ่ง ทั้งนี้เนื่องจากเหตุผลดังนี้

1. จากหลักการข้อกำหนดของอุละมาอ์ที่ว่า “ทรัพย์สินที่หะรอมย่อมไม่เป็นกรรมสิทธิ์ของมุสลิม” และ “ทายาทจะมีสิทธิรับมรดกได้ หากทรัพย์มรดกนั้นเป็นกรรมสิทธิ์ของเจ้ามรดกขณะยังมีชีวิตอยู่”

จากหลักการข้างต้น หากมุสลิมหรือเจ้ามรดกครอบครองทรัพย์สินที่ได้มาด้วยวิธีที่ต้องห้ามโดยชะรีอะฮ์ เช่น ริบา ปล้น เป็นต้น ทรัพย์สินนั้นถือว่าไม่ใช่กรรมสิทธิ์ของมุสลิมหรือเจ้ามรดก เมื่อมุสลิมหรือเจ้ามรดกนั้นได้เสียชีวิตลง ทรัพย์สินดังกล่าวจึงไม่ถือว่าเป็นทรัพย์

หรือทรัพย์สินดังกล่าวถือว่าเป็นทรัพย์สินทะเลสาบสำหรับเขา ?

การวินิจฉัยทรัพย์สินที่ได้มาในขณะที่ผู้ถือกรรมสิทธิ์ยังเป็นกาฟิรอยู่ สามารถแบ่งประเด็นออกเป็น 2 กรณี คือ

1. การถือกรรมสิทธิ์ของผู้เข้ารับอิสลามในทรัพย์สินริบาที่ได้มาก่อนนับถือศาสนาอิสลามหรือได้มีการครอบครองหรือยึดถือทรัพย์สินนั้นเป็นที่เรียบร้อยแล้วก่อนที่จะเข้ารับนับถือศาสนาอิสลาม

2. การถือกรรมสิทธิ์ของผู้เข้ารับอิสลามในทรัพย์สินริบาที่ยังไม่ได้มีการครอบครองหรือยึดถือทรัพย์สินนั้นในขณะที่หรือหลังจากเขานับถือศาสนาอิสลาม

2.9.5.1 การถือกรรมสิทธิ์ของผู้เข้ารับอิสลามในทรัพย์สินริบาที่ได้มาก่อนนับถือศาสนาอิสลามหรือได้มีการครอบครองหรือยึดถือทรัพย์สินนั้นเป็นที่เรียบร้อยแล้วก่อนที่จะเข้ารับนับถือศาสนาอิสลาม

อุละมาอ์เห็นว่า ทรัพย์สินที่เป็นกรรมสิทธิ์ของคนกาฟิร ซึ่งทรัพย์สินนั้นเขาได้มาด้วยวิธีที่หะรอม หรือการซื้อขายที่ผิดหลักชะรีอะฮ์ และเขาผู้นั้นได้ครอบครองทรัพย์สินดังกล่าวเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ก่อนที่เขาจะเข้ารับนับถือศาสนาอิสลาม ทรัพย์สินเช่นว่านั้นถือว่าเป็นทะเลสาบสำหรับเขา และไม่ต้องคืนให้เจ้าของเดิมอีกด้วย (Ibn Taimiyah, n.d.:265)

โดยได้ยึดหลักฐานดังต่อไปนี้

ก. หลักฐานจากอัลกุรอาน พระองค์ทรงดำรัสว่า

﴿... وَأَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَاَ فَمَنْ جَاءَهُ مَوْعِظَةٌ مِنْ رَبِّهِ فَانْتَهَى فَلَهُ مَا سَلَفَ وَأَمْرُهُ إِلَى اللَّهِ وَمَنْ عَادَ فَأُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ﴾
(البقرة: من آية 275)

ความว่า : “และอัลลอฮ์นั้นทรงอนุมัติการค้าขายและทรงห้ามการรับริบา ดังนั้นใครที่การตัดเตือนจากพระเจ้าของเขาได้มายังเขา แล้วเขาก็เลิก สิ่งทีล่วงเลยแล้วก็เป็นสิทธิของเขา และเรื่องของเขา นั้นย่อมกลับไปสู่อัลลอฮ์ และผู้ใดกลับกระทำอีก ชนเหล่านั้นแหละคือชาวนรก โดยที่พวกเขาจะอยู่ในนรกนั้นตลอดกาล” (อัลบะเกาะเราะฮ์ : ส่วนหนึ่งของอายะฮ์ 275)

จากอาเยฮุซังตันพระองค์อัลลอฮ์ ﷺ ทรงอภัยให้มุสลิมในทรัพย์สินริบาก่อนที่จะทรงห้ามอย่างเด็ดขาด และพระองค์ก็ไม่ทรงสั่งให้สังเียนหรือทำลายทรัพย์สินริบานั้น กรณีนี้สามารถเทียบกับผู้ที่มีใช้มุสลิมที่ได้ครอบครองทรัพย์สินริบาและทรัพย์สินที่ได้มาด้วยวิธีหะรอมก่อนที่เขาจะรับนับถือศาสนาอิสลาม

และพระองค์ตรัสอีกว่า

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَذَرُوا مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبَا إِن كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿٢٧٨﴾ فَإِن لَّمْ تَعْلَمُوا فَأَذِّنُوا بِحَرْبٍ مِّنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ ۗ وَإِن تُبْتُمْ فَلَكُمْ رُءُوسُ أَمْوَالِكُمْ لَا تَظْلِمُونَ وَلَا تُظْلَمُونَ ﴿٢٧٩﴾ ﴾ (البقرة: 278 - 279)

ความว่า : “บรรดาผู้ศรัทธาทั้งหลาย ฟังข่าวเกรงอัลลอฮ์เถิด และจงละเว้นริบาที่ยังเหลืออยู่เสีย หากพวกเจ้าเป็นผู้ศรัทธา และถ้าพวกเจ้ามิได้ปฏิบัติตาม ก็พึงรับรู้ไว้ด้วย ซึ่งสงครามจากอัลลอฮ์และท่านเราะฮ์สุลของพระองค์ และหากพวกเจ้าสำนึกผิดกลับเนื้อกลับตัวแล้ว สำหรับพวกเจ้าคือต้นทุนแห่งทรัพย์สินของพวกเจ้า โดยที่พวกเจ้าจะได้ไม่อธรรม และไม่ถูกอธรรม” (อัลบะเกาะเราะฮ์ 278 - 279)

อิมามฟักรุรรอซีย์ กล่าวในการอรรถาธิบายอาเยฮุซันนี้ว่า “อาเยฮุซันนี้เป็นพื้นฐานหลักของหุก่มต่างๆ ของกาฟิรที่เข้ารับอิสลาม เพราะทรัพย์สินทุกอย่างที่ได้ครอบครองมาในช่วงที่เขา ยังนับถือศาสนาอื่นไม่ถือว่าเป็นโมฆะ...” (al-Fakhrurrazī, n.d.:7/97)

อัลญัสซอส อัลหะนะฟียฺ ได้กล่าวในหนังสืออรรถาธิบายว่า “อาเยฮุซันนี้ได้ชี้ถึงสัญญาการซื้อขายต่างๆ ที่เกิดขึ้นในแผ่นดินสงคราม เมื่อสถานการณ์สงบลงและมีผู้นำประเทศแล้ว การซื้อขายดังกล่าวไม่ถือว่าเป็นโมฆะ ทั้งนี้เนื่องจากเป็นที่รู้กันว่า ในช่วงเวลาระหว่างการประทานครบมาของอาเยฮุซังตันกับคฤบะฮะดาอ์ของท่านเราะฮ์สุล ﷺ เมืองมักกะฮ์ ท่านได้สั่งให้ยกเลิกริบาทุกอย่างที่ยังไม่ได้รับ แต่ท่านก็มิได้สั่งให้แยกระหว่างทรัพย์สินริบากับทรัพย์สินที่มีใช้ริบา และท่านก็มิได้สั่งยกเลิกการซื้อขายที่เกิดขึ้นแล้วหลังจากที่อาเยฮุซังห้ามริบาได้ถูกประทานครบมา” (al-Jassās, n.d.:1/570-571)

จากคำกล่าวข้างต้นชี้ให้เห็นว่า ทรัพย์สินริบาของกาฟิรที่ได้มาก่อนรับอิสลาม เมื่อได้รับอิสลามแล้วถือว่าหะลาลสำหรับเขา และในสมัยของท่านเราะฮ์สุล ﷺ มีชาวมุชริกีนเข้ารับอิสลามเป็นจำนวนมาก แต่ท่านเราะฮ์สุล ﷺ มิได้ถามแม้แต่คนเดียวว่า ทรัพย์สินของพวกเขาได้มา

จากไหน อย่างไร ได้มาด้วยวิธีที่ทะเลาะหรือหะรอม? หน้าซ้ำท่านยังยอมรับและยืนยันในทรัพย์สินที่พวกเขาครอบครอง และการแต่งงานของพวกเขา นอกจากการแต่งงานที่หะรอม เช่น แต่งงานอยู่ร่วมกันมากกว่าสี่คนท่านก็สั่งให้เลือกเพียงสี่คนเท่านั้น แต่งงานกับสองพี่น้องรวมกัน ท่านก็ให้เลือกคนใดคนหนึ่งระหว่างสองพี่น้อง และการแต่งงานกับภริยาของพ่อท่านก็จะสั่งให้หย่าทันที (Ibn al-Qaiyim, 1981: 1/345)

ข. หลักฐานจากอัลหะดีษ

จากอิบน์ อิบิมะลิกะฮฺ ท่านเราะฮฺลุล্লাฮฺ ﷺ ได้กล่าวว่า

((من أسلم على شيء فهو له)) (رواه البيهقي، حديث مرسل⁽⁶¹⁾ : 5677)

ความว่า: “ใครที่ได้รับอิสลามแล้ว โดยที่เขาได้ครอบครองสิ่งใดสิ่งหนึ่ง สิ่งนั้นย่อมเป็นกรรมสิทธิ์ของเขา” (บันทึกโดย al-Baihaqī : 5677 หะดีษมุรซัล)

ท่านอิมามอัชชาฟีอี กล่าวว่า “ใครที่ได้ครอบครองทรัพย์สินหะรอมในขณะที่ยังไม่เป็นมุสลิม หลังจากที่ผู้นั้นเป็นมุสลิมแล้วทรัพย์สินหะรอมนั้นถือว่าเป็นทะเลาะสำหรับเขา” (al-Shāfi‘i, 1983 : 7/282-283)

จากท่านสุไลมาน อิบน์ นูรียะฮฺ จากบิดาของเขาเล่าว่า ท่านเราะฮฺลุล্লাฮฺ ﷺ ได้กล่าวกับผู้เข้ารับอิสลามว่า

((لهم ما أسلموا عليه من أموالهم وعبيدهم وديارهم وأرضهم وماشيئهم ، ليس عليهم فيه إلا صدقة)) (رواه البيهقي : 6929)

ความว่า: “สำหรับพวกเขาเหล่านั้นสิ่งที่พวกเขาได้เข้ารับอิสลามจากทรัพย์สินของพวกเขา ทาส บ้าน ที่ดิน และสัตว์เลี้ยงของพวกเขา ไม่มีสิ่งใดสำหรับพวกเขาเว้นแต่การบริจาคทาน” (บันทึกโดย al-Baihaqī : 6929)

ดังนั้นสามารถสรุปได้ว่า ทรัพย์สินริบาที่เป็นกรรมสิทธิ์ของผู้ที่ไม่ใช่มุสลิม เมื่อ

(61) หะดีษนี้มีผู้รายงานที่อ่อน ชื่อ ยาสีน อิบน์ มุอาญ อัจชะฮฺยาด และท่านอัลบัยหะกีฮฺกล่าวว่า “หะดีษนี้ได้รายงานจากอิบน์ อิบิมะลิกะฮฺ เล่าจากท่านนะบี...เป็นหะดีษมุรซัล” ดู al-Sunan al-kubrā : 9/113

เขาได้รับอิสลามแล้ว ทรัพย์สินเช่นว่านั้นถือว่าเป็นของของเขา และไม่ต้องคืนทรัพย์สินนั้นให้เจ้าของเดิม เนื่องจากชะรีอะฮ์ได้อนุโลมแก่พวกเขา ดังหลักฐานที่ปรากฏในอัลกุรอานและหะดีษข้างต้น เช่นเดียวกับกรณีที่มีมุสลิมได้รับทรัพย์สินริบาจากกาฟิรในการซื้อขาย หรือการให้บริการต่างๆ ที่ถูกต้องตามบทบัญญัติชะรีอะฮ์ ทรัพย์สินดังกล่าวถือว่าเป็นของมุสลิมดังที่ได้บันทึกในหะดีษที่รายงานโดยท่านอนัส อิบน์ มาลิกแล้วว่า

((رَهْنَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَرَعًا عِنْدَ يَهُودِيٍّ فِي الْمَدِينَةِ وَأَخَذَ مِنْهُ
 (رواه البخاري : 2068)) ((شَعِيرًا أَهْلَهُ))

“ท่านเราะฮ์ฎูล رضي الله عنه ได้จํานำเสื้อเกราะตัวหนึ่งเอาไว้ที่ชาวยิวคนหนึ่ง ในนครมะดีนะฮ์ และท่านได้นำเอาข้าวฟ่างจากชาวยิวผู้นั้นมาให้แก่ครอบครัวของท่าน” (บันทึกโดย al-Bukhārī : 2068)

จากหะดีษข้างต้นสามารถเข้าใจได้ว่า ท่านเราะฮ์ฎูล رضي الله عنه มิได้ห้ามจากการให้บริการซื้อขายกับพ่อค้าที่ไม่ใช่มุสลิมและชาวคิตาบ (ยิวและคริสต์) ทั้งๆที่ท่านเราะฮ์ฎูล رضي الله عنه รู้ว่าพวกเขาเหล่านั้นได้รับริบาหรือขายเหล่า เป็นต้น ซึ่งชี้ให้เห็นว่า ทรัพย์สินที่ได้มาจากผู้ที่ไม่ใช่มุสลิมถือว่าเป็นของของเขา หากการได้มานั้นด้วยวิธีที่ชอบโดยชะรีอะฮ์

2.9.5.2 การถือกรรมสิทธิ์ของผู้เข้ารับอิสลามในทรัพย์สินริบาที่ยังไม่ได้ครอบครองในขณะหรือหลังจากนับถือศาสนาอิสลาม

ในกรณีที่ผู้เข้ารับอิสลามยังมีทรัพย์สินบางส่วนที่ค้างชำระจากธุรกรรมริบาและยังไม่ได้มีการครอบครองหรือยึดถือทรัพย์สินนั้น ทรัพย์สินเช่นว่านั้นถือว่าเป็นของหรือหะรอมสำหรับผู้เข้ารับอิสลาม ?

ในกรณีนี้ท่านอิมบุน รุซด์ อัล-ญิดุ กล่าวว่า “อูละมาอ์มัฮ์ฮับมาลิกียะฮ์ได้มีทัศนะที่ต่างกัน ในกรณีที่ชายคนหนึ่งได้ขายเหล่า หรือขายหมูในขณะที่เขานับถือศาสนาคริสต์ หลังจากนั้นเขาเข้ารับศาสนาอิสลาม แล้วผู้ซื้อก็ได้จ่ายให้กับเขาในขณะที่เขาเป็นมุสลิมแล้ว เขาสามารถที่จะรับครอบครองทรัพย์สินดังกล่าวได้หรือไม่ ?

กรณีนี้อูละมาอ์ได้แย้งกันออกเป็น 2 ทัศนะ ดังนี้

1. อนุโลมให้รับและครอบครองทรัพย์สินดังกล่าว ซึ่งเป็นทัศนะของท่านอัชฮับ

และอุละมาอ์มัซฮับมาลิกียะฮ์ส่วนใหญ่

2. ไม่นุโลมให้รับครอบครองทรัพย์สินดังกล่าว โดยเทียบเคียงกับทรัพย์สินริบา” (Ibn Rushd al-Jad, 1907 : 616)

1. อุละมาอ์ส่วนใหญ่ในมัซฮับมาลิกียะฮ์และท่านอัซฮับ อัลมาลิกีย์ กล่าวว่าทรัพย์สินหะรอมที่เป็นกรรมสิทธิ์ของกาฟิร ซึ่งเขายังไม่ได้ครอบครอง เมื่อเขาเป็นมุสลิมแล้วทรัพย์สินนั้นถือว่าหะลาลสำหรับเขา และเขามีสิทธิที่จะขอและเรียกร้องเพื่อให้ได้รับทรัพย์สินนั้น เนื่องจากการครอบครองดังกล่าวเป็นผลมาจากการทำสัญญาซื้อขายที่ถูกต้อง ดังนั้นการครอบครองหลังจากที่เขาเป็นมุสลิมแล้วจึงถือว่าเป็นผลสืบเนื่องมาจากสัญญา ก่อนที่เขาจะเป็นมุสลิม ดังนั้นทรัพย์สินดังกล่าวจึงถือว่าหะลาลสำหรับเขา โดยได้ยึดหลักฐานดังนี้

ก. หลักฐานจากอัลกุรอาน พระองค์ตรัสว่า

﴿... فَمَنْ جَاءَهُ مَوْعِظَةٌ مِنْ رَبِّهِ فَانْتَهَى فَلَهُ مَا سَلَفَ وَأَمْرُهُ إِلَى اللَّهِ...﴾ (البقرة: من آية 275)

ความว่า: “...ดังนั้นใครที่การตักเตือนจากพระเจ้าของเขาได้มายังเขา แล้วเขาก็เลิก สิ่งทีล่วงเลยแล้วก็เป็สิทธิของเขา และเรื่องของเขา นั้นยอมกลับไปสู่อัลลอฮ์...” (อัลบะเกาะเราะฮ์ : ส่วนหนึ่งของอายะฮ์ 275)

จากอายะฮ์ข้างต้นท่านอัซฮับอธิบายว่า อัลลอฮ์ ﷻ ได้ทรงกล่าวว่าบ่าวที่กาฟิร เมื่อเป็นมุสลิมแล้วพวกเขาได้นำพาทุกอย่างที่เป็นสิทธิประโยชน์และกรรมสิทธิ์ครอบครองของเขารวมทั้งทรัพย์สินที่ดีและไม่ดีด้วย เช่น ทรัพย์สินที่ได้มาจากริบา ปล้น โกง ฆ้อราช เป็นต้น ซึ่งทุกอย่างที่ได้กล่าวมาถือว่าอยู่ในขอบเขตของ “فه ما سلف” (สิ่งที่ล่วงเลยแล้วก็เป็สิทธิของเขา)” ดังนั้นสิ่งที่เป็สิทธิของกาฟิรในขณะที่เขายังไม่เป็มุสลิม และการครอบครองที่ล่าช้าของเขา จนถึงหลังจากที่เขาเป็มุสลิมแล้ว ถือว่าอยู่ในขอบข่ายของความหมาย “فه ما سلف” ทั้งนี้เนื่องจากการทำสัญญาซื้อขายได้เกิดขึ้นในขณะที่เขายังเป็กาฟิร ซึ่งไม่ใช่สัญญาใหม่ (Ibn Rushd al-Jad, 1907 : 616)

ข. หะดีษที่ได้กล่าวมาข้างต้น ซึ่งบันทึกโดยท่านอัลบัยฮะกีฮ์ จากสายรายงานของท่านสุไลมาน อิบน์ บรู๊ยะฮะฮ์ ซึ่งชี้ถึงสิ่งที่ได้ยื่นห้หรือเป็สิทธิในขณะที่ยังเป็นกาฟิรถือว่าคงอยู่ต่อไปหลังจากที่เป็มุสลิมแล้ว ดังนั้นสิ่งที่ยังไม่ได้รับในขณะที่ยังเป็นกาฟิรถือว่าเป็นสิ่งที่

ได้ยื่นหยัดหรือเป็นสิทธิ และถ้าหากเขาได้รับสิ่งดังกล่าวหลังจากที่เขาเป็นมุสลิมแล้ว ย่อมถือว่าเป็นที่อนุโลมสำหรับเขา

ค. การเทียบเคียงระหว่างทรัพย์สินริบาที่กาฟิรได้มาหลังจากเป็นมุสลิมแล้วกับทรัพย์สินที่มุสลิมได้มาจากกาฟิรด้วยวิธีการเก็บภาษี (อัลญิซยะฮฺ) ซึ่งอัลลอฮ์ ﷻ ได้ทรงอนุโลมให้มุสลิมกระทำการธุรกรรมพานิชย์กับกาฟิรได้ ทั้งๆที่รู้ว่าชาวกาฟิรมีการได้มาซึ่งทรัพย์สินด้วยวิธีการริบา ขายเหล้า เป็นต้น ดังอายะฮฺที่ว่า

﴿ وَأَخَذِهِمُ الرِّبَا وَقَدْ هُمُوهَا عَتَاهُ وَأَكَلِهِمْ أَمْوَالَ النَّاسِ بِالْبَطْلِ وَأَعَدْنَا لِلْكَافِرِينَ مِنْهُمْ

عَذَابًا أَلِيمًا ﴿١٦١﴾ (النساء: 161)

ความว่า : “และเนื่องด้วยการที่พวกเขาได้รับริบาต่างๆที่พวกเขาถูกห้ามในเรื่องนั้น ด้วยการที่พวกเขากินทรัพย์สินของผู้คนโดยไม่ชอบธรรม และเราได้เตรียมไว้แล้วสำหรับผู้ที่ปฏิบัติศรัทธาทั้งหลาย ซึ่งการลงโทษอันเจ็บแสบ” (อันนิสาอ์ : 161)

และเช่นเดียวกันกับที่พระองค์ทรงอนุโลมให้มุสลิมรับภาษีจากกาฟิรต่างๆที่รู้ว่าพวกเขาได้มาซึ่งทรัพย์สินนั้นด้วยวิธีที่ไม่ชอบธรรม (Ibn Rushd al-Jad, 1907 : 616)

2. อุละมาอ์ส่วนใหญ่จากหะนะฟียะฮฺ ซาฟีอียะฮฺ หะนาบิลียะฮฺ และทศนะฮ์หนึ่งของมาลิกียะฮฺ เห็นว่า ทรัพย์สินริบาหรือทรัพย์สินหะรอมที่เป็นสิทธิของมุสลิมในขณะที่เขายังเป็นกาฟิร ถือว่าไม่อนุโลมให้รับครอบครองหลังจากที่เขาเป็นมุสลิมแล้ว โดยได้อ้างหลักฐานดังนี้

ก. พระองค์ตรัสว่า

﴿ ... فَمَنْ جَاءَهُ مَوْعِظَةٌ مِنْ رَبِّهِ فَانْتَهَى فَلَهُ مَا سَلَفَ وَأَمْرُهُ إِلَى اللَّهِ ... ﴾ (١٧٥)

(البقرة: من آية 275)

ความว่า : “... ดังนั้นใครที่การตักเตือนจากพระเจ้าของเขาได้มายังเขา แล้วเขาก็เลิก สิ่งทีล่วงเลยแล้วก็เป็สิทธิของเขา และเรื่องของเขา นั้นย่อมกลับไปสู่อัลลอฮ์...” (อัลบะเกาะเราะฮฺ : ส่วนหนึ่งของอายะฮฺ 275)

จากอายะฮฺคำว่า (فله ما سلف) อุละมาอ์ได้อธิบายว่า การละเมิดในการรับริ

บาและทรัพย์สินที่หะรอมก่อนที่จะได้ถูกห้ามนั้น สามารถเข้าใจนัยตรงกันข้ามว่า มุสลิมไม่ควรที่จะรับส่วนที่เหลือจากยอดที่ได้รับแล้วในสมัยที่ยังเป็นกาฟิร เพราะเป็นการละเมิดหุกุมที่ได้บัญญัติโดยอายะฮ์

ทั้งนี้ในกรณีนี้ชะรีอะฮ์มิได้ให้ความสำคัญกับเวลาที่ได้มีการทำธุรกรรม แต่ชะรีอะฮ์จะให้ความสำคัญกับความชอบธรรมและความถูกต้องของการทำสัญญามากกว่า หากสัญญาที่ได้ทำขึ้นในขณะที่ยังเป็นกาฟิรเป็นสัญญาที่ไม่ขัดกับชะรีอะฮ์ สัญญาดังกล่าวถือว่ายังใช้ได้ และอนุโลมให้ผู้เข้ารับอิสลามรับหนี้ในส่วนที่เหลือหรือการจ่ายที่ล่าช้าหลังจากที่เขาเป็นมุสลิมแล้วได้ และหากสัญญานั้นขัดกับบทบัญญัติชะรีอะฮ์ สัญญาเช่นว่านั้นถือว่าเป็นโมฆะและห้ามมิให้รับส่วนที่ค้างจ่ายหลังจากที่เป็นมุสลิมแล้ว ดังที่ได้บันทึกในหะดีษ ท่านอบูบักร رضي الله عنه ได้พัวพันกับชาวกาฟิรกุเรซมักกะฮ์เกี่ยวกับการแพ้ชนะของชาวเปอร์เซียในการสงครามกับชาวโรมัน และท่านอบูบักรเป็นผู้ชนะในการพัวพันดังกล่าว ซึ่งสมัยนั้นอายะฮ์ห้ามจากการพัวพันยังไม่ได้ถูกประทานลงมา แต่การรับผลตอบแทนจากการพัวพันนั้นหลังจากที่ชะรีอะฮ์ได้ห้ามจากการพัวพันแล้ว ดังนั้นท่านเราะฮ์ลุล رضي الله عنه จึงได้สั่งให้ท่านอบูบักรใช้บริจาคตานด้วยผลตอบแทนดังกล่าว ดังคำกล่าวของท่านเราะฮ์ลุล رضي الله عنه

((هذا سحت فتصدق به))

ความว่า : “นี่คือสิ่งที่น่ารังเกียจ (สิ่งต้องห้าม) เจ้าจงใช้มันทำทานเสีย” (al-Sayūti, 1983:5/150)

ข. พระองค์ทรงดำรัสว่า

﴿... وَإِنْ تَبْتِغُوا فَلَئِنْ رَأَوْسُ أَمْوَالِكُمْ لَا تَظْلُمُونَ وَلَا تُظْلَمُونَ ﴾ (٢٧٩)

(البقرة: من آية 279)

ความว่า : “และหากพวกเจ้าสำนึกผิดกลับเนื้อกลับตัวแล้ว สำหรับพวกเจ้าก็คือต้นทุนแห่งทรัพย์สินของพวกเจ้า โดยที่พวกเจ้าจะได้ไม่อธรรม และไม่ถูกอธรรม” (อัลบะเกาะเราะฮ์: ส่วนหนึ่งของอายะฮ์ 279)

อุละมาอ์ส่วนใหญ่ได้กล่าวว่า อายะฮ์ดังกล่าวชี้ถึง การห้ามรับริบาที่ได้เกิดขึ้นกับสัญญาธุรกรรมริบาก่อนที่ผู้ทำสัญญาจะได้รับผลตอบแทนจากสัญญานั้น จึงมีผลทำให้ผลตอบแทนนั้นได้ถูกห้ามและเป็นโมฆะไปด้วย และในอายะฮ์ได้อนุโลมให้เอาต้นทุนที่ไม่เป็น

หะรอมกินได้

ท่านอัลกุฎฎิบีย์ กล่าวว่า “อายะฮ์ข้างต้นอุละมาอ์บางท่านได้ชี้ขาดว่า ถ้าเกิดเหตุที่ทำให้การซื้อขายตกเป็นหะรอมก่อนที่จะมีการรับมอบ และด้วยเหตุนี้ทำให้สัญญาอันถือว่าเป็นโมฆะไปด้วย เช่น มุสลิมคนหนึ่งได้ซื้อขายสัตว์ล่า หลังจากนั้นผู้ซื้อหรือผู้ขายได้อยู่ในอิหฺรอมก่อนที่จะได้มีการรับมอบ การซื้อขายนั้นเป็นโมฆะ เนื่องจากเกิดเหตุที่ทำให้ต้องห้ามการซื้อขายนั้นก่อนที่จะมีการรับมอบ” (al-Qurtubi, 1997 : 3/365-366)

ก. ท่านเราะฮ์ลุได้โมฆะริบาในหัจญ์วะคาว โดยท่านได้กล่าวเฉพาะเจาะจงริบาของลุงของท่าน (อับบาส) ว่า “และแท้จริงแล้วริบาทุกอย่างในสมัยญาฮิลียะฮ์ได้ถูกไล่ไว้ได้ฝ่าเท้าของฉัน และริบาแรกที่ฉันยกเลิกคือริบาของอับบาส อิบน์ อับดุลมุฏฏะฮ์ลิบ” ริบาที่ได้ยกเลิกในหะดีษหมายถึง ริบาที่ยังไม่ได้รับ เพราะริบาที่รับแล้วจะครอบคลุมในอายะฮ์ “فله ما سلف” ดังนั้นริบาที่ต้องห้ามในที่นี้คือ ริบาที่ยังไม่ได้รับ

จากคำกล่าวข้างต้นสามารถเข้าใจได้ว่า ริบาที่ได้ห้ามในหะดีษ หมายถึง ทรัพย์สินริบาที่ยังไม่ได้มีการรับมอบจากสัญญาที่หะรอม และห้ามมุสลิมกระทำการเพื่อที่จะได้ครอบครองทรัพย์สินริบา ดังที่ได้ยืนยันโดยอิบน์กะษีรในการอธิบายอายะฮ์ ที่ 275 สูเราะฮ์อัลบะเกาะเราะฮ์ว่า “ใครที่ได้ทราบถึงคำสั่งห้ามของอัลลอฮ์ ﷻ เกี่ยวกับริบา เขาผู้นั้นจงหยุดครั้นที่บทบัญญัติชะรีอะฮ์ได้มาสู่เขา และสิ่งที่แล้วก็เป็นไปแล้ว” (Ibn Kathir, 1999:1/246)

จากหลักฐานและเหตุผลที่ได้กล่าวมาข้างต้นจึงสามารถเข้าใจได้ว่า ทศนะของนุสฺรือถือว่าเป็นทศนะที่มีน้ำหนักมากกว่า โดยที่อิสลามนั้นได้ให้อภัยต่อมุสลิมที่ได้รับและครอบครองทรัพย์สินริบาและทรัพย์สินที่หะรอมในขณะที่เขายังเป็นกาฟิร ทั้งนี้เนื่องจากความจำเป็นคือ ไม่นับถือศาสนาอิสลาม และเมื่อความจำเป็นดังกล่าวได้คลายลงด้วยการรับอิสลาม ผลจากความจำเป็นดังกล่าวก็จะถูกยกเลิกไป ดังหลักการฟิคุฮ์ “ما حاز لعذر بطل بزواله” ความว่า “สิ่งที่ได้อินุโลมเพราะอุปสรรค ถูกโมฆะด้วยการหมดสิ้นอุปสรรคนั้น”

ดังนั้นอิสลามจึงอนุญาตให้กาฟิรที่ได้เข้ารับอิสลามครอบครองทรัพย์สินริบาที่ได้มาก่อนเข้ารับอิสลาม ส่วนทรัพย์สินริบาที่ยังไม่ได้รับหรือครอบครองหลังจากเข้ารับอิสลามนั้นให้ถือว่าเป็นโมฆะไป เนื่องจากผลประโยชน์ที่ได้มาด้วยสัญญาที่โมฆะนั้นมิใช่อุปสรรคที่สามารถอนุญาตโดยชะรีอะฮ์ในการครอบครองทรัพย์สิน

2.10 การทำธุรกิจริบาในประเทศที่ไม่ใช่มุสลิมหรือมุสลิมเป็นชนกลุ่มน้อย

อิสลามมิได้ห้ามมุสลิมกระทำธุรกรรมพาณิชย์กับประชาชาติศาสนิกชนอื่น ประวัติศาสตร์อิสลามได้บันทึกว่าในสมัยของท่านเราะสูล ﷺ และเหล่าสาวกของท่านได้ทำธุรกิจกับชาวกาฬิหมักกะฮ์หรือชาวยิวมะดีนะฮ์ และท่านเราะสูล ﷺ เคยได้รับของขวัญจากอัลมุเกากิส (المقوقس) ราชอาณาจักรอียิปต์ เมื่อท่านได้ส่งหนังสือเชิญชวนท่านมุเกากิสให้รับอิสลาม (ดู Ibn Hishām, n.d.: 2/352-353)

จากบันทึกข้างต้นชี้ให้เห็นว่า อิสลามได้อนุญาตให้ทำธุรกิจค้าขายกับประชาชาติต่างศาสนาได้ โดยเฉพาะในสมัยปัจจุบันการทำธุรกิจมีการขยายตัวอย่างกว้างขวางระหว่างประเทศมุสลิมและประเทศอื่นๆทั่วโลกอย่างไม่มีพรมแดน และการทำธุรกิจแบบริบาได้เกิดขึ้นอย่างแพร่หลายทั้งในประเทศมุสลิมและไม่ใช่มุสลิม จึงทำให้มุสลิมจำนวนมากในการทำธุรกิจการค้าและธุรกรรมต่างๆทางการเงิน แม้จะเป็นการฝากเงิน การโอนเงินผ่านธนาคารโลก เป็นต้น

ทำให้เกิดประเด็นข้อสงสัยว่า การทำธุรกิจแบบริบาในประเทศที่ไม่ใช่มุสลิมหรือมุสลิมเป็นชนกลุ่มน้อย ชะรีอะฮ์มีข้อกำหนดหุก่มอย่างไร? ซึ่งในการวิจัยส่วนนี้สามารถแบ่งหัวข้อย่อยออกเป็น 3 หัวข้อดังนี้

2.10.1 นิยามของประเทศอิสลาม(دار الإسلام)และประเทศที่ไม่ใช่อิสลาม (دار الحرب) และประเทศสัญญาพันธไมตรี (دار الصلح أو العهد)

2.10.2 จุดยืนของชะรีอะฮ์ในการทำธุรกิจริบาในประเทศที่ไม่ใช่อิสลาม

2.10.3 จุดยืนของชะรีอะฮ์ในการรับริบาที่เกิดขึ้นจากทรัพย์สินมุสลิมในสถาบันการเงินริบา

2.10.1 นิยามของประเทศมุสลิม ประเทศที่ไม่ใช่มุสลิม และประเทศสัญญาพันธไมตรี

อุละมาฮ์มุสลิมได้แบ่งกลุ่มการปกครองประเทศจำแนกตามรูปแบบการปกครองตามกฎหมายอิสลามออกเป็น 2 ประเภท คือ ดาร์อัลอิสลาม (دار الإسلام) ดาร์อัลฮ์รบ (دار الحرب) และอุละมาฮ์ฟิกฮ์ซัยดียะฮ์ได้เพิ่มดาร์ประเภทที่สาม คือ ดาร์ฟิสกุหรือดาร์วัฟ (دار فسق) ส่วนอุละมาฮ์หะดีษได้เพิ่มดาร์ประเภทที่สาม คือ ดาร์อัศศุลหุหรือดาร์อัลอะฮ์ด (دار الصلح أو العهد) (Ismail Lutfi, 1998:1/23) ซึ่งการแบ่งดังกล่าวมิได้กำหนดโดยตัวบท แต่เป็นเพียง

การอัญญาตของอุละมาอ์เท่านั้น

นิยามของคารุ คารุอัลอิสลาม คารุอัลหับบ คารุฟิสกุหรือคารุวักัฟ และคารุ ลัญญาพันช์ไมตรี

คารุ (ﻛﺎﺭﻭ) คือ แผ่นดินหรือประเทศ หมายถึง ดินแดน อาณาเขต และสภาพ ภูมิศาสตร์ (Abd Fattāh Asso`īdī, 1929 : 1/552) เป็นต้นว่า ความอุดมสมบูรณ์ ดินฟ้าอากาศ แม่น้ำ ภูเขา ทะเล ป่าไม้ ฯลฯ เช่น ประเทศไทย ⁽⁶²⁾

อิบนุ อัลกัอยิมกล่าวว่า “คารุอัลอิสลาม คือ แผ่นดินหรือประเทศที่มีประชากร เป็นมุสลิมและมีการปกครองด้วยกฎหมายอิสลาม ส่วนคารุอัลหับบหรือคารุฟุรุจะตรงกันข้ามกับ คารุอัลอิสลาม กล่าวคือ ประเทศที่ไม่ได้ปกครองด้วยกฎหมายอิสลาม ถึงแม้ว่าแผ่นดินนั้นจะเป็น ประเทศเพื่อนบ้านกับคารุอัลอิสลามก็ตาม” (Ibn al-Qaiyim, 1981 : 1/366)

อิมามอบูยูสุฟได้กล่าวคุณลักษณะของแผ่นดินอิสลามและแผ่นดินกุฟรุว่า “แผ่นดินที่ถือว่าเป็นคารุอัลอิสลาม คือ แผ่นดินที่มีการปกครองด้วยกฎหมายอิสลาม ถึงแม้ว่า ประชากรส่วนใหญ่จะเป็นกาฟิรก็ตาม และแผ่นดินที่ปกครองด้วยกฎหมายกุฟรุ (นอกเหนือจาก กฎหมายอิสลาม) ถือว่าเป็นแผ่นดินกุฟรุ ถึงแม้ว่าประชากรส่วนใหญ่ในแผ่นดินนั้นจะเป็นมุสลิมก็ ตาม” (al-Sarkhasī, 1993 : 11/144)

อัลกาซานีย์ ได้กล่าวยืนยันทัศนะข้างต้นว่า “ไม่มีการแย่งระหว่างสหายของเราใน เรื่องคารุฟุรกลายเป็นคารุอัลอิสลามโดยการปกครองด้วยกฎหมายอิสลามในแผ่นดินนั้น”⁽⁶³⁾

อิบนุ หะซมีได้ให้ข้อจำแนกของฮัดคารุว่าเป็นอิสลามหรือกุฟรุขึ้นอยู่กับผู้ปกครอง และระบอบการปกครองของแผ่นดินนั้นๆ โดยท่านกล่าวว่า “ฮัดคารุ แท้จริงแล้วจะถูกพากฟิงกับผู้ ที่มีอำนาจของแผ่นดิน ผู้ที่ปกครองตัดสิน หรือกษัตริย์ของแผ่นดินนั้นๆ” (Ibn Hazmī, n.d.: 11/200 ปีญาฮาที่ 2,198)

ลัยยิดคุฎบ กล่าวว่ “คารุอัลอิสลามคือ ประเทศที่มีการปกครองโดยใช้กฎหมาย อิสลามเป็นธรรมนูญของประเทศ แม้ว่าประชากรของประเทศจะเป็นมุสลิมหรือไม่ใช่มุสลิม หรือ มีประชากรเป็นทั้งมุสลิมและกาฟิรก็ตาม และมีผู้ปกครองประเทศเป็นมุสลิม” (Saiyid Qutb, 1996 : 2/874)

อิสมาแอล ลุคฟียฺ กล่าวว่า “อุละมาอ์ฟิคุฎได้ให้ความหมายของสองคารุ(คารุอัล

⁽⁶²⁾ (ออนไลน์)สืบค้นจาก : (<http://dnfe5.nfe.go.th/ilp/soc4/so31-4-1.htm>)

⁽⁶³⁾ al- Alkāsānī`Alāuddīn , Babāi`a assanāi`a fi tartīb ash-sharā`i`a, 1982: 7/130

อิสลามและดาร์อัลฮ์รับ) ว่า ดาร์อัลอิสลาม คือ ประเทศที่มีการปกครองโดยใช้กฎหมายอิสลามเป็น
 ธรรมเนียมของประเทศ และมีผู้ปกครองที่มีอำนาจสูงสุดเป็นมุสลิม ส่วนดาร์อัลฮ์รับ คือ ประเทศที่
 มีการปกครองโดยใช้กฎหมายนอกเหนือจากกฎหมายอิสลามเป็นธรรมเนียมของประเทศ และมี
 ผู้ปกครองที่มีอำนาจสูงสุดเป็นกาฟิร” (Ismail Lutfi, 1998:1/30)

อุละมาอ์ส่วนใหญ่ได้ให้นิยามของดาร์อัลอิสลามและดาร์กูฟรว่า “ดาร์อัลอิสลาม
 คือ แผ่นดินที่มีประชากรมุสลิมอาศัยอยู่ และมีการปกครองโดยใช้กฎหมายอิสลาม หากไม่มีการ
 ปกครองด้วยกฎหมายอิสลามก็ไม่ถือว่าเป็นดาร์อัลอิสลาม ถึงแม้ว่าจะมีพรมแดนติดกับประเทศ
 อิสลามก็ตาม” (Ibn al-Qaiyim,n.d.: 154)

จากทัศนะอุละมาอ์ที่ได้กล่าวมาข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า ดาร์อัลอิสลามจะต้อง
 มีเงื่อนไขที่สำคัญ 2 ประการ คือ

1. ต้องมีการปกครองด้วยกฎหมายอิสลาม
2. มีประชากรมุสลิมอาศัยอยู่และมีผู้ปกครองที่มีอำนาจสูงสุดเป็นมุสลิม

หากไม่มีเงื่อนไขทั้งสองประการหรือขาดตกบกพร่องข้อใดข้อหนึ่งก็ถือว่าเป็นดาร์
 กูฟร

ส่วนดาร์อัลศุลหฺหรือดาร์อัลอะฮฺด คือ ประเทศหรือประชากรของประเทศนั้นได้มีการ
 การทำตกลงสัญญาพันธไมตรีกับผู้นำมุสลิมโดยมีเงื่อนไขต่างๆที่ได้มีการตกลงยอมรับกันทั้งสอง
 ฝ่าย ดาร์อัลศุลหฺหรือดาร์อัลอะฮฺดแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. ประเทศที่มีการตกลงยินยอมเป็นประเทศเดียวกับประเทศอิสลาม และ
 กำหนดให้ประชากรที่ไม่ใช่มุสลิมต้องจ่ายภาษี ประเทศเช่นนี้กลายเป็นประเทศอิสลามและ
 ประชากรที่ไม่ใช่มุสลิมในประเทศนั้นเรียกว่าชาวซิมมียฺ

2. ประเทศที่มีการตกลงยินยอมปฏิบัติเงื่อนไขสัญญา แต่ไม่ยินยอมเป็นประเทศ
 เดียวกับประเทศอิสลาม และกำหนดให้ประชากรที่ไม่ใช่มุสลิมต้องจ่ายภาษี (ดู Ismail Lutfi,
 1998:1/40-58)

2.10.2 หุก่มชะรีอะฮฺเกี่ยวกับการทำธุรกิจริบาในประเทศที่ไม่ใช่มุสลิม

จากการแบ่งการปกครองประเทศที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นทำให้อุละมาอ์มีทัศนะที่
 ต่างกันเกี่ยวกับหุก่มชะรีอะฮฺสำหรับประชากรมุสลิมที่อาศัยอยู่ในดาร์อัลฮ์รับในบางกรณี
 โดยเฉพาะเกี่ยวกับการทำธุรกรรมริบาที่ต้องห้ามสำหรับประชากรมุสลิมในดาร์อัลอิสลาม เช่น
 การจ่ายเพิ่มในการยืม และการขายทองหนึ่งบาทด้วยทองสองบาท เป็นต้น และอุละมาอ์มีทัศนะที่

ต่างกันในการวินิจฉัยหุก่มชะรีอะฮ์เกี่ยวกับการรับริบาที่ได้มาจากสถาบันการเงินริบา ซึ่งสามารถแบ่งทัศนอะฮ์มาแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มด้วยกันคือ

1. ท่านอิมามอูษะนีพะฮ์และสหายของท่านมุหัมมัดอิบน์อัลหะสันอัชชะยานีย์ อิบน์อัลมาญูฮุน อัลมาลิกีย์ และอัษเษารีฮ์ เห็นว่า อนุโลมให้มุสลิมรับริบาในคารุอัลหับรฺ เช่น มุสลิมได้ซื้อขายหรือแลกเปลี่ยนเงินหนึ่งดิรฮัมด้วยสองดิรฮัม เป็นต้น อันนะเคาะอีย์ กล่าวว่า “ถือว่เป็นที่อนุโลม หากมุสลิมซื้อขายหรือแลกเปลี่ยนหนึ่งดิรฮัมด้วยสองดิรฮัมในคารุอัลหับรฺ ไม่ว่าจะซื้อขายหรือแลกเปลี่ยนนั้นจะเป็นระหว่างมุสลิมกับมุสลิมหรือกาฟิร” (Mahmūd al-`Aainī, 1800:6/570)

ท่านอิมามอูษะนีพะฮ์กล่าวว่า อนุโลมให้มุสลิมรับเงินการพนันจากกาฟิรด้วยเช่นกัน (al-Shilbī, 1992:4/52)

อะหมัดได้กล่าวว่า อนุโลมให้รับผลริบาระหว่างมุสลิมกับอัลหับรฺบียฺ (กาฟิรที่อยู่ในคารุอัลหับรฺ) ที่ไม่ซื้อสัตย์ระหว่างทั้งสอง ⁽⁶⁴⁾

ทัศนที่ได้กล่าวมาข้างต้น ได้ยึดหลักฐานดังนี้

ก. หะดีษที่มีสายรายงานจาก มักรูฮ์เล่าว่า ท่านเราะฮ์ลุฮ์ رضي الله عنه กล่าวว่า

((لا ربا بين المسلم والحري في دار الحرب)) (رواه البيهقي في معرفة السنن والآثار)

(47/7)

ความว่า : “ไม่มีการริบาระหว่างมุสลิมและหับรฺบียฺในคารุอัลหับรฺ” (บันทึกโดย

al-Baihaqī ในหนังสือ M`arifatus sunan wal aāthār, 7/47) ⁽⁶⁵⁾

จากหะดีษข้างต้นบ่งถึง การปฏิเสธริบาระหว่างมุสลิมกับกาฟิรหับรฺบียฺ ถ้าทั้งสองอาศัยอยู่ในคารุอัลหับรฺ ซึ่งการปฏิเสธดังกล่าว หมายถึงอนุโลม ดังนั้นตัวบทที่ได้เจาะจงด้วยถ้อยคำที่ชัดเจนว่า อนุโลมให้ทำการริบาระหว่างมุสลิมและกาฟิรที่อาศัยอยู่ในคารุอัลหับรฺ

อิสสรฺเคาะสียฺ ได้กล่าวเหตุผลของท่านอิมามอูษะนีพะฮ์ในการอ้างหลักฐานด้วย

(64) al-Mardawī, al-Insāf fi m`arifaturrajih minal khilāf, 1998 :5/52

(65) อัชชะฟิอีย์กล่าวว่า “เป็นหะดีษที่อ้างเป็นหลักฐานไม่ได้” (al-Auza`I, Siyar al-Auza`I lish Shafi`I, n.d., 7/359) อันนะวะวีย์กล่าวว่า “เป็นหะดีษมุรตัดฎะอ์ฟ” (al-Nawāwī, Al-Majmu`a, 9/392) อัลอัษเษารีฮ์กล่าวว่า “นี่เป็นหะดีษเจาะริบไม่มีมุสนัดที่มา” (al-`Aainī, Ad-dirāyah fi ahādīth al-hidāyah, nd.,2/158)

หะดีษนี้ว่า “ผู้รายงานหะดีษนี้(มักหุล) เป็นผู้ที่รู้หะดีษ และเป็นผู้มีความเข้าใจอย่างถ่องแท้ (พะกีฮฺ) ถึงแม้ว่าหะดีษนี้จะเป็หะดีษมุรสลัก็ตาม การมุรสลัเช่นว่านี้เป็นที่ยอมรับ และหะดีษนี้เป็นหลักฐานที่ท่านอิมามอบูหะนีฟะฮฺและมุหัมมัดได้วินิจฉัยหุ้ก่มว่า อนุโลมให้มุสลิมซื้อขายหรือแลกเปลี่ยนทองหนึ่งดีนาร์ด้วยสองดีนาร์กับกาฟิรในคารุฮ์ฮับ” (al-Sarkhast, 1993: 14/56)

ข. หลักฐานจากประวัติศาสตร์อิสลาม ท่านอบูบักรุได้พบนักับบรรดาฟาฟิรกุเรชเกี่ยวกับการแพ้ชนะในการรบของชาวโรมกับชาวเปอร์เซีย ซึ่งพระองค์ได้ตรัสในอัลกุอานว่า

﴿الْمَغْلَبَةُ﴾ (الرُّومُ : 1 - 2)

ความว่า : “ อะลัฟ ลาม มีม พวกโรมันถูกพิชิตแล้ว” (อรรูม : 1-2)

อายะฮฺข้างต้นได้ถูกประทานลงมา เนื่องจากชาวโรมและชาวเปอร์เซียได้รับกัน ณ พื้นที่ที่ดำ ซึ่งปัจจุบันคือ อัษเราะอาต (أذرعَات) ตั้งอยู่ใกล้กับ อัลบัลกออ (البلقاء) ประเทศซีเรีย ปรากฏว่าชาวเปอร์เซียอัลมะญุสีย (บูชาไฟ) ชนะในการรบ และชาวดังกล่าวได้เล็องลือไปถึงท่านเราะฮูล ﷺ และสหายของท่าน ณ เมืองมักกะฮฺ ทำให้ท่านไม่สบายใจกับชาวดังกล่าว ส่วนชาวฟาฟิรกุเรชต่างก็ดีใจกับชาวดังกล่าว เมื่อชาวกุเรชพบกับสหายของท่านนบี พวกเขาจะกล่าวเยอะเยี้ยวว่า “พวกคุณเป็นอะฮฺลุลคิตาบ และชาวคริสต์โรมันเป็นอะฮฺลุลคิตาบ แต่พวกเราเป็นผู้ที่ไม่มีคิตาบ และพี่น้องของเราได้เอาชนะพวกคุณชาวโรม หากพวกคุณทำสงครามกับเรา พวกคุณก็จะต้องพ่ายแพ้เช่นเดียวกับชาวโรม” ดังนั้นพระองค์จึงประทานอายะฮฺข้างต้น

หลังจากนั้นอบูบักรุก็ได้ออกไปพบกับชาวฟาฟิร และท่านก็ได้กล่าวว่า “พวกท่านดีใจกับชัยชนะที่พี่น้องของท่านได้ประสบไ้ใหม่? แต่ท่านอย่าดีใจมากนัก เพราะพระองค์ทรงไม่พอพระทัย ข้าขอสาบานด้วยพระนามของอัลลอฮฺ ชาวโรมจะต้องชนะชาวเปอร์เซียอย่างแน่นอน เพราะท่านนบีของเราได้บอกให้เราทราบ” ดังนั้นอุบัย อิบนุ เคาลัฟ กล่าวว่า “เจ้าพูดโกหก” อบูบักรุกล่าวตอบว่า “คุณโกหกมากกว่า โอ้ศัตรูของอัลลอฮฺ ข้าขอพบนักับเจ้าด้วยอุฐฺติบตัวต่ออุฐฺติบตัวภายในระยะเวลา 3 ปี หากชาวโรมชนะชาวเปอร์เซียเจ้าก็จะต้องจ่ายให้กับฉัน และหากชาวโรมแพ้ชาวเปอร์เซียฉันก็จะจ่ายให้กับเจ้า” หลังจากนั้นอบูบักรุก็ได้พบท่านเราะฮูล ﷺ และได้เล่าเรื่องดังกล่าวให้ท่านทราบ ท่านเราะฮูล ﷺ ก็กล่าวว่า “ไม่ใช่อย่างนั้นอัลบิฏอ (الْبُضْع) ที่ได้กล่าวในอายะฮฺ หมายถึง จำนวน 3-9 ดังนั้นเจ้าจงเพิ่มจำนวนและระยะเวลา” อบูบักรุจึงออกไปพบอุบัยอีกครั้ง แล้ว

ท่านก็กล่าวว่า “คุณคงจะเสียใจซิ” อุบัยตอบ “ไม่ ฉันไม่เสียใจเลย” อุบัยกร
กล่าวต่อ “ฉันขอเพิ่มสินพนันเป็นอูฐหนึ่งร้อยตัว และระยะเวลาภายในเก้าปี”
อุบัยตอบ “ตกลง” (al-Tabarī, 1995 : 20/13)

จากเรื่องที่ได้กล่าวมาข้างต้นสามารถเข้าใจได้ว่า การพนันเป็นสิ่งต้องห้ามสำหรับ
มุสลิม แต่ท่านเราะสูล ﷺ ได้อุญโหมให้อุบัยกรซึ่งถือว่าเป็นมุสลิมคนหนึ่งให้ทำพนันกับกาฬิรุมุช
ริกัมกะฮุ และมักกะฮุในสมัยนั้นถือว่าเป็นคารุฟรุ ซึ่งไม่มีการปกครองด้วยกฎหมายอิสลาม

และการเมินเฉยของท่านเราะสูล ﷺ ซึ่งถึงการอูญโหมและยินยอม ถ้าหากว่าการ
พนันดังกล่าวเป็นสิ่งทีหะรอมท่านเราะสูล ﷺ จะต้องห้ามอย่างแน่นอน ดังนั้นสามารถเทียบกับ
กรณีของริบาในคารุหันบุดีเช่นกัน

ค. อ้างถึงการพนันที่ท่านเราะสูล ﷺ ได้พนันกับรูกานะฮุ (رضكانه) มุชริกัมกะฮุ
ซึ่งวันหนึ่งเขาได้เจอกับท่านเราะสูล ﷺ บริเวณชานเมืองมักกะฮุ และเขาก็ได้กล่าวท้าแข่งมวยปล้ำ
กับท่านเราะสูล ﷺ โดยมีแพะสามตัวเป็นสินพนัน ท่านเราะสูล ﷺ จึงรับคำท้าดังกล่าว จนท่าน
เราะสูล ﷺ ชนะจากการแข่งขัน และได้รับแพะของรูกานะฮุจนหมด หลังจากนั้นท่านก็ได้คืนแพะ
ให้รูกานะฮุ (Ibn Hishām, n.d.:1/390)

จากหลักฐานข้างต้นบ่งถึง ท่านเราะสูล ﷺ ได้พนันกับรูกานะฮุ และท่านก็ได้
ชนะในการพนัน ซึ่งรูกานะฮุในขณะนั้นยังเป็นกาฬิรูดังนั้นชี้ให้เห็นว่าอูญโหมให้พนันกับกาฬิรูดี
ได้ และสามารถเทียบกรณีดังกล่าวกับการริบากับกาฬิรูดีในคารุฟรุได้เช่นกัน เนื่องจากมักกะฮุใน
สมัยนั้นยังไม่เป็นคารุอัลอิสลาม(al-Sarkhasī,14/57)

ง. พวกเขาได้อ้างหลักฐานที่ท่านอัลอับบาส อิบน์ อับดุลมุกฏาะละลิบ ได้ทำการริบา
กับชาวมักกะฮุ หลังจากที่ท่านเป็นมุสลิมแล้ว เพราะหลังจากที่ท่านรับอิสลามแล้วท่านก็กลับไปยัง
มักกะฮุและท่านยังทำการริบา ท่านเราะสูล ﷺ ไม่ได้ห้ามอัลอับบาสจากการทำริบา ซึ่งคำสั่งให้
ยกเลิกริบาญาฮิลียะฮุในคฤภะฮุหัจญะตุลอะดาอ์เมื่อปี ฮ.ศ. ที่ 10 และท่านเราะสูล ﷺ ได้กล่าว
จำเพาะในคฤภะฮุริบาอัลอับบาส ดังนั้นชี้ให้เห็นว่า การกระทำการริบาที่ผ่านมาจากอัลอับบาส
เป็นที่อูญโหม (Ibn Kathīr, n.d.:3/543)

จากเหตุผลดังกล่าวข้างต้นจึงชี้ให้เห็นว่า ริบาเป็นที่อูญโหมระหว่างมุสลิมด้วยกัน
และระหว่างมุสลิมกับกาฬิรูดีในเมืองมักกะฮุ ซึ่งในสมัยนั้นมักกะฮุคือคารุอัลฮับบ และหลังจากนั้น
เมื่อมักกะฮุเป็นคารุอัลอิสลาม การริบาจึงเป็นที่ต้องห้าม (al-Tahawī, n.d.:4/245)

สรุปหลักฐานที่ได้กล่าวมาข้างต้นว่า อูญโหมให้กระทำการริบาในคารุอัลฮับบได้
ไม่ว่าระหว่างมุสลิมด้วยกัน หรือระหว่างมุสลิมกับกาฬิรูดีก็ตาม

ความว่า “บรรดาผู้ศรัทธาทั้งหลาย พึงยำเกรงอัลลอฮฺเถิด และจงละเว้นริบาที่ยังเหลืออยู่เสีย หากพวกเข้าเป็นผู้ที่ศรัทธา” (อัลบะเกาะเราะฮฺ : 275)

ข. ความหมายทั่วไปของหะดีษที่รายงานโดยท่านอุบบาเดฮฺ อิบน์ อัศศอมิต เล่าว่า ท่านเราะสูล ﷺ กล่าวว่า

(...فمن زاد أو ازداد فقد أربى)) (رواه مسلم : 4577)

ความว่า : “...ดังนั้นใครที่เพิ่มเติมหรือเพิ่มเกิน ถือว่าเขาได้ทำการริบา” (บันทึกโดย Muslim : 4577)

จากหะดีษข้างต้นชี้ถึง ทุกอย่างที่ได้เพิ่มหรือองงจากเงินตรา ถือว่าไม่อนุโลมอย่างเด็ดขาด แม้จะเป็นมุสลิมหรือกาฟิรก็ตาม

ค. สิ่งที่ได้ห้ามสำหรับมุสลิมในประเทศมุสลิมก็จะถูกห้ามในประเทศที่ไม่ใช่มุสลิมเช่นเดียวกัน ทั้งนี้เนื่องจากจุดประสงค์หลักของการห้ามริบาคือ เพื่อไม่ให้มีการกดขี่หรือการเอารัดเอาเปรียบหรือการครอบครองทรัพย์สินผู้อื่นด้วยวิธีที่ไม่ถูกต้อง ดังนั้นหุก่มดังกล่าวจึงยังคงต่อเนื่องด้วยเหตุผลหลักตามวัตถุประสงค์เดิม ซึ่งอาณาเขตและพรมแดนทางภูมิศาสตร์ไม่ใช่สาเหตุที่ทำให้มนุษย์ถูกกดขี่และสูญเสียทรัพย์สินด้วยวิธีที่ไม่ชอบธรรม

ดังนั้นหากกาฟิรเข้ามาเยือนดาร์อัลอิสลามก็ห้ามมิให้มุสลิมทำการริบากับกาฟิรนั้นเช่นเดียวกับชาวกาฟิรที่อยู่ในดาร์อัลฮับ (Ibn Qudāmah, 1994 :4/177, ปัญหาที่ 2,842)

ทัศนะที่มีน้ำหนัก

จากสองทัศนะที่ได้กล่าวมาข้างต้น หลังจากที่ได้เปรียบเทียบหลักฐานของทั้งสองทัศนะแล้ว ผู้วิจัยเห็นว่า ทัศนะที่สองเป็นทัศนะที่น่าเชื่อถือที่สุดซึ่งเป็นทัศนะของอุละมาอ์ส่วนใหญ่คือ ห้ามมิให้มีการเพิ่มเกินหรือมีการริบาในการซื้อขายสำหรับมุสลิมในทุกสถาน แม้จะอยู่ในดาร์อัลอิสลามหรือดาร์อัลฮับก็ตาม และแม้จะเป็นมุสลิมด้วยกันหรือมุสลิมกับกาฟิรก็ตาม ทั้งนี้เนื่องจากเหตุผลดังนี้

ก. อัซซัยละอีย์ กล่าวว่า “อัลบัยฮะกีฮ์ได้อ้างในหนังสือ อัลมะอริฟะฮฺ (المعرفة) ก็ตาม อัสนัยร์ จากท่านอิมามอัชชาฟีอีย์ กล่าวว่า “ท่านอับยูสุฟ กล่าวว่า แท้จริงแล้วท่านอิมามอับูหะนีฟะฮฺได้กล่าวในทัศนะที่หนึ่งดังที่ได้กล่าวมาข้างต้นนั้น เนื่องจากคณาจารย์บางคนของท่านได้

กล่าวรายงานหะดีษจากมักหุล ท่านเราะสูลกล่าวว่า “ไม่มีการริบาระหว่างชาวอะฮฺลุลหับ” ฉันไม่แน่ใจและสงสัยว่า ท่านนบีกกล่าวว่า “และอะฮฺลุลอิสลาม” ท่านอิมามอัชชาฟีอีฮ์กล่าวว่า “หลักฐานนี้ถือว่าไม่ยาบิต (แข็งแรง) และไม่มีเหตุผล (حج) พอ หรือไม่สามารถยึดเป็นหลักฐานได้” (al-Zaila`I, 1997:4/44)

อับบาซ อะหมัด อัลบาช กล่าวว่า “หลักฐานหะดีษที่ท่านอิมามอุมูหะนีฟะฮฺได้อ้างนั้น ไม่สามารถยอมรับได้ เนื่องจากหะดีษที่รายงานโดยมักหุลเป็นหะดีษมุรซัด ฎะอ์อีฟ จึงไม่สามารถที่จะอ้างเป็นหลักฐานและเหตุผลได้ ดังนั้นไม่ควรละทิ้งสิ่งที่ได้บัญญัติห้ามโดยอัลกุรอานและอัสสุนนะฮฺ โดยการยึดหะดีษมุรซัด (ฎะอ์อีฟ) แทน” (‘Abbās Ahmad Muhammad al-Bāz, 2004 : 206)

จากคำกล่าวข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า หะดีษที่ท่านอิมามอุมูหะนีฟะฮฺได้อ้างนั้นเป็นหะดีษที่ฎะอ์อีฟ ดังนั้นเมื่อเทียบกับหลักฐานของอะลอะฮฺส่วนใหญ่นั้น ซึ่งเป็นหลักฐานจากอะฮฺลุลกุรอาน จึงสามารถกล่าวได้ว่า ทักษะของอะลอะฮฺส่วนใหญ่นั้นเป็นทักษะที่น่าเชื่อถือกว่าทักษะของท่านอิมามอุมูหะนีฟะฮฺ

ข. การพนันที่อบูบักร์ได้พนันกับอูัยยิบ บินุ เคาะลัฟ นั้น ได้เกิดขึ้นก่อนที่อายะฮฺสั่งห้ามการพนันได้ถูกประทานลงมา เนื่องจากการพนันดังกล่าวได้เกิดขึ้นหลังจากเหตุการณ์ประเทศโรมได้แพ้จากการสงครามกับประเทศเปอร์เซียไม่นาน และการพนันดังกล่าวเกิดขึ้นที่เมืองมักกะฮฺ สุเราะฮฺ อ์รุมม์ที่ได้กล่าวเหตุการณ์สงครามก็เป็นสุเราะฮฺมักกียะฮฺ หลังจากนั้นโรมก็สามารถเอาชนะเปอร์เซียได้และเช่นเดียวกับการพนันของอบูบักร์ในการสงครามบักร์ ปี ฮ.ศ. ที่ 2 (al-Tahāwī, n.d.:4/124) ซึ่งในขณะนั้นริบายังไม่ถูกสั่งห้าม และอบูบักร์ก็ได้รับผลตอบแทนจากการพนันในครั้งนั้น ดังนั้นจึงไม่สามารถอ้างถึงการกระทำของอบูบักร์ได้ เนื่องจากการกระทำของท่านในขณะนั้นเป็นที่อนุมัติ เพราะชะรีอะฮฺยังไม่ได้ห้ามจากการกระทำดังกล่าว

จากเหตุการณ์เมื่อท่านอบูบักร์ได้บอกให้ท่านเราะสูล ﷺ ทราบเกี่ยวกับการพนัน ท่านก็ได้สั่งให้อบูบักร์ไปพบกาฟิรมุชริกีนและให้เพิ่มสินพนันและระยะเวลาให้มากขึ้น สามารถเข้าใจได้ว่า เป็นไปไม่ได้ที่ท่านเราะสูล ﷺ จะสั่งให้สหายของท่านกระทำในสิ่งที่ต้องห้าม เพราะท่านเป็นผู้ที่รอบรู้ที่สุดเกี่ยวกับหะลาและหะรอม

ค. ส่วนการอ้างถึงการกระทำของอัลอับบาซเกี่ยวกับริบาในขณะที่เขาเป็นมุสลิมที่เมืองมักกะฮฺ ซึ่งในขณะนั้นเมืองมักกะฮฺยังเป็นคารุญฟูร และจากการสังเกตด้วยท พบว่าด้วยทได้บัญญัติห้ามริบาอย่างเป็นทางการเป็นขั้นตอน ซึ่งเหมือนกับการห้ามจากการดื่มเหล้า หลังจากนั้นริบาก็ได้ห้ามอย่างเด็ดขาดหลังจากที่ได้เปิดเมืองมักกะฮฺ และในหัจญ์วะดะอ์จนถึงปี ฮ.ศ. ที่ 8 อายะฮฺห้ามริบา

(อัลบะเกาะเราะฮฺ : 275 - 279) ซึ่งเป็นอายะฮ์สุดท้ายที่ได้ประทานลงมาแก่ท่านเราะฮ์ฎอ رضي الله عنه ดังที่ได้บันทึกในหะดีษสายรายงานจากอิบน์ อับบาซ

ง. หากยอมรับทัศนะของท่านอิมามอบูหะนีฟะฮฺ แสดงว่ามุสลิมก็ไม่ได้แตกต่างอะไรเลยกับชาวยิว ซึ่งพวกเขาได้ห้ามจากการริบาระหว่างชาวยิวด้วยกัน และอนุโลมให้ทำการริบากับประชาชาตินอกเหนือจากชาวยิว (Muhammad Abd Mun'im al-jamal, 1986 :381)

2.10.3 หุก่มชะรีอะฮ์เกี่ยวกับการริบาที่เกิดขึ้นจากทรัพย์สินของมุสลิมในสถาบันการเงินริบา

ปัจจุบันการวิวัฒนาการด้านเศรษฐกิจเจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว ทำให้ทุกประเทศจำเป็นต้องพัฒนาตัวเองเพื่อให้เข้ากับประเทศอื่นๆทั่วโลก โดยเฉพาะการติดต่อค้าขาย ทั้งนี้เพื่อตอบสนองความต้องการของประชากรในประเทศนั้นๆ ดังนั้นทุกประเทศจำเป็นต้องมีการเชื่อมสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ทั้งประเทศมุสลิมและกาฟิร เมื่อเศรษฐกิจอิมตัวจำเป็นต้องมีการขยายหรือส่งออกไปยังต่างประเทศ ซึ่งกระบวนการนี้จำเป็นต้องผ่านระบบธนาคารทั้งในประเทศและต่างประเทศ ทั้งธนาคารอิสลามและธนาคารริบา โดยเฉพาะธนาคารโลก

ดังนั้นอุละมาอ์จึงมีทัศนะที่ต่างกันในเรื่องการกระทำธุรกรรมริบาในประเทศที่ไม่ใช่มุสลิม ชะรีอะฮ์ได้กำหนดหุก่มไว้อย่างไร ? ในประเด็นนี้อุละมาอ์ได้มีทัศนะที่ต่างกันซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มคือ

ก. อุละมาอ์ส่วนหนึ่งมีทัศนะว่า อนุโลมให้กระทำธุรกรรมริบาในประเทศกาฟิรได้ และอนุโลมให้มุสลิมรับผลริบาจากการฝากทรัพย์สินในธนาคารของประเทศที่ไม่ใช่มุสลิม ซึ่งทัศนะนี้เป็นทัศนะที่ได้พาดพิงถึงทัศนะของท่านอิมามอบูหะนีฟะฮฺ ดังที่ได้นำเสนอแล้วข้างต้น

จากผลการศึกษาวิจัยที่ได้นำเสนอในการประชุมสัมมนาชุมนุมรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศของเครือข่ายประเทศมุสลิมจัดขึ้น ณ เมืองญิดดะฮ์ เมื่อวันที่ 29 ปี ค.ศ. 1972 เกี่ยวกับเรื่องดอกเบี้ยจากทรัพย์สินของชาวอาหรับมุสลิมที่ได้ฝากไว้กับธนาคารในประเทศตะวันตกได้ให้ข้อเสนอแนะดังนี้

“เกี่ยวกับประเด็นทรัพย์สินมุสลิมที่ได้ฝากไว้กับธนาคารที่ไม่ใช่อิสลาม ซึ่งได้ให้ทัศนะพร้อมกับได้อ้างอิงถึงหลักฐานชะรีอะฮ์ที่ชัดเจนคือ วาญิบให้มุสลิมรับผลริบาที่ได้มาจากทรัพย์สินของพวกเขา เพื่อนำมาใช้เพื่อสาธารณประโยชน์ของมุสลิม โดยการมอบให้กับคลัง

ทรัพย์สินของมุสลิม (بيت مال المسلمين) ทั้งนี้เพื่อผลประโยชน์ของมุสลิมทุกหมู่เหล่า”⁽⁶⁶⁾

ทัศนะข้างต้นเป็นทัศนะที่สอดคล้องกับทัศนะของอุละมาอ์ฟิกุสปัจจุบัน เช่น เฆาะริรุดดีนอะหมัด มุหัมมัด บากิร อัศเศาะด็ร และเป็นทัศนะที่สอดคล้องกับทัศนะของท่านอิมามอุมูหะนีฟะฮ์

ข. เป็นทัศนะที่สอดคล้องกับทัศนะของอุละมาอ์ส่วนใหญ่คือ ห้ามรับริบาอย่างเด็ดขาด ทั้งในประเทศอิสลามและประเทศกาฟิร และอุละมาอ์ที่ได้เห็นพ้องกับทัศนะนี้คือ ดร.นะซีฮ์ ฮัมมาด ท่านได้กล่าวในตำราวิจัยของท่าน (التعامل بالربا بين المسلمين وغير المسلمين) ซึ่งได้นำเสนอตีพิมพ์ในวารสารอัชชะรีอะฮ์และอิสลามศึกษา เล่มที่ 9 ปี ค.ศ. 1987 และเชคไฟซอล เมาละวี ได้กล่าวในหนังสือ (دراسات حول الربا والفوائد) การศึกษาเกี่ยวกับริบาและผลตอบแทนหน้าที 39 โดยได้มีการอ้างหลักฐานเพิ่มเติมหลายประการเพื่อสนับสนุนทัศนะของอุละมาอ์ส่วนใหญ่ กล่าวคือ

ก. ปัจจุบันไม่สามารถที่จะกล่าวได้ว่า ประเทศที่ไม่ใช่มุสลิมเป็นคารุฮ์ฮะรอม เนื่องจากปัจจุบันไม่มีการสงครามที่แท้จริงระหว่างประเทศมุสลิมและประเทศที่ไม่ใช่มุสลิม ทั้งนี้หลังจากที่ได้มีสนธิสัญญานานาชาติที่ได้ตกลงกันระหว่างรัฐบาลมุสลิม โดยไม่มีการสร้างศัตรูระหว่างกัน และจะต้องช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ทั้งทางด้านการศึกษา เทคโนโลยี อุตสาหกรรม และการค้า เป็นต้น ซึ่งเราสามารถที่จะเรียกในสำนวนของอุละมาอ์ฟิกุสว่า คารุฮ์ฮะรอม (دار العهد) หรือคารุศศุลหุ (دار الصلح) และประเทศดังกล่าวไม่เหมาะที่จะเรียกว่าเป็นประเทศสงครามได้เลย⁽⁶⁷⁾

ข. ในเมื่อปัจจุบันไม่มีประเทศสงคราม (คารุฮ์ฮะรอม) ในหลักการของอุละมาอ์ฟิกุส ดังนั้นประเด็นปัญหาการอนุโลมให้กระทำการริบาจึงเป็นเพียงทฤษฎี (Faisal Maulawi, 1990 : 39)ไม่สามารถนำมาปฏิบัติได้ในปัจจุบัน

ค. การฝากทรัพย์สินมุสลิมกับธนาคารกาฟิรหรือองค์กรสถาบันการเงินกาฟิรทำให้มุสลิมต้องตกอยู่ในความบาปสองประการกล่าวคือ ประการแรกบาปจากการฝาก ประการที่สองบาปจากการสนับสนุนผู้ที่เป็นศัตรูกับอิสลาม

อิซา อับดุล กุลว่า “แท้จริงแล้วบาปกรรมประการแรก ซึ่งเป็นบาปกรรมที่ใหญ่

⁽⁶⁶⁾ Sāmī Hasan Hamūd, Tatwīr al-`amal al-masrafiyah bima yattafiq washa ri-`ah islāmīyam, 1976: 216-217

⁽⁶⁷⁾ (ออนไลน์) สืบค้นจาก : (<http://pubcouncil.kuniv.edu.kw/jsis/arabic/showarticle.asp?id=886>)

ที่สุดคือ การฝากทรัพย์สินไว้กับคู่อริอิสลาม เพราะการฝากดังกล่าวจะทำให้มุสลิมต้องเสียประโยชน์ด้านเศรษฐกิจ และทำให้ทรัพย์สินต้องตกอยู่ในมือของผู้ที่กระทำธุรกรรมริบา” (‘Isa ‘Abduh, 1977 : 27)

ง. หากเรายอมรับว่าประเทศที่ไม่ใช่มุสลิมปัจจุบันเป็นคารุอัลหับรฺ ดังนั้นการยึดทัศนคติของท่านอิมามอับูหะนีฟะฮฺ (อนุโลมให้รับริบาจากประชากรคารุอัลหับรฺ) ถือว่าไม่ถูกต้อง เพราะเราได้ละทิ้งหุก่มอื่นๆที่เกี่ยวข้องกับคารุอัลหับรฺที่ได้อธิบายโดยอุลละมาอ์ฟิคุฮฺ เช่น หุก่มห้ามไม่ให้ทำการค้าหรือการคว่ำบาตทางการค้ากับประเทศคารุอัลหับรฺ ห้ามเข้าคารุอัลหับรฺนอกจากความจำเป็นเท่านั้น เป็นต้น

อิบน์ ญุซซี (ابن جزى) กล่าวว่า “ไม่อนุโลมให้ทำการค้ากับคารุอัลหับรฺ” ท่านสะหุญนุกล่าวว่ “ห้ามมุสลิมเข้าประเทศคารุอัลหับรฺนอกจากเพื่อผลประโยชน์ของมุสลิม และอิมาม (ผู้นำ) ควรจะห้ามประชากรจากการเข้าประเทศคารุอัลหับรฺ และสั่งให้มีการสกัดกั้นบริเวณทางผ่านเข้าสู่ประเทศคารุอัลหับรฺ” (Ibn Juzzi, 1975 : 250)

ทัศนะที่มีน้ำหนัก

จากที่ได้เปรียบเทียบหลักฐานของทั้งสองทัศนะแล้ว สามารถเห็นได้ว่า ทัศนะที่สอง ซึ่งเป็นทัศนะของอุลละมาอ์ส่วนใหญ่เป็นทัศนะที่มีหลักฐานหนักแน่นกว่าทัศนะที่หนึ่ง กล่าวคือ ห้ามมุสลิมรับริบาอย่างเด็ดขาด แม้จะอยู่ในประเทศอิสลามหรือประเทศที่ไม่ใช่อิสลามก็ตาม ทั้งนี้เนื่องจากทัศนะที่หนึ่งเป็นทัศนะที่ได้อ้างมาจากทัศนะของท่านอิมามอับูหะนีฟะฮฺ ซึ่งไม่สามารถที่จะยึดปฏิบัติได้ในสมัยปัจจุบันดังเหตุผลที่ได้อ้างโดยทัศนะที่สอง

ทัศนะอุลละมาอ์กลุ่มที่สองสามารถแบ่งออกเป็น 2 กรณี คือ

กรณีที่หนึ่ง การเจตนาฝากทรัพย์สินกับสถาบันการเงินที่ไม่ใช่อิสลาม เพื่อจะได้รับผลริบา โดยที่ไม่มีความจำเป็นใดๆทั้งสิ้น กรณีนี้ถือว่าหะรอม เพราะไม่แตกต่างระหว่างการฝากกับธนาคารต่างประเทศที่ไม่ใช่มุสลิมกับการฝากกับธนาคารในประเทศมุสลิมที่เป็นสาขาของธนาคารริบา ทั้งนี้เนื่องจากเหตุผลดังนี้

ก. จากหลักการของอุลละมาอ์ฟิคุฮฺที่ว่า ปัจจุบันไม่มีคารุอัลอิสลาม เพราะไม่มีประเทศที่ปกครองตามกฎหมายอิสลามอย่างเต็มรูปแบบเหมือนกับในสมัยที่อิสลามมีความเจริญรุ่งโรจน์ ดังนั้นการเรียกประเทศยุโรปและอเมริกาเป็นคารุอัลหับรฺถือว่าไม่ถูกต้อง เพราะเป็นเพียงข้ออ้างเพื่อรับริบาตามทัศนะของท่านอิมามอับูหะนีฟะฮฺเท่านั้น

ข. ทัศนะของท่านอิมามอับูหะนีฟะฮฺเป็นคำวินิจฉัยที่อ่อนแอ ซึ่งได้อ้างหลักฐาน

ที่อ่อน ส่วนทักษะของนุมนูรได้อ้างหลักฐานจากอัลกิตาบและอัศสุนนะฮฺที่สะอาด หุ่ ดังนั้นเราไม่ควรยอมรับทักษะที่อ่อน และไม่ควรมองข้ามทักษะที่แข็งแกร่งกว่า

กรณีที่สอง การฝากทรัพย์สินกับธนาคารที่ไม่ใช่อิสลามเพราะความจำเป็น เช่น ป้องกันจากการขโมย เป็นต้น โดยที่ไม่มีเจตนาเพื่อจะได้รับผลริบจากการฝากดังกล่าว

กรณีนี้ผู้ฝากจำเป็นต้องรับผิดชอบต่อแทนริบตามสิทธิอันพึงได้รับ แล้วแจกให้ผู้ที่ยากจนและขัดสน หรือองค์กรสงเคราะห์ที่ดูแลช่วยเหลือสังคมมุสลิม ทั้งนี้เพื่อเป็นการกำจัดทรัพย์สินที่หะรอมให้หมดไป

อิตตะฮานะวีย์ กล่าวว่า “นี่คือหลักฐานของเรา และอุละมาอ์ได้วินิจฉัยหุ่กันว่ามุสลิมจำเป็นต้องรับผิดชอบต่อแทนริบจากธนาคารชาวคอรุอัลหฺรบุ แล้วหลังจากนั้นเขาต้องมอบให้กับผู้ยากจนหรือผู้ขัดสน และห้ามมิให้เขาใช้สอยเพื่อประโยชน์ส่วนตัว” (Ahmad `Uthmān al-Tahanawī, 1995 : 372)

Prince of Songkla University
Pattani Campus